

माध्यन्दिनक्रमपाठः

प्रथमो भागः
(पूर्वविंशतिः)

युधिष्ठिरमीमांसकेन
संपादितः

मूल्यं पञ्चाशदधिकद्विशतरूप्यकमितम्

माध्यन्दिनक्रमपाठः

- प्रथमो भागः

(पूर्वविंशतिः)

माध्यन्दिनक्रमपाठः

प्रथमो भागः
(पूर्वविंशतिः)

युधिष्ठिरमीमांसकेन
सम्पादितः

राष्ट्रिय-वेद-विद्याप्रतिष्ठानेन
दिल्लीस्थ-मोतीलाल-बनारसीदास-पब्लिशर्स-प्राईवेट-लिमिटेड्-इत्येतेषां
सहयोगेन प्राकाश्यं नीतः

प्रथमसंस्करणम्: १९९३

© सर्वाधिकारि राष्ट्रियवेदविद्याप्रतिष्ठानम्

सर्वाधिकारः स्वायत्तीकृतः । अस्य प्रकाशनस्य कोऽपि अंशः प्रकाशकस्य
लिखितानुमतिं विना कस्मिन्नपि रूपे केनापि प्रकारेण वा प्रकाशयितुं न शक्यः ।

नवदेहल्यां—११०००२ २१०—दीनदयाल-उपाध्यायमार्गस्थ-राजेन्द्रभवनस्य
तृतीयसौधस्थितराष्ट्रियवेदविद्याप्रतिष्ठानार्थं सदस्यसचिवेन प्रकाशितम् ।

सहयोगिनः

मोतीलाल-बनारसीदास-पब्लिशर्स-प्राइवेट्-लिमिटेड्-इत्याख्याः

बंगलो रोड, जवाहरनगम्, देहली—११०००७

शाखाः :

चौक, वाराणसी—२२१००१

अशोक-राजपथः, पटना—८००००४

२४ रेसकोर्स रोड, बैंगलोर—५६०००१

१२० रॉयपेट्टा हाई रोड, माइलापुर, मद्रास—६००००४

मुद्रकः श्री जैनेन्द्र प्रेस, नरायणा, नवदेहली (भारतम्)

नैवेद्यम्

को न जानीते वेद-वेदाङ्ग-पापरदृश्वानं पण्डितप्रवरमाचार्ययुधिष्ठिरमीमांसकम् । अस्य जीवनमेव समस्तं वेद-वेदाङ्गमयम् । अनेनैव विद्वद्वरेण्येन कृतभूरिपरिश्रमेण विद्या-महादीपस्तम्भभूतेन नवा आलोकिताः पन्थानोऽनेके निरस्ताश्च प्रवादान्धकारा भूयांसो वेदावेदाङ्गेविषया इति नाविदितं विदितवेदितव्यानाम् ।

अस्यैव वेदज्ञशिरोमणेः चिररात्राय चीयमाना उत्तरोत्तरं समेधमानाश्च कल्पना माध्यन्दिन-शाखाक्रमपाठप्रकाशनविषयिण्य इदानीं प्रस्तूयमाने ग्रन्थरत्नाकरे मूर्तिमत्यः फलेग्रहयः संमाह्लादयन्ति मानसं समेषां वेदस्वाध्यायपरायणानाम् ।

सत्यमेवोक्तं स्वभूमिकायां मीमांसकवरेण 'सर्वशाखाध्येतृणां प्रतिष्ठास्थानमपि वाजस-नेयचरणमित्युच्यत' इति । समस्तेऽप्युत्तरभारते वाजसनेयमाध्यन्दिनशाखैव प्राथम्यं लभत इत्यपि सुविदितं नः । यथा संहितापाठः प्रकृतिः पदपाठस्य तथैव क्रमपाठोऽपि प्रकृतिः सर्वेषां विकृतिपाठानामित्यपि सुविज्ञातं सम्प्रदायविदाम् । इत्येवं द्वयोरपि

प्रतिष्ठास्थानयोः (वाजसनेयचरणप्रमुखाया माध्यन्दिनसंहितायाः समस्तविकृतिपाठ-
प्रकृतिभूताया माध्यन्दिन-क्रमपाठपरम्परायाश्च) पण्डितमीमांसकप्रवरेण, ग्रन्थेऽस्मिन्नेकत्र
सन्निवेशं विधाय, वेदस्वाध्यायपरम्परा-संरक्षणविधेरनुत्तमं निदर्शनं प्रास्तावीति मोमुदीति
नश्चेतः ।

निखिलमपि राष्ट्रियवेदविद्याप्रतिष्ठानकुलमनुगृहीतं श्रीयुधिष्ठिरमीमांसकस्य संपादक-
शिरोमणेरेनेन परमोपयोगिना प्रकाशनेन।

आशासे प्रकाशनमिदमभिनन्दिष्यन्ति वेदस्वाध्यायपरायणा वेदविद्याव्रताश्च सुधिय
इति ।

किरीटो जोशी

माध्यन्दिन-संहितायाः क्रमपाठः

महाभाष्यकारेण भगवता पतञ्जलिना शब्दप्रयोगविषयं निदर्शयता पस्पशाह्निक उक्तम्—

“चत्वारो वेदाः साङ्गाः सरहस्या बहुधा भिन्नाः । एक-
शतमध्वर्युशाखाः, सहस्रवर्त्मा सामवेदः, एकविंशतिधा
बाह्वच्यम्, नवधाऽऽथर्वणो वेदः।”

तदेवम् अध्वर्युसम्बन्धिनो यजुर्वेदस्य एकशतम् अर्थाद्
एकोत्तरशतं शाखाः सन्ति। सहस्रमार्गी सामवेदः, सहस्र-
शाखीय इत्येके मन्यन्ते, अपरे तु सामवेदस्य त्रयोदशैव
शाखाः, सामगानं तु सहस्रमार्गीयमित्याहुः। बह्वचानामा-

प्रायस्य ऋग्वेदस्य एकविंशतिः शाखाः, अथर्ववेदस्य नव
शाखाः।

सामवेदस्य सहस्रं शाखाः स्वीक्रियन्ते चेच्चतुर्णामपि
वेदानामाहत्य ११३१ शाखाः सम्पद्यन्ते। तत्रैकेऽस्यां संख्यायां
चतुर्णां वेदानां मूलभूताश्चतस्रः संहिता अपि सङ्कलिताः
सन्ति, ता न्यूनीकृत्य ११२७ चतुर्णां वेदानां शाखा मन्यन्ते।

तत्र यजुर्वेदः शुक्लकृष्णभेदेन द्विधा भिन्नः। शुक्लयजुर्वेदस्य
पञ्चदश शाखाः, कृष्णयजुर्वेदस्य षडशीतिरिति चरणव्यू-
हादिषु परिगण्यन्ते।

शुक्लकृष्णनाम्नोर्विषये विप्रवदन्ते वैदिकाः। अस्मन्मते तु
तत्र भगवता कृष्णद्वैपायनेन स्वशिष्याय वैशम्पायनाय या

यजुःसंहिता प्रोक्ता, सा प्रवक्तुः 'कृष्ण'-नामसंबन्धात् कृष्णयजुरिति व्यपदेशमलभत। अनन्तरं वैशम्पायनेन 'चरक' इत्यपरनामधेयेन या संहिता प्रोक्ता, सा तच्छिष्यैः प्रशिष्यैश्च प्रवचन-भेदेन बहुधा भिन्ना । एवं सर्वा अपि षडशीतिः शाखाः कृष्णयजुर्नाम्ना प्रसिद्धिं गताः। वैशम्पायनस्य 'चरक' नामसंयोगात् सर्वासां कृष्णयजुः-शाखानामध्येतारश्चरकाश्चरकाध्वर्यवाश्च अभिधीयन्ते।

वाजसनीपुत्रो याज्ञवल्क्यः प्रथमं वैशम्पायनस्य शिष्योऽभूत्। अनन्तरं कस्मिंश्चिद् विषये विग्रहे समुत्पन्ने स वैशम्पायनस्य शिष्यत्वमपहाय आदित्यायनानां कस्माच्चिद् गुरोः सकाशाद् यजुर्वेदमधिजगौ। तदधीता यजुःसंहिता कृष्णप्रतिपक्षीभूतेन शुक्लनाम्ना प्रसिद्धिं गता। कृष्णयजुषि मन्त्रब्राह्मणयोः संमिश्रीभावत्वमपेक्ष्य शुक्लयजुषि मन्त्र-

ब्राह्मणभागयोः पार्थक्यात् शुद्धत्वात् शुक्लनाम्ना प्रसिद्धिं गता इत्येके मन्यन्ते। भगवता याज्ञवल्क्येन स्वयं शतपथान्ते स्व-प्रोक्तायाः संहितायाः शुक्लविशेषणेन निर्देशः कृतः। तथाहि—
“आदित्यानीमानि शुक्लानि यंजुषि वाजसनेयेन याज्ञवल्क्ये-नाख्यायन्ते ।”

तत्र भगवता याज्ञवल्क्येन स्वगुरोः सकाशाद् अधीता शुक्लयजुःसंहिता जाबालप्रभृतिभ्यः पञ्चदशशिष्येभ्योऽध्यापिता। तैश्च पुनरपरेभ्यः स्वशिष्येभ्यः प्रवचनमकारि। एवं च प्रवचन-भेदेनैकैव शुक्लयजुःसंहिता पञ्चदशभेदमवासा। एताः पञ्चदश शाखाः स्वस्वप्रवक्तृनाम्ना^१ प्रसिद्धिं गताः। आसां सर्वासां शाखानां मूलभूता वाजसनेयसंहिताऽभूद्

१. आख्या प्रवचनात् । मीमांसा १।१।३० ॥

इत्यत एताः सर्वा वाजसनेयसंहितानाम्नाऽपि स्मर्यन्ते। सर्व-
शाखाध्येतृणां प्रतिष्ठास्थानमपि वाजसनेयचरणमित्युच्यते।

चरणव्यूहेषु, प्रतिज्ञापरिशिष्टे, वायुब्रह्माण्डपुराणयोः,
काण्वशाखायाः सायणभाष्योपोद्धाते एषां ग्रन्थानां हस्तलेखेषु
च पञ्चदशशाखानां विविधानि नामान्युपलभ्यन्ते। आहत्य
सर्वनामानि चतुर्विंशतिसंख्याकानि भवन्ति^१। सत्येवं शुक्ल-
यजुषां पञ्चदशैव शाखा इति सर्वजनीया प्रसिद्धिः। कात्या-
यननाम्ना प्रसिद्धेषु अष्टादशपरिशिष्टेषु स्तो द्वे चरणव्यूह-

प्रतिज्ञापरिशिष्टाख्ये^२ परिशिष्टे। अनयोर्यानि पञ्चदशनामानि
स्मर्यन्ते तानीमानि—

१. जाबालाः,^३ २. बौधेयाः, ३. काण्वाः, ४. माध्यन्दिनाः
(माध्यन्दिनीयाः), ५. शार्पेयाः, ६. तापायनीयाः,
७. कपोलाः (कापोताः), ८. पौण्ड्रवत्साः, ९. आवटिकाः
१०. परमावटिकाः, ११. पाराशराः (पाराशर्याः),
१२. वैनधेयाः, १३. गालवाः, १४. कात्यायनाः
(कात्यायनीयाः), १५. वैजवापाः (वैजवापनीयाः)।

१. द्र०-पं० भगवद्दत्तविरचितस्य “वैदिक वाङ्मय का
इतिहास” नाम्नो ग्रन्थस्य “वेद की शाखाएँ” नाम्नि प्रथमे
भागे पृष्ठ २१०-२२२ (नवम्बर १९७८)।

१. प्रतिज्ञापरिशिष्टनामनी द्वे परिशिष्टे कात्यायननाम्ना प्रसिद्धे।
तत्रैकं प्रातिशाख्यस्य परिशिष्टम्। इह स्मृतं तु श्रौतसूत्रस्य
परिशिष्टात्मकेष्वष्टादशपरिशिष्टेष्वन्यतमं ज्ञेयम्।
२. इमानि नामानि न शाखाग्रन्थानाम्, अपि तु “छन्दोब्राह्मणानि
च तद्विषयाणि” (अष्टा ४।२।६६) नियमेन तत्तच्छा-

एषु चतुर्थैकादश-चतुर्दश-पञ्चदशसंख्याकेषु नामसु प्रत्ययभेदमात्रं भेदः। सप्तमे नाम्नियो भेदः स लेखकप्रमादरूपः सम्भवति। अत्र “कपोताः” इत्येव शुद्धं नाम स्यात्।

शुक्रयजुषः पञ्चदशशाखासु सम्प्रति द्वे एव शाखे उपलभ्येते। एका माध्यन्दिनी, अपरा काण्वी। कात्यायनी-शाखायाः केवलं शतपथब्राह्मणस्य एको हस्तलेखः चतुर्थ-काण्डात्मको होशियारपुरस्थे पुस्तकालये वर्तते। कात्यायनीयं प्रातिशाख्यं तु “पदप्रकृतीनि सर्वचरणानां पार्षदानि” (निरुक्त १।१७) इति वचनाद् वाजसनेयचरणान्तर्गतानां सर्वासां पञ्चदशशाखानां समानम् । श्रौतगृह्ये अपि सर्व-शाखासम्बन्धिनी इति वैदिकैः स्वीक्रियते ।

खाध्येतॄणां वाचकानि । जाबालेन प्रोक्तां शाखामधीयते, ते जाबालाः । एवं सर्वत्र ज्ञेयम् ।

तत्रोत्तरभारते माध्यन्दिनशाखाया एव एकच्छत्रं साम्राज्यं वर्तते। गुर्जरमहाराष्ट्रयोरपि प्रदेशयोरियं शाखा पठ्यते । काण्वशाखायास्तु उत्कलेषु दक्षिणे भारते एव च सम्प्रति प्रचारो वर्तते।

पञ्चदशशाखासु माध्यन्दिनी मुख्या मूलरूपा सर्व-साधारणी च

मद्रासराजकीयहस्तलेखपुस्तकालये अस्त्येको हस्तलेख आद्यन्तभाग-विहीनोऽनिर्ज्ञातनामा। हस्तलेखानां सूची-पत्रनिर्मात्रा वास्तविकनाम्नोऽविज्ञातत्वात् “माध्यन्दिन-शाखाविषयः” इति सांकेतिकनाम्नाऽयं निर्दिष्टः (द्र.-सूचीपत्र, भाग ३, पृष्ठ ३४२६)। अस्य सम्पूर्णस्य हस्तलेखस्य आद्यन्तयोर्यः पाठो निर्दिष्टः, तत्रेत्यं पाठ उपलभ्यते—

अथ पञ्चदशशाखासु माध्यन्दिनशाखा मुख्येति वेदित-
व्या । ... तथा च होलीरभाष्यम्—

यजुर्वेदस्य मूलं हि भेदो माध्यन्दिनीयकः ।

सर्वानुक्रमणी तस्याः कात्यायनकृता तु सा ॥

तस्मान्माध्यन्दिनीयशाखा एव पञ्चदशसु वाजसनेयशाखासु
मुख्या सर्वसाधारणी च। अतएव वसिष्ठेनोक्तम्—

माध्यन्दिनी तु या शाखा सर्वसाधारणी तु सा।

इति वशिष्ठस्योक्तवचनं प्रतिज्ञासूत्र-परिशिष्टस्य^१ भाष्यकृता
अनन्तदेवेनापि १।३ सूत्रभाष्य इत्थं निर्दिष्टम्—

१. होलीरभाष्यं याजुषसर्वानुक्रमण्या वर्तते ।

२. इदं प्रतिज्ञापरिशिष्टं शुक्लयजुःप्रातिशाख्ये वर्तते । बहोः
कालात् प्राक् काश्यां मुद्रितस्य सभाष्यप्रातिशाख्यस्यान्ते
मुद्रितमभूत् । सम्प्रति नोपलभ्यते ।

अत एवोक्तं वसिष्ठेन—माध्यन्दिनी तु या शाखा सर्व-
साधारणी हि सा।

मुख्या—माध्यन्दिनशाखाया मुख्यत्वं तु पञ्चदश-
शाखास्वस्यैव सम्पूर्णे उत्तरभारते व्यासत्वान् निर्विवादम् ।

यजुर्वेदस्य मूलभूतता सर्वसाधारणता च

अस्ति माध्यन्दिनशाखाया नवमेऽध्याये चत्वारिंशत्तम
एको मन्त्रः—“एष वोऽमी राजा” (राजसूये राजपुरोहितः
प्रजा उद्दिश्य ब्रवीति—हे अमी प्रजाः। एष कृताभिषेको
राजाऽस्ति। अत्र प्रजायाः सम्बोधनार्थम् “अमी” इति
सामान्यं पदं निर्दिष्टमस्ति। तत्र पञ्चदशसु शाखासु याऽपरा
शाखोपलभ्यते, तत्रायं पाठः—

एष वः कुरवो राजैष वः पञ्चाला राजा।

—काण्व सं. ११।१ ॥

काण्वशाखायाः कुरुदेशे पञ्चालदेशे च प्रचार आसीत्।
अतस्तयोर्देशयोः प्रजाया “हे कुरवः प्रजाः, हे पञ्चालाः
प्रजा व एष राजा” इति विशेषेण कुरवः पञ्चालाश्च
पठिताः। एतेन माध्यन्दिन-शाखायाः सर्वसाधारणता मूलता
च हस्तामलकवत् स्पष्टा । कृष्णयजुःशाखास्वपि
विशिष्टदेशीयाः प्रजास्तत्तन्नाम्ना स्मर्यन्ते। तथाहि—

तैत्तिरीयसंहितायाम्—एष वो भरता राजा। १।८।९० ॥

मैत्रायणीसंहितायाम्—एष ते जनते राजा। २।६।९४ ॥

काठकसंहितायाम्—एष ते जनते राजा १५। ७ ॥

तैत्तिरीयसंहिताया भरतानां देशे प्रचाराद् भरता राजा
इत्युक्तम्। मैत्रायणीसंहितायाः कठसंहितायाश्च यत्र प्रचार
आसीत् तत्र जनतन्त्रत्वाज्जनता एव प्रत्यक्षं सम्बोधिता।

माध्यन्दिनशाखाया मूलत्वेऽपरं कारणम्

माध्यन्दिनसंहितायां पुनरुक्तमन्त्राणां द्विधा पाठो दृश्यते।
केचन पुनरुक्तमन्त्राः सकलपाठेन पठ्यन्ते, अपरे प्रतीक-
निर्देशेन। अस्य द्विरूपपाठस्य किं कारणमिति विचारे कृते
विज्ञायते—ये पुनरुक्ता मन्त्राः सकल-पाठेन पठ्यन्ते ते
शुक्लयजुषोऽङ्गभूताः सन्ति, ये च प्रतीकेन कर्मविशेषे
विनियोगार्थं पुनः पठ्यन्ते ते प्रतीकरूपेण स्मर्यन्ते ।
सत्येवम् इदं शक्यते वक्तुम् अस्याः शाखायाः प्रवक्त्रा
कर्मविशेषे स्मरणाय येषां मन्त्राणाम् आवश्यकताऽनुभूता ते
स्वगुरुणा याज्ञवल्क्येन प्रोक्तायां संहितायां प्रतीकरूपेण
निर्दिष्टाः। अनेन प्रयत्नेन माध्यन्दिनिना स्वगुरुणा याज्ञवल्क्ये-
नोपदिष्टा यजुःसंहिता अप्यक्षुण्णरक्षिता, कार्यकाले चापे-
क्ष्यमाणानां मन्त्राणां तत्तत्स्थाने स्मरणाय प्रतीकरूपेण

निदर्शिता । सम्भवत इदमेव कारणं स्याद् येन होलीरभाष्ये
माध्यन्दिनशाखाया मूलत्वमुक्तम्।

मन्त्रपाठस्य संरक्षणाय विशिष्टा उपायाः

अस्मत्पूर्वजैर्मन्त्रपाठस्य यथावत् संरक्षणाय विविधा
उपाया विहिताः। ते च याजुषचरणव्यूहे इत्थं निर्दिष्टाः—

मन्त्रः पदः क्रमश्चैव चतुर्थं स्याज्जटा तथा ।

क्रम-माला-शिखा-रेखा ध्वजो दण्डो रथो घनः ॥

अष्टौ विकृतयः प्रोक्ता क्रमपूर्वा मनीषिभिः।—द्वितीयखण्डे

अत्र मन्त्रः “परः सन्निकर्षः संहिता” (अष्टा. १।४।१०९)
इत्येवं संहितया पठनीयो भवति। पदपाठे प्रतिपदं संहिता
विच्छिद्य पठ्यते। परन्तु पदकारैरर्थावबोधनार्थं प्रगृ-
ह्यावग्रहादयो विशेषा अपि पदपाठे निदर्शिताः। पदपाठस्य

प्रकृतिः संहितापाठः, तत्प्रसूत्वात् पदपाठस्य। क्रमपाठे
पदपाठानुसारं द्वे द्वे पदे यथाक्रमं संयुज्य पठ्यन्ते। यथा—
इषेत्वा।त्वोर्जे।ऊर्जेत्वा।त्वावायवः।वायवस्थ इत्येवमादि।

एवं च क्रमपाठस्य प्रकृतिः पदपाठः। जटाद्या घनान्ता या
विकृतयः तासां क्रमपाठः प्रकृतिः। एवं च त्रय आद्याः
पाठाः प्रकृतिरूपा जटाद्याश्च विकृतयः। जटादीनामष्टानां
विकृतीनां लक्षणानि व्याडिप्रभृतिभिराचार्यैर्विकृति-
वल्ल्यादिषु निर्दिष्टानि।

ये वैदिकाः संहितां, पदपाठं, क्रमपाठं च गुरुपरम्परया-
ऽधीयते ते वैदिकेषु “त्रिपाठी” इत्यास्पदभागिनो भवन्ति।
ये विकृतीरप्यधीयते ते “घनान्तपाठिनः” इत्येवं स्मर्यन्ते।

माध्यन्दिनसंहिता वैदिकानां पाठानुसारं यथायथं केषुचिदेव
स्थानेषु मुद्रिता। आधिक्येन अस्याः संहिताया मुद्रण-

मर्धजरतीयन्यायमनुसरति। नैव तासां 'परः सन्निकर्षः
संहिता'-रूपो न च पदच्छेदरूपः। न चासु यथालक्षणं व्य-
ञ्जनानां द्वित्वमुपलभ्यते, न चानुस्वारस्य परसावर्ण्यं दृश्यते।
एतादृशो विकृतः पाठः प्रथमं पाश्चात्यैः प्रवर्तितः। गता-
नुगतिकतया परम्परानभिज्ञैर्बाहुल्येनानुसर्यते।

पदपाठः—अस्याः संहितायाः पदपाठः पुरा काश्यां
मुम्बय्यां च मुद्रितमभूत्। उभे अपि संस्करणे बहोः काला-
दनुपलब्धे आस्ताम्। २०१८ वैक्रमाब्दे अजयमेरु (अज-
मेर) मण्डलान्तर्गत-केकड़ीनगरनिवासिना वेदमूर्तिना
श्रीमदनमोहनव्यासविदुषा एकं १४७१ वैक्रमाब्दे लिखित-
मतिपुरातनं पदपुस्तकमानीय मह्यं प्रदत्तम्। एनमतिदुर्लभं
हस्तलेखं प्राप्य मया अस्य प्रकाशनस्य निश्चयो व्यधायि।
अनेकनगरेभ्यो हस्तलेखानां संकलनं निधाय सम्पादनं

कृत्वा २०२८ वैक्रमाब्देऽस्य सुन्दरं शुद्धं च संस्करणं
प्रकाशितम्।

पदपाठे यानि पदानि मन्त्रा वा पुनरायान्ति ते लुप्यन्ते
अर्थात्र तानि पुनः पठ्यन्ते। अतएव बहुत्र संहितायाः
कण्डिकासंख्यया सह पदपाठस्य कण्डिकासंख्या भिद्यते।

क्रमपाठः—यतः क्रमपाठस्य प्रकृतिः पदपाठः, अतएव
पदपाठे यानि पदानि लुप्यन्ते तानि क्रमपाठेऽपि न पठ्यन्ते।
पदपाठे यथानिर्दिष्टे द्वे द्वे पदे संयोज्य पठ्यन्ते। अनुवाकान्ते
यदन्तिममेकाकिपदमवशिष्यते तस्यैव द्विपाठः क्रियते।
यथा—पशून् पाहि। पाहीति पाहि। हव्यं रक्ष। रक्षेतिरक्ष।
अनुवाकान्तर्गतानां कण्डिकानामन्तिमं पदम् उत्तरकण्डिकाया
आद्येन पदेन संयुज्यते। यथा—ह्यार्षीच्छतधारम्। अधुक्षः
सा।

क्रमपाठस्योपगिता—क्रमपाठ एव उत्तरासां विकृतीनां प्रकृतिः। अंतः क्रमपाठमेवाधारीकृत्य जटाद्या विकृतयः प्रवर्तन्ते। अपि च क्रमपाठान्नान्यत् पदं क्वचित् प्रक्षेप्तुं शक्यते पदान्तरं वा क्वचित् कल्पयितुं शक्यते।

क्रमपाठस्य कः प्रवक्ता—माध्यन्दिनक्रमपाठस्य कः प्रवक्तेति न कथमपि ज्ञायते, क्रमपाठान्ते कस्यापि नाम्नोऽ-दर्शनात्। ऋग्वेदस्य क्रमपाठस्य प्रवक्ता बाभ्रव्यः पाञ्चालो गालव आसीदिति महाभारताद् विज्ञायते। तथाहि—

पाञ्चालेन क्रमः प्राप्तस्तस्माद् भूतात् सनातनात् ।

बाभ्रव्यगोत्रः स बभूव प्रथमं क्रमपारगः ॥

नारायणाद् वरं लब्ध्वा प्राप्य योगमनुत्तमम् ।

क्रमं प्रणीय शिक्षां च प्रयणयित्वा स गालवः ॥

—शान्ति. ३४२।१०३, १०४

ऋक्प्रातिशाख्ये (११।६५)ऽपि गालवः प्रथमः क्रमप्रवक्ता बभूव इत्युक्तम् —“इति प्र बाभ्रव्य उवाच च क्रमं क्रम-प्रवक्ता प्रथमं शशंस च।”

आभ्यां प्रमाणाभ्यां विज्ञायते यत् पञ्चालदेशीयेन बाभ्रव्यगोत्रेण गालवेन ऋग्वेदस्य प्रथमं क्रमपाठस्य प्रवचनमकारीति।

पदक्रमयोरध्ययनव्यवस्थाया आरम्भो भगवतः पाणिनेः प्रागेव बभूव। एतएव पाणिनिना क्रमादिभ्यो वुन् (अष्टा. ४।२।६१) सूत्रेण पदमधीते वेद वा पदकः^१, क्रममधीते वेद

१. क्रमादिगणे “पद” शब्दोऽपि पठ्यते। क्रमापेक्षया पद-पाठस्य अध्ययनं प्रथमं क्रियते, ततः क्रमपाठस्य। भग-वता पाणिनिना “पदादिभ्यो वुन्” इत्यनुक्त्वा “क्रमादिभ्यो वुन्” इति सूत्रं प्रणीतम्, तस्य रहस्यं तु देवा ज्ञातुमर्हन्ति।

वा क्रमकः इति पदे अन्वाख्याते। अपि च “अध्ययन-
तोऽपिप्रकृष्टाख्यानाम्” (अष्टा. २।४।५) सूत्रेण ययोर-
ध्ययनेऽव्यवधानं भवति तेषां द्वन्द्व एकवद् भवतीत्युक्तम्।
अस्य सूत्रस्य काशिकायां “पदकक्रमकं” इत्युदाहरणं
निर्दिष्टम्।^१

क्रमपाठस्य द्वैविध्यम्—क्रमपाठस्यापि पदपाठस्येव
द्विविधः पाठः। प्रथमे पाठे यथालक्षणं पदान्तर्गतं व्यञ्जनं
द्विः पठ्यते, अपरे पाठे निमित्तविशेषे एव क्वचिद् व्यञ्जनस्य
द्विः पाठः। अस्माभिः पदपाठे उभे अपि पाठे मुद्रिते।
इत्थमेव क्रमपाठेऽपि द्वैविध्यं ज्ञेयम्।

क्रमपाठस्य प्रकाशनस्याभिलाषः— पदपाठस्य
प्रकाशनानन्तरं क्रमपाठस्य प्रकाशने ममेच्छा समुत्पन्ना।

१. इदानीन्तने दयानन्दसरस्वतीस्वामिनाऽपि संस्कारविधौ
पठनपाठनव्यवस्थायां पदक्रमसहितं वेदानामध्ययनमुक्तम्।

अतः क्रमपाठस्य हस्तलेखप्राप्त्यर्थं नासिकक्षेत्रादीनि स्था-
नानि गत्वा प्रयत्नोऽकारि, परन्तु पण्डितानां क्षुद्रवृत्त्या तत्र
साफल्यं न प्राप्तम्। अनन्तरं ‘केकड़ी’-निवासिना पण्डित-
प्रवरेण मदनमोहनव्यासेन अन्विष्य क्रमपाठस्य पूर्वार्धस्यैको
हस्तलेखः प्रेषितः। मया पण्डितमहाभागाः सूचिता यावत्
कृत्स्नस्य क्रमपाठस्य हस्तलेखो न प्राप्यते, प्रकाशनं न
सम्भवति। वर्षद्वयानन्तरं समग्रस्य क्रमपाठस्य हस्तलेखो-
ऽन्विष्य सम्प्रेषितः। एतस्मिन् काले मम स्वास्थ्यं नितरां
नष्टम्, मम सहधर्मचारिणी अपि दिवंगता, द्रव्यप्राप्तिमार्गोऽपि
विच्छिन्नः। अतो विगतेषु चतुःपञ्चेषु वर्षेषु क्रमपाठस्य
प्रकाशने समर्थो नाभवम्। गच्छति कालेऽकस्माद्
देहलीस्थराष्ट्रियवेदविद्याप्रतिष्ठानस्य अध्यक्षैस्तत्रभवद्भिः
किरीटजोशिमहाभागैः सह सम्पर्कः समभवत्। वेदविद्या-

रक्षणतत्परैर्जोशिमहाभागैरस्य प्रकाशने रुचिः प्रदर्शिता।
वैदिकग्रन्थानां सस्वरप्रकाशनस्य व्यवस्थाया अभावाद्
हस्तलेखस्यैव प्रतिच्छायारूपेण प्रकाशनस्य निश्चयःकृतः।

यावत्यो वेदसंहिता उपलभ्यन्ते तासु द्वित्रिवर्जमन्यासां
पदपाठानां तु मुद्रणं समभूत्, परन्तु क्रमपाठस्यैकस्याप्यद्य
यावन् मुद्रणं नाभूत्। एतन्महत्कार्यसिद्धये महता परिश्रमेण
क्रमपाठस्य हस्तलेखप्रदातृणां वेदमूर्त्तीनां श्रीमदनमोहन-
व्यासमहाभागानां शुभाशंसनं करोमि, तथैव वेदविद्याप्रचाराय
प्रयतमानानां जोशिमहाभागानामपि धन्यवादं विदधामि।

प्रकाशयमानोऽयं क्रमपाठस्य हस्तलेखो वैदिककुला-
दुपलब्धः पठनपाठने व्यवहृतत्वात् प्रायेण शुद्धो वर्तते। अयं
हस्तलेखः पूर्वार्धोत्तरार्धयोर्द्वयोर्भागयोर्विभक्तो वर्तते। उभयो-
रपि भागयोर्लेखकौ भिन्नौ स्तः।

पूर्वार्धस्यान्तेऽयं पाठ उपलभ्यते—“इति वाजसनेय-
संहितायां क्रम विंशतितमोऽध्याय ॥ २० ॥ इमम्मे ॥ शके
१७९२॥ साधारणनामसंवत्सरे ज्येष्ठमासे शुक्लपक्षे सप्तयाम्
गुरुवासरे ॥ तद्दिने समाप्तम् ॥ शुभं भवतु ॥ श्री ॥”

उत्तरार्धान्ते—“शके १७२४ दुन्दुभिनामाऽब्दे उदगयने
ग्रीष्मर्तौ ज्येष्ठे मासे कृष्णपक्षे अष्टम्यां सौम्यवासरे तद्दिने
भृगुपुरस्थे त्र्यम्बकात्मज सदाशिवदेव ब्राह्मण गुरु सान्निध्ये
लिखितं समाप्तं ॥६॥”

यत उपलब्धे हस्तलेखे यथालक्षणं व्यञ्जनानां द्वित्वं
नोपलभ्यते, अतो वैदिकानां यो मुख्यो व्यञ्जनद्वित्वरूपः
तस्य प्रदर्शनाय तथाविधपाठस्य द्वे पृष्ठे मुद्रयेते।

विदुषां वशंवदो
युधिष्ठिरो मीमांसकः

ओ३म्

यजुःक्रमपाठसंहिता

प्रथमोध्यायः

॥ ओ३म् ॥ इषेच्वा । त्वो३र्जे । ऊ३र्जेच्वा । त्वाच्वायवः । द्वायवस्थ । स्थदेव ? । देवोवः । वः सविता ।
सविताप् । मा॒र्ष्यतु । अ॒र्ष्यतुश्श्रेष्ठ॑तमाय । श्रेष्ठ॑तमायकर्मणे । श्रेष्ठ॑तमायेति श्रेष्ठ॑ तमाय । कर्म॑णऽआ ।
आ॒प्याय॑द्भवम् । प्याय॑द्भवम॒ग्न्याः । अ॒ग्न्याऽइन्द्रा॑य । इन्द्रा॑यमा॒गम् । मा॒गम्प्रजा॑वन्तीः । प्रजा॑वन्तीरनमीवाः ।
प्रजा॑वन्तीरिति प्रजा॑ वन्तीः । अनु॑मीवाऽअय॑वक्ष्माः । अ॒यव॑क्ष्मामा । मावः । व॒स्तेन॑ ? । स्तेन॑ ई॒शत॑ ।
ई॒शत॑मा । माघ॑शंसः । अ॒घश॑ंसोद्भुवाः । अ॒घश॑ंसऽइत्य॒घ श॑ंसः । ध्रुवा॑ऽअ॒स्मिन् । अ॒स्मिन्-
न्गो॑पतौ । गो॑पतौ स्यात् । गो॑पताविति गो॑ पतौ । स्या॑तु ब॒ह्वी ? । ब॒ह्वीर्वज॑मानस्य । वज॑मानस्य प॒शून् ।
प॒शून्पा॑हि । पा॒हीति॑ पाहि ॥१॥

व्वसोंःपवित्त्रम् । पवित्त्रंपसि । असिद्धौः । द्यौःपृथिवी । पृथिवीमातुरिश्श्वनः । मातुरिश्श्वनोयुर्मः ।
 युर्मोव्विश्श्वधाः । व्विश्श्वधाःपरमेण । व्विश्श्वधाऽइतिविश्श्व धाः । परमेणयाम्मना । याम्मना-
 दहंस्व । दहंस्वमा । माह्माः । ह्याम्मा । माते । तेयज्ञपतिः । यज्ञपतिर्ह्यर्षी । यज्ञपतिरित्यज्ञ
 पतिः । ह्यर्षीच्छतधारम् ॥२॥ शतधारं सहस्रधारम् । शतधारमिति शत धारम् । सहस्रधारन्देवः ।
 सहस्रधारमिति सहस्र धारम् । देवस्त्वा । त्वासुविता । सुवितापुनातु । पुनातुव्वसोंः । व्वसोंःपवित्त्रेण ।
 पवित्त्रेणशतधारेण । शतधारेणमुष्वा । शतधारेणेति शत धारेण । सुष्वाकाम् । सुष्वेतिसुष्वा । काम-
 युक्क्षतः । अयुक्क्षतं ॥३॥ साव्विश्श्वायुः । व्विश्श्वायुर्व्विश्श्वकम्मा । व्विश्श्वायुरिति व्विश्श्व आयुः ।
 व्विश्श्वकम्माव्विश्श्वधायाः । व्विश्श्वकम्मेति व्विश्श्व कम्मा । व्विश्श्वधायाऽइन्द्रस्य । व्विश्श्वधायाऽइति व्विश्श्व
 धायाः । इन्द्रस्यत्वा । त्वाभागम् । भागं तामेन । सोमेनातनच्चिम् । आतनच्चिम् । तनच्चिम् विष्णोः ।
 विष्णोर्हव्यम् । विष्णोऽइति विष्णोः । हव्यं रक्ष । रक्षेति रक्ष ॥४॥

माध्यन्दिन-क्रमपाठः

पूर्व विंशतिः

प्रथमो भागः प्रारंभः

एकाक्षरवक्त्रस्य निपातस्थेऽयदा भवेत्॥ संहितायां लघुर्जाति १
दकाले गुरुर्भवेत्॥ १॥ इति माध्यंदिनी शिक्षायां ॥

कं

॥९॥

ॐ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ हरिः ॐ ॥ इषेत्वा । त्वो ज्जेत्वा । त्वा वा यवः । वा
यवस्थ । स्यु देवोः । देवोर्वः । वः सविता । सविता प्रा । प्रार्थयितु । अप्य यतु
श्रेष्ठं तमाय । श्रेष्ठं तमायु कर्मणि । श्रेष्ठं तमायेति श्रेष्ठं । तमाय । कर्म
णः । आप्यायद्वम् । आप्यायद्वम् । व्यायद्वम् । अघ्नाः । इन्द्र
य । इन्द्राय भागम् । भागम् प्रजावतीः । प्रजावती रनमीवोः । प्रजा
वती रिति प्रजावतीः । अनुमीवाः । अयुक्ष्माः । अयुक्ष्मा मा । मावः
वुस्तेनोः । स्तेनः । ईशत । ईशुतमा । माघशः । सः । अघशः । सोधुवोः । ॥ ९ ॥
घशः । सः । इत्युघः । शः । सः । अघवाः । अस्मिन् । अस्मिन् गोपे नो गो

येनोस्यातगोर्षत्तावि तिगो।येनो।स्यातुबु वृक्षे।बु वृक्षे।मानस्याय
 जमानस्यपुष्पन।पुष्पन्यादि।पाहनिपादि॥१॥ब्र सौः।युविन्नम।पु
 विन्नमसि।असिद्येधयोः।दृथिवी।दृथिवीमातरिश्वनः।मातरि
 श्वनोद्युर्मः।द्युर्मोविश्वधाः।विश्वधाःपरमेण।विश्वधाःइतिवि
 श्वधाः।पु रमेणधाम्ना।धाम्नादृहस्व।दृहस्वमा।माकाः।
 काम्मी।माते।तेयुत्तपतिः।युत्तपतिर्कृषीत्।युत्तपतिरितियु
 त्तपतिः।कृषीच्छुतधारम्॥२॥शुतधारः।सहस्रधारम्।शुत
 धारमितिशुत।धारम्।सहस्रधारदेवः।रहस्रधारमिति।सह

क०
॥२॥

स।धारम।देवस्या।।सुविना।सुविनापुनतु।पुनानुवसोः।वसे
पुविनेण।पुविनेणशुतधारेण।शुतधारेणसुपु।शुतधारेणेतिशु
रुत।धारेण।सुपुकासुपुवेतिसुपु।कांधुक्षः।अधुक्षःसा॥३॥सा मे ३
विश्वायुमविश्वायुर्विश्वार्कम्मा।विश्वायुरिति विश्व।आयुः।विश्व
कम्माविश्वधायाः।विश्वकर्मेति विश्व।कम्मा।विश्वधायाःइन्द्र
स्यविश्वधायाःइति विश्व।धायाः।इन्द्रस्यत्या।त्याभागम्।भाग
६सोमेन।सोमेनात नचि।आतनचि।तनचिविष्टो।वि ॥२॥
ष्टो।दुष्टम्।विष्टोःइतिविष्टो।दुष्ट६रक्ष।रक्षेतिरक्ष॥४॥अमे

ब्रतपते। ब्रतपते ब्रतम्। ब्रतपतः इति ब्रतपते। ब्रतञ्चैरिष्यामि। च
रिष्यामि तन्नातवैकेयम्। शक्येयन्तन्नातन्मे। मेरुधत्ताम्। रुधत्तामिद
म्। इदमुहम्। अहमर्नन्तात्। अर्नन्तात्ससम्। ससमुपै। उपैमि। ए
मिक्ः॥५॥ कस्त्या। त्यायुनक्ति। युनक्तिः सः सिकस्मे। कस्मेतस्मे। त
स्मेकर्मणे। कर्मणेवाम्। वाम्बेषां। वेषायवाम्। वाम्प्रसुष्टम्॥६॥ प्रसु
ष्टः रक्षम्। प्रसुष्टमिति प्रति। उष्टम्। रक्षः प्रसुष्टम्। प्रसुष्टम्। अरुनयम्।
प्रसुष्टम्। इति प्रति। उष्टम्। अरुनयोनिष्टम्। निष्टम्। रक्षम्। निस्त
त्तमिति निः। तत्तम्। रक्षोनिष्टम्। निष्टम्। अरुनयः। निस्तम्। इ

क०
॥२॥

स्त। धारम। देवस्त्वा। स्वासुविता। सुवितापुनतु। पुनानुवसोः। वसो
पुवित्रेण। पुवित्रेणशुतधारेण। शुतधारेणसुषु। शुतधारेणेतिशु
शुतधारेण। सुषुकासुषुवेति। सुषु। कांधुक्षः। अंधुक्षःसा॥ ३॥ सा मे ३
विश्वायुः। विश्वायुर्विश्वकर्मा। विश्वायुरिति विश्व। आयुः। विश्व
कर्मा विश्वधायाः। विश्वकर्मेति विश्व। कर्मा। विश्वधायाः इन्द्र
स्य विश्वधायाः इति विश्व। धायाः। इन्द्रस्यत्या। त्याभागम्। भाग
ः सोमेन। सोमेनात नचि। आतनचि। तनचि विष्टो। वि ॥२॥
ष्टो। हव्यम्। विष्टोः इति विष्टो। हव्यः रक्ष। रक्षेति रक्ष॥ ४॥ अमे

ब्रतपते। ब्रतपुते ब्रतम्। ब्रतपुतः इति ब्रतपते। ब्रतश्चैरिष्यामि। च
रिष्यामि तन्नातये केयम्। शकेयन्तन्नातन्मे। मेरुधनाम्। श्रुधनाम्। मिद
म्। इदमुदम्। अहमन्तन्नात्। अन्तन्नात्। ससम्। ससमुपे। उपैमि। ए
मिक्तः॥५॥ कस्त्या। त्यायुनक्ति। युनक्तिः सः। सिकस्मे। कस्मे तस्मे। त
स्मे कर्मणे। कर्मणे वाम्। वाम्बेषा। वेषाय वाम्। वाम्प्रसुष्टम्॥६॥ प्रसु
ष्टः रक्षम्। प्रसुष्टमिति प्रति। उष्टम्। रक्षः। प्रसुष्टः। प्रसुष्टः अरुनयम्।
प्रसुष्टः इति प्रति। उष्टः। अरुनयोनिष्टम्। निष्टम्। रक्षम्। निस्त
प्तमिति निः। तप्तम्। रक्षोनिष्टम्। निष्टम्। अरुनयः। निस्तप्ताः इ

क्र०
॥३॥

तिनिर्गताः। अरानयजुरु। उर्वृत्तस्मिन्। अन्तरिक्षमनु। अन्तर्वेमि। एमि
धः॥६॥ धूरसि। असिधूर्वा। धूर्वधूर्वतम। धूर्वन्तुधूर्वा। धूर्वतम। तं यो यो
स्मान्। अस्मान्धूर्वति। धूर्वतितम। तन्धूर्वा। धूर्वयम। यम्ययम। य
न्धूर्वा। मशधूर्वामो देवानां म। देवानां मसि। असिधूर्वन्तितमम। धूर्वन्तितमुक्
सस्मितमम। धूर्वन्तितममिति धूर्वन्तितमम। सस्मितममप्यप्रितमम। सस्मि
तममिति सस्मि। तमम। पप्रितमम। जुष्टतमम। पप्रितममिति पप्रि।
तमम। जुष्टतममदेवहूतमम। जुष्टतममिति जुष्ट। तमम। देवहूतमम
तमम। देवहूतममिति देव। हूतमम॥ ८॥ अहुतमसि। असिहूतिहूतमम॥ ३॥

हविर्दनिम्विष्टम् । हविर्दनिमितिर्हविः । धानम् । विष्टम् । स्वा । त्वान् । क्रम्
ताम् । क्रम् । ताम् । मुरम् । उरु । बान् । ताय । वा । ताया । प ह तम् । अर्प ह तम् । रक्षम् । अ
र्प ह तम् । मित् । प । ह तम् । रक्षो । बर्त्ताम् । बर्त्ताय । अ । पञ्चेति । पञ्चम् ॥ ९ ॥
देवस्य । त्वा । सवितुः । सवितुः । म । सवे । प्र । सवे । श्विनोः । प्र । सवे । इति
प्र । सवे । अश्विनोः । बृहज्याम् । बृहज्याम् । पुष्पम् । बृहज्याम् । मिर्ति । बृहज्याम्
भ्याम् । पुष्पम् । हस्ता । हस्ता । भ्याम् । म । अ । मये । जुष्टम् । जुष्टम्
रुमि । गुरुम् । म । ग्रीषोमा । ग्रीषोमा । अ । ग्रीषोमा । म । जुष्टम् । जुष्टम्
मि । गुरुम् । मि । भुनाय ॥ १० ॥ भुनाय । त्वान् । न । न । नये । अ । रतये । स्वः ।

和

11911

स्वरभिविरवेषम्। अमिविरवेषु नृदः हन्ताम्। अमिविरवेषु मित्यभि।
विरवेषम्। दृदः हन्ता नृदः। दुष्काः दृधिवाम्। दृधिवामुरु। उर्व
नरिक्षम्। अन्तरिक्षमनु। अन्तेमि। एमि दृधिव्याः। दृधिव्याः।
त्यानाभौ। नाभौ सादयामि। सादयाम्प दिताः। अदिताः।
पस्ये। उपस्ये नै। उपस्युः। उपस्ये। अने हव्यम्। हव्यः रक्षित
क्षेतिरक्ष॥३३॥ पुवित्रेऽस्यः। पुवित्रेऽरतिः। पुवित्रे। स्योर्वे। स्योर्वे।
स्योर्वे। सवित्रुः। सवित्रुर्विभुः। प्रसवे। प्रसवे। उत्। प्रसवे। उत्।
प्रासवे। उत्। पुनामि। पुनाम्यर्चिः। अर्चिः। पुवित्रेण। पुवित्रे ॥४॥

[illegible]

क०
॥५॥

नृत्तय्यः इति वृत्तः। तर्क्यः। युयुमिन्द्रम्। इन्द्रमवृणीधम्। अवृणीध्वं वृ
नृत्तय्यः। वृत्तय्यः। प्रोक्षिताः। वृत्तय्यः। इति वृत्तः। तर्क्यः। प्रोक्षिता
स्था। प्रोक्षिताः। इति प्रोक्षिताः। स्थानये। अमयेत्वा। त्याजुष्टम्।
जुष्टम्। प्रोक्षामि। उक्षाम्युन्नीषोमा। भ्याम्। अन्नीषोमा। भ्यान्देव्या
यादेव्यायु कर्मणे। कर्मणे सुन्धुम्। सुन्धुदेवयुज्याये। देवयु
ये। ज्योतिरादेयेवेज्यायाः। इति देवयुज्याये। यद्वन्धो मृदाः। अमृदाः। परजु
गुहः। परजुगुहिरिदम्। परजुगुहिरिति परजुगुहः। इदम्वन्धुस्तत्। न
वृन्धामि। सुन्धा मीति सुन्धामि॥३३॥ शर्मसि। अस्य वधूतम्। अवधू ॥५॥

नृरक्षम अवधूतमित्यवधूतमृरक्षोवधूताः। अवधूताः अरतयः।
अवधूताः इत्यवधूताः। अरतयोदित्याः। अदित्यास्तक। त्वर्गसि।
असिप्रति। प्रतित्या। त्यादिति। अदितिर्वेत्तु। वेत्तुर्द्रिम। अदिरसि। अ
सिवा नस्पसोः। वा नस्पसो गवा। गवासि। असिष्टयुबुद्धः। एयुबुद्धः
प्रति। एयुबुद्धः इति एयुबुद्धः प्रतित्या। त्यादित्याः। अदित्यास्तक।
त्वर्वेत्तु। वेत्तुर्मेः॥३४॥ अनेस्तनः। तनूरसि। असिवाचोः। वाचोवि
सर्जनम्। विसर्जनदेववीतये। विसर्जनमिति वि। सर्जनम्। देव
वीतयेत्या। देववीतयुः इति देव। वीतये। त्यागृह्णामि। गृह्णामि। दृह्णामि।

कै०
॥६॥

ह०

वा। बृहद्वासि। बृहद्वावेति बृहन्। श्रीवा। असि द्वा न स्य सः। द्वा न स्य
संसः। सऽइदम्। इदं देवेभ्यः देवेभ्यो हविः। हविः शमीषा। शमीषु सु
शमि। शमिष्वेति शमिषा। सुशमिः शमीषा। सुशमिति सु। शमि। शमीषु
विष्णुः। शमिष्वेति शमिषा। हविष्णुर्देवः। हविः कुदिति हविः। कन। एहि
इहिकु कुटः॥१५॥ कुकुटोसि। असिमधुजिक्ः। मधुजिक्ऽइषम्
मधुजिक्ऽइति मधु। जिक्ः। इषमूर्ज्जिम्। उर्ज्जिमावे द। आवदं। द्यु
दुत्वया। त्वया वयम्। वयः संघातः संघातम्। सघ्नानः संघातजेष्वा संघा
तः संघातमिति संघातम्। संघातम्। जेष्मवृष्विदम्। वृष्विदमसि। ॥६॥

सुषेष्टं सुमिति वर्षा वृद्धम् असिप्रति प्रति त्वा त्वा वर्ष वृद्धम् वर्ष वृद्ध
 म्वेतु वर्ष वृद्ध मिति वर्षा वृद्धम् वेतु रौपे पूतम् परा पूत ६ रक्षम् पर
 पूत मिति परा पूतम् रक्ष परा पूत परा पूत ५ अरा तय परा पूत ५
 रति परा पूत ५ अरा तयोप रतम् अर्प रत ६ रक्षम् अर्प रत मिति परा
 रतम् रक्षो द्यापुः वायुर्ध्वः बोधि विविनक्तु विनक्तु देवो देवोर्ध्वः
 वः सुविता सुविता हिरण्यपाणिः हिरण्यपाणिः प्रति हिरण्यपाणि वि
 ति हिरण्यपाणिः प्रति रणानु रणानु त्विद्रेण अर्द्धिद्रेण पाणिना
 पाणिनेति पाणिना ॥ ३६ ॥ धृष्टिरसि अस्पर्ध अर्धो अग्नेः अग्निम् अ

क्र०

॥ ७ ॥

आदेवयजम

निमा मादेम आमाद जाहि आमादुमित्यानु अदेम जदिनि नि
क्रमादेम क्रमादेऽसेध क्रमादुमिति क्रमा अदेम सेधादेव य
जम देवयजं वरु देवयजुमिति देव यजम वरुध्रुवम ध्रुवम सि
असि एधि वीम एधि वीदं रु रुद्र रुद्रस्मवनि रुद्रस्मवनि त्वा रु
द्रस्मवनीति रुद्रस्मवनि त्वाक्षत्र वनि क्षत्रवनि सजात वनि क्षत्रव
नीति क्षत्रवनि सजात वन्सुप सजात नीति सजात वनि उपद
धामि दुधामि भ्रातृ व्यस्य भ्रातृ व्यस्य बुधाय बुधायार्ने ॥ ९७ ॥ अ
ने रुद्रम् रुद्रमृगणीषा गृणीषध रुणम् रुणमुन्तरिक्षम् अ

व

॥ ७ ॥

नरिष्वधुर्नम्रधुर्नदिवम्रदिवुम्विश्वाम्यः विश्वाम्य स्यात्वाश
भ्यः॥ आशाम्य उय॥ उयदधामि॥ दधामि चित्तमचित्तस्य॥ स्योर्द्विचि
तम॥ उर्द्विचितो भर्गणाम॥ उर्द्विचितुः॥ इत्तुर्द्वि॥ चित्तमभर्गणामर्गिर
साम्॥ अर्गिरसान्तपसा॥ तपसा तप्यद्वम्र॥ तप्यद्वमिर्नितप्यद्वम्र
॥३८॥ धिषणासि॥ असिपुर्व्वती॥ पुर्व्वतीप्रति॥ प्रतित्वा॥ त्वादित्याः॥
आदित्यास्तव॥ त्वग्वेतुवेतुदिवो॥ दिवस्कृन्नीः॥ स्कृन्नीरसि॥
असिधिषणा॥ धिषणासि॥ असिपुर्व्वतेयी॥ पुर्व्वतेयीप्रति॥ प्र
तित्वा॥ त्वापुर्व्वती॥ पुर्व्वतीवेतुवेतुधान्मम॥३९॥ धान्ममसि॥ अ

ॐ
॥६॥

ना

सिधिनुरि।धिनुरि देवान्।देवान्प्राणाय।प्राणायत्वा।त्वोदनाय।उ
दनाय।ब्रानाय।उदनायेत्युत्।आनाय।ब्रानाय।दीर्घाम्।ब्रानाये
तिवि।आनाय।दीर्घामनु।अनुप्रसितिम्।प्रसितिमायुषे।प्रसिति
मितिप्र।सितिम्।आयुषेधाम्।धाज्यक्षुषे।चक्षुषेत्वा।त्वामुदीनाम्।
मुदीम्ययंययोसि।अ सीत्सि॥२॥सम्बपामि।वृषाम्पामि।आयुः
अर्षधीभिः।अर्षधीभिरोषधयः।अर्षधयोरसेन।रसेनरेवतीः।रे
वतीर्जगतीभिः।जगतीभिः।दृच्यन्ताम्।दृच्यन्तामधुमतीः।म
धुमतीर्मधुमतीभिः।मधुमती रितिमधुमतीः।मधुमतीभिः॥६॥

१ म ती दृच्यन्ताम्। मधुमिरिति मधुम नीभिः। दृच्यन्ता अनयस्ये ॥ २३ ॥ ज
नयस्येत्वा। त्वासम्। संभोमि। भो मुद्मम्। इदमग्ने!। अग्नेरिदम्। इदम्
ग्नीषोमयोः। अग्नीषोमयो र्षिषे। इषेत्वा। त्वाधुर्मः। धुर्मोसि। असि
विश्वार्युम्। विश्वार्युरुप्रथाः। विश्वार्युरिति विश्व। आर्युत्तुरुप्रथाः
उरु। उरुप्रथाः। इत्युरु। प्रथाः। उरुप्रथस्व। प्रथस्वोरु। उरुतै। तेषुत्त
यतिः। यज्ञयतिः। प्रथताम्। यज्ञयतिरिति युज्ञ। यतिः। प्रथतामग्निः। अ
ग्निष्टे। तेत्तचैम्। त्वचुम्मा। माहिँसीत्। हिँसीद्देवः। देवस्त्वा। त्वासवि
ता। सविताश्रययतु। श्रययतुवर्षिष्टे। वर्षिष्टेधि। अधिनाके। नाक

क्र०
॥६॥

रतिनाके ॥२२॥ मा भेः ॥ भेष्या मा सप्त ॥ संविंकाः ॥ विंका अतमेरुः ॥ अ
तमेरु र्युतः ॥ बुद्धोतमेरुः ॥ अतमेरु र्युजमानस्य ॥ जमानस्य प्रजा ॥ प्रजा
भयात् ॥ प्रजेति प्रजा ॥ भूया त्रिताय ॥ त्रिताय त्वा ॥ त्वा द्विताय ॥ द्विताये
कताय ॥ एकताये तैकताय ॥२३॥ आदेदे ॥ दृहेदुरकृतम् ॥ अदुर
कृतम् ॥ देवेभ्यः ॥ अदुरकृतमित्यदुर ॥ कृतम् ॥ देवेभ्यः ॥ इन्द्रस्य ॥ इन्द्र
स्य बाहुः ॥ बाहुरसि ॥ असि दक्षिणः ॥ दक्षिणः ॥ सुहस्त्रं भरुष्टिः ॥ सह
स्त्रं भरुष्टिः ॥ शततेजाः ॥ सुहस्त्रं भरुष्टिरिति सुहस्त्रं ॥ भरुष्टिः ॥ शततेजा
बाहुः ॥ शततेजा ॥ इति शततेजाः ॥ बाहुरसि ॥ असिति गततेजाः ॥ वि ॥६॥

अनेजादिषुतेः॥ त्रिअनेजाऽरुतित्रिअनेजाः॥ द्विषुतोबुधः॥ बुधः॥ दधि
वि॥ २४॥ दधिविदेवयजनि॥ देवयुजन्मोषध्याः॥ देवयुजनीतिदेव
यजनि॥ अषध्यास्ते॥ तेमूलमसुलुम्मा॥ मादि६॥ सिषम॥ दि६॥ सिषं
ब्रजम॥ ब्रजर्जः॥ ग॥ ब्रुगो॥ हानम॥ गो॥ हानम्वर्षतु॥ गो॥ स्थानमितिगो॥
स्थानम्वर्षतुते॥ तेद्योः॥ द्योर्बधाना॥ बधानदेवा॥ देवसुवितः॥ सुवि
तः॥ परमस्याम॥ सुवित॥ रि॥ तिसवितः॥ पु॥ पस्याम॥ थिआम॥ दधिआ
६॥ सुतेन॥ सुतेनपारैः॥ पारैः॥ योस्मान्॥ अस्मादेहि॥ देहिषम॥ य
अ॥ च॥ यम॥ वयद्विष्मः॥ दि॥ अस्तम॥ तमतेम॥ अतोमा॥ मामोक्मो

क्र०

॥३०॥

गर्ग्य॥२५॥ अपारं म॥ अरं म॥ अथिद्ये॥ अथिद्ये देव यजनात् देव
जनाद् द्या सम॥ देव यजनादि ति देवा यजनात् द्या सम॥ अरं
रो दिवं म॥ अरं रो॥ इत्यरं रो॥ दिवु म॥ मा पपः॥ पुत्रो द्रुसः॥ द्रुप्सस्ते॥
नेधाम॥ धाम्मा॥ मास्कन॥ स्कन्गा युत्रेण॥ २६॥ गायत्रेण त्वा॥ त्वा
छंदसा॥ छन्दसा परि॥ परिगृह्णामि॥ गृह्णामि त्रेहुं भेन॥ त्रेहुं भेन जा
गतेन॥ त्रेस्तुं भेने ति त्रेस्तुं भेन॥ जागतेन सु॥ क्षमा॥ सुक्ष्मा च॥ चासि॥
असि शिवा॥ शिवा च॥ चासि॥ असि स्योना॥ स्योना सुखदा॥ सु
खदोर्जस्वती॥ सुसदेति सु॥ सदा॥ उर्जस्वती पयस्यती॥ पयस्तु

रं २

॥३०॥

तानि पर्यस्य ती॥२७॥पुराकुरस्य॥कुरस्यविसृपं॥विसृपंविर
 ष्मिन्॥विसृपुर्इतिवि॥स्यः॥विरुष्मिन्नुदादाय॥विरुष्मन्निति
 वि॥रुष्मिन्॥उदादायदृष्टिवीम्॥उदादायेत्युत्॥आदाय॥दृष्टिवी
 जीवदानुम्॥जीवदानुमितिजीव॥दानुम्॥मेरयन्॥मेरयश्चन्द्रम
 सि॥चन्द्रमसिस्वधाभिः॥स्वधाभिस्ताम्॥तामंधीरासः॥उं॥इत्यंधी
 रासो॥अनुदिश्य॥अनुदिश्ययजन्ते॥अनुदिश्येतनु॥दिश्याय
 जन्तुर्इति॥यजन्ते॥प्रोक्षणीरासादय॥प्रोक्षणीरितिप्रा॥उक्षणी॥आ
 सादय॥सादयद्विषतः॥द्वितोबुधः॥बुधोसि॥असीत्सि॥२८॥अ
 ष

ॐ
॥३३॥

निशितोसि। अनिशितुऽइतिशितः। असिसपत्नक्षित्। सपत्नक्षि
द्वाजिनम्। सपत्नक्षिदिति सपत्नक्षित्। वाजिनत्वा। त्वाद्वाजेऽप्या
ये। वाजेऽप्यायेसम्। वाजेऽप्यायाऽइति वाज। इद्व्याये। सम्माज्मि।
मज्मिनिशित। अनिशितासि। अनिशितेत्यनिशिता। असिस
पत्नक्षित्। सपत्नक्षिद्वाजिनीम्। सपत्नक्षिदिति सपत्नक्षित्।
वाजिनीत्वा। त्वाद्वाजेऽप्याये। वाजेऽप्यायेसम्। वाजेऽप्यायाऽइति
वाज। इद्व्याये। सम्माज्मि। माऽज्मिदित्ये॥२९॥ अदित्येऽस्ना। रास्ना
सि। असिद्वितोः। द्विहन्तोर्वेष्यः। द्वेष्योसि। अस्यूज्जे। उज्जेत्वा।

॥३३॥

त्वादध्वेन। अदध्वेन त्वा। त्वाचक्षुषा। चक्षुषाव। अवपश्यामि। पश्या
ममने। अमेज्जिह्वा। जिह्वासि। असिसुहृः। सुहृद्देवेभ्यः। सुहृदि
तिसुहृः। देवेभ्यो धाम्ने धाम्ने। धाम्ने धाम्ने मे। धाम्ने धाम्ने ३
ति धाम्ने। धाम्ने मे भव। भव यजुषे यजुषे। यजुषे यजुषे सवितुः। या
जुषे यजुषः ३ इति यजुषे। यजुषे ॥ ३० ॥ सवितुर्स्या। त्वा तेजः। तेजोसि।
असि शुक्रम। शुक्रम मृतम। अमृतन्धाम। धामुनाम। नाम प्रियम्। प्रिय
देवानाम। देवानामनाधृष्टम्। अनाधृष्टं देव यजनम्। देव यजनमसि।
देव यजनमिति देव। यजनम्। असीत्यसि ॥ ३१ ॥ ॥ इति वाजसनेनियद

क०
॥१२॥

क्रमसंहितायां प्रथमोऽध्यायः ॥३॥ ॥ क्लृप्तोऽसि। अस्यास्वरेष्टः॥ आ
स्वरेष्टो नये। आस्वरेस्सऽस्वरे। स्सः॥ अ नयेत्वा। त्वा जुष्टम्। जुष्ट
म्। प्रोक्षामि। उक्षामि वेदिः॥ वेदि रसि। असि बुर्हिषे। बुर्हिषेत्वा। त्वा जुष्टम्।
जुष्टम्। प्रोक्षामि। उक्षामि बुर्हिः॥ बुर्हि रसि। असि स्नुग्भ्यः॥ स्नुग्भ्य
स्याः स्नुग्भ्यऽस्ति स्नुक्। भ्यः॥ त्वा जुष्टम्। जुष्टम्। प्रोक्षामि। उक्षामि
दिक्षे॥३॥ अदिक्षे व्युद नम्। व्युद नमसि। व्युद नमिति वि। उद नम्। अ
सि विस्त्रोः॥ विस्त्रोः स्तुपः॥ स्तुपोऽसि। अस्पर्धम्न दसम्। उर्धम्न दस
त्वा। उर्धम्न दसमि त्स्पर्धम्न दसम्। त्वा स्तृणामि। स्तृणामि स्यास स्या

॥३२॥
८

म॒स्वा॒स॒स्वां॒दे॒वेभ्य॑म॒स्यासु॒स्यामि॒ति॒सु॒। ओ॒स्वाम॒॑दे॒वेभ्यो॑मु॒वप॒ स
त॒ये। मु॒वप॒त॒ये॒स्याह॒॑॥ मु॒वप॒त॒यु॒इति॑मु॒वप॒त॒ये। स्या॒ह॒मु॒व॒न॒प॒त
ये॒॥ मु॒व॒न॒प॒त॒ये॒भू॒ताना॑म॒॥ मु॒व॒न॒प॒त॒यु॒इति॑मु॒व॒न॒प॒त॒ये॒॥ भू॒ताना॑प
त॒ये॒॥ प॒त॒ये॒गन्ध॑र्वः॒॥ रा॒गन्ध॑र्व॒स्या॒॥ त्वा॒वि॒श्व॒ासु॑र्वैः॒॥ वि॒श्व॒ाव॑सुः॒परि॑
वि॒श्व॒ाव॑सु॒रिति॑वि॒श्व॒ाव॑सुः॒॥ परि॑द॒धातु॒॑द॒धातु॑वि॒श्व॒स्या॒वि॒श्व॒स्या
रि॒ष्टो॒॥ अ॒रि॒ष्टो॒ य॒ज॒मा॒न॒स्या॒ य॒ज॒मा॒न॒स्य॒परि॑धिः॒॥ प॒रि॒धि॒र॒सि॒॑॥
प॒रि॒धि॒रिति॑प॒रि॒धिः॒॥ अ॒स्य॒ग्निः॒॥ अ॒ग्नि॒रि॒उः॒॥ उ॒उ॒ इ॒ उ॒त॒॑॥
इ॒ति॒उ॒इ॒न्द्र॑स्य॒इ॒न्द्र॑स्य॒बा॒हुः॒॥ बा॒हु॒र॒सि॒॑॥ अ॒सि॒दक्षि॑णः॒॥ दक्षि॑णो॒मि

क्र०२
॥१३॥

आवरुणो॥ मित्रावरुणौ त्वा॥ त्वोत्तरतः॥ उत्तरतः परि॥ परिधत्ताम्॥ धु
त्ताभ्रवेण॥ ध्रुवेण धर्मणा॥ धर्मणेति धर्मणा॥ ३॥ वीति होत्रत्वा॥
वीति होत्रमिति वीति॥ होत्रम् त्वाकवे॥ कवेद्युमन्तम्॥ युमन्तं स
म्॥ युमन्तमिति यु॥ मन्तम्॥ समिधीमहि॥ इधीमहीतीधीमहि॥ अ
मेवृहन्तम्॥ वृहन्तमध्वरे॥ अदूरऽइत्यदूरे॥ ४॥ समिदसि॥ समि
दितिसम्॥ इत्॥ असि सूर्यः॥ सूर्यस्त्वा॥ त्वापुरस्तात्॥ पुरस्तात्वा
त्तु॥ पातुकस्याः॥ कस्माश्चित्॥ चिदभिर्शस्ये॥ अभिर्शस्ये सवि ॥१३॥
तुः॥ अभिर्शस्ये इत्यभि॥ शस्ये॥ सवितुर्बाहू॥ बाहूस्थः॥ बाहू इ

निवाहः। स्युः। तुर्षमदसमः। तुर्षमदसन्त्वा। तुर्षमदसुमित्पूर्णा।
मदसमः। त्वास्तृणामि। स्तृणामिस्त्वा। सस्यमः। स्यासस्यनेवेभ्यः।
स्यासस्यमिति सु। आसस्यमः। देवेभ्युः। अत्वात्त्वा। त्वावसवः। ३ आ ३
सर्वोरुद्रोः। रुद्राः। आदित्योः। आदित्याः। सदनः। सदन्ति तिसद
न्तु॥ ५॥ छतान्यसि। असि जुहूः। जुहून्तामन्ता। नाम्नासा। से
दमः। इदमिष्येण। मिष्येण धाम्ना। धाम्ना प्रियमः। प्रियं स दम्
सदुः। आसीद। आसीद। सो द्योयुः। ऋतुः। उपभृद्भुवा। उपभृदिषुपु।
ऋतुः। ध्रुवाध्रुवा। ध्रुवाः। असदनः। असदन्त तस्य। ऋतस्य बो

क्र०२
॥३४॥

नो॥ नो नोता॥ ना विस्त्रो॥ विस्त्रोपादि॥ विस्त्रोऽर्तिविस्त्रो॥ पादिपादि॥
पादिपुत्रम॥ पुत्रम्यादि॥ पादिपुत्रपतिम॥ पुत्रपतिम्यादि॥ पुत्रपतिमि
तिपुत्रपतिम॥ पादिनाम॥ मांयुत्रन्यम॥ युत्रन्यमिति यत्र॥ न्यम॥ द्वा॥
अनेवाजजित॥ वाजजिद्वजम॥ वाजजिदिति वाज॥ जित॥ वाजन्त्या॥
त्वासरिष्यन्तम॥ सरिष्यन्तवाजजितम॥ वाजजितुःसम॥ वा
जजितुमिति वाज॥ जितम॥ सम्माज्जि॥ माज्जिनम॥ नमो देवेभ्यः
देवेभ्यः स्वधा॥ स्वधापितृभ्यः पितृभ्यः सुयमे॥ पितृभ्युऽर्तिपितृ॥
भ्यः सुयमेमे॥ सुयमेऽर्तिसु॥ यमेमेभ्यः पास्तम॥ भूपास्तमरंजन ॥३४॥

म॥७॥ अस्कं नमुद्य॥ अद्यदेवेभ्यः॥ देवेभ्यः॥ आज्यम्॥ आज्यं॥ सम॥
सन्नियासम्॥ न्नियासम्॥ जिणा॥ अजिणा॥ विष्णो॥ विष्णोमा॥ वि
ष्णो॥ इति विष्णो॥ मात्वा॥ त्वावा॥ अवक्रमिषम्॥ क्रमिषम्॥ सुमतीम्
वसुमतीमग्ने॥ वसुमतीमिति वसु॥ मतीम्॥ अग्नेते॥ तेष्टायाम्॥
ष्टायामुप॥ उपस्थेषम्॥ स्थेषम्विष्णोः॥ विष्णोस्थानम्॥ स्थानम्
सि॥ असीतः॥ इत॥ इन्द्रः॥ इन्द्रो वीर्यम्॥ वीर्यं॥ महणोत्॥ अह
णो॥ दुर्दुः॥ उर्दुर्दुः॥ अदुर्दुः॥ आस्थात्॥ आस्थात्॥ अस्थादित्
स्थात्॥ अग्नेवे॥ वेहोत्रम्॥ होत्रम्वे॥ वे॥ ह्युसम्॥ ह्युसवता

和
118411

म॥ अवन्तां त्वाम् । त्वान्यवा पृथिवी । द्यावा पृथिवी ॥ अ व । द्यावा पृ
थिवी ॥ इति द्यावा पृथिवी । अवत्तम् । त्वन्यावा पृथिवी । द्यावा
पृथिवी स्विष्ट कृतम् । द्यावा पृथिवी ॥ इति द्यावा पृथिवी ॥ स्विष्ट
क देवेभ्यः ॥ स्विष्ट कृदिति स्विष्ट । कृतम् । देवेभ्यु इन्द्र ॥ इन्द्र आ
जेन । आजै नहु विषा । हुविषा भूतम् । भूत्वा ह । स्वाहा समस
उपो तिषा । उपो तिषा ज्योतिः । ज्योतिरिति ज्योतिः । डि ॥ मयी दम् ।
इदमिन्द्र ॥ इन्द्र इन्द्रियम् । इन्द्रियं दधातु । दधाल्ले सम्मानम् । अ
स्मान्नायः ॥ शयो मुखवानः ॥ मुखवानः स चन्ताम् । मुखवानु इन्द्र ॥ १५ ॥

तिम्रुघा। दानः। सचन्तामस्माकम्। अस्माकं सन्तु। सन्ताशिषः॥
 आशिषः ससोः। आशिषु इत्या। शिषः ससानेनः सन्तु। सन्ताशि
 षम आशिषु उपहृता। आशिषु इत्या। शिषः उपहृता पृथिवीः उपहृ
 तित्युपहृता। पृथिवीमाता। मातोप। उपमाम्। मापृथिवी। पृथिवीमा
 ता। माताकृत्यताम्। कृत्यतामग्निः। अग्निरग्नीधात्। आग्नीधात्स्वा
 हा। स्वाहेति स्वाहा॥३०॥ उपहृतेद्यौः। उपहृतु इत्युपहृतुद्यौषिता।
 पितोप। उपमाम्। माद्यौः। द्यौषिता। पिताकृत्यताम्। कृत्यतामग्निः। अग्नि
 रग्नीधात्। आग्नीधात्स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा॥ प्रतिगृह्णामि। गृह्णाम्य

ॐ२

॥१७॥

मे॥ अनेष्टा॥ त्वा स्येन॥ आ स्येन॥ प्राप्तामि॥ अश्नाम्येतम्॥ ११॥ ए
तन्ते॥ ते देवा॥ देव सवितुः॥ सवितु र्यम॥ युजम्रा॥ प्राहुः॥ आहुर्बहुस्य
तये॥ बहुस्य तये ब्रह्मणे॥ ब्रह्म णे तेना तेन युजम्॥ युजमवा॥ अव
तेना तेन युजयतिम्॥ युजयति तेना॥ युजयति मिति॥ युजयति मतिम्॥ ते
नुमाम्॥ मामवा॥ अवेत्यवा॥ १२॥ मनोजुतिः॥ जुतिर्जुषताम्॥ जुष
तामाज्यस्य॥ आज्यस्य बहुस्य तिः॥ बहुस्य ति ब्रह्म॥ युजमिमम्॥
इमन्तनोत्तु॥ तनोत्वरिष्टम्॥ अरिष्टं युजम्॥ युजर्द॥ सम॥ समिमम्॥ इ
मन्तधातु॥ दधात्विति॥ दधातु॥ विश्वे देवासः॥ देवासः॥ इह॥ इहमाद

ॐ२

॥१७॥

यन्तामामादयुन्तामो ३ म० ॐ प्र० प्रतिष्ठतिष्ठेतिष्ठतिष्ठ ॥ ३ ॥ एषा
ने। ने० अने० अने० समित्। समित्तया० समिदिनि० सम० इत्त० तया० व०
स्या० व० स्व० च० आ० च० च० प्या० यु० स्या० प्या० यु० स्वेति० प्या० यु० स्या० वृद्धि
षी० महि० च० च० व० य० म० व० य० म० च० आ० च० च० प्या० सि० षी० महि० प्या० सि० षी० म० ही
ति० प्या० सि० षी० महि० सु० सु० वा० ६ स० म्वा० ज० जित० म० सु० सु० वा० ६ सु० मि० ति० स
स्या० वा० ६ स० म० वा० ज० जित० मि० ति० वा० ज० जित० म० ॥ ३ ॥ अग्नि० षी० म० यो० रु० जि
ति० म० उ० जि० ति० मि० नु० उ० जि० ति० मि० सु० त० जि० ति० म० अ० न० त० उ० ज्जे० ष० म० जे
षु० म्वा० ज० स्या० वा० ज० स्या० मा० मा० प्र० सु० वे० न० प्र० सु० वे० न० प्र० सु० वे० ने० ति० प्र० सु० वे०

क० २
॥१६॥

न। प्रो हामि। उहाम्यनीषोमौ। अग्नीषोमोतम। नमयं। अयं नुद ना
म। नुदताम्वाजस्य। वाजस्येनम। एनमसुवेन। प्रसुवेनार्य। प्रसु
वेनेति प्र। सुवेन। अयो हामि। उहामीन्द्राग्योः। इन्द्राग्योरिन्द्राग्री।
इन्द्राग्रीवसुभ्यः। इन्द्राग्रीऽइतीन्द्राग्री॥१५॥ वसुभ्यस्ता। वसुभ्य
ऽइतिवसु। भ्यः। त्वोरुद्रेभ्यः। रुद्रेभ्यः। आदित्येभ्यः। आदित्येभ्यः। सत्ये
म। सतीनायाम। जानाया। न्यावा। पृथिवी। धावा। पृथिवी। मित्राव
रूणो। धावा। पृथिवी। इति धावा। पृथिवी। मित्रावरूणोत्वा। त्वावृष्ट्या।
वृष्ट्यावताम। अ वताम्बन्तु। बन्तुवयं वयोक्तम। अक्तरि ॥१६॥

हाणाः। रिहाणा मुरुतां मुरुतां पर्वतीः। पर्वती गच्छा गच्छुः। गच्छा
पर्वती पर्वती भुत्वा। भुत्वा दिवम्। दिवम् गच्छा गच्छत तं नत नो नो
ह वृष्टिम्। वृष्टिम् आर्वह। वृहेति वह। चक्षुष्याः अं मे। चक्षुःपा
ऽइति चक्षुः। पाः। अनेसि। असि चक्षुः। चक्षुः मे। मे पाहि। पा हीति
पाहि॥ ३६॥ मयि रिधिम्। परिधिम्। पृथग् धं त्याः। परिधि मिति परि
धिम्। पृथग् धं त्याः अने। पृथग् धं त्याः इति परि। अधं त्याः। अने दे
वा देवपुणिभिः। पुणिभिर्गुणमानः। पुणिभिरिति पुणिभिः। गुण
मानः इति गुणमानः। तन्ने। तन्ने एतम्। एतम् नु। अनु जोषम्। जोषम्

क०२
॥९६॥

शमि।भृशस्त्रेषोः।एषनानेन।इत्यत्रत्यर्दपचेनयाते।अपचेतया ना
५अग्नेः।अपचेतयात्तु५इत्संपाचेतयाते।अग्नेःप्रियम्प्रिय
म्यार्थः।पाथोयि।अधीनम्।इतुभिर्नीतम्॥९७॥सु०सुवभागास्था
सु०सुवभागा५इति सु०सुवभागाः।स्त्रेषा।इथाबुहन्तः।बुहन्तः-
प्रस्तरेष्टोः।प्रस्तरेष्टाः।परिधेयाः।प्रस्तरेस्था५इति प्रस्तरे।स्थाः।
पुरिधेयाः।प्रस्तरेष्टाः।परिधेयाः।चुदेवाः।देवा५इति देवाः।
इमाम्वाचम्।वाचमुभि।अभिविधे।विधेरुणन्तः।उणन्तः५आस
द्ये।आसद्यास्मिन्।आसद्येसा।सद्ये।अस्मिन्बुहिषि।बुहिषिमाह ॥९८॥

यद्धम।मादयद्वुं स्वाहा।स्वाहावाद्।वाडितिवाद्॥३८॥ घृता
 चीस्यः।घृताचीऽइति घृताची।स्योधुर्ये।धुर्भेपातम्।पातुर्द-
 सुम्ने।सुम्नेस्यः।सुम्नेऽइतिसुम्ने।स्यःसुम्ने।सुम्नेर्मा।माधु-
 त्तम्।धुत्तमितिधत्तम्।यज्ञनर्मन्तमस्याचते।तज उषे।उषेच।
 चुयज्ञस्ययज्ञस्यशिवे।शिवेसमासन्तिष्ठस्व।तिष्ठस्वस्यिष्टे।स्व्य-
 ष्टेमे।स्व्यष्टेऽइतिसुइष्टे।मेसमासन्तिष्ठस्व।तिष्ठस्वेतिष्ठस्व॥३९॥ ति
 अग्नेदध्यायो।अदध्यायोशीतम्।अदध्यायोऽइत्यदध्या।आयो।
 अशीतमपाहि।अशितमेत्यशितम्।पाहिर्मा।मादियोः।दियोःप्र

क्र०२

॥१९॥

सिते। प्रसिते। दुरिष्टे। प्रसिताऽइति प्र। सिते। दुरिष्टे। दुरम्भन्ते।
दुरिष्ट्याऽइति दुः। इष्टे। दुरम्भन्त्याऽअविषम। दुरम्भन्त्याऽइति दुः।
अम्भन्ते। अविषन्तमनुः पितुम्। पितुङ्कुणु। कुणु सुषदा। सुषदा यो
नो। सुसदेति सु। सदा। यो नो स्वाहा। स्वाहा वा द। वा उ न ये। अग्नये
सम्भेशयतये। सम्भेशयतये स्वाहा। सम्भेशयतयुऽइति स भेशय
तये। स्वाहा सरस्वते। सरस्वते य शो भगिन्ते। य शो भगिन्ते स्वाहा।
य शो भगिन्त्याऽइति य शः। भगिन्ते। स्वाहेति स्वाहा॥२०॥ द्वे द्वे सि।
असि ये न। ये न त्वम। त्वन् देव। देव द्वे द। द्वे द देवे ष्यन् देवे ष्यो द्वे द। द्वे

॥१९॥

दोर्भवः। अर्बुमेस्तेन। तेनमत्स्यमत्स्येदे। वेदोर्भयाः। भूया
उदतिभूयाः। देवागतुविदः। गतुविदोगतुम। गतुविदुः। इति
गतुविदः। गतुवित्वा। वित्वागतुम। गतुमित। इतेतीताम
नसस्पते। पुतुः। उमम। उमदेवादेवबुद्धम। बुद्धं स्वाहा। स्वा
हावाते। वातेधाः। धाः। इतिधाः। २३॥ सम्बुद्धिः। बुद्धिङ्गाम्। २५
अङ्गां। रुविषा। रुविषाद्यतेन। द्यतेनादित्येः। आदित्येर्वसु
भिः। वसुभिर्मरुद्भिर्नवसुभिरिति वसुभिः। मरुद्भिरिन्द्रम
रुद्भिरिति मरुत्। मिन्द्रोविश्वदेवेभिः। विश्वदेवेभिरङ्गाम्।

क०२
॥२०॥

विश्वदेवेतिरिति विश्वदेवेभिः। अङ्गान्द्विषमद्विषन्त्वभः। नभोगच्छ
नु। गच्छतु यन्। यत्त्वा हं। स्वाहेति स्वा हं॥२१॥ कस्त्वा। त्वावि। विमु
ञ्चति। मुञ्चतिसः। स कस्मे। कस्मे तस्मे। तस्मे पोषाय। पोषाय रक्ष
साम्। रक्ष साम्। प्रागो। असीत्सि॥२२॥ सम्ब्रूया। ब्र
ह्मसाययसा। पयसा सम। सन्तु नृभिः। तु नृभिः रगन्महि। अगन्म
हि मनसा। मनसा सम। सः। श्रिवेन। श्रिवेनेति श्रिवेन। त्वष्टा सुद
नः। सुदन्नो वि। सुदन्न इति सु। दन्नमविदधातु। दधातु रायः। रायो
नु। अनुमा ष्टु। मा ष्टु तन्वः। तन्वो यन्। यद्विलिष्टम्। विलिष्टमिति ॥२०॥

वि। लि। एम॥ २४॥ दिवि विष्णुः। विष्णुर्वि। व्यंक्तं स्त। अन्तं स्त
जागते न। जागते न चन्दसा। चन्दसा न तः। ततो निर्ब्रक्तः। निर्ब्र
क्तोन्तरिक्षे। निर्ब्रक्तुः इति निः। भक्तः। अन्तरिक्षे त्रेष्टुमेनात्रे
ष्टुमेन पृथिव्या मन्त्रेस्तुमेनेति त्रेस्तुमेन। पृथिव्या ह्ययत्रेणागा
यत्रेणास्मा। त। अस्मादन्तात्। अन्तादस्ये। अस्मै प्रतिष्ठायाः।
प्रतिष्ठायाः अगन्त। प्रतिस्थायाः इति प्रतिस्थायाः। अगन्त
स्वः स्वः सम। स्वरिति स्वः स उयोर्निषा। ज्योतिषा भूमा। अहमेत्य
भूमा॥ २५॥ स्वयम्भूरसि। स्वयम्भूरिति स्वयम्भूः। असि श्रेष्ठं श्रे

क०२

॥२९॥

हो०रु०स्मि०।रु०मि०व०चो०दा०।वु०चो०दा०अ०सि०।वु०चो०दा०इ०ति०व०चु०।दा०।अ०
सि०व०च०मि०व०चो०मे०।मे०दे०हि०।दे०ही०ति०दे०हि०।सु०र्य०स्या०वृ०त०मा०।आ०वृ०त०म०नु०
आ०वृ०त०मि०त्या०।वृ०त०म०।अ०न्या०व०र्त्ते०।आ०व०र्त्ते०।वृ०र्त्ते०मे०॥२६॥अ०ग्ने०रु०
रु०प०ते०।रु०रु०प०ते०सु०रु०रु०प०ति०।रु०रु०प०त०इ०ति०रु०रु०प०ते०।सु०रु०रु०प०ति०स्त्व०
यो०।सु०रु०रु०प०ति०रि०ति०सु०रु०रु०प०ति०।त्व०या०मे०।अ०ग्ने०रु०मा०।अ०रु०रु०रु०प०
ति०ना०।रु०रु०प०ति०ना०भू०या०स०मा०।रु०रु०प०ति०ने०ति०रु०रु०प०ति०ना०।भू०या०स०
सु०रु०रु०प०ति०।सु०रु०रु०प०ति०स्त्व०मा०।सु०रु०रु०प०ति०रि०ति०सु०रु०रु०प०ति०।त्व०मा०
यो०।म०या०मे०।अ०ग्ने०रु०रु०प०ति०ना०।रु०रु०प०ति०ना०भू०या०।रु०रु०प०ति०ने०ति०रु० ॥२९॥

हृषतिना। म्रुयाऽइति म्रुयाः। अस्सुरिणो। नो गार्हपत्यानि।

। गार्हपत्यानि सन्तु। गार्हपत्यानीति गार्हपत्यानि। सन्तु श्रुतम्।
श्रुतं हिमाः हिमाऽअचारिषम्। अचारिषन्तत्। तदेकम्। अश्रु
कन्तत्। तन्मे। मेराधि। अराधीदम्। इदम्। अहम्। अहम्। अहम्।
वास्मि। अस्मि सः। सौस्मि। अस्मीत्यस्मि। २७। अग्नये कव्यवा
हनाय। कव्यवाहनाय स्वाहा। कव्य वाहनायेति कव्यवाह
२७ नाय। स्वाहा सोमाय। सोमाय पितुम ते। पितुम ते स्वाहा। पितुम त
पि ऽइति तु। म ते। स्वाहेति स्वाहा। अपहता। असुराः। अपहताऽइ

क्र०२
॥२२॥

त्यप।हताः।असुरारक्षाः।सिरक्षाः।सिवेदुषदः।वेदुषदोषे।
वेदुषदुः।इतिवेदु।सदमा२॥येरूपाणि।रूपाणिप्रतिमुच्यमा
नाः।प्रतिमुच्यमानाः।असुराः।प्रतिमुच्यमानाः।इतिप्रति।मु
च्यमानाः।असुराः।सन्तः।सन्तस्त्वध्या।स्वध्याचरन्ति।चै
रुनीतिचरन्ति।पुरपुरेनिपुर्ः।पुरपुरइतिपुर।पुरः।निपुर्ः।
निपुर्इतिनि।पुरः।येभारन्ति।भरन्त्यग्निः।अग्निष्टान्।तान्त्वे
कात्।लोकात्प्र।प्रणु दाति।नुदात्तस्मान्।अस्मादिसुस्मान्
॥२२॥अत्रपितरः।पित रोमादयध्वम्।मादयध्वन्थाभागम्।

॥२२॥

यथाभागमावृषायद्धम॥ यथाभागमिति यथा॥ भागम॥ आवृषाय
द्धम॥ वृषयुद्धमिति वृष॥ यद्धम॥ अमीमदन्तपितरः॥ पितरो यथा
भागम॥ यथाभागमावृषायिषत॥ यथाभागमिति यथा॥ भागम॥
आवृषायि षत॥ आवृषायिषुनेत्यवृषायिषत॥ ३०॥ नमो वः॥ वुः
पितरुः॥ पितारोरसीय॥ रसीयुशोषाय॥ शोषाय जीवाय॥ जीवाय
स्वधायै॥ स्वधायैघोराय॥ घोराय मन्मवे॥ मन्मवे नमः॥ नमो वः॥ वुः
पितरुः॥ पितरुः पितरः॥ पितरो नमः॥ नमो वः॥ घोरा रुद्रा रुद्रान्तः॥
नुः पितरुः॥ पितरो दत्ता॥ दत्तसुतः॥ सुतो वः॥ वुः पितरुः॥ पितरो देवः॥

शु०२
॥२३॥

द्विष्टेन तत्र एतद्वचः पितरः पितरो वा संभवा सु आधत्त ॥२३॥
आधत्त अधत्त पितरः पितरो गर्भं मा गर्भं कुमार मा कुमारं पुष्कर
स्रज मा पुष्कर स्रज मिति पुष्कर स्रज मा यथेह इह पुरुषः पुरुषो
सत्र असदित्स सत्र ॥२४॥ उज्ज्वलं हन्तीः व हन्ती र मृतं मा अ
मृतं शुत म घृत म्पर्ययं पर्ययं कीलालं म कीलालं म्परिस्तुतं म्
परिस्तुत मिति परिस्तुतं म स्वधास्य स्तुतं पर्ययं त त्पर्ययं त मे
मे पितृ न पितृ निति पितृ न ॥२५॥ इति वाजसनेय क्रमसंहि
तायां द्वितीयाध्यायः ॥२॥ समिधाग्नि म् समिधेति स्तुतं इधा ॥ शु ॥२३॥

निन्दुवस्यत। दुवस्यत छतेः। छते बंधयत। बोधयुतातिथिम्। अ
तिथिमित्यतिथिम्। आस्मिन्। अस्मिन् रुढ्या। रुढ्या जु होतन। जु तने हो
ति जु होतन॥१॥ सुसमिद्धाय शोचिषे। सुसमिद्धायेति सु। समिद्धाया
शोचिषे छतम्। छतन्ती ब्रम्। ती ब्रम् जु होतन। जु होतनेति जु होतन।
अग्नये जातवेदसे। जातवेदस्य इति जात। वेदसे॥२॥ तन्वा। त्वासमि
रिभसमिद्धिरिभः। समिद्धिरिति समित्। मिः। अङ्गिरो छतेन। छतेन
वर्द्धयामसि। वर्द्धयामसीति वर्द्धयामसि। बृहणे च। शोचा बुविष्ट्या।
बुविष्ट्येति यविष्ट्या॥३॥ उपत्वा। त्वाग्ने। अग्ने रुविष्मतीः। रुविष्मती

॥०३॥

॥२३॥

अर्चताचीः। अर्चताचीर्षन्तु। यत्तुहर्षत। हर्षतेतिहर्षत। जुषस्वसमिधेः।
 समिधोमर्म। समिधुःइतिसमूइधेनाममेतिमर्म॥५॥ भूर्भुवः
 स्वः। द्यौरिव। द्यौरिवभुम्ता। द्यौरिवेतिद्योः। इव। भू म्नादृशिवी
 व। पृथिवीववृश्मिणा। पृथिवीवेतिपृथिवी। इव। वृश्मिणेतिवृश्मि
 ण्या। तस्यास्ते। तेपृथिवि। पृथिविदेवयुजनि। देवयुजनिपृष्टे।
 देवयुजनीतिदेव। जयेनि। पृष्टेतिम। अग्निर्मन्तादम। अन्नाद
 मन्नाद्याय। अन्नादमित्यन्ता। अदम। अन्नाद्यायादधे। अन्नाद्या
 येत्यन्ता। अद्याय। आदधे। दधःइतिदधे॥५॥ आयम। अयज्ञोःगोः॥२३॥

हस्तिमहस्तिरक्त मीतु। अकृतीदसंदत्त। असंदन्मातरं ममातरं सुरे।
पुरं रतिपुरः। पितरं च। चमयन्। प्रयत्नं च। प्रयत्नं च। प्रयत्नं च। प्रयत्नं च।
स्वः॥६॥ अन्तश्चरति। अन्तरि सुतः। चरति रोचना। रोचनास्य। अ
स्य प्राणात्। प्राणादपानुती। अपानुती सप। अनुती। ह्यख्यत्। अख
न्महिषः। महिषो दिवम्। दिवमिति दिवम्॥७॥ त्रिदंशद्वर्म। धामुवि
चिराजति। राजति वाक्। वाक्यं तु ज्ञाय। पुतु ज्ञाय धीयते। धीयतु र
ति धीयते। प्रतिवस्तोः॥ वस्तोरहं। अहद्युभिः। युभिरिति युभिः॥८॥
अग्निर्ज्योतिर्मज्योतिर्ज्योतिर्मज्योतिरग्निः॥ अग्निः स्वाहा। स्वाहा

क्र० ३

॥२५॥

सूर्यं सूर्यो ज्योतिर्मज्योति ज्योतिर्मज्योतिः सूर्यं सूर्यः स्वाहा स्वा
हेति स्वाहा। अग्निर्वर्चं बर्चो ज्योतिर्मज्योतिर्वर्चं बर्चः स्वाहा स्वा
हा सूर्यं सूर्यो बर्चं बर्चो ज्योतिः। ज्योतिर्वर्चं बर्चः स्वाहा स्वा
हेति स्वाहा। ज्योतिः सूर्यं सूर्यः सूर्यं सूर्यो ज्योतिः ज्योतिः स्वाहा स्वा
हेति स्वाहा॥९॥ सजर्द्वेन सजूरितिसाजः। देवेन सवित्रा सवित्रा
सज्जे। सज्जरात्रा। सजूरितिसाजः। रात्रेन्द्रवसा। इन्द्रवसेतीन्द्रवसा।
जुषाणोऽग्निः। अग्निर्वैतु। वेतु स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा। उपसा सूर्यं
सूर्यं इति सूर्यः॥१०॥ उपप्रयन्तोऽअदुरम उपप्रयन्तुऽद युप। प्र ॥२५॥

ॐ

यन्तः॥ अद्भुतमन्त्रमन्त्रम्बो चेमा। द्योचेमाग्नये। अग्नयुऽइसग्नये। आ
रेऽअस्मे। अस्मेच। अस्मेऽइसस्मे। चमृण्वते। मृण्वतऽइतिमृण्वते।
॥१३॥ अग्निर्मुदा। मुदादिवः। दिवः ककुत्। ककुत्सतिः। पतिः पृथिव्याः।
पृथिव्याऽअयम्। अयमित्ययम्। अयाऽरेताऽसि। रेताऽसिजिन्व
ति। जिन्वतीतिजिन्वति॥१४॥ उभावाम्। वामिन्द्राग्नी। इन्द्राग्नीऽआ
दुवर्धे। इन्द्राग्नीऽइतीन्द्राग्नी। आदुवर्ध्याऽउभा। आदुवर्ध्याऽइसादु
वर्धे। उभारार्धसः। रार्धसःसुहा। सुहसादयर्धे। मादयर्ध्याऽइतिमा
दयर्धे। उभादातारौ। दाताराविषाम्। इषाऽरयीणाम्। रयीणामुभा।

शु०३
॥२५॥

उभावाजस्य। वाजस्यस्यतये। स्यतयेदुवे। दुवेवाम्। वामिति वाम्।
॥१३॥ अयनै। तेयोनिः॥ योनिर्ऋत्विषमः ऋत्विषो यतः॥ यातो जातः॥
जातोऽअरोचथाः॥ अरोचथाऽइसरोचथाः॥ तज्जानन् जातव
मे। अगुऽअरोह। आरोह। रोहार्थ। अर्थानः॥ नोबुद्धय। बुद्ध्या
रुपिम्। रुपिमिति रुपिम्॥१४॥ अयमिह। इह प्रथमः॥ प्रथमोधा
यि। धाप्रिधातृभिः॥ धातृप्रिर्होता। धातृप्रिरिति धातृभिः॥ हो
तायजिष्ठः॥ यजिष्ठोऽअदुरेषु। अदुरेषीर्ज्यमर्द्व्युऽइतीर्ज्यम
मर्गवानः॥ अर्गवानो भर्गवः॥ भर्गवो विरुरुचुः॥ विरुरुचुर्वने ॥२५॥

अविरुचुरिति वि। रुचुः। वनेषु चित्रम्। चित्रम्। विभुम्। विभुं वि
शे। विंशे। विभुमिति वि। भुम्। विंशे। विंशे। इति विंशे। विंशे॥ १५॥
अस्य प्रत्नाम्। प्रत्नामनु। अनुद्युतम्। द्युतं। शुक्रम। शुक्रन्दुदुः।
दुदुः। अरुयः। अरुयुः। इतरुयः। पर्यः। सस्त्रेहेसाम्। सहस्रसा
मृषिम्। सहस्रसामिति सहस्र। साम्। ऋषिमिष्टरिषिम्॥ १६॥ त
नुपाः। अग्ने। तनुपाः। इति तनुपाः। अग्नेसि। असितनुयम्। तनु
मे। मेपाहि। पाह्यायुर्दीः। आयुर्दीः। अग्ने। आयुर्दीः। इत्ययुः।
दाः। अग्नेसि। अस्पायुम्। आयुर्मे। मेदेहि। देहि वृद्धो दाः। वृद्धोः

क०३
॥२७॥

दा० अ० मे० वृ० चो० दा० इति वृ० चो० ॥ दा० ॥ अ० मे० सि० अ० सि० वृ० चो० ॥ वृ० चो० मि० मे० वे०
हि० दे० ही० ति० दे० हि० अ० मे० य० त्र० य० न्मे० मि० त्र० न्त्वा० ॥ त्र० न्त्वा० शु० न० म० ॥ शु० न० न० त्र०
त० न्मे० ॥ मु० आ० र्द० ण० ॥ आ० र्द० ण० ॥ ए० णे० ति० र्द० ण० ॥ १७ ॥ इ० न्धा० ना० स्ता० ॥ त्वा० शु० न०
म० शु० न० र्द० हि० मा० ॥ हि० मा० शु० म० न्त० म० ॥ शु० म० न्त० म० ॥ स० म० ॥ शु० म० न्त० मि० ति० शु० म० न्त० म०
स० मि० धी० म० हि० ॥ इ० धी० म० हि० ती० धी० म० हि० ॥ वृ० य० स्व० न्तो० वृ० य० स्व० न्त० म० ॥ वृ० य० स्व० न्त०
॥ स० ह० स्व० न्त० ॥ वृ० य० ॥ कृ० त० मि० ति० वृ० य० ॥ कृ० त० म० ॥ स० ह० स्व० न्त० ॥ स० ह० स्व० न्त० म० ॥ सु०
ह० ॥ कृ० त० मि० ति० स० ह० ॥ कृ० त० म० ॥ अ० न्ने० स० प० त्र० द० र्श० न० म० ॥ स० प० त्र० द० र्श० न० म० द० ध्वा०
सः ॥ स० प० त्र० द० र्श० न० मि० ति० स० प० त्र० द० र्श० न० म० ॥ अ० द० ध्वा० सो० आ० द० ध्वा० म० ॥ अ० ॥ २७ ॥

दा॒मि॒त्यदा॒मि॒मू॒चि॒त्रो॒वसो॒स्व॒स्ति॒। चि॒त्रं॒ वसो॒ऽइति॒ चि॒त्रो॒ वसो॒। स्व॒
स्ति॒ तै॒। ते॒पा॒र॒म॒। पा॒र॒मं॒ शी॒या॒। अ॒शी॒ये॒सं॒ शी॒या॒। १८॥ स॒न्त्व॒म॒। त्व॒मं॒ने॒। अ॒
ने॒। स॒र्य॒स्य॒। स॒र्य॒स्य॒ व॒र्च॒सा॒। व॒र्च॒सा॒ ग॒थाः॒। अ॒ग॒थाः॒ ऋ॒षी॒णाम्॒। ऋ॒
षी॒णां॒ स्तु॒ते॒न॒। स्तु॒ते॒ने॒ति॒ स्तु॒ते॒न॒। प्रि॒ये॒ण॒ धा॒म॒न्ता॒। धा॒म॒न्ता॒ ह॒म॒। अ॒ह॒
मा॒यु॒षा॒। अ॒यु॒षा॒ व॒र्च॒सा॒। व॒र्च॒सा॒ प्र॒ज॒या॒। प्र॒ज॒या॒ रा॒यः॒। प्र॒ज॒ये॒ति॒ प्र॒ज॒
या॒। रा॒य॒स्यो॒षे॒ण॒। पो॒षे॒ण॒ मि॒षी॒या॒। मि॒षी॒ये॒ति॒ मि॒षी॒या॒। १९॥ अ॒न्ध॒स्था॒
स्था॒न्ध॒म॒ अ॒न्धो॒ वः॒। वो॒भ॒क्षी॒या॒। भ॒क्षी॒य॒म॒हः॒। म॒ह॒स्था॒। स्म॒म॒ह॒म॒म॒हो॒ वः॒।
वो॒भ॒क्षी॒या॒। भ॒क्षी॒यो॒र्ज॒। उ॒र्ज॒स्था॒। स्थो॒र्ज॒म॒। उ॒र्ज॒म्वः॒। वो॒भ॒क्षी॒या॒।

क्र०३

॥२६॥

न

भक्षीयुरायः। रायस्योषभपोषस्य। स्थरायः। रायस्योषम्। पोषस्वां द्योभक्ष
य। भक्षीयेति भक्षीय ॥२०॥ रेवतीरमंदमरमंदमुस्मिन। अस्मिन्नेम
नो। नोनो गोष्ठे। गोष्ठे लोके। गोस्थ इति गो। स्थे। लोके क्षये। क्षयु इति
क्षये। इहेव। एव स्त। सुमा। माधे। अयं गत। गतेति गत ॥२१॥ सुदं हिता
सि। सुदं हिने समहिता। असिबि श्वरूपी। विश्वरूप्युज्ज। विश्वरूपी
ति विश्वरूपी उज्जमी। माविश। आविश। विश्वगोपसेन। गोपसेने
ति गोपसेन। उपल। लागते। अग्ने दिवे दिवे। दिवे दिवे दोषावस्त। दिवे
दिव इति दिवे। दिवे। दोषावस्तर्हिया। दोषावस्तरिति दोषा। वस्तः। धि ॥२६॥

। एवसि।

पावुयम्। वुयमिति वुयम्। नमो। भरन्तः। भरन्तुः। एमसि। इमुसी। तीमसि।
॥२२॥ राजन्तमदुराणाम्। अदुराणाङ्गोपाम्। गोपामृतस्य। नृतस्य दी
दिविम्। दीविदिविमिति दीदिविम्। वर्द्धमानुंस्वे। स्वेदमे। दमुः। इति मे॥ २३॥ द३
सर्नमनुः। पितेव। पितेव सुनवे। पितेवेपितेता। इव। सुनवेने। अनेस्
पायुनेः। सुपायुने। भव। सुपायुनः। इति सुपायुनेः। भवेति भव। सच
स्वानः। न। स्वस्तये। स्वस्तयुः। इति स्वस्तये॥ २४॥ अनेलम्। लन्तम्। नो
अन्तम्। अन्तम्। उत। उत। ज्ञाता। ज्ञाता। शिवेः। शिवे। भव। भव। व
रुथुः। वरुथुः। इति वरुथुः। वसुंरुग्निः। अग्निर्वसुंश्रवाः। वसुंश्रवा

॥२९॥

३ दीः

ॐ अथाब्रह्मसुप्रवाऽइति ब्रह्मसुप्रवाः॥ अथानक्षि। नक्षिद्युमत्तमम्। युम
त्तमम्। रुयिम्। युमत्तममिति युमत्तमम्। रुयिन्दाः॥ इति द्वाः॥ २५॥ त
न्वा। त्वांशोचिष्टु। शोचिष्टुदिवः॥ दीदिवः। सुम्नाय। दीदिवऽइति दी
दिवः॥ सुम्नायनुनम्। नूनमीमहे। इमहेसरिवम्। सस्विभ्युऽइति
सरिवम्। सन्मनो बोधि। बोधि श्रुधि। श्रुधीहर्वम्। हर्वमुरुष्याउ
रुष्याणः॥ नोऽअघायुतः॥ अघायुतः समस्मान्। अघयुतऽइ स
घायुतः॥ समस्मादिति समस्मान्॥ २६॥ इउऽएहि। एहि। इ ह्यदिने।
अदितुऽएहि। एहि। इहिकाम्पाः॥ काम्पाऽएत। एत। इतेतीतामयि ॥ २७॥

वः। वः। कामुधरणम्। कामुधरणम्। कामुधरणमिति कामुधरे
णम्। पुयादिनिर्भयात्॥ २०॥ सोमानुं स्वरंणम्। स्वरंणम्। पुहि।
हुणुहि ब्रह्मणः। ब्रह्मणस्पते। पुतुऽइतिपते। कुक्षीवन्तजः। य
शि ५ ओं निः। ओं जुऽइति। निजः॥ २१॥ बोरेवान्। रेवान्मभो॥ अ
मीवहा। अमीवहा बसुवित्। अमीवहेत्यमीवहा। बसुवित्पुष्टिर्वर्द्ध
नः। बसुविदिति वसुवित्पुष्टिर्वर्द्धनऽइतिपुष्टि। वर्द्धनः। सनमनुः। सि
पुक्तु। सिपुक्तुयः। सि सक्किवितिसि सक्तु। यस्तुरः। तुरऽइति
तुरः॥ २२॥ मानमनुः। रदः सभरदः सोऽअरुरुषः। अरुरुषो धूर्तिः। धू

क०३

॥३०॥

सिः प्रणक्। प्रणप्सस्य। मस्यस्येति मस्यस्य। रक्षाणः। नो ब्रह्मणः।
ब्रह्मणस्पते। पतः इति पते ॥ ३० ॥ मर्हि त्रीणाम्। त्रीणामर्धम्। अर्धो
स्तु। अस्तु द्युक्षम्। द्युक्षमिन्नस्य। मिन्नस्यार्धम्। अर्धम्। अर्धम्। अर्धम्।
अर्धम्। दुराधर्धम्। दुराधर्धमिति दुः। आ धर्धम्। दुराधर्धम्।
स्येति वरुणस्य ॥ ३१ ॥ नृदिते वा। ते वा। नृमा। अमाचन। चनन। ना
ध्वसु। अध्वसु वारुणेषु। अदुस्वितसु। सु। वारुणेष्विति वारुणेषु।
इति रिपुः। रिपुरुघर्शः। सः। अघर्शः। सुइसुघे। शः। सः ॥ ३२ ॥ ते हि। हि पुत्रा
सम्पुत्रासोऽअदितेः। अदितेः प्र। प्रजीवसे। जीवसे मसीय। मसीये ॥ ३० ॥

निमर्त्याय ज्योतिर्भवन्ति। बहुन्यजस्तम। अजस्तमित्यजस्तम॥३३॥
 कदाचुन। चुनस्तुरी। स्तुरीरसि। असिन। निन्द। इन्दुसम्पत्ति। सम्पत्ति
 दासुषे। दासुषु इति दासुषे। उपोपेत्। उपोपेत्सुप। उप। इन्। नुमघवन
 मघवन्म। मघवन्ति। तिमघ। वन। मघु इत्। इन्। नुते। तेदानम। दान
 देवस्य। देवस्यष्ट्यते। एच्यतु इति एच्यते॥३४॥ स्तेते विभुः। सुदि
 तुर्वरेण्यम। वरेण्यमर्गः। भर्गो देवस्य। देवस्यधीमहि। धीमहीति धी
 महि। धियो यो। यो नमः। प्रचोदयात्। प्रचोदयादिति प्र। चोदयात्।
 ॥३५॥ परिते। तेदुः। मदुः। मरथो

क्र०३

॥३३॥

स्मान्। अस्मा रं० अश्रोतु। अश्रोतु विश्वतः॥ विश्वत इति विश्व तं ये
नरक्षसि। रक्ष सिद्धाशुषं॥ दाशुष इति दाशुष॥ ३६॥ स्वस्त्युपजाः। स्व
रिति स्वस्त्युपजाः प्रजाभिः॥ स्वस्त्युपजा इति स्वस्त्युपजाः। प्रजाभिः स्यात्
प्रजाभिरिति प्रजाभिः स्यात् सुवीरं॥ सुवीरं वीरैः। सुवीर इति सु
वीरः॥ वीरैः सुपोषं॥ सुपोषः पोषैः। सुपोष इति सुपोषं॥ पोषैः
नियुपैः॥ नयं प्रजाम्। प्रजाम्। प्रजामिति प्रजाम्। मेपाहि। पाहि
० स्यात्। शं स्यपु स्यात्पु नयं॥ अर्थं पितुम्। पितुमिति पितुम्।
॥३७॥ आगन्तु। अगन्तु विश्ववेदसम्। विश्ववे दसमुत्तमम्॥ ३८॥

विष्णवे दसमिति विष्णवे दसम् । अस्मभ्यम्बुसुवित्तमम् । बसुवित्तममि
ति वसुवित् । त्तमम् । अग्ने सम्माद् । सम्माऽभि । सम्माऽतिसम् । द्रो
अभिष्टुम्भम् । षुम्भम् । अभि सहेभ सद् । आयेच्छस्व । आयेच्छस्व । बु
क्ष्स्वेति यच्छस्व ॥ ३६ ॥ अथ मन्त्रिः । अग्निर्गृहपतिः । गृहपतिर्गार्हपत्यः ।
गृहपतिरिति गृहपतिर्गार्हपत्यः प्रजायाः । गार्हपत्य इति गार्हपत्यः ।
प्रजाया बसुवित्तमः । प्रजाया इति प्रजायाः । बसुवित्तम् इति वसु
वित् । मन्त्रेः । अग्ने गृहपते । गृहपते पुरीष्म गृहपते इति गृहपते । पुरी
ष्मोरयिमान् । रयिमान् पुष्टिवर्धनः । रयिमानिति रयिमान् पुष्टिवर्ध

क्र०३
॥३२॥

नृऽरतिपुष्टिबर्द्धनः। अनेपुरीष्य। पुरीष्येतिपुरीष्य॥३१॥ गृहामा। मावि
भीत। विभीतमा। मावेपद्वम। वेपद्वमूर्जम। उर्जम्बिर्न तः। विभंत्तुऽ
मसि। रमसि। इमसी। तेनसि। उर्जम्बिर्नत। विभद्वः। बुः। सुमनाः। सुमनाः।
सुमेधाः। सुमनाऽरतिः। सुमनाः। सुमेधागृहान्। सुमेधाऽरतिः। सुमेधाः।
गृहानेति। ऐति। एमि। मन्सा। मन्सा। मोदमानः। मोदमानऽरतिः। मोदमानः।
॥४०॥ वेषामुद्येति। अध्येति। प्रवसन्। अद्ये तीसंधि। एति। प्रवसन्नेषु।
प्रवसन्ति। ति। प्र। वसन्। वेषु। सोमनुसः। सोमनुसोबहुः। बहुरितिबहुः। गृह
नृप। उष्य। व्यामहे। व्यामहेते। तेनमनोजानन्तु। जानन्तु। जानन्तः। जानन्तः॥३२॥

उरति जानतः॥४१॥ उरतो ह्येऽरुह उरं हृताऽरुहं हृताः॥ उरगावभगाव
उरहताः॥ उरहताऽअजावयम उरहताऽरुहं हृताः॥ अजावयुऽरुहं
वयम अथोऽअनस्य॥ अथोऽरुहं॥ अनस्य कीला लंभ कीलाल उर
हताः॥ उरहतो गृहेषु उरहताऽरुहं हृताः॥ गृहेषु नः॥ न उरति नः॥ क्षेमा
यवः॥ वः॥ शान्तैः॥ शान्तैः प्र॥ प्रपद्ये॥ पद्ये निवम॥ निवदः शुभम॥ शुभमः शु
भोः॥ शुभोः॥ शुभोः॥ शुभोरिति शुभ॥ भोः॥ शुभोरिति शुभ॥ भोः॥४२॥
प्रधासिर्नो हवामहे॥ प्रधासि न उरति प्र॥ धासिर्न हवामहे मरुतं
मरुतं मरुतं॥ चुरिशा दसः॥ रिशा दसः॥ उरति रिशा दसः॥ करुषेण सुजोष

ॐ०३
॥३३॥

सः॥सुजोषसुऽइति॥सुजोषसः॥५३॥यद्गामैः।ग्रामेरं।एय।अरं।एयसुभाया
म।सुभायामिन्द्रिये।इन्द्रियऽइतीन्द्रिये।एनम्यकुम।चकुमावयम।वयमिद
म।इदन्तन।नदवे।अवयजामहे।युजामहेस्वाहा।स्वाहेतिस्वाहा॥५४॥
ति।मोषूणममोऽईमो।सुनमनैर्दुन्दु।इन्द्रात्रे।अत्रेष्टस्यत्सु।ष्टसुदेवेः।ष्टिचमि
ष्टन।सु।देवेरस्ति।अस्तिहि।हिष्म।स्माते।तेषुष्मिन्।शुष्मिन्वया।अव
याऽइत्यव।याः।महर्षिन्।विद्यस्य।वस्यमीदुषममीदुषौ।बुद्ध्या।बुद्ध्याह
विषमतः॥इविषमोमुरुतममुरुतोबन्दते।बन्दतेगीः।गीरितिगीः॥५५॥अ
क्रन्कर्म।कर्मकर्मकृतंमकर्मकृतं।सह।कर्मकृतऽइतिकर्म।कृतं॥

सहस्रानां। द्वाचामयोधुवा। मयोधुवेति मयुः। धुवा। देवेभ्यः कर्म। कर्म कृत्वा।
कृत्वास्तम्। अस्तम्। प्रेत। इतस्तुचाधुवः। सचाधुवः इति सचा। धुवः॥४६॥
अवन्तयनिचुम्पुण। अवन्तये सर्व। ऋष। निचुम्पुण निचेरुः। निचुम्पुणेति
नि। चुम्पुण। निचेरु रसि। निचेरु रिति नि। चेरुः। असिनिचुम्पुणः। निचुम्पुण
इति नि। चुम्पुणः। अवन्तये। देवैर्देवकृतम्। देवकृतमेतन्। देवकृतमिति
देव। कृतम्। एतन्। यासिषम्। अयासिषुर्वमे। अवमर्षः। मर्षेर्मर्षकृतम्। म
र्षकृतम्पुरुषाणां मर्षकृतमिति मर्ष। कृतम्पुरुषाणां देव। पुरुषाणां
इति पुरुषाणां देवृषिः। रिषस्याहि। पा हीति पाहि॥४७॥ पूष्णं देवि। दुर्वि

क०३
॥३७॥

परा। परापत। पुन सुपूष्मा। सुपूष्मपुनः॥ सुपुष्पेति सु। पूष्मा। पुनरापत। आ
पत। पुतेति पत। वस्ते वचि। वस्ते वे वि वस्त्वा। इव। विक्रीणा बंधे। क्रीणा व
हा ५३ षम। इष मूर्जम। उर्ज्ज्म ५३ शत क्रतो। शत क्रतो ५३ इति शत। क्रतो
॥३८॥ देहि मे। मे ददा मि। ददा मिते। ते नि। नि मे। मे धेहि। धेहि नि। नि ते। ते
दधे। दध ५३ इति दधे। निहार च। निहार मिति नि। हार म। च हरं सि। हरं सि
मे। मे निहार म। निहार नि। निहार मिति नि। हार म। नि ह रणि। ह रणि ते।
ते स्वा हा। स्वा हेति स्वा हा॥ ३९॥ अक्षन्त सीम दन्ता। अमीम दंत हि। ह
व। अव प्रियाः॥ प्रिया ५३ अंधूषत। अंधूषु ते संधूषत। अस्तोषत स्वभा ॥३७॥

४ मर्धवन्वन्दिषीमहि।

नवः। स्वर्भानवोविप्राः। स्वर्भानवुर्इतिस्व। भानवः। विप्रानविष्णुया।
नविष्णुयामुती। मुतीबोज। बोजः। नु। विन्द्राद्रुने। तेहरी। हरीर्इतिह
री॥५॥ सुसन्दत्ता। सुसन्दर्शमिति सु। सन्दर्शमात्वा वृयम। वृयममध
वन्। मर्धवन्वन्विति मर्धे। वन्। वन्दिषीमहीति वन्दिषीमहि। प्रनूनम। न
नम्युर्षवन्धुरः। पुर्षवन्धुरस्तु नः। पुर्षवन्धुरुर्इतिपुर्ष। वन्धुरः। स्तु
तोवासि। यासि वृशान। वृशार्ः। अनु। अन्विसर्तु॥५१॥ मनोनु। न्वाहामहे।
आहामहे। ब्रह्महे नाराशुः। सेन। नाराशुः। सेनस्तोमेन। स्तोमेनेतिस्तोमे
न। पितृणाञ्च। चमन्मभि। मन्मभिरिति मन्मभिः॥५२॥ आनमनुर्इति

ॐ३

॥३५॥

एतुमनेममनुः पुनमपुनः ऋत्वे। पुनरिति पुनम ऋत्वे दक्षाय। दक्षायजीवसे।
जीवसुः इति जीवसे। ज्योष्क। चुसूष्मम्। सूष्मन्दुने। शैवेऽ इति दुने॥५३॥ पु
नर्नर्नः। नः पितरः। पितरोमनेममनोददातु। ददातु देव्यभदे व्योजनेमज
नुः इति जनमजीवम्वातम्। वातं सचेमहि। सचेमहीति सचेमहि॥५४॥

ब्रुयः सोम। सोम ब्रूते। ब्रूते न वा। तबुमनेममनस्तनुषु। तनुषु विभर्ततः। वि
भर्तुः इति विभर्ततः। प्रजावन्तः चेमहि। प्रजावन्तुः इति प्रजा। वन्तः स
चेमहीति सचेमहि॥५५॥ एष ते। ते रुद्रा रुद्रभागेः। भागे सुह। सुह स्वस्वा
स्वस्वामि कया॥ अम्बि कया तम्। तं जुषस्व। जुषस्व स्वाहा। स्वाहा स्वो॥ ॥३५॥

स

आसुसो।तेपुशु।पुशुरितिपुशु॥५६॥अवैरुद्रमरुद्रमदीमहि।अदीमरु
व।अवैदेवम।देवत्वम्वकम।त्वम्वकुमितिनि।अम्वकम।प्रथानः।नोव
स्येसः।वस्यसुस्क रत्न।करुष्येयसः।श्रेयसोवसाययात्।व्यवसायया
दितिनि।अवसाययात्॥५७॥मेषुजमसि।असिमेषुजम।मेषुजऊवैग
वेश्याय।अश्वायपुरुषाय।पुरुषायमेषुजम।मेषुजमितिनिमेषुजम।सुष
मेषाय।सुसमितिनि।सुसम।मेषायमेष्ट्ये।मेष्याइतिमेष्ट्ये॥५८॥त्वम्वक
म्वजामहे।त्वम्वकुमितिनि।अम्वकम।गुजामुद्देसुगन्धिम।सुगन्धिम्यु
ष्टिवर्द्धनम।सुगन्धिमितिनि।सुगन्धिम।पुष्टिवर्द्धनमितिनिपुष्टिवर्द्धनम॥३॥

क्र०३

॥ ३६ ॥

वृरुक् मिबुबन्ध नात्तु उर्वारुक् मिवेसुर्वारुक् म् इव। बन्धं नान्मस्योः।
मृसोर्मुक्षीय। मुक्षीयुमा। मा मृतात्। अमृतादिसमृ। नात्तु पतिवेदन
मितः। पतिवेदनमिति पति। वेदनम्। इतो मुक्षीय। मुक्षीयुमा। मा मुतः।
अमुतः। इत्समुतः॥ ५९ ॥ एतत्तै। ते रुद्रा रुद्रावुसम्। अवुसन्ते न। ते न प
रः। पुरो मुजवतः। मूर्जवतोऽपी। मूर्जवतुः इति मूर्जावतः। अतीहि। इही
तीहि। अवततधन्वा पिताकावसः। अवततन्वे धुसवतताधन्वा। पि
ताकावसः कृत्तिवासाः। पिताकावसः इति पिताका। अवसः। कृत्तिवा
साः अहिंसन्। कृत्तिवासाः इति कृत्तिवासाः। अहिंसन्तः। नः शिवः॥ ३६ ॥

शिवोति। अतीहि। इहीतीहि॥६॥ आयुषं जमदग्नेः। आयुषमिति त्रि। आ
युषम्। जमदग्नेः कृत्स्नस्य। जमदग्नेरिति जमत्। अग्नेः। कृत्स्नस्य आयु
षम्। आयुषमिति त्रि। आयुषम्। यदेवेषु। देवेषु आयुषम्। आयुषन्त नो
आयुषमिति त्रि। आयुषम्। तन्मनो॥ अस्तु। अस्तु आयुषम्। आयुष
मिति त्रि। आयुषम्॥६॥ शिवो नाम। नामोसि। असि स्वर्धितिः। स्वर्धिति
स्ते। स्वर्धितिरिति स्वर्धितिः। ते पिता। पितानमममस्तो। ते॥ अस्तु। अस्तु
मा। मा मा। मा हि॥ सी। हि॥ सीरिति हि॥ सी। निवर्त्तयामि। वर्त्तयाम्यायु
षे। आयुषेनाद्याय। अनाद्याय प्रजननाय। अनाद्याये संतु। अद्याय।

क्र० ३

॥ ३७ ॥

प्रजनेनायरायेः। प्रजनेनायेति प्र। जनेनाय। रायस्योषाय। पोषाय सुप्र
जास्वाय। सुप्रजास्वाय सुवीर्णाय। सुप्रजास्वायेति सुप्रजाः। त्वाय। सु
वीर्णयेति सु। वीर्णाय। ६२॥ ॥ इति षट्कमसंहितायां तृतीयोऽध्यायः ॥

॥ ३॥ एदम। दुर्मगन्त। अगन्तु देवयने जम। देवय जनेन मयि विन्माः। देवय

५ य जनेन मिति देव। जनेन म। दुर्मगन्त। अगन्तु देवयने जम। देवय जनेन मयि विन्माः। देवय
जुषन्तु विश्वे। विश्वः इति विश्वे। ॥ कसामाभ्यां ६ सुन्तरन्तः। ॥ कसामा
भ्यामि लृक्। सामाभ्याम। सुन्तरन्तो य जुर्भिः। सुन्तरन्तु ७ इति समान्तर
न्तः। य जुर्भिः रायः। य जुर्भिः रिति य जुर्भिः। रायस्योषेण। पोषेण सम। समि ॥ ३७ ॥

॥३॥ आषाढे म॥ म॥ देवेति म॥ देवे म॥ इमा ॥ आर्प॥ आ॥ पु॥ शम॥ शमं मे॥ पुं॥ इ॥ सै॥ मे
सन्तु॥ सन्तु देवी॥ देवी रोष धे॥ अ॥ ष॥ धे॥ त्रा॥ य॥ स्वा॥ त्रा॥ य॥ स्व॥ स्व॥ धि॥ ते॥ स्व॥ धि॥ ते॥
मा॥ स्व॥ धि॥ ते॥ इति स्व॥ धि॥ ते॥ मे॥ न॥ म॥ ए॥ न॥ ६॥ हि॥ ६॥ सी॥ ॥ हि॥ ६॥ सी॥ रि॥ ति॥ हि॥ ६॥ सी॥
॥३॥ आ॥ वो॥ ॥ अ॥ स्मा॥ न॥ अ॥ स्मा॥ न्मा॥ त॥ रं॥ मा॥ त॥ रं॥ म्मु॥ न्ध॥ य॥ न्तु॥ मु॥ न्ध॥ य॥ न्तु॥
घृ॥ ते॥ न॥ घृ॥ ते॥ न॥ न॥ नो॥ घृ॥ त॥ षु॥ ॥ घृ॥ त॥ षु॥ पु॥ न॥ न्तु॥ घृ॥ त॥ षु॥ इति घृ॥ त॥
पु॥ न॥ पु॥ न॥ न्ति॥ ति॥ पु॥ न॥ न्तु॥ वि॥ श्व॥ ६॥ हि॥ हि॥ रि॥ प्र॥ म॥ रि॥ प्र॥ म्प्र॥ व॥ ह॥ न्ति॥ प्र॥ व॥ ह॥ न्ति॥
दे॥ वी॥ प्र॥ व॥ ह॥ न्ति॥ ति॥ प्र॥ व॥ ह॥ न्ति॥ दे॥ वी॥ रु॥ त॥ उ॥ दि॥ त॥ इ॥ दं॥ म्प्र॥ आ॥ म्प्र॥ सु॥ धि॥
सु॥ चि॥ रा॥ पु॥ त॥ आ॥ पु॥ त॥ पु॥ त॥ ॥ मि॥ ए॥ मी॥ से॥ मि॥ दी॥ क्षा॥ त॥ प॥ सो॥ स्त॥ न्ते॥ न॥ न॥

॥३६॥ सि। असिनाम। तान्त्वा। त्वाशि। वाम। शिवा६। शुगाम। शुगाम्परि। पोर
दधे। दुधेभद्रम। भद्रम्बर्षम। बर्षम्पुष्पन। पुष्प्यन्नितिपुष्प्यन॥२॥
बृजस्यासि। असिकुनीनकः। कुनीनकश्चक्षुर्दः। चक्षुर्दः असि।
चक्षुर्दः इतिचक्षुः। दोः। असिचक्षुः। चक्षुर्मो। मेदेहि। देहीतिदेहि
॥३॥ चित्तिर्तिष्मा। चित्तिरितिचित्। पतिः। मापुनानु। पुनानुवा
क्यतिः। वाक्यतिर्देवः। वाक्यनिरितिवाक्। पतिः। देवः। सवित्ता।
सवितेति सवित्ता। तस्य ते। तेपुवित्रपुते। पुविपुतेपुवित्रपूतस्य।
पुवित्रपूतः इतिपवित्र। पते। पुवित्रपूतस्यवर्त्कामः। पुवित्रपू ॥३६॥

तस्येतिपुवित्रै।स्तस्य।वत्कामःपुने।वत्कामुऽइतियत्कामःपु
नेनत्त।तच्छकेयम्।शुकेयुमितिशुकेयम्॥४॥आवेमवोदेवासः।
देवासुऽईमहे।ईमहेवामम्।वामम्प्रयुति।प्रयुसुध्वरे।प्रयुतीति
प्रायति।अध्वरऽइसध्वरे।आवेमवोदेवासः।देवासुऽआशि
षमआशिषोयुक्षियांसः।अशिषुऽइसा।शिषः।युक्षियांसोहवा
महे।हवामहऽइतिहवामहे॥५॥स्वाहोयुक्षम्।युक्षमनसः।म
नसऽउरोः।उरोरुन्नरिक्षात्।अन्नरिक्षाद्यावापृथिवीज्याम्।
द्यावापृथिवीज्याम्वातातवाताहारमे।आरमे।रमेस्वाहा।

क्र० ४
॥ ३९ ॥

स्वाहेतिस्वाहा॥६॥ आर्कसे प्रयुजै। आर्कसाऽइसा। कसे। प्रयुजे नये।
प्रयुजऽइति प्रयुजै। अग्नये स्वाहा। स्वाहा मे धार्यै। मे धार्ये मनसे। मन
से दीक्षार्यै। दीक्षार्ये तर्पसे। तर्पसे सरस्वसे। सरस्वसे पुष्टे। पुष्टे नये।
अग्नये स्वाहा। स्वाहेतिस्वाहा। आर्यो देवी। देवी बृहती। बृहती वि
श्वश्रुवः। विश्वश्रुवो द्यावा पृथिवी। विश्वं श्रुवऽइति विश्व। श्रुवः शु
चावा पृथिवी। उरो द्यावा पृथिवी। उरौऽअन्तरि
क्ष। उरोऽइत्युरो। अन्तरिक्षे सन्तरिक्ष। बृहस्पतये हविषा। हविषा वि
धेम। विधेम स्वाहा। स्वाहेतिस्वाहा॥७॥ विश्वो देवस्य। देवस्य नेतुः॥ ॥ ३९ ॥

नेतुर्मर्तममर्तैर्वुरीत। बुरीतसकलमू। सकलमिति सकलमू। विम्वो
राये। रायऽइषुद्यति। इषुद्यतिद्युम्नमू। द्युम्नम्बुणीत। बुणीतपुष्य
सै। पुष्यसेस्वाहा। स्वाहेतिस्वाहा॥८॥ ऋक्तामायोः शिल्पे। ऋक्ता
मयोः शिल्पे क। सामयोः॥ शिल्पे स्यः शिल्पे इति शिल्पे। स्यस्ते। ते वा
म। ते इतिने। वामारभे। आरभे। रभेने। नेमा। ने इतिने। मापानुमू।
पानुमास्य। आस्य। अस्य बुजस्य। बुजस्योदचम। उदचु इत्युत। ऋचम
शर्मसि। असि शर्म। शर्ममे। मे बुष्ट। बुष्टेर्नियत्॥९॥ उर्मसि। अस्या
प्रि। रसी॥ आदिरुस्यूर्ध्वमादाः। उर्ध्वमादाः उर्जम। उर्ध्वमादा इत्युर्ध्वम।

116011

मदाः। उज्जमयि। मयि धेहि। धेहीति धेहि। सोमस्य नीविः। नीवि रसि। अ
 सि वि सोः। वि सोः। शर्म। शर्मसि। असि शर्म। शर्मिष जमानस्य। ज
 मानस्येन्द्रस्य। इन्द्रस्य बोनिः। बोनि रसि। असि सुसुस्योः। सुसुस्योः क
 षीः। सुसुस्य उरति सु। सुस्योः। हृषी रूधि। हृषीति हृधि। उर्यय स्वा। म
 यस्व वृनस्यते। वृनस्यत रूः। उर्योमा। मापाहि। पाह्य रूसः। अरू
 स उरस रूसः॥१०॥ वृनरूणुत। हृणुत वृनमू। वृनरूणुत। हृणुतामिः।
 अमिर्गर्ह्य। ब्रह्माग्निः। अमिर्गर्ह्योः। वृनो वृनस्यतिः। वृनस्यतिर्गर्ह्य
 यमवृजिय उरति यजियमदैवी धियमू। धियमनामहे। मनामहे सुम ॥४०॥

ॐ कामसुमृडी काममिष्टये। सुमृडी कामिति सुमृडी काम। अमिष्टये च
चो धाम। बुधो धाम् बुधवाहसम्। बुधो धामिति बुधः। धाम् बुधवा
हसः सुतीर्था। बुधवाहसमिति बुधः। वाहसम्। सुतीर्था नमः सुतीर्थे तिसु
तीर्था नो॥ असन् असद्वशैः। वश इति वशैः। देवै वाः। देवाम नो जा
ताः। मनो जाता मनो युजः। मनो जाता इति मनः। जाताः। मनो युजो
दक्षकृतवः। मनो युज इति मनः। युजम दक्षकृतवस्ते। दक्षकृतव
इति दक्षकृतवः। ते नमो वन्तु। अवन्तु ते। ते नमः। पान्तु। पान्तु ते
नमः। तेऽस्वः। स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा॥ ३१॥ स्वातोः पीताः। पीता भवन्तु। भव

क्र०४

॥४९॥

तयुयम।युयमापः।आपोऽअस्माकम्।अस्माकं^{मु}न्तः।अन्तरुदरैः।
उदरैःसुरेश्वरैः।सुरेश्वराऽइति।सुरेश्वरैः।ताऽअस्माकम्।अस्माकंमय
क्षमाः।अयुक्षमाऽअ।न मीवाः।अनुमीवाऽअनागसः।अनागसः
स्वदन्तु।स्वदन्तु देवीः।देवीरुमताः।अमताऽऋता वधमऋतव
धुऽइत्येतान्।वृधमः॥२॥इत्यन्ते।तेषुक्षियाः।क्षियातुनः।तुनरूपः।अ
पोर्मुच्यमि।मुच्यमिन।न प्रजाम्।प्रजामिति प्र।जाम्।अ० होमुचुः
स्वाहा कताः।अ० होमुचुऽइत्य० हुः।मुचमः स्वाहा कताः।एषि वीम।
स्वाहा कताऽइति स्वाहा।कताः।एषि वीमाविंशत।आविंशत।वि ॥४९॥

नु

व

आगन् आगन् अग्निसंगन् वैश्वानरोऽ अर्द्धव्यः अर्द्धेदेस्तनुपाः
 त्वपाऽ अग्निः। तनुपाऽ इति तनुपाः। अग्निर्नमनः। पातु। पातुदुरिता
 न। दुरितादवधात्। दुरितादिर्तिदुः। इतात्। अवधादिसवधात्॥३५॥
 तमने। अने चतुपाः। चतुपाऽ असि। चतुपाऽ इति चतुपाः। असि
 देवाः। देवऽ आमर्षेषु। आमर्षेषु। मर्षेषु। एसा। त्वष्ट्रेषु। मर्षेषु।
 इष्टुऽ इती। अमरास्तेयत्। इयत्सोम। सोमा नृपम्। आ नृपम्। नृपो भर।
 भरदेवः। देवो नमनः। सविता। सविता च सोम। च सोम। इति ना। दाता
 वसु। स्वदात्। अदादिसदात्॥३६॥ एषाते। ते सुक्र। सुक्रतनुपाः। तनुपाः॥४२॥

इतदुच्यते॥ पुत्रिणासमसमव॥ भवेतिमव॥ १३॥ अनेत्वमत्वे-सु॥
सुजाग्रहि॥ जाग्रद्वयम्॥ वृषः सु॥ सुमन्दिषीमहि॥ मुनिषाम्॥ इतिमन्दि
षीमहि॥ रक्षाणः॥ नो॥ अ॥ प्रयुचन्॥ अ॥ प्रयुचन्प्रबुधैः॥ अ॥ प्रयुचन्नि स
प्र॥ बुचन्॥ प्रबुधैः॥ प्रबुधुः इति॥ प्रबुधैः॥ नः॥ पुनः॥ पुनस्कृधि॥ पुन
रिति॥ पुनः॥ कृधि॥ इति॥ १३॥ पुनर्म्मनः॥ मनुः॥ पुनः॥ पुनरायुः॥ आयु
र्मे॥ मु॥ आगन्॥ आगन्॥ अगन्पुनः॥ पुनः॥ प्राणः॥ पुनरिति॥ पुनः॥ प्राण
पुनः॥ पुनरात्मा॥ आत्मा॥ मे॥ मु॥ आगन्॥ आगन्॥ अगन्पुनः॥ पुनस्यक्षिः॥
पुनरिति॥ पुनः॥ चक्षुः॥ पुनः॥ पुनः॥ श्रोत्रम्॥ पुनरिति॥ पुनः॥ श्रोत्रम्॥ मु॥

तत एतद्वर्चमवर्चस्तथा। तया समसर्वव। प्रबुभ्राजमूभ्राजंगद्युग
वेति गद्यन्तरसि। असिधुता। धनामनसा। मनसा जुष्टा। जुष्टाविस
वे। विसंवर्जइति विसवे। ३७॥ तस्यास्ते। ते सुसं वसः। सुसं वसः
स प्रसवे। सुसं वज्जइति सुस। सं वसः। प्रसवे तु न्वां प्रसवज्जइति प्रास
वे। तु न्वां यत्र मयुत्र मशीय। अशीय स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा। शुक्रम
सि। असिचन्द्रम। चन्द्रमृतम। अमृतमैश्वदेवम। वैश्वदेवमिति
वैश्वदेवम॥ ३८॥ चिन्मना। मुनाधीः। धीर्दक्षिणा। दक्षिणाक्षत्रिया
क्षत्रिया। क्षत्रिया। क्षत्रियादिति। अदितिरुभयतः। शीर्मा। उभयतः। शी

क्लीयुं न पतः। श्ली क्ली। सानं नः सुप्राची। सुप्राची सुप्रतीची। सुप्राची
 तिसुप्राची। सुप्रतीच्येधि। सुप्रतीची तिसुप्राची। एधिमित्रः। मित्र
 स्त्री। त्वापदि। पदि बंधीताम्। बंधीताम् पुषा। पुषा ध्वनः। अध्वन
 स्यात्। पात्विन्द्राय। इन्द्राय ध्वंक्षाय। अध्वंक्षायै सधि। अक्षा
 यः॥१॥ अनुत्वा। त्वा माता। माता मन्मताम्। मन्मताम् मिता। पि
 ता। माता। माता सर्गर्षः। सर्गर्षः सर्वा। सर्गर्षः इति सर्गर्षः।
 सर्वा सयुष्मः। सयुष्मः इति सर्गर्षः। सार्देवि। देवि देवम्। देव
 मर्षः। अर्षेहि। इहीन्द्राय। इन्द्राय सोमम्। सोमं रुद्रः। रुद्र स्त्री। त्वा ॥४३॥
 म

वर्त्तयतु। आवर्त्तयतु। चर्त्तयतु। सुस्ति। सुस्ति सोमं सखा। सोमं सखा पुनः॥
सोमं सुखेति सोमं। सखा। पुनरेहि। एहि। इहीतीहि॥२०॥ वस्वसि। अ
स्यदिति। अदितिरादिसा। आदिसा रुद्रा। रुद्रा चन्द्रा। चन्द्रे तिचन्द्रा।
बृहस्पतिश्चा। त्वा सुम्ने। सुम्ने रम्णातु। रम्णातु रुद्रः। रुद्रो वसुभिः।
वसुभिराचके। वसुभिरिति वसुभिः। आचके। चक्रुर्इति चके॥२१॥
आदिसा स्या। त्वा मुर्धन। मुर्धना जिघर्म्सि। अजिघर्म्सि। जिघर्म्सि देव
युजने। देव युजनेष्टव्याः। देव युजनुर्इति देव युजने। एषिष्याऽर्ज
याः। इडा यस्य दम। पदमसि। असि घृतवत। घृतवत्त्वा हा। घृतव

क्र०४

॥४४॥

दिति द्युत। चतुःस्वाहेति स्वाहा। अस्मे रं मस्व। अस्मेऽइत्यस्मे। रमुस्वा
स्मे। अस्मेते। अस्मेऽइत्यस्मेति वन्धुम्वन्धुस्वे। ते रायं न त्वेऽइति त्वे।
रायो मे। मे रायं न मेऽइति मे। रायो मा। मा वृयम्। वृयं रायो। रायस्ये
षेण। योषेण वि। विये न। योषु तोतं न तोतो रायं न रायुऽइति रायं
॥२२॥ समं रवे। अरवे देव्या। देव्या धिया। धिया समं सन्धिष्येणया।
दक्षिणयोरुचक्षसा। उरुचक्षसे सुरु। चक्षसा। मा मे। मुऽआयुं न
आयुः प्र। प्रमोषी। मोषी मो। मोऽअहम्। मोऽइति मो। अहन्त व।
तव वीरम्। वीरं वि देयु। वि देयु तव। तव देवि। देवि सन्धि। सन्धि ॥४४॥

तिस्रम् । दृष्टिः ॥ २३ ॥ एष ते । ते गा यत्रेः । गा यत्रो भागः । भागः इति । इति
 मे । मे सोमाय । सोमाय ब्रूतात् । ब्रूतात्रैष्टुभः । त्रैष्टुभो जागर्तः । त्रैस्तुभ
 ५ इति त्रैस्तुभः । जागर्तश्चन्दो नामनाम् । चन्दो नामनाः साम्ना
 ज्यम् । चन्दो नामनामिति चन्दः । नामानाम् साम्ना ज्यम् । साम्ना
 ज्यमिति साम्ना ज्यम् । गच्छास्माकः । आस्माकोसि । असि सुक्ते ।
 सुक्ते । ते गच्छः । ह्यो विचितं । विचितं स्था । विचितुः इति वि । वि
 तः । वि । विचिन्वतु । चिन्वन्विति चिन्वतु ॥ २४ ॥ अग्निसम् ।
 स देवम् । देवः सवितारम् । सवितारं मो एयोः । ओ एयोः क्विक्

ॐ.४

॥४५॥

मु

नुमः कुविः कुतुमः अमि। कुविः कुतुमिति कुविः कुतुमः अमि। सु
लसवमः सुसः संवः रतुधामः सुसः संवमिति सुसः संवमः रतु
धामि। रतुधामिति रतुधामः अभिप्रियमः प्रियमुतिमः मुतिमु
विमः कुविमिति कुविमः उद्धृयस्य। वस्यामतिः अमतिर्भाभि
५ अदिद्युतनः अदिद्युतुत्सर्वीमनि। सर्वीमनि हि रणपाणिः। हि
रणपाणिरमिमीत। हि रणपाणिरिति हि रणपाणिः। अमि
मीत सुकृतुः। सुकृतुः कृपा। सुकृतुरिति सुकृतुः कृपास्यः
स्वरिति सुकृतुः प्रजाप्यः स्वरः। प्रजाप्यः इति प्रजाप्यः कृपा प्रजाः ॥४५॥

प्रजास्त्वा॥ प्रजाऽइति प्रजाः॥ त्वानुप्राणन्तु॥ अनुप्राणन्तु प्रजाः॥
अनुप्राणन्ति संतु॥ प्राणन्तु॥ प्रजास्त्वम्॥ प्रजाऽइति प्रजाः॥ त्व
मनुप्राणिहि॥ अनुप्राणिही संतु॥ प्राणिहि॥ २५॥ शुक्रन्त्वा॥ त्वानु
क्तेण॥ शुक्तेण कीणामि॥ कीणामि चन्द्रम्॥ चन्द्रश्चन्द्रेण॥ चन्द्रेण
मत्तम्॥ अमत्तम् मत्तेन॥ अमत्तेने समत्तेन॥ समत्ते॥ ते गोः॥ गोर
स्ते॥ अस्तेते॥ अस्तेऽइत्यस्ते॥ ते चन्द्राणि॥ चन्द्राणि तर्पसः॥ तर्पस्तु स
नः॥ तनूरसि॥ असि प्रजापतेः॥ प्रजापतेर्बर्षम्॥ प्रजापतेरिति
प्रजापतेः॥ बर्षम् पुरमेण॥ पुरमेण पुरुना॥ पुरुना क्रीमसे॥ क्री

क्र०४

॥४६॥

युसेसुहस्रपोषम।सुहस्रपोषम्युषेयम।सुहस्रपोषमिति।सुहस्रपो
षम।पुषेयमिति।पुषेयम॥४६॥मित्रोनेननु॥एहि।एहि।इहिसुमित्रध
सुमित्रधु॥इन्द्रस्य।सुमित्रधु॥इतिसु।त्रैमिधः।इन्द्रस्योरुम।उरुमा ३३
विश।आविश।विशुदक्षिणम।दक्षिणमुशन।उशननुशनन्तम।उश
न्तं।स्योनः।स्योनः।स्योनम।स्योनमिति।स्योनम।स्वानु।जा।जा
जाज्जारे।अज्जारे।वज्जारे।वज्जारेहस्त।हस्तसुहस्त।सुहस्तकृश
नो।सुहस्तेति।सुहस्त।कृशानवेने।कृशानो॥इति।कृशानो।एते
क्र वं।वुः।सोमक्रयणाः।सोमक्रयणास्तान्।सोमक्रयणा॥इति।सो

॥४६॥

मु॥ ऋयणाः॥ तान्ते क्षुद्रमरुक्षुद्रमा॥ मार्वे॥ ब्रौदभनू॥ दभ॥ निरिदभ
 नू॥ २७॥ परिमा॥ माने॥ अनेदुश्चरितात्॥ दुश्चरिताद्वाधस्वा॥ दुश्च
 रितादिनिदुः॥ चरितात्॥ वाधस्वामा॥ आमा॥ मासुचरिते॥ सुच
 रिते॥ ज॥ सुचरितु॥ इति सु॥ चरिते॥ भजेति॥ भज॥ उदायुषा॥ आयुषा
 स्वायुषा॥ स्वायुषेति॥ स्वायुषेति सु॥ आयुषा॥ उदस्याम॥ अस्यामुपना
 म॥ अमना॥ २८॥ अनु॥ अन्वि सनु॥ २९॥ प्रतिष्ठा॥ प॥ प॥ प॥ प॥ प॥
 हि॥ अप॥ हि॥ स्वस्तिगाम॥ स्वस्तिगामेनेहसम॥ स्वस्तिगामिति
 स्वस्तिगाम॥ अनेहसमिसेनेहसम॥ येनु॥ वि॥ वि॥ वि॥ वि॥ वि॥ परि॥ परि॥

भ॥

प

क्र० ४

॥४७॥

व

द्विषमद्विषो वृणक्ति। वृणक्ति विन्दते। विन्दते वसुस्विनि वसु॥२९॥ अ
दित्यास्तक। त्वगसि। अ स्पर्दिसे। अरिसे सदेम सदु आसीदो सी आसीदर
देति सीद। अस्ते ताद्याम्। द्याम्बुषुभः। वृषुभोऽ अन्तरिक्षम्। अन्त
रिक्षमभिमीत। अभिमीत वृरिमाणम्। वृरिमाणं स्पृष्टि व्याः। पृष्टि
व्याऽ इति पृष्टि व्याः। आसीदत्। असीदु द्विष्या। विश्वा भुव नानि। भुव
नानि सुम्नाद्। सुम्नाद्विष्या। सुम्नाडिति समुद्राद्। विश्वे तू रत्नानि।
तानि वरुणस्य। वरुणस्य वृत्तानि। वृत्तानीति वृत्तानि॥३०॥ घने
वि। अन्तरिक्षम्। अन्तरिक्षं न ताना। न ताना न वा जम्। वाजुमर्च ॥४७॥

लु। अर्धसुपयम अर्धस्त्रि सवर्तु। सु। पयः५ उस्त्रिया सु। उस्त्रिया स्त्रिसुस्त्रि
 या सु। त्वत्सु ऋतुम् त्वत्स्त्रि नितुत्सु। ऋतु चणः। वरुणो निक्षु। विक्षु
 निम्। अग्निद्विवि। द्विवि सूर्यम्। सूर्यमदधात्। अदधात्सोर्मम्। सो
 ममद्वौ। अद्राविसद्वौ॥ ३१॥ सूर्यस्य चक्षुः५ चक्षुरारोह। आरोह। रोहमे।
 अनेरुक्षः५ अक्षः। कुनीनं कम्। कुनीनं कुमिति कुनीनम्। यत्रै
 नं श्रेभिः। एतं श्रेभिरीयसे। ईयसे। भाजमानः। भाजमानो विपुश्चिना।
 विपुश्चिनेति विपुः। चिना॥ ३२॥ उस्त्रावेतम्। एतम्। इतन्धुर्षा हो। धु
 र्षा हो। युजेथाम्। धुः सहाविति धुः। सहो। युजेथामनुम्। अनुम्५ अ

和日

॥३६॥

वीरहणो॥ अनुष्णः इत्यनुष्णः॥ अवीरणो ब्रह्मचोद नो॥ अवीरहणु विलंबी
 राहणो॥ ब्रह्मचोद नो विनिर्ब्रह्मचोद नो॥ सुस्ति बर्जमानस्य॥ बर्ज
 मानस्य गृहान् गृहान् बर्जमानम् गृहं तु मिति गच्छतम्॥ ३३॥ अनुष्णः
 मेसि॥ असि प्राप्रच्यस्वेवे॥ च्युवस्व नुवुः॥ भुवस्व ते॥ पुने विश्वानि॥
 विश्वान्सि॥ अभिधा मानि॥ धाम्नीति धामानि॥ मात्वा॥ त्वापु रि
 पुरिणः॥ पुरि पुरिणो विदम्॥ पुरि पुरिणः इति परि॥ पुरिणः भविदुन्पु रिप
 श्चिर्नः॥ पुरि पुरि शिर्नो वृकाः॥ पुरि पुरि शिर्नुः इति परि॥ पुरि शिर्नः॥ वृका
 ५ अघायवे॥ अघायवः इत्यंघायवे॥ स्तेनो भूत्वा॥ भूत्वा पुरा॥ पुरा

यन। पुनश्च जमानस्य। यजमानस्य गृहान्। गृहान्। च। गच्छन्तू। तन्नो।
नो संस्कृतम्। संस्कृतमिति संस्कृतम्॥ ३४॥ नमो मित्रस्य। मित्रस्य
वरुणस्य। वरुणस्य चक्षसे। चक्षसे महो। महो देवाय। देवाय तनू। त
दुतम्। त्रुनर्हसपथ्यता। सपथ्यते तिसपथ्यता। दुरेदशैर्देवजाताया।
दुरेदशैर्देवजाताया केतवै। देवजातायेति देवजा
ताया। केन वै दिवोः। दिवस्युत्राय। पुत्राय सूर्याय। सूर्याय शर्हसत।
शर्हसतेति शर्हसत॥ ३५॥ वरुणस्योत्तमनम्। उत्तमनमसि।
सिक्कम्। सज्जनी। स्क्कम्। सज्जनी। स्क्कम्। सज्जनी। इति स्क्क

क. ४

॥४९॥

सु।सर्जनी।स्युः।ऋतुसर्दनी।ऋतुसर्दन्तु।सर्दनम्।ऋतुसर्दनी
हन्तु।सर्दनी।ऋतुसर्दनुमासीद।ऋतुसर्दनुमिहन्तु।सर्दनम्।
आसीद।सीदेतिसीद॥३६॥याते।तेधामानि।धामानिहविषा
हविषाजयेन्ति।यजन्तिन्ता।ताते।तेविश्वा।विश्वापरिभूः।परिभू
रस्तु।परिभूरितिपरिभूः।अस्तुभुजम्।भुजमितिभुजम्।गुयुस्फा
नम्।प्रतर्णः।गुयुस्फानुः।इतिगुयुस्फानम्।प्रतर्णः।सुवीरम्।प्र
तर्णः।इतिप्रु।तर्णः।सुवीरोवीरहा।सुवीरुः।इतिसु।वीरम्।अ
वीरहा।अवीरहेसवीरहा।प्रचरा।चरासोम।सोमदुर्गन्ति।दुर्गन्ति ॥४९॥

नितिदुर्धनम् ॥ ३६ ॥ इति षट्कमेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ अग्नेस्तु नोऽतु नरं
 सि । असि विस्ववे । विस्ववेत्वा । त्वा सोमस्य । सोमस्यातिथेः । अतिथे
 रातिथम् । आतिथ्यं श्येनाय । श्येनाय सोममृते । सोममृते मां सो ॥ ये
 मृते तुऽइति सोम । मृते । अग्नये रायस्योषदे । रायस्योषदऽइति रा
 यस्योषदे ॥ १ ॥ अग्नेर्जनित्रम् । जनित्रमसि । असि दृषणो । दृषणो
 स्यः । स्यऽ उँशः । उर्वस्यायुः । आयुः पुरुरवाः । पुरुरवा मभ्यामि ।
 मभ्यामीति मभ्यामि ॥ २ ॥ भवतन्तः । तः समनसो । समनसो सचे
 तसो । समनसाविति स । मनसो । सचेतसावरेयसो । सचेत

क०५

॥५०॥

साविति तु। चेतसो। अरेपसावित्सरेपसो। मायुज्ञमायुज्ञः हि।
शिष्टन। हि। निष्टमा। मायुज्ञपतिमायुज्ञपति आतवेदसो। युज्ञ
प्रतिमिति युज्ञ। पतिमा। जातवेदसोऽत्रिवो। जातवेदसाविति
जात। वेदसो। शिवो भवतमा। भवतमय। अयनमनुऽइति नः।
॥३॥ अग्नवृत्तिः। अग्निश्चरति। चरुतिप्रविष्टः। प्रविष्टः ऋष
णाम्। प्रविष्टऽइति प्र। विष्टः ऋषीणाम्युत्रोः। पुत्रोऽअभिः
स्तिपावो। अभिस्तिपावेत्यभिस्तिपावो। सनमनुः स्योनः।
स्योनः सुयज्ञो। सुयज्ञो यज्ञ। सुयज्ञेति सु। यज्ञो यज्ञेह। इहदे

श शु

॥५०॥

वेत्यं दे वेव्यो ह्यमू ह्यसदमू सदम प्रयुक्तन अ प्रयुक्तन
 हा अ प्रयुक्तन स प्रयुक्तन स्वाहेति स्वाहा ॥ १ ॥ आपतयेत्वा
 आपतयुऽइत्यापतयेत्वा परिपतये परिपतये गृह्णामि परि
 पतयुऽइति परिपतये गृह्णामि तनुनम्रे तनुनम्रे शक्राय
 तनुनम्रे इति तनुनम्रे शक्राय शक्रने शक्रने ओजिष्ठा
 या ओजिष्ठा ये सोजिष्ठा या अनाधृष्यमसि अस्यनाधृष्यम
 अनाधृष्यदेवानाम् देवानामो जे ओजो ने मिशस्ति अन
 मिशस्ति मिशस्ति पानि अनमिस्ती सनेमि शस्ति अमिशस्ति

पा० अ० नमि० स्ते० नम० अ० मि० शु० पा० स्ति० इत्य० मि० न० स्ति० पा० अ० न० मि०
 न० स्ते० नम० मं० ज० सा० अ० न० मि० शु० स्ते० नम० मि० त० मि० स्ते० नम० अ० ज० सा० सु० म० शु०
 से० स० मु० प० उ० य० गे० ष० म० गे० पु० च० स्वि० ते० स्वि० ते० म० स्वि० त० इ० ति० सु० इ० ते० म०
 धा० धा० इ० ति० धा० ॥५॥ अ० नै० ब्र० त० पा० ब्रु० त० पा० स्ते० ब्रु० पा० इ० ति० व्र० त० म०
 पा० त्वे० व्र० त० पा० त्वे० इ० ति० त्वे० ब्रु० त० पा० ब्रु० पा० ते० इ० ति० व्र० त० पा०
 पा० त० व० त० व० त० न० त० न० रि० य० म० इ० प० ह० सा० साम० यि० म० यि० यो० यो० म० म०
 यो० इ० ति० यो० म० म० त० न० त० न० रु० षा० ए० षा० सा० सा० त्व० यि० त्व० यी० ति० त्व० यि०
 सह० नो० नो० व्र० त० प० त० व्र० त० प० ते० व्र० त० नि० व्र० त० प० त० इ० ति० व्र० त० प० ते० ॥५३॥

ब्रूतान्मनु॥ अनुमे॥ मेदीक्षाम॥ दीक्षान्दीक्षार्पति॥ दीक्षार्पतिर्मन्य
नाम॥ दीक्षार्पतिरिति दीक्षा॥ पतिः मन्यन्तु मनु॥ अनुतपमनपु
स्तपस्यति॥ तपःपतिरिति तपमपतिः॥ ६॥ अ६॥ सुर६॥ सुष्टे॥ अ
६॥ सुर६॥ सुरिसु६॥ सुः॥ अ६॥ सुः॥ ते देवा॥ देवसोम॥ सोमाप्यायना
म॥ आप्यायताम॥ प्यायतामिन्द्राया॥ इन्द्रायेकधनुविदे॥ एक
धनुविदुः॥ इसेकधनु॥ विदे॥ आतुष्यम॥ तुष्यमिन्द्र॥ इन्द्रुः प्या
यताम॥ प्यायतामालम॥ आत्वम॥ त्वमिन्द्राया॥ इन्द्रायप्यायस्व॥
प्यायस्वेति प्यायस्व॥ आप्यायय॥ प्याययास्मान्॥ अस्मान्सरवी

क. ५

॥५२॥

न। सखी न्सुन्मा। सुन्मा मेधया। मेधया सुस्ति। सुस्ति ते। ते देव। दे
व सोम। सोम सुत्साम। सुत्साम शीया। अशीयेत् शीया। एष्टारयम्
एष्टाऽइत्या। इष्टा। रायुः प्र। प्रेषे। इषे भगाया। भगायऽऽनुत
मू। नुत मृतवादिभ्यम्। नुत वादिभ्यो नमन्। नुत वादिभ्युऽइ
स्तत वादि। भ्यम् नमो धावा। धावा पृथिवीभ्याम्। धावा पृथिवीभ्यामिति
धावा पृथिवीभ्याम्। ॥५॥ याते। तेऽअने। अनेयुः श्रया। अयुः
श्रया तनुः। अयुः श्रयेत्सयः। श्रया। तनुर्वर्षिष्ठा। वर्षिष्ठा ग
हारेष्ठा। गहारे स्थेति गहारे स्था। उग्रं वचन् वचोऽअप। अपा ॥५२॥
वधीत्। अवधीत्। वधोऽअप। अपा

वधीन्। अवधीत्स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा॥ रुजः शुयाह रिशुया। रुजः
शुयेति रुजः। शुया। हरिः शुयेति हरिः। शुया॥ दी। तृप्तायनी मे। तृप्ता
यनीति तृप्ता। अयनी। मेसि। अस्मि वित्तायनी। वित्तायनी मे। वि
त्तायनीति वित्ता। अयनी। मेसि। अस्मि वतान्। अवतान्मा।
सान्। शितान्। शितान्दवतान्। अवतान्मा। माद्युशितान्।
द्युशितानिति द्युशितान्। विदेदुग्निः। अग्निर्नर्भः। नभोना
म। नामाग्ने। अग्नेऽअक्रिः। अक्रिः। आर्युना। आर्युनाना
मन्ता। नाम्नेहि। एहि। इहियः। योस्याम्। अस्याम्। श्रियाम्। इ

क्र. ५

॥५३॥

थिद्यामसि। असि यत् न। तेनाधृष्टम्। अनाधृष्टनाम। नाम
भुजियम्। भुजियुन्ते न। तेन त्वा। त्वा दधे। आ दधे। दधे द्वितीयस्या
म्। द्वितीयस्या नृतीयस्याम्। नृतीयस्यामिति नृतीयस्याम्। आ
नुत्वा। त्वा देववी नये। देववी ये सिद्धि। देववी नयुऽरति देव। वी
नये॥५॥ सिद्धि। असि सपुत्र साही। सपुत्र साही देवेभ्यः
सपुत्र साही तिसपत्न। साही। देवेभ्यः कल्प स्व। कल्प स्व सु
ध स्व। सु ध स्व सु ध स्व। सु ध स्व ति सु ध स्व॥३०॥ इन्द्र घोष स्वा।
इन्द्र घोष उरतीन्द्र। घोषः। त्वा वसुभिः। वसुभिः पुरस्तात्। व ॥५३॥

सुभिरिति वसुभिः। पुरस्तात्। पातु प्रचेताः। प्रचेतारुद्रेः। प्रचे
 ताः इति प्र। चेताः। रुद्रेः। पुश्यात्। पुश्यान्मनोजवाः। मनोजवाः।
 पितृभिर्मनोजवा इति मनोजवाः। पितृभिर्दक्षिणतः। पितृ
 भिरिति पितृभिर्दक्षिणतो विश्वकर्मा। विश्वकर्मादित्येः।
 विश्वकर्मेति विश्वाकर्मा। आदित्यैरुत्तरतः। उत्तरत इदम्।
 इदम्। अहन्तमम्। तमं वाः। वा बहिरुर्द्वि। बुद्धिर्द्वि। बुद्धि
 रिति बहिरुर्द्वि। बुद्धानि। निःसृजामि। सृजामीति सृजामि॥३३॥
 सि० सुसि० असिस्वाहा। स्वाहादिसुवर्णिना आदिसुवर्णिब्रह्मव

क्र. ५

॥५७॥

निम आदिसुवनिरिसादिसु। वनिमब्रह्मवनिःक्षत्रवनिमब्रह्म
वनिरिति ब्रह्म। वनिमक्षत्रवनिःसुप्रजावनिमक्षत्रवनिरिति
क्षत्र। वनिमसुप्रजावनीरायस्योषवनिमसुप्रजावनिरिति सु
प्रजा। वनिः। रायस्योषवनिरावह। रायस्योवनिरिति रायस्योष
वनिमआवह। ब्रह्मदेवान्। देवान् जमानाया। जमाना
युस्वाहा। स्वाहाभुतेभ्यमभुतेभ्यस्ता। त्वेति त्वा॥३२॥ ध्रुवोसि।
असिष्टिवीम। एषिवीहृहृहृध्रुवक्षित्। ध्रुवक्षिदन्तरि
क्षम। ध्रुवक्षिदिनिध्रुवक्षित्। अन्तरिक्षमच्युतक्षित्। अच्यु

॥५७॥

तुक्षिद्विर्वम। अत्युत्तुक्षिदित्तुच्युत्तु। क्षित्तु। दिवमुनेः। अनेः पुरी
षम। पुरीषमसि। असीत्तुसि॥३३॥ सुअतेमनममनजुन। उन
उज्जते। सुअतेधियमधियोविप्राः। विप्राविप्रस्य। विप्रस्य बहु
नः। बृहन्नोविपुश्चित्तमधियुश्चित्तु इतिविपुः। चित्तमधियोन्नो
होन्नोदधे। दधेद्युयुनावित्तु। द्युयुनाविदेकमद्युयुन विर्वित्तुयुन। दि५
वित्तु। एक इत्तु। इत्तुही। मही देवस्य। देवस्य सवित्तुः। सुवि
तुः परिष्टुतिः। परिष्टुतिः स्वाहा। परिस्तुतिरितिपरि। स्तुतिः स्वा
हेतिस्वा॥३४॥ इदंविष्णुमविष्णुर्वि। विचक्रमे। चक्रमेत्तेधा। ते
हो१

क्र०५

॥५५॥ धानि। निदधे। दुधेपुदम्। पुदमिति पुदम्। समूठमस्य। समूठमिति स
मूठम्। अस्य पाँ सुरे। पाँ सुरे स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा॥३५॥
इरावती धेनु मती। इरावती उतीरा। वती। धेनु मती हि। धेनु मती
इति धेनु। मती। हि भुतम्। भुतः स्य वृसिनी। सुय वृसिनी मर्नवे।
सुय वृसिनी उति सु। वृसि नी। मर्नवे दशु स्या। दशु स्येति दशु स्या।
अस्क भ्ताः। अस्क भ्ता रोदसी। रोदसी विष्मो। रोदसी उति रोद
सी। विष्म वेते। विष्मो उति विष्मो। एते द्वा धर्ष। एते उति सेते। द्वा ध
र्ष एषि वीम्। एषि वीम् भित्तः। अजितो मुयुरैः। मुयुरैः स्वाहा॥५५॥

स्वाहेतिस्वाहा॥३६॥ देवश्रुतौ देवेषु देवश्रुताविति देवश्रुतौ दे
वेष्वधोषतम् आधोषतम् अधोषतुम्नाची प्राची प्राची
इति प्राची प्रेतम् उत्तम् ध्वरम् अध्वरकुल्यपन्ती कुल्यप
न्ती शुद्धम् कुल्यपन्ती इति कुल्यपन्ती शुद्धम् शुद्धम्
यतम् नुयुतम् माजिह्वरतम् जिह्वरतमिति जिह्वर
तम् स्वहोष्टम् गोष्टमावदतम् गोष्ठमिति गोष्ठम् आ
वदतम् वदतदेवी देवी दुर्गे देवी इति देवी दुर्गे आयुम्
दुर्गे इति दुर्गे आयुम् मानिनि वीदिष्टम् वीदिष्टम् जा

क०५
॥५६॥

म॥ ज० प्र० म॥ प्र० ज० मि० ति० प्र० ज० म॥ मा० नि० नि० वि० दि० म॥ वि० दि० म॥
न० अ० र० मे० थाम॥ र० मे० थाम॥ व० र्म० न॥ व० र्म० न॥ थि० मा० ॥ थि० मा० ॥
र० ति० थि० मा० ॥ ॥ ॥ ॥ वि० लो० न० नु० क० म॥ क० वी० पु० णि॥ वी० पु० णि॥
प्र० प्र० वो० च० म॥ वो० च० म॥ व० पा० र्थि० वा० नि॥ पा० र्थि० वा० नि० वि० मु० मे॥ वि०
मु० मे० र० जा० ॥ सि॥ वि० मु० म॥ र० ति० वि॥ मु० मे० र० जा० ॥ सी० ति० र० जा० ॥ सि॥
वो० अ० र्क० भा० य० त॥ अ० र्क० भा० यु० दु० त० र० म॥ उ० त० र० ॥ सु० ध० र्थ० म॥
उ० त० र० मि० तु० न॥ त० र० म॥ सु० ध० र्थ० वि० च० क्र० मा० ण० ॥ सु० ध० र्थ० मि० ति० सु०
ध० र्थ० म॥ वि० च० क्र० मा० ण० स्ते० धा॥ वि० च० क्र० मा० ण॥ र० ति० वि॥ च० क्र० मा० ॥ ॥५६॥

ॐः॥ त्रेधोरुगायः॥ उरुगाये विष्मवे॥ उरुगायः॥ इत्युक्त्वा॥ गायः॥ विष्मवे
त्वा॥ त्वेति॥ त्वा॥ १५॥ दिवोवा॥ वा॥ विष्मो॥ विष्म॥ उत्त॥ विष्मो॥ इति
विष्मो॥ उत्तवा॥ वा॥ एथिव्याः॥ एथिव्यामहः॥ महोवा॥ वा॥ विष्मो॥
विष्म॥ उरोः॥ विष्मो॥ इति॥ विष्मो॥ उरोरन्तरिक्षात्॥ अन्तरिक्षा
दिसुन्तरिक्षात्॥ उभाहि॥ हिहस्ता॥ हस्ता॥ वसुना॥ वसुना॥ एणः
स्य॥ एणस्वा॥ प्रा॥ आ॥ प्रा॥ य॥ य॥ य॥ दक्षिणात्॥ दक्षिणा॥ दोत॥
ओत॥ उत्त॥ सव्यात्॥ सव्यादि॥ विष्मवे॥ विष्मवेत्वा॥ त्वेति॥ त्वा॥ १६॥ प्र
तत्॥ तदि॥ विष्म॥ विष्मस्तवते॥ स्तवते॥ वीर्येण॥ वीर्येण॥ मृगो॥ मृगो

ॐ ५

॥ ५७ ॥

नानभीमोः॥भीमःकुचुरः॥कुचुरोगिरिपुष्टः॥गिरिस्थाऽइतिगिरि॥२
स्थाः॥यस्योरुषु॥उरुषुत्रिषु॥त्रिषुचिक्कर्मणेषु॥चिक्कर्मणेष्वधि
क्षियन्ती॥चिक्कर्मणेष्वितिचिक्कर्मणेषु॥अधिक्षियन्तिभुवंना
नि॥अधिक्षियन्तीत्यधि॥क्षियन्ती॥भुवंनानिचिक्का॥चिक्केतिचि
क्का॥२०॥चिक्कोरुराटम॥रुराटमसि॥असिश्मश्रो॥श्मश्रोस्थः
श्मश्रोऽइतिश्मश्रो॥स्थस्योः॥स्थर्दुवोः॥ध्रुवोर्वैसुवम॥वैसुवंचि
क्कर्मणेष्वेति॥वैत्येति॥२३॥नानासि॥असीदम॥इदम
हम॥अहह॥रक्षसाम्॥रक्षसाङ्गीवाः॥ग्रीवाऽअपि॥अपिह ॥५७॥

नामि। हन्तामीति हन्तामि। बृहन्तसि। असि बृहद्रवाः। बृहद्रवा
हन्तीम्। बृहद्रवा इति बृहन्। रवाः। बृहन्तीमिन्द्राय। इन्द्राय चान्त्रम्।
वाचं वद। बृहदेति वद॥ २२॥ रक्षो हर्षं च लग्नं हनम्। रक्षो हन्मिति
रक्षः। हनम्। बृहत् लग्नं हनं वै सुवीम्। बृहत् लग्नं हन्मिति व लग्नं हनम्।
वै सुवीमिदम्। इदम् हम्। अहन्तम्। तम्ब लग्नम्। बृहत् लग्नं मुत्। अत्कि
रामि। किरामि यम्। यम् मे। मे निष्पन्नं निष्पन्नं यम्। यम् मात्स्यम्। अमा
स्यो निचुरवान्। निचुरवान् समानः। निचुरवानेति निचुरवान्। सु
मानो समानः। असमानः सर्वन्धुः। सर्वन्धुरसर्वन्धुः। सर्वन्धुरिति

क्र०५

॥५६॥

सा बन्धुः असंबन्धुः स जातः असंबन्धुरित्यसौ बन्धुः स जातो स जा
तः स जातः इति सा जातः असंजातः उत्तः उत्तु साम् लु साङ्कि रा
मिः किरामीति किरामि ॥२३॥ स्वराडसिः स्वराडिति स्वाः राट् असि
सपुत्रहाः सपुत्रहा संतु राट् सपुत्रहेति सपुत्राहाः सन्तु राडेति
मातिहाः सन्तु राडिति सन्तु राट् अभिमातिहा जनुराट् अभिमा
तिहेत्यभिमातिहाः जनुराडक्षोहाः जनुराडिति जनुराट् रुक्षो
हा सर्वुराट् रुक्षोहेति रुक्षः हा सर्वुराडमित्रहाः सर्वुराडिति सर्वु
राट् अमित्रहेत्यमित्रहा ॥२४॥ रुक्षो हणोवः रुक्षो हनु इति रुक्षः

॥५६॥

हर्नमद्योबुलुगहर्नमद्युलुगहर्नः। बुलुगहर्नुः। इतिवलगाहर्नः। प्रो
क्षामि। उक्षामि। वैलुवान्। वैलुवानव। अवनयामि। नयाम्यव।
अवस्तरणामि। स्तरणामिरक्षोहर्णो। रक्षोहर्णो वाम्। रक्षोहर्णवि
तिरक्षः। हर्णो। व्वां बुलुगहर्णो। बुलुगहर्नुः। उषे। बुलुगहर्णवि
वलगाहर्णो। उषेदधामि। दधामि। वैलुवी। वैलुवीपरि। वैलुवी
इतिवैलुवी। पर्वहामि। उरुहामि। वैलुवी। वैलुवीवैलुवम्। वै
लुवी। इतिवैलुवी। वैलुवर्मसि। असि। वैलुवाः। वैलुवास्थः।
स्थितिस्थः॥२५॥ यवौसि। असि। यवया। यवयास्मत्। अस्मद्वेषमदे

क्र० ५

॥५९॥ पौषवयं। पुवयारातीः। अरातीद्विवे। द्विवेत्वा। त्वान्तर्दिक्षाय। अन्त
र्दिक्षाय पृथिव्ये। पृथिव्येषु स्थन्ताम्। स्थन्ता लोकाः। लोकाः पितृ
षदनाः। पितृषदनाः पितृषदनम्। पितृसदनम्। इति पितृ। सदनम्।
न० पितृषदमसि। पितृसदनमिति पितृ। सदनम्। असीत्सि॥ २६॥
उदिवम्। दिवं० स्तभान। स्तभानान्तर्दिक्षम्। आन्तर्दिक्षम्। अन्त
र्दिक्षम्। पृणदृ६० ह्रस्व। दृ६० ह्रस्व पृथिव्याम्। पृथिव्या यत्ताने।
यत्तानस्या। त्वामारुतः। मारुतो मिनोनु। मिनोनु मित्रावरुणौ। मि
त्रावरुणौ ध्रुवेण। ध्रुवेण धर्मणा। धर्मणेति धर्मणा। ब्रह्मवनि ॥५९॥

त्वा। ब्रह्मवनीति ब्रह्म। वनि। त्वाक्षत्रवनि। क्षत्रवनि रायस्योष
वनि। क्षत्रवनीति क्षत्र। वनि। रायस्योषवनि परि। रायस्योषवनी
ति रायस्योष। वनि। यर्हामि। उहामीत्हामि। ब्रह्मदृह। दृहः
त्र- दृक्षत्रम्। क्षोमायुम्। आयुः प्रजाम्। प्रजामिति प्र। जाम्॥२७॥ ध्रु
वासि। असिध्रुवः। ध्रुवो यम्। अयं व्रतमानः। व्रतमानोस्मि
न। अस्मिन्नायतने। आयतने प्रजया। आयतनं इत्या। यतने।
प्रजयापुष्टिः। प्रजयेति प्र। जया। पुष्टिर्बुधान्। पुष्टिरिष्टं ति-
शु। र्भिन्नुयादिति नुयान्। एतेन द्यावा पृथिवी। द्यावा पृथिवीपु

क्र० ५

॥६॥

वि०

अथामाद्यावाष्टवीऽरतिद्यावाष्टयिबी। पुण्येथामिन्द्रस्य। इन्द्रस्य बुद्धिः।
बुद्धिरसि। असिबिभुजुनस्य। बिभुजुनस्य छाया। बिभुजुनस्य
तिविश्व। जुनस्य। छायेति छाया॥२६॥ परित्या। त्यागिर्बुधः। गिर्बुधो
गिरमगिरः। इमाः। इमा भवन्तु। भवन्तु बिभुजुनस्य। बिभुजुनस्य इति वि
श्वतम। बुद्धायुमनु। बुद्धायुमिति बुद्ध। आयुम्। अनु ब्रह्मयः। ब्रह्म
यो जुष्टः। जुष्टा भवन्तु। भवन्तु जुष्टयः। जुष्टय इति जुष्टयः॥२७॥
इन्द्रस्य स्यः। स्यूरसि। असिबुधः। ध्रुवः। ऐन्द्रम। ऐन्द्रमैश्वदेवम्।
वैश्वदेवमिति वैश्वदेवम्॥२८॥ बिभुजुनसि। बिभुजुनसि वि। भुः। ॥६०॥

शिः

असिप्रवारं णः। प्रवारं णो बन्दिम प्रवारं नः इति प्र। वारं नः। बन्दिम
प्रवारं नः। रुद्रप्रवारं नः। श्वानः। रुद्रप्रवारं नः इति रुद्र। वारं नः।
श्वानः प्रचेताः। प्रचेतास्तु यः। प्रचेताः इति प्र। चेताः। तु यो धि
श्ववेदाः। विश्ववेदाः। उँ क। विश्ववेदाः इति विश्व। वेदाः। ३३। उ
शिकुविः। कविरः। अरिः। अरिर्विप्रः। विप्रः। विप्रः। अरिः। अरिः। २५
स्य दुर्वस्वानः। दुर्वस्वास्तु भ्यः। शुभ्यः। माज्जालीयः। माज्जालीयः
संज्ञाः। सम्ज्ञा दुःशान्तुमः। सम्ज्ञाः। इति समुः। राट्। कृशान्तुः। परिषद्यः
परिषद्यः। पर्वमानः। पुरिसद्यः इति पुरिः। सद्यः। पर्वमानो नर्तनः

क्र०५
॥६१॥

नमः प्रतर्का। प्रतर्का मृष्टे। प्रतर्के निर्मातर्का। मृष्टो हृद्यसुद
नः। हृद्यसुदनः ऋतर्धामा। हृद्यसुदनः उरितर्का। सुदनः ऋ
तर्धामाः सुज्जोतिः। ऋतर्धामे सुतर्धामा। स्वज्जोतिः सुमुद्रः।
स्वज्जोतिरिति सुतर्धामे ज्योतिः। ३२॥ सुमुद्रो विश्वं च। विश्वं च
३ अजः। विश्वं च उरिति विश्व। चं च। अजः एकपातः। एक
पादहिः एकपादिते क। पातः। अर्हिर्बुधुः बुधुः च। वागेन्द्रम्।
ऐन्द्रः सहस्रसुः ऋतर्धामे। ऋतर्धामे दारो। दारो मा। मा मा। मासम्।
सन्तीतम्। तातु मध्वनाम्। अध्वना मध्वपते। अध्वपते प्रा। ॥६३॥

अपतु ७३ सध्वः पने। प्रमा। मातिरु। तिरुस्वस्ति। स्वस्ति मे। मेस्मि
न। अस्मिन्पुथि। पुथिदेवयाने। देवयाने भूयान। देवयान ७३
तिदेव। याने। भूयान्मित्रस्यो मित्रस्य मा। माचक्षुषा। चक्षुषेक्ष ॥३३॥
ध्वमा। ईक्षध्वमर्गयः। अर्गयः। सर्गराः। सर्गराः। सर्गराः। सर्गराः।
स्युसर्गरेण। सर्गरेण नाम्ना। नाम्ना रेद्रेण। रेद्रेणानी केन। अ
नी केन पात। पातमा। मा नृपुः। अ नृपुः। पिष्टना। पिष्टतु गोपा
यत। गोपायत नमनमो वः। बोस्तु। अस्तु मा। मा मा। मा हि ६.
सिष्ट। हि ६. सिष्टेति हि ६. सिष्ट ॥३४॥ ज्योतिरसि। असि चिखेस

क्र०५

॥६२॥

पम। विश्वरूपमिषेषाम। विश्वरूपमिति विश्वरूपम। विश्वे
षान्देवानाम। देवानां ७ समित्। समिदिति सुम। इत्तत्त्वः ६ सौ
म। सोमन्तनुक्तम्यः। तनुक्तम्यो देषो। म्यः। तनुक्त म्यः इति त
नुक्तम्। म्यः। देषो। म्यः। तनुक्तम्यः। देषो। म्यः। इति देषः। म्यः। अ
न्यक्तम्यः। म्यः। उरु। अन्यक्तम्यः। म्यः। इत्यन्यः। तनुक्तम्यः। उरु। म्यः।
म्यः। म्यः। असि वरुथम्। वरुथम् ७ स्वाहा। स्वाहा जुषाणः। जु
षाणो ७ अतुः। अतुः। अतुः। अतुः। अतुः। अतुः। अतुः। अतुः। अतुः।
हेति स्वाहा ॥ ३५ ॥ अनेनयं। नयं सुपथं। सुपथं। सुपथं। सुपथं

॥६२॥

निसुपथा। रुयेऽ अस्मान् अस्मान्निश्चानि। विश्वानिदेव।
नो२ देवेषु युनानि। द्युषु निश्चिदान्। चिदानि निश्चिदान्। युयोऽस्म
ण३ त्। अस्मज्जुदुरुणम्। जुदुरौ मेनेन एनो भूर्यिष्ठा म्। भूर्यिष्ठान्ते।
तेन मज्जुक्तिम्। न मज्जुक्तिं विधेम। न मज्जुक्तिमिति न मज्जु
क्तिम्। विधेमैति विधेम॥ ३६॥ अयन्तं नोऽ अग्निः। अ
निर्वरिवः। वरिवः स्फुणोत्तु। हृणोत्तु यम्। अय म्मर्धं मर्धं यु
रे। पुरऽ एतु। एतु प्रुत्तिन्दन्। प्रुत्तिन्दन्ति ति प्रुत्तिन्दन्। अम्बा पर
जान्। बाजा अयनु। जयतु बाजसातो। बाजसाता वयम्। बा

क्र० ५
॥६३॥

ज० १९

जसात्ताविति वांसा नौ॥ अथः शत्रुनू॥ शत्रु अयनु॥ जयनु
जर्हषाणः॥ जेषाणः स्वाहा॥ स्वाहेति स्वाहा॥ ॥३७॥ पुरुषि विद्वो॥
विद्वो वि॥ वि॥ स्तो॥ इति विद्वो॥ वि॥ नमस्व॥ नमस्वो॥ पुरु
क्षयाय॥ क्षयाय नः॥ नस्तु॥ धि॥ लु॥ धी॥ ति॥ ह॥ धि॥ ए॥ त॥ ध्य॥ न॥ यो॥ ने॥
ए॥ त॥ यो॥ ने॥ पि॥ ब्र॥ ए॥ त॥ यो॥ नः॥ इति॥ ए॥ त॥ यो॥ ने॥ पि॥ न॥ प्र॥ प्र॥ य
ज्ञ॥ य॥ ति॥ मू॥ प्र॥ प्र॥ नि॥ प्र॥ प्र॥ य॥ ज॥ य॥ ति॥ न्ति॥ र॥ य॥ ज॥ य॥ ति॥ मि॥ ति॥ यु॥ ज॥
य॥ ति॥ मू॥ ति॥ र॥ स्वा॥ हा॥ स्वा॥ हे॥ ति॥ स्वा॥ हा॥ ॥३८॥ दे॥ व॥ स॥ वि॥ नः॥ स॥ वि॥
नः॥ ए॥ य॥ तै॥ तै॥ सो॥ मे॥ न॥ सो॥ मु॥ स्त॥ मू॥ त॥ र॥ र॥ क्ष॥ स्व॥ र॥ क्ष॥ स्व॥ मा॥ ॥६३॥

मात्वा॥ त्वाद्भुत्तु॥ द्भुत्तिर्नि दभन् एतत्त्वम्॥ त्वदेव॥ देव सोम॥ सो
मदेव॥ देवो देवान्॥ देवा रं उष॥ उषा गा॥ अगा॥ इदम्॥ इदम् इदम्॥
अहम्॥ नुष्टान्॥ नुष्टान्त्सह॥ सह राय॥ रायस्योषेण॥ पोषेण स्वा
हा॥ स्वाहा॥ नि॥ निर्वर्णस्य॥ वर्णपात्रान्॥ पात्रान्मुच्ये॥ मुच्य॥ इत्य॥
तिमुच्ये॥ अथ॥ यथायुथम्॥ युथायुथममं॥ स्त॥ युथायुथमिति॥ यथा॥
युथम्॥ अमुं॥ स्ते॥ समं॥ स्त॥ ॥ ३९॥ असुन्यान्॥ अन्यान्॥ अगा
म्॥ अगन्त॥ नान्यान्॥ अन्यान्॥ उष॥ उषा गाम्॥ अगाम॥ अर्वा
॥ अर्वा॥ त्वापरं॥ परं॥ परं॥ अविदम्॥ अविदम्पुः॥ पुरोवरे॥ परं॥

ॐ ५

॥६४॥

अवरेभ्यः सर्वरेभ्यः तन्त्वा। त्वजुषामहे। जुषामहे देव देव
बुनस्पते। बुनस्पते देवयुज्याये। देवयुज्याये देवाः। देवयुज्याया
इति देव। युज्याये। देवास्त्वा। त्वा देवयुज्याये। देवयुज्याये जुषन्ता
म। देवयुज्याया इति देव। युज्याये। जुषन्ता म्विल्लवे। द्विल्लवेत्वा।
त्वेति त्वा॥४०॥ द्याम्मा। मालेखी। लेखी। रुन्तरिक्षम्। अन्तरिक्ष
म्मा। माहिःसीः। हिःसीः। पृथिव्या। पृथिव्या समू। सम्व। भवेति
भव। अयः। हि। हित्वा। त्वा स्वधितिः। स्वधितिस्तेति जानः। स्वधि
तिरिस्तेति। धितिः। तेति जानः। प्रणिनाय। प्रणिनाय महते॥

॥६४॥

अनिनायेति प्रा। निनाय। मुहुने सोमगाय। सोमगायेति सोमगाय।
अतस्त्वम। त्वदैव। देवुवुनस्पते। वुनस्पते शतवल्गुः। शत
वल्गो वि। शतवल्गुः इति शत। वल्गुः। वि रौह। रोहसुहस्रवल्गुः।
सुहस्रवल्गुः वि। सुहस्रवल्गुः इति सुहस्र। वल्गुः। विवुयम्।
वुयर्ः रुहेम। रुहेमेति रुहेम॥४॥ इति वाजसनेयपदक्रमे पं
चमोऽध्यायः॥५॥ ॥ अग्ने णीरसि। अग्ने नारि संग्ने। नीः। असि
स्वावेशः। स्वावेश उनेतुणाम्। स्वावेश इति सु। आवेशः। उ
नेतुणामेति सु। उनेतुणामि सुतु। नेतुणाम्। एतस्य चिन्तात्।

ॐ६।

॥६५॥

विनादधि। अधित्वा। त्वास्थास्यति। स्थास्यतिदेवोः देवस्त्वा। त्वा
सविता। सवितामध्वो॥ मध्वानक्तु। अनुक्तुसुपिष्यलाभ्यमसुपि
पुलाभ्यस्ता। सु पिष्यलाभ्यः इति सु। पिष्यलाभ्यमौषधी
भ्यः। औषधीभ्यः इत्यौषधीभ्यः। धामग्रेण। अग्रेणास्पृक्षः। अ
स्पृक्षः आन्तरिक्षम्। आन्तरिक्षम्। अन्तरिक्षमध्वेना। म
ध्वेनाप्राः। अप्राः पृथिवीम्। पृथिवीमुपरिण। उपरेणादृहीः।
अदृहीरित्यदृहीः॥३॥ याते। ते धामानि। धामानुश्मसि।
उश्मसिगमध्वे। गमध्वे नैवे। मनुगर्वांगवो। मूर्तिश्चक्षुः। मूर्ति

॥६५॥

मृगाऽअथासंभ्रुरिष्टाऽइतिभ्रुरिष्टाऽअथासुऽइत्यथासंभ्रुः
अत्राह। अहन्तत्। तदुरुगायस्य। उरुगायस्यद्विष्टोऽ। उरुगायस्ये
सुरु। गायस्य। द्विष्टोऽपरमम्। परमस्यदम्। पदमव। अवभाति। भा
तिभ्रुरि। भूरीतिभ्रुरि॥२॥ द्विष्टोऽकर्माणि। कर्माणिपश्यन्त। प
श्यन्तयन्तः। यातोब्रूतानि। ब्रूतानिपश्यन्ते। पश्यन्तइतिपश्य
न्ते। इन्द्रस्यबुधमबुधः। सखा। सखेति। सखा॥३॥ तद्विष्टोऽ। द्विष्टोऽ
परमम्। परमस्यदम्। पदम्सदा। सदापश्यन्ति। पश्यन्ति। सुरयन्
सुरयइति। सुरयः। दिव्यवचसुः। दिव्यवेति। दिवि। इवाचक्षुरान्त

क०६
॥६६॥

म॥ आनतुमिसा॥ ततम॥ ७॥ पुरिवीरसि॥ पुरिवीरिति पुरि॥ वी॥ अ
सिप॥ रि॥ प॥ रि॥ त्वा॥ त्वा॥ दे॥ वी॥ द॥ दे॥ वी॥ धि॥ रं॥ चि॥ शो॥ मय॥ न्ता॥ म॥ अ॥ य॥ न्ता॥
म॥ य॥ रि॥ प॥ शी॥ म॥ म॥ इ॥ मं॥ य॥ ज॥ मान॥ म॥ य॥ ज॥ मा॥ नु॥ ६॥ रा॥ यं॥ रा॥ यो॥ म॥ नु॥ षु॥
णाम॥ म॥ नु॥ षु॥ णामि॥ ति॥ म॥ नु॥ षु॥ णाम॥ दि॥ वः॥ सु॥ नुः॥ सु॥ नु॥ र॥ सि॥ अ॥
स्ये॥ षे॥ ए॥ ष॥ ते॥ ते॥ प॥ थि॥ व्या॥ म॥ प॥ थि॥ व्या॥ न्नु॥ कः॥ लो॥ क॥ औ॥ र॥ ए॥ ये॥
आ॥ र॥ ए॥ य॥ स्ते॥ ते॥ पु॥ शुः॥ पु॥ शु॥ रि॥ ति॥ पु॥ शुः॥ ॥ ५॥ उ॥ पा॥ वी॥ र॥ सि॥ उ॥ पा॥ वी॥
रि॥ त्यु॥ प॥ अ॥ वी॥ अ॥ स्यु॥ प॥ उ॥ प॥ दे॥ वा॥ न॥ दे॥ वा॥ दे॥ वी॥ द॥ दे॥ वी॥ धि॥ रं॥ चि॥
शु॥ प्र॥ प्रा॥ उ॥ म॥ अ॥ गु॥ रु॥ शि॥ जं॥ उ॥ रि॥ जो॥ ब॥ न्ति॥ त॥ मा॥ न॥ ब॥ न्ति॥ त॥ मा॥ नि॥ ॥६६॥

निवर्हि। नमान्। देवत्वष्टः। तुष्टुर्वसु। वसुरम। रमुह्य। ह्यार्ते। ते
स्वदन्तामू। स्वदन्तामिति स्वदन्तामू॥ धारेवतीरमं ह्वम। रमं ह्वं बर्ह
स्यते। बर्हस्यते धारया। धारया वसूनि। वसुनी निवसूनि। नमसा
त्वा। त्वा देवा हविः। देव हविः पार्श्वेन। देव हविरिति देवा हविः। पा
शेन प्रति। प्रति मुञ्चामि। मुञ्चामि धर्ष। धर्षा मानुषः। मानुष उ
निमानुषः। अग्नीषोमीभ्या जुष्टम। जुष्टं नि। निर्युनजिम्। युनज्मी
निर्युनजिम्। अद्यस्त्वा। अद्य उरत्युत्। भ्यः। त्वौषधीभ्यः। औष
धीभ्य उरसोषधीभ्यः॥ ॥ अपाम्ये रुः। ये रु रसि। अ स्यार्थम आ

क्र. ६

॥६७॥

पौ देवाः। देवाः स्वदन्तु। स्वदन्तु स्वात्तम्। स्वात्तम् चित्तम्। सदैव
हविः। देवहविरिति देवाः हविः सन्ते। ते प्राणः। प्राणो द्वातेन। द्वाते
न गच्छताम्। गच्छताम् ऊनि। अ ऊनि यजत्रेः। यजत्रे यज्ञपतिः।
यज्ञपतिरुशिषा। यज्ञपतिरिति यज्ञपतिः। आशिषे साशिषा
॥६॥ घृतेना ऊने। ऊने पशुन। पशुस्त्रायेशाम्। त्रायेथां रेव
नि। रेवति यजमाने। यजमाने प्रियम्। प्रियम् ध्याः। ध्याः आवि
श। आविश। वृशेति विश। उरोरुन्नरिक्षात्। अन्तरिक्षात् सज्ज
सज्ज देवेन। सज्जति स। जः। देवेन द्वातेन। द्वातेनास्य। अ ॥६७॥

नी

स्यदुविषमदुविषुत्तनी। त्वनैषज। युजसमू। समस्य। अस्यतनु।
तनुनाभव। भवेतिभव। वर्षोवर्षीयसि। वर्षोऽरतिवर्षी। वर्षीय
सिपुजे। पुजेपुजयतिमू। पुजयतिध्याः। पुजयतिमितिपुज। प
तिमू। ध्याःस्वाहा। स्वाहादेव्येवेमदेवेभ्योदेवेभ्यमदेवेभ्यःस्वाहा
। स्वाहेतिस्वाहा॥९॥ माहिमअहिर्ब्रूः। भुममी। मापदाकुः। पदा
कुर्नमैः। नमैस्ते। नऽआतानु। आतानानुर्वा। आतानेसा। ता
नी। अनुर्वाप्र। प्रेहि। इहीतीहि। घृतस्य कुल्माः। कुल्माऽउ
प। उपऽऽनृतस्य। नृतस्यपथ्याः। पथ्याऽअनु। अन्विसनु॥१॥

क्र०६।

॥६६॥

देवीरापः। आपः सुदोः। सुदाबोदम्। बोदुः सुपरिविष्टाः। सुपरि
विष्टादेवेषु। सुपरिविष्टाऽइति सु। परि विष्टाः। देवेषु सुपरिविष्टाः वि।
सुपरिविष्टाद्ययम्। सुपरिविष्टाऽइति सु। परि विष्टाः। द्ययम्परि
वेष्टारः। परि वेष्टारो भूयास्म। परि वेष्टारुऽइति परि। वेष्टारः भू
यास्मेति भूयास्म॥३३॥ वाते चोत्ते शुद्धाणि। शुद्धाणि प्राणा
म्। प्राणश्चक्षुः चक्षुः श्रोत्रम्। श्रोत्रान्नाभिम्। नाभिमेर्द्धम्
मिर्द्धम्यायुम्। प्रायुश्चरित्रान्। चरित्रान्निर्तिचरित्रान्॥३४॥
मनस्ते। तुऽआप्यायताम्। आप्यायताम्। प्रायुताम्वाक्॥६६॥

वाक् प्राणः। प्राणश्चक्षुः श्रोत्रम्। श्रोत्रमिति श्रोत्रम्। च
नै। ते कुरम्। कुरं यत्। यदस्थितम्। आस्थितुन्तम्। आस्थितुमि
त्यास्थितम्। तनै। तुऽ। आप्यायताम्। आप्यायताम्। प्यायता
निः। निष्प्यायताम्। स्पायतान्तम्। तनै। ते शुध्यन्तु। शुध्यन्तु
म्। शमहोभ्यः। अहोभ्यऽऽसहोभ्यः॥३३॥ निरस्तः रक्षन् निर
स्तमिति निः। स्तम्। रक्षऽऽदम्। दम्। अहः रक्षन् रक्षो
मि। अभितिष्ठामि। तिष्ठाम्यव। अववाधे। वाधेधमम्। अध
मन्तमेभतमोनयामि। नयामीति नयामि। छतेन द्यावापृथिवी॥

ॐ

॥६९॥

द्यावापृथिवीप्र॥ द्यावापृथिवीऽऽति॥ द्यावापृथिवी॥ प्रो॥ पु॥ वा॥ थ॥ म॥
पु॥ पु॥ वा॥ थ॥ म॥ वा॥ यो॥ वे॥ द्या॥ यो॥ इति॥ वा॥ यो॥ वे॥ स्तो॥ का॥ ना॥ म॥
स्तो॥ का॥ ना॥ मु॥ नि॥ अ॥ नि॥ रा॥ ज्य॥ स्य॥ आ॥ ज्य॥ स्य॥ चे॥ नु॥ वे॥ नु॥ स्वा॥ हा॥
स्वा॥ हा॥ स्वा॥ हा॥ ह॥ ते॥ स्वा॥ हा॥ ह॥ ते॥ उ॥ र्द्ध॥ न॥ भ॥ स॥ म॥ स्वा॥ हा॥ ह॥ ते॥ उ॥ र्द्ध॥
ति॥ स्वा॥ हा॥ ह॥ ते॥ उ॥ र्द्ध॥ न॥ भ॥ स॥ म॥ आ॥ रु॥ न॥ म॥ उ॥ र्द्ध॥ न॥ भ॥ स॥ मि॥ सु॥ र्द्ध॥
न॥ भ॥ स॥ म॥ आ॥ रु॥ न॥ म॥ उ॥ र्द्ध॥ न॥ भ॥ स॥ मि॥ ति॥ ग॥ च॥ न॥ म॥ ॥३४॥ इ॥ द॥
मा॥ प॥ आ॥ पु॥ प्र॥ प्र॥ व॥ र॥ न॥ व॥ र॥ न॥ व॥ द्य॥ म॥ अ॥ व॥ द्य॥ च॥ च॥ म॥ ल॥
म॥ म॥ ल॥ च॥ च॥ म॥ न॥ य॥ दि॥ नि॥ य॥ त्॥ य॥ च॥ च॥ मि॥ दु॥ द्रो॥ ह॥ अ॥ मि॥ दु॥ ॥६९॥

द्वेहान्नतम्। अत्रिदुद्रोहेत्यभि। दुद्रोह। अन्नतुं यत्। यच्च।
चुशेपे। शेषेऽर्भीरुर्णम्। अर्भीरुणमित्यर्भीरुर्णम्। आ
पोमा। मातस्मान्। तस्मादेनसः। एनसुः पर्वमानः। पर्वमा
नश्च। चमुच्चतु। मुच्चत्विनिमुच्चतु॥३५॥ सन्नै। तेमनम
नोमनसा। मनसासम्। सम्प्राणः। प्राणः प्राणेन। प्राणेनग
च्छतामगच्छतामितिनिगच्छतामरेडसि। अस्यन्तिः। अन्निष्टा।
त्वाश्रीणान्। श्रीणात्वापमआपस्त्वा। त्वासम्। समरिणन्। अ
रिणन्वानेस्या। वानस्यत्वा। त्वाज्येधो। ध्राज्येपुष्पः। पुष्पोरछे

ॐ०६

॥६०॥

भे।रं वा।उषणं।उषणो अथिषन।अथिषुत्त।उत्तम।प्र
उत्तदेर्षमप्रयुत्तमिति प्र।उत्तम।देवु इति देर्षम।३६॥ पुन
एतपावानः।एतपावानः।पिबतु।एतपावानु इति च
न।पावानः।पिबतु वसाम्।वसाम् वसापावानः।वसापावा
नुः।पिबतु।वसापावानु इति वसा।पावानः।पिबतु नरि
क्षस्य।अन्तरिक्षस्य हविः।हविरसि।असि स्वाहा।स्वाहेति
स्वाहा।दिशः।प्रदिशः।प्रदिशोऽ आदिशः।प्रदिशु इति प्र।
दिशः।आदिशो विदिशः।आदिशु इत्या।दिशः।विदिशोऽउ ॥६०॥

दिशंमदिदिशुऽरतिविदिशः। उदिशोदिय्यः। उदिशुऽरसुनू।
दिशंमदिय्यः स्वाहा। दिय्यऽरतिदिक्कु। भ्यः। स्वाहेति स्वाहा।
॥३७॥ ऐन्द्रः प्राणोः। प्राणोऽअङ्गेऽअङ्गे। अङ्गेऽअङ्गे नि। अङ्गे
ऽअङ्गेऽरसङ्गे। अङ्गे। निधीधत्त। दी ध्द्वेन्द्रः। ऐन्द्रऽउद्दानः
। उद्दानोऽअङ्गेऽअङ्गे। उद्दानऽरसुनू। आनोः। अङ्गेऽअङ्गे निधी
तः। अङ्गेऽअङ्गेऽरसङ्गे। अङ्गे। निधीतुऽरतिनि। धीनिः देवत्वं
॥ लुष्टुर्भूतिः। भूतिने। ते सः सम। सः समेतु। सः समितिस
म। सम। एतु सलक्ष्म। सलक्ष्मायनू। सलक्ष्मेतिस। लक्ष्माय

ॐ६

॥६९॥

विष्णुरूपम्। विष्णुरूपमवाति। विष्णुरूपमिति विष्णुरूपम्। अवाती
ति अवाति। देवनायन्तम्। देवनेति देव। ना। यन्तु मवसे। अवसेस
खायः। सखायानु। अनुत्वा। त्वामाता। मातापितरं पिसेते म
दन्तु। मुदन्ति तिमदन्तु॥३६॥ सुमुद्रं छगुच्छु स्वाहा। स्वाहान्त
रिक्षम्। अन्तरिक्षदेवम्। देवः सवि तारम्। सवितारं मित्रा
वरुणौ। मित्रावरुणाव होरात्रे। अहोरात्रे छन्दां सि। अहोरा
त्रेऽस्य होरात्रे। छन्दां सि द्यावापृथिवी। द्यावापृथिवी
समा द्यावापृथिवीऽस्ति द्यावापृथिवी। अहोरात्रे सोमम्। सोमम् ॥६९॥

दिव्यम्। दिव्यं नमनं नमो नमिम्। अग्निर्वैश्वानुरम्। वैश्वानुरम् नमनं नमो नमिम्। मे हार्दि। हार्दि यच्छु। यच्छु दिवंम्। दिवं नमो नमिम्। धूमं धूमो गच्छतु। गच्छतु स्वम् स्वर्ग्योतिः नमो नमिम्। एषि वी
म। एषि वीमस्मना। भस्मना एण। आ एण। एण स्वाहा। स्वा
हेति स्वाहा॥३९॥ मापः। अपो मा। मोषधीः। ओषधीर्हिंस्रीः
। हिंस्रीर्धाम्नो धाम्नो धाम्नो राजन्। धाम्नो धा
मन् इति धाम्नं धाम्नः। राजन्तं नमनं नमो नमिम्। वरुण। वरुणम्
। नो मुञ्च। मुञ्चेति मुञ्च। यद्वा दुः। अदुरध्याः। अघ्ना इति।

क. ६

॥ ७२ ॥

इति वरुण। चरुणेति। इति शयामहे। शयामहे। इति शयामहे। सु
मित्रियानः। सुमित्रियाः। इति सुमित्रियाः। नः। आपम आप
ओषधयः। ओषधयः सन्तु। सुनु दुर्मित्रियाः। दुर्मित्रियास्व
स्मे। दुर्मित्रियाः। इति दुः। मित्रियाः। तस्मे सन्तु। स न्विति
सन्तु॥ २०॥ हविष्मती रिमाः। इमाः। आपम आप हविष्मान्।
हविष्मां॥ २१॥ आविवा सति। आविवा सति। विवा सुतीति वि
वासति। हविष्मा देवः। देवोः अध्वरः। अध्वरो हविष्मान्।
हविष्मां॥ २२॥ अस्तु। अस्तु सूर्यमसूर्यः। इति सूर्यम॥ २३॥ अ॥ ७२ ॥

मेर्वमद्योपन्नगृहस्य। अर्पन्नगृहस्यसदसि। अर्पन्नगृहस्येत्य
पंन। गृहस्य। सदसि सादयामि। सुदुया मीद्रुग्मोः। इन्द्रुग्मोर्जी
गुधेयी। भागुधेयीस्य। भागुधेयीरिति भागुधेयी। स्पृमित्रा
वरुणयोः। मित्रावरुणयोर्विश्वेषाम्। विश्वेषा देवानाम्। देवा
नामिति देवानाम्। अमृष्यः। याउउय। उपसृष्य। सृष्येयार
भिः। बाभिर्वा। वासृष्यमसृष्यः। सह। सहेति सह। तानमनोहि
न्वन्तु। हिन्वन्तु ध्वरम्। अध्वरमित्यध्वरम्॥ २२॥ हृदेत्वा। त्व
मनसे। मनसेदिवे। दिवे सृष्यय। सृष्ययेति सृष्यय। उर्द्धमि

क्र० ६
॥६३॥
ति

मम। इममध्वरम। अदुरद्विवि। द्विविवैवेपु। द्विवेषु होत्राः। होत्रावद्य
। युच्छेयच्छ ॥२३॥ सोमराजन। राजन्विश्वामविश्वाम्स्त्वम। त्वम
जाः। प्रजाऽउपावरोह। प्रजाऽइति प्रजाः। उपावरोह विश्वाम
उपावरोहेत्युप। अवरोह। विश्वाम्स्त्वाम। त्वाम्प्रजाः। प्रजाऽउपा
वरोहन्तु। प्रजाऽइति प्रजाः। उपावरोहन्ति सुप। अवरोह
न्तु। शृणोत्यग्निः। अग्निः सुमिधा। सुमिधा हवम। सुमिधेति
सम। इधा। हवमो मे शृण्वन्तु। शृण्वन्त्वापम आपो धिषणाः
। धिषणां श्य। उदेवीः। देवीरिति देवीः। श्रोता ग्रावाणः। ग्रावा ॥६३॥

ॐ विदुषः॥ विदुषो नानुब्रुजन्तु॥ ब्रुजन्तु॥ ॐ नोतु॥ ॐ नोतु देवः॥
देवः सविता॥ सविता हवन्म॥ हवन्मे॥ मे स्वाहा॥ स्वाहेति स्वाहा॥
॥ २५ ॥ देवी रायः॥ आपोऽअपाम्॥ अपान्नपान्॥ नपायः॥ योर्वम
बुऽउमिः॥ उमिर्हविष्युमहुविष्युऽइन्द्रियावान्॥ इन्द्रियावा
न्मुदिन्तमः॥ इन्द्रियवानितीन्द्रिय॥ दान्॥ मुदिन्तमुऽइतिमु
दिन्॥ तमः॥ नन्देवेभ्यमदेवेभ्यो देवत्रा॥ देवत्रा दत्तदेवत्रेति
देवात्ता॥ इत्युक्तयेभ्यमसुक्तयेभ्यो येषाम्॥ सुक्तयेभ्यऽइति
सुक्त॥ येभ्यमेषाम्॥ आगस्त्य॥ स्वाहा॥ स्वाहेति स्वाहा॥

ॐ

॥६४॥

॥२५॥ कार्ष्णि रसि। असि सुमुद्रस्य। सुमुद्रस्य त्वा। त्वा क्षित्ये। अ
क्षित्या उत्तु। उत्तु नयामि। नयामि। मीति नयामि। समार्षम आर्षे।
अर्षे। अर्षे रं गमन। अर्षे रित्युत्तु। निः। अग्न्युत्तु सम। समोष
धी निः। ओषधी निरोषधी। अर्षधी रित्योषधी। ॥२६॥ यम
ने। अग्ने एत्सु। एत्सु मर्त्यम्। एत्स्विति एत्तु। सु। मर्त्यमर्चाम अ
वावा जेषु। वा जेषु यमम्। यम्युनाः। जुना इति जुनाः। स य
न्ता। यन्ता शश्वती। शश्वती रिषम इषु। स्वाहा। स्वाहेति स्वा
हा ॥२७॥ रावा सि। असि गभीरम्। गभीरमि मम्। उमम ध्व ॥६४॥

रम्। अतु रङ्गः धि। लुधी न्नी य। इन्द्रा य सुसूतं मम्। सुसूतं मुमिति
सुसूतं मम्। उच्चमेनं प्रविना। उच्चमेने सुतं। तमेनं। प्रविनोर्जस्व
न्तम्। उर्जस्वन्तम् मधुमन्तम्। मधुमन्तम् पर्यस्वन्तम्। मधुम
न्तमिति मधुमन्तम्। पर्यस्वन्तमिति ग्राह्याः। निग्राह्याः स्यान्ति
ग्राह्याः उदिति निग्राह्याः। स्यादेव श्रुतं मदेव श्रुतं स्तुर्व्ययनं।
देव श्रुतं उदिति देव श्रुतं। त्व्ययनमा। मा मनः। ॥ २६ ॥ मनो
मे। मेतुर्व्ययनं। त्व्ययनं चाचंम्। चाचं प्राणम्। प्राणश्च
सुमचक्षुः श्रोत्रम्। श्रोत्रमात्मानम्। आत्मा श्रोत्रे जायते। प्र

॥ ॐ ॥

1164

जाम्युष्मन्। प्रजामितिष्ठ। जाम्। युष्मन्। णान्। णान्। णान्। गुणा
मे। मेमा। माद्वि। द्वितर्षन्। तृपुनित्तिर्तृषन्॥२९॥ इन्द्रायत्वा।
त्वावसुमते। वसुमतेरुद्रवते। वसुमत्तुऽइति वसु। मते। रु
द्रवतऽआदित्यवते। रुद्रवत्तुऽइति रुद्र। वते। आदित्य
वते। मिमातिष्ठे। आदित्यवत्तुऽइत्ये। द्वित्ये। आग्निमा
तिष्ठे। इत्ये। मिमाति। द्वे॥३०॥ यत्ते। ते सोम। सोमद्विवि। द्वि
विज्योतिभज्योतिः। एधिआम्। एधिव्यामुरे। उरावुन्तरि
क्षे। अन्तरिक्षे। इत्यन्तरिक्षे। तेनास्मे। अस्मेषर्जमानाय॥६५॥

यजमाना योरु। उरुशये। शये छधि। छधधि। अधि दाने। द
ने द्योचम द्योचु इति बोचम॥ ३३॥ स्वात्रास्य। स्य वृत्रतुरे
वृत्रतुरो राधोगुत्ताः। वृत्रतुर इति वृत्र। तुरः। राधोगुत्ता
उ अ मर्तस्य। राधोगुत्ता इति राधमगुत्ताः। अमर्तस्य प
त्नीः। पत्नीरिति पत्नी। अनादेवीः। देवीर्द्विवृत्रा। देवत्रे ममा दे
वुनेति देवात्रा। इमं बुद्धम्। बुद्धनेयता। नयुतोर्पहृताः। उप
हृताः सोमस्य। उपहृता इत्युपहृताः। सोमस्य पिबता। पि
बतेति पिबता॥ ३४॥ उर्जधत्स्व। धत्स्वधिषणे। धिषणे वृ

शुविष्ट। शुविष्टुमर्त्यम्। मर्त्यमिति मर्त्यम्। न त्वत्। त्वदुन्ये। अ
न्यो मधवन्। मुधुवन्। न्नुस्ति। मुधुवन्निर्तिमघाघन्। अस्ति मुर्दि
ता। मुर्दिनेन्द्र। इन्द्रवर्चीमि। वर्चीमिते। तेवर्चः। वचुः इति व
चम्॥ ३५॥ इति क्रमसंहितायां षष्ठोऽध्यायः॥ ६॥ द्वाचस्य
नये। पतयेपवस्व। पुवस्व वर्चः। वत्सोऽअ६। शुभ्योम्। अ
६। शुभ्याऽ। अस्ति पूतः। अ६। शुभ्यामि सु६। शु। भ्याम्। गभ
स्ति पूतः। इति गभस्ति। पूतः। देवो देवेभ्यः। देवेभ्यः पवस्व।
पुवस्व। येषाम्। येषाम्। गः। भागोस्ति। असीत्सि॥ ३॥ मधुम

क०५

॥६६॥

नीर्त्तः। मधुमतीरिति मधु। मतीः। नृ० इषेन इषे स्तुधि। ह्यधि
नृ० यत्ते। ते सोम। सोमादाभ्यम्। अदाभ्यन्ताम। नामुजागृवि। जा
गृवितस्मै। तस्मैते। ते सोम। सोमसोमाय। सोमायुस्वाहा। स्वा
हा स्वाहुः नः। ॥२॥ स्वाहुः नोसि। स्वाहुः नृ० इति स्वाम्। कृतः। अ
भ्यः सिद्धिश्चे। चिश्चेभ्यः इन्द्रियेभ्यः इन्द्रियेभ्योदिवेभ्यः इन्द्रियेभ्यः
पार्थिवेभ्यः। पार्थिवेभ्यो मनसमनस्त्वा। त्याष्टु। अष्टु स्वाहा। स्वा
हा त्या। त्या सुभवा सुभवसूययि। सुभवेति सुभवा सूययि देवे
भ्यमदेवेभ्यस्त्वा। त्या मरीचिपेभ्यममरीचिपेभ्यो देवा मरीचिपे

॥६६॥

अ॒रु॒ति॒मरी॒चि। वे॒प॒ः॒ दे॒वी॒ शो॒। अ॒रु॒शो॒ब॒सै॒। अ॒रु॒शो॒रु॒
 त्प॒रु॒शो॒ब॒सै॒त्वा॒। त्वे॒डे॒। ई॒ते॒ न॒न॒। तत्सु॒सम॒। स॒त्यमु॒परि॒श्रु॒ता॒।
 उ॒परि॒श्रु॒ता॒भु॒ङ्गे॒न॒। उ॒परि॒श्रु॒ते॒त्यु॒परि॒श्रु॒ता॒। भु॒ङ्गे॒न॒ह॒नः॒। ह॒नो
 सौ॒। अ॒सौ॒फ॒द्। फ॒द्वा॒णाय॒। प्रा॒णाय॒त्या॒। त्वा॒ध्या॒नाय॒। ध्या॒ना
 य॒त्या॒। ध्या॒नाये॒ति॒वि॒। आ॒नाय॒। त्वे॒ति॒त्वा॒॥३॥ उ॒प॒या॒म॒र्ग॒तो॒ही॒सि
 उ॒प॒या॒म॒र्ग॒ही॒तु॒रु॒त्सु॒प॒या॒म॒र्ग॒ही॒तः॒। अ॒स्य॒न्तः॒। अ॒न्त॒र्ग॒च्छ॒। अ॒
 न्न॒म॒घ॒व॒न॒। म॒घ॒व॒न्या॒हि॒। म॒घ॒व॒न्ति॒ति॒म॒घ॒व॒न॒। पा॒हि॒सो॒म॒म॒।
 सो॒म॒मि॒ति॒सो॒म॒म॒। उ॒रु॒ष्य॒राय॒भ॒राय॒। ए॒ष॒भ॒ए॒ष॒भ॒इ॒षो॒भ॒ज॒स्व॒।

क्र० ६
६६॥

युजस्वेति यस्वेजे ॥ ७॥ अन्नस्ते । अन्नरिसुन्ते । ते द्यावा पृथिवी ।
द्यावा पृथिवी रूधामि । द्यावा पृथिवी इति द्यावा पृथिवी । दध्या
स्युन्ते । अन्नरूधामि । दध्यास्युरु । उर्वुन्तरिक्षम् । अन्नरिक्षमि
त्युन्तरिक्षम् । सजूर्देवे निमसुजूरिति सु । जूः । देवेभिरवरैः । अ
वरैः परैः । परैश्च । चान्तमामि । अन्तमामि मघवन । अन्तम्या
म इत्यन्तः । ममे । मघवन्त्मा दयस्य । मघवन्ति निमघा धनम् । म
दयस्वो ह्यनाय । उदानायत्वा । उदानायेत्यु । आनाय । त्वेति त्या ॥ ५॥
आवीयो । वायो भूष । द्यायो इति वायो । भूष सुविपा । सुविपा ॥ ६॥

उउय। सुचिपाऽइति सुचिपाः। उयनः। नः। सहस्रम्। सहस्रन्ते। ते
नियुतम्। नियुतो द्विश्चवार। नियुतऽइति नि। युतम्। द्विश्चवारेति वि
श्वाचार। उयोने। उयोऽइत्युयो। तेऽअन्धम्। अन्धो मर्द्यम्। मर्द्यमय
मि। अया मिषस्य। षस्य देव। देवदधिषे। दधिषे पूर्वपेयम्। पूर्वपे
यम्वायवे। पूर्वपेयमिति पूर्वपेयम्। द्यायवेत्या। त्वेति त्या॥ द्वा इन्द्र
वायुऽइमे। इन्द्रवायुऽइ तीन्द्रवायुऽइमे सुताः। सुताऽउय। उप्र
योनिः। प्रयो निरागतम्। प्रयो निरिति प्रयम्निः। आगतम्। गन्तु
मिति गतम्। इन्द्र वोचाम्। वामुशन्ति। उशन्ति हि। हीति हि। द्याय

ऋ-६

॥६९॥

भ्या

वे॒ऽइन्द्र॒वायु॒भ्याम् । इन्द्र॒वायु॒भ्यां॒त्वा । इन्द्र॒वायु॒भ्यामि॒तीन्द्र॒वायु॒भ्या
म॒त्वे॒षः । ए॒ष ते॒ । ते॒ यो॒निः॒ यो॒निः॒ सु॒जो॒षो॒भ्याम् । सु॒जो॒षो॒भ्यां॒त्वा ।
सु॒जो॒षो॒भ्यामि॒ति॒ सु॒जो॒षः॒ । भ्याम् । त्वे॒ति॒त्वा ॥ ६ ॥ अ॒य॒म्वा॒म् । द्या॒मि
त्रा॒व॒रु॒णा॒ । मि॒त्रा॒व॒रु॒णा॒ सु॒तः॒ । सु॒तः॒ सो॒मः॒ । सो॒मः॒ ऋ॒ता॒ व॒धा॒ । ऋ
तु॒व॒धे॒त्त॒ । व॒धा॒ । म॒मे॒न॒ । इ॒दि॒ह॒ । इ॒ह॒ श्रु॒त॒म् । श्रु॒त॒ इ॒ह॒ व॒म् । ह॒व
मि॒ति॒ ह॒व॒म् । मि॒त्रा॒व॒रु॒णां॒त्वा । त्वे॒ति॒त्वा ॥ ७ ॥ शु॒या॒ ब्रु॒य॒म् । ब्रु॒य
इ॒ स॒ सु॒वा॒ । स॒ स॒ सु॒वा॒ । सो॒म॒ दे॒म॒ । स॒ सु॒वा॒ । सु॒ इ॒ति॒ स॒ सु॒
वा॒ । स॒ म॒ दे॒म॒ । इ॒द्ये॒न॒ । इ॒द्ये॒न॒ दे॒वाः॒ । दे॒वा॒ ष॒ वं॒ से॒न॒ । ष॒ वं॒ से॒ ॥ ६९ ॥

नुगावभगावुद्रतिगावभतास्येनुमूधेनुर्मिन्नावरुणा।मि
 त्रावुरुणावुवमूधुवन्तभनोविश्वाहा॥विश्वाहाधत्तमूधु
 त्तमनप स्फुरन्तीमूअनपस्फुरन्तीमूतायुभ्यामूअनप
 स्फुरन्तीत्यनप।स्फुरन्तीमूअतायुभ्यान्त्वा॥अत युभ्यामि
 त्तनुयु।भ्यामूत्वेतिन्त्वा॥१॥यार्वामूधाङ्कशा॥कशामधुम
 तिती॥मधुमुसम्बिना॥मधुमुतीमधुमती॥अम्बिनासुनरती
 वती॥सुनरतावतीति॥सुनरती॥वती॥तयज्ञमूयज्ञमिंक्ष मि
 तमूमिमिक्षुतमितिमिमिमितमूअम्बिभ्यान्त्वा॥अम्बिभ्या
 क्ष

॥ ८० ॥

॥ ८० ॥

मिसुध्याभ्याम। त्वा माह्वीभ्याम। माह्वीभ्यान्त्वा। लेति त्वा ॥ ३० ॥ तम्भु
त्वया। प्रुत्तया पूर्वथा। प्रुत्तयेति प्रुत्त। था। पूर्वथा द्विश्वथा। पु
र्वथेति पूर्वथा। द्विश्वथे मथा। द्विश्वथेति द्विश्व। था। इमथा ज्ये
ष्ठताति म्। इमथेती म। था। ज्येष्ठताति म्बर्हिषदं म्। ज्येष्ठताति
मिति ज्येष्ठ। ताति म्। बर्हिषदं स्तुर्विदं म्। बर्हिसदमिति बर्हि
सदं म्। स्तुर्विदमिति स्तुर्विदं म्। प्रुत्ताचीनम्भुजनं म्। ब्रुजनं दोहसे
। दोहसे धुनि म्। धुनि म्। आशु अयन्त म्। अयन्त म्। अनु
यासु। यासु व र्दसे। वर्दस इति वर्दसे। शण्डायत्वा। त्वाचीरताम् ॥ ८० ॥

वीरताम्यादि। पात्तपमष्टः। अपमष्टः। शरुभ। अपमष्टः। इत्य
पमष्टः। शरुभदेवाः। देवास्त्वा। त्वाशुक्रपाः। शुक्रपाः। प्राशुक्र
पाः। इतिशुक्रपाः। प्रणयन्तु। नयन्तु। अनाधृष्टासि
। असीत्सि॥३३॥ सुवीरौ वीरान्। सुवीरुः। इति सुवीरम् वी
रान्। जनयन्। प्रजनयन्परि। प्रजनयन्ति। ति। प्राजनयन्। पा
रीहि। इति। अभिरुयः। रुयस्योषेण। पोषेण। जन्मानम्
जन्मानुमि। नियजमानम्। सज्जमानो दिवा। सज्जमान
इति समज्जमानः। दिवा। पृथिव्या। शुक्रः। शुक्रः।

क्र० ६

॥ ८९ ॥

सुक्रशोचिषा। सुक्रशोचिषानिरस्तः। सुक्रशोचिषेति सुक्र।
शोचिषा। निरस्तः। राण्डमनिरस्तः। इति निः। अस्तः। राण्डमसु
क्रस्य। सुक्रस्याधिष्ठानम्। अधिष्ठानमसि। अधिस्थानमिष
धि। स्थानम्। असीत्यसि॥ १२॥ अर्द्धिन्नस्य ते। ते देवा देव सो
म। सोम सुवीर्यस्य। सुवीर्यस्य रायः। सुवीर्यस्येति सु। वीर्य
स्य। रायस्योषस्य। पोषस्य ददितारम्। ददितारम् स्याम। स्या
मेति स्याम। सा प्रथुमा। प्रथुमांशुस्त्वेति। सस्त्वेति द्विष्ववा रा
। द्विष्ववा रासः। द्विष्ववा रेति द्विष्व। वीरा। स प्रथुमः। प्रथुमो व ॥ ८९ ॥

क. 6

॥८५॥

ना

न
द्रुविस्तुभ्यामितीन्द्राविस्तुभ्याम् ॥२२॥ मुद्गन्दिबः ॥ दिवोऽ अरुति
मू अरुतिमृष्टिच्छाः ॥ दृष्टिच्छावैश्वानुरमू वैश्वानुरमृते ॥ अ
नऽ आज्ञातमू आज्ञातमू ज्ञातमग्निमू अग्निमिसुग्निमू
कृविऽ सम्राजमू सम्राजमतिथिमू सम्राजमिति सुमू
राजमू अतिथिजनीमू जनानाम् सन् ॥ आसन्तापात्रमू आ
पात्रमू पात्रेऽनयन्ता जनुन्त देवाः ॥ देवाऽरतिदेवाः ॥२३॥ ध्रुवो
सि ॥ असिध्रुवक्षितिः ॥ ध्रुवक्षितिर्दुवाणाम् ॥ ध्रुवक्षितिर्द्विध्रुव
क्षितिः ॥ ध्रुवाणां ध्रुवर्तमः ॥ ध्रुव तमोच्युतानाम् ॥ ध्रुवर्तमुऽरति ॥८५॥

रंणः। बरं णो मित्रः। मित्रोऽग्निः। अग्निरस्य मिः॥३३॥ सुप्र शुभः
 । प्र शुभो बहुस्यतिः। बहुस्यतिश्चिकित्वा न। चिकित्वास्तस्मै। त
 स्मा इन्द्राय। इन्द्राय सुतम्। सुतमा जुहोत। आजुहोत। जुत स्याह हो३
 । स्वाहेति स्वाहा। इत्यनुहोत्राः। होत्रा मद्धम मद्धोषाः। यास्वि
 ष्टाः। स्विष्टायाः। स्विष्टा इति सु। इष्टायाः सुप्रीताः। सुप्रीताः सु
 दुताः। सुप्रीता इति सु। प्रीताः। सुदुता यत्। सुदुता इति सु। दु
 ताः। यत्स्याह। स्वाहायाद्। अया उग्नीत्। अग्नीदित्युत्॥३४॥ ग्री२
 अयम्वेनः। वेन श्यो दयत्। चोदयत्तन्निगर्वा। च निगर्वाजो

तिर्ज्जरायुः। दृष्टिगर्भाः इति दृष्टिगर्भाः। ज्योतिर्ज्जरायुरज
 सः। ज्योतिर्ज्जरायुरिति ज्योतिः। जरायुः। रँ सो द्विमानैः। द्विमानु
 इति विमानैः। इममुपायम्। अथा ७ संकृमे। संकृमे सूर्यस्य। संकृ
 म इति समू। गुमे। सूर्यस्य शिशुम्। शिशुं न। न द्विप्राः। द्विप्रामुति
 निमामुतिभीरिहन्ति। मुतिभिरिति मुति। निमामिहन्तीति हरेरिति
 । मर्कयत्वा। त्वेति त्वा ॥३५॥ मनोन। न येषु। येषु हवनेषु। हवने
 षु तिग्मम्। तिग्मं चिपं। चिपः। च्या। च्या चनुषः। चनुषो द्रव
 ना। द्रवन्तेति द्रवन्ता ॥ आयः। यः। शर्माभिः। शर्माभिस्तुवि ॥६२॥

क्र० ६

॥८३॥

संहि। उतुभि। अत्रिशुयो। शुयस्योषेण। योषेणु यजमानम्। यज
मानुमितियजमानम्। सञ्जमानो दिवा। सञ्जमान इति सम्
। जमानः। दिवा दृष्टिद्या। दृष्टिद्यामु भ्यः। मुभ्यो मुभ्यो चिषा।
मुभ्यो चिषा निरस्तः। मुभ्यो चिषेति मुभ्यः। शोचिषा। निर
स्तो मर्कभ निरस्त इति निः। अस्तः। मर्को मुभ्यिनः। मुभ्यिनो
धिष्ठानम्। अधिष्ठानमसि। अधिस्थानमित्यधि। स्थानम्।
असीत्यसि॥३७॥ ये देवासः। देवा सो दिवि। दिवेका दश। एका
दश स्यात्स दृष्टिद्याम्। दृष्टिद्याम् धि। अथेका दश। एका ॥८३॥

दशस्य। स्थेति स्य। अशुक्षितो महिना। अशुक्षितः ३ स
सुक्षितं महिने क। दश। एका दशस्य। स्थने। ते वौर्दे सः। देवा
सोयुजम्। युजमिमम्। इमञ्जुषध्वम्। जुषध्वमिति जुषध्वम्।
॥३६॥ आग्रायणोसि। असिर्ग्रायणः। स्वाग्रयण इति सु।
आग्रयणः। पाहि युजम्। युजम्याहि। पाहियुजपतिम्। युजपतिं ति
लुभयुजपतिमिति युजपतिम्। विष्णुस्त्वाम्। त्वामिन्द्रियेण।
इन्द्रियेण पातु। पातु विष्णुम्। विष्णुन्त्वम्। त्वम्याहि। पातुति।
अत्रि सर्वानि। सर्वानि पाहि। पाहीति पाहि। ॥३७॥ सोमं यव

क्र० ६

॥८४॥

ने। पुवते सोमः। सोमं भवते। पुवते सोमै। अस्मै ब्रह्मणे। ब्रह्मणे
क्षत्राय। क्षत्राय सुवते। सुवते यजेमानाय। यजेमानायैषे। इ
षः ऊर्जे। उर्जे इषे। अर्धः अर्धधीन्यः। अर्धः इत्यनः। अर्धः
ओर्धधीन्योद्यावापृथिवीभ्याम्। द्यावापृथिवीभ्यां सुवता
य। सुवताय विष्वेभ्यः। सुवतायेति सु। वताय। विष्वेभ्यस्ता।
त्वादेवेभ्यः। देवेभ्यः इति देवेभ्यः। २०॥ इन्द्राय त्वा। त्वा बृहदेते।
बृहदेते वर्यस्यते। बृहदतु इति वृत्तं। वृत्ते। वर्यस्यतः उक्ता ह^२
ब्रूम। उक्ता इन्द्रासि। उक्ता इन्द्रासि। अब्रूम। इन्द्रासि ॥८४॥

निगृह्णामि। यत्ते। तु इन्द्र। इन्द्र बृहन्। बृहदयम्। वयुस्मस्यै। नस्मै
त्वा। त्वा विष्मवे। विष्मवेत्वा। त्वा उक्तेभ्यस्त्वा। त्वा देवेभ्यः
। देवेभ्यस्त्वा। त्वा देवाद्युम्। देवाद्युं यज्ञस्य। देवाद्युमिनि देवा। अ
द्युम्। यज्ञस्य। युषे। आयुषे गृह्णामि। गृह्णामि मित्रावरुणाभ्या
म्॥ २७॥ मित्रावरुणाभ्यामिन्द्राय। इन्द्रायैन्द्राग्निभ्याम्। इन्द्राग्नि
भ्यामिन्द्रावरुणाभ्याम्। इन्द्राग्निभ्यामितीन्द्राग्निभ्याम्। इन्द्रा
वरुणाभ्यामिन्द्रा बृहस्पतिभ्याम्। इन्द्रा बृहस्पतिभ्यामिन्द्रा
विष्मभ्याम्। इन्द्रा बृहस्पतिभ्यामितीन्द्रा बृहस्पतिभ्याम्। इ

नुमणोः। तुविनुमणोऽस्य। तुविनुमणोऽइति तुवि। नुमणः। अ
स्याश्रीणीत। अश्रीणीतादिर्गमू। आदिशुङ्ग-भस्तो। आदिशुमि
त्या॥ दिर्गमूगभस्तो प्रजाः। प्रजाः योहि। प्रजा इति प्रजाः। पात
पमृष्टः। अपमृष्टो मर्कभ। अपमृष्ट इत्यपमृष्टः। मर्कभे देवाः
। देवास्त्वा। त्वामृष्टिपाः। मृष्टिपाः प्र। मृष्टिपा इति मृष्टिपाः।
प्रणयन्तु। नयन्त्वनीधृष्टा। अनीधृष्टासि। असीत्यसि॥ ३६॥
सुप्रजाः प्रजाः। सुप्रजा इति सुप्रजाः। प्रजाः प्रजु नयन्। प्र
जा इति प्रजाः। प्रजु नयन्परि। प्रजु नयन्नि ति प्र। जु नयन्। प

ध्रुवामैतैः। अच्युतानामच्युतक्षित्तमः। अच्युतक्षित्तमो वैश्वान
रायै। अच्युतक्षित्तमुज्ज्वलसच्युतक्षित्तमः। वैश्वानरायत्वा। त्वे
तित्वा। ध्रुवश्चुवेण। ध्रुवेणमनसा। मनसा द्वाचा। द्वाचासोर्ममू
सोमुमवै। अर्वनयामि। नयामीनिनयामि। अर्थानः। नुज्ज्वलमरदु
ज्ज्वल। इद्विशंभविसेशैषुत्वाः। असुपूत्वाः समनसः। समनसस्कर
तु। समनसुज्ज्वलितिसमनसः। करदितिकरतु। ॥ २४ ॥ यस्ते। तेद्रश
द्रशुस्कन्देति। स्कन्देतिषः। यस्ते। तेऽहं सुः। अहं सुग्रावच्युतः।
ग्रावच्युतोधिषणयोः। ग्रावच्युतुज्ज्वलितिग्रावच्युतः। धिषणयो

क. 6

॥ ६६ ॥

रुपस्थान्। उपस्थादित्युप। स्थान्। अद्भुर्धोर्ध्वी। द्वापरि। परिवा।
द्वायः। यः पुवित्रान्। पुवित्रान्तम्। तन्ते। तेजुहोमि। जुहोमिम
नसा। मनसा चर्षद्भुतम्। चर्षद्भुतं स्वाहा। चर्षद्भुतमिति व
षद्। कृतम्। स्वाहा देवानाम्। देवानामुत्क्रमणम्। उत्क्रमण
मसि। उत्क्रमणमि सुतम्। क्रमणम्। असीत्सि। ॥ २५ ॥ प्राणा
यमे। मेवृञ्चोदाः। वृञ्चोदावृञ्चोसे। वृञ्चोदाऽरतिवृञ्चोदाः। वृ
ञ्चोसेपवस्व। पुवस्वद्यानार्य। द्यानायौदानार्य। द्यानायेति
वि। आनार्य। उदानार्यद्याचे। उदानार्ये सुतम्। आनार्य। द्याचे ॥ ६६ ॥

ऋतुदक्षाभ्याम्। ऋतुदक्षाभ्यां श्रोत्राय। श्रोत्राय चक्षुभ्यां
मू। चक्षुभ्यामो। चक्षुभ्यामिति चक्षुभ्याम्। मे बुद्धौ दसौ। बु
द्धौ दसौ बर्द्धसे। बुद्धौ दसाविति वच्च्। दसौ। बर्द्धसे पवेषा
म्। पवेषामात्मने॥२६॥ आत्मनुर्जसे। ओजसुः आयु
षे। आयुषे विश्वाभ्यः। विश्वाभ्यो मे। मे प्रजाभ्यम्। प्रजाभ्युर्
नि प्रजाभ्यम्॥२७॥ कौसि। असि कृतुमो। कृतुमः कस्य। क
स्य कः। को नाम। नामेति नाम। यस्य ते। ते नाम। नामा मन्महि
। अमन्महि म। मन्त्वा। त्वा सोमेन। सोमेनातीर पाम। अती

118611

तपामेसनीयमाम॥२६॥मर्धवेत्ता॥त्वामर्धवायामार्धवायशुक्रा
यामुक्रायशुचये॥शुचयेनमसे॥नमसेनमस्याय॥नमस्याये
षे॥इष॥उज्जे॥उज्जेसहसे॥सहसेसहस्याय॥सहस्यायुतये
से॥तयेसेनपस्याय॥नपस्याया॥हसस्यतये॥अ॥हसः॥प
तय॥इत्य॥हसः॥पतये॥२७॥इन्द्राग्नी॥आगतम्॥इन्द्राग्नी॥इ
तीन्द्राग्नी॥आगतम्॥गुत॥सुतम्॥सुत॥गुर्वि॥गुर्विर्नमनगु
र्विरितिगुर्वि॥नमोवरेण्यम्॥वरेण्यमिति वरेण्यम्॥अस्य
पातम्॥पातन्धिया॥धियेषिना॥इषितेतीतिना॥इन्द्राग्निमान्वा॥

॥६६॥

इन्द्राग्निभ्यामितीन्द्राग्नि।भ्याम।त्वेति॥३१॥आधे।घ्राये।येऽ
अग्निम।अग्निमिधुते।इधुतेस्त्वनन्ति।स्त्वनन्तिबुद्धिः।बुद्धि
रनुषक्।आनुषगि सानुषक्।येषामिन्द्रो इन्द्रो बुवा।बुवास
खा।सखेति सरवा।अग्नीन्द्राभ्यान्त्वा।त्वेति॥३२॥अमासश्च
षणीधतः।चर्षणीधतो विश्वे।चर्षणिधतः इति चर्षणि।
धतः।विश्वे देवासः देवासुऽ आगत।आगत।गुतेति गत।
दाश्वा० सौम्यः।दाम्युषः सुतम।सुतमिति सुतम॥३३॥ष्ट
णुतामे।मुऽ इमम।इमह हवम।हवमिति हवम।एदम।इद

क०

॥८६॥

। नि०

स्वर्हिः॥ बर्हिर्निषीदत। सीदतेति सीदत॥ ३३॥ इन्द्रमरुत्वः॥
मरुत्वः॥ इन्द्रपाहि। पाहि सोमम्। सोमं यथा। यथाशा
स्वर्हिः॥ शास्वर्हिः॥ अविबः॥ अविबः सुतस्य। सुतस्येति सु
तस्य। तव प्रणीती। प्रणीती तव। प्रणीती त्रिप्र। नीती। तव
शूर। शूरशर्मन्। शर्मन्नाविवासन्ति। आविवासन्ति।
विवासन्ति कुबयः॥ कुबयः सुयुजाः॥ सुयुजाः इति सु
युजाः॥ इन्द्रायत्वा। त्वामरुत्वते। मरुत्वतु इति मरुत्वते॥ ३४॥
मरुत्वतम्वष्टुभम्। वष्टुभम्वाचधानम्। वाचधान

॥८६॥

मवो केरिम्। ब्रुधुनमिति वच धानम्। अकवारिद्विष्यम्। अ
कवारिमित्यकव। अरिम्। द्विष्यः। शासम्। शासमिन्द्रम्। इन्द्रमि
तीन्द्रम्। द्विष्यासाहमवसे। द्विष्यसहमिति विष्यासहम्। अ
वसेनूतनाय। नूतनायोगम्। उग्रः। सहोदाम्। सहोदामिह।
ह सहोदामिति सहोदाम्। इहतम्। तः। दुवेम। दुवेमेति दुवेम। मूस
तन्वा। त्वोजसे। अजसु। असोजसे॥ ३५॥ सुजोषा। इन्द्र। सुजो
षा। इति सुजोषा। इन्द्रसर्गणः। सर्गणो मुरुद्विः। सर्गण इति स।
गणः। मुरुद्विः। सोमम्। मुरुद्विरिति मुरुन्। पिंसोमं विव। विव

क्र०

॥६९॥

बुधहा। बुधहायूर। बुधहेति बुध। हा। अरुविद्वान्। विद्वानि
तिविद्वान्। जुहिन्नन्। नन्नु३॥ रपे। अपमधे। मधेनुदस्य।
नुदस्यार्थ। अथाप्रयम्। अमयङ्गुणि। ह्नुणिद्विष्वते। वि
ष्वतो नः। नु३ इति नः। ३॥ मुरुत्वा३॥ इन्द्र। इन्द्रवृषभे। बु
धभोरणा य। रणापुपिव। पिबुसोमम्। सोमैमनुष्वधम्।
अनुष्वधमदीय। अनुस्यधमित्तनु। स्वधम्। मदायेति मदा
य। आसिञ्चस्व। सिञ्चस्य जुठरे। जुठरे मध्वे। मद्धं जुमि
म्। जुमिन्त्वम्। त्व६। राजा। राजासि। असिप्रतिपत्। प्रतिपत्सु

॥६९॥

ति

अथर्वशिखाः ३

नानाम्। प्रतिपुर्दिप्रति। पत्नसुतानामिर्निसुतानाम्॥३॥
मुहारं। इन्द्रं। इन्द्रो नृवत्। नृवदार्चर्षणिप्राः। नृवदिति नृ।
वत्। चर्षणिप्राः। उत। चर्षणिप्राः। इति चर्षणि। प्राः। उत द्वि
वर्हः। द्विवर्हः। अमिनः। द्विवर्हः। इति द्वि। वर्हः। अमिनः।
सहोमिः। सहोमिरिति सहोमिः। अस्मद्गवा वधे। वाव
धे वीष्णुयि। ववधुः। इति ववधे। वीष्णुयोरुः। उरुः। पृथुः। पृ
थुः। सुलतः। सुलतः। कर्त्तृभिः। सुलतुः। इति सु। लतः। कर्त्तृ
भिर्ब्रतुः। कर्त्तृभिरिति कर्त्तृभिः। नृन्महेन्द्रायामहेन्द्रायत्वा॥

क्र०
९०॥

महेन्द्रायेतिमहा। इन्द्राय। त्वेतिन्वा॥३६॥ यज् ओजसा। अजसा
पुर्जन्ये॥ पुर्जन्ये। वष्टिमा॥ इव। वष्टिमानि वेतिमान्। इ इति
व। सोमैर्वत्सस्य। वत्सस्येचावधे। वृद्धुः इति व वधे॥३७॥
उदुत्तम। उज्ज्वलं। तज्जातवेदसम्। जातवेदसन्देवम्।
जातवेदसुमितिजात। वेदसम्। देवम्ब्रह्मन्ति। ब्रह्मन्ति
तवः। केतवुः इति केतवः॥ इति विष्वाय। विष्वायुसूक्तम्।
सूक्तं स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा॥४०॥ चित्रदेवानां महेन्द्रा
नामुत्तम। उदगात्। अगादनीकम्। अनीकञ्चक्षुः। चक्षुः

नस्य। मित्रस्य वरुणस्य। वरुणस्यानेः। अनेरित्सु नैः। आप्राह
अप्राधावा दधिवी। द्यावा दधिवीऽअन्तरिक्षम्। द्यावा च
पृथिवीऽइति द्यावा दधिवी। अन्तरिक्षेऽसूक्ष्मः। सूक्ष्मऽआ
त्मा। आत्मा जगत्। जगत्तस्मिन् सृष्टुष्वश्व। च स्वाहा।
स्वाहेति स्वाहा॥४९॥ रूपेण वः। द्यौरूपम्। रूपमुनि। अभ्या
गाम्। आगाम्। अगांतुथः। तुथोर्वः। द्योविश्ववेदाः। विश्ववे
दावि। विश्ववेदाऽइति विश्वावेदाः। विभजतु। भजत्विति भ
जतु। नुतस्येयथा। यथा प्राप्तेत। इतचन्द्रदक्षिणाः। चन्द्रद

क्र०

९०॥

महेन्द्रायेतिमहा। इन्द्राय। त्वेतिन्वा॥३६॥ यज् ओजसा। अजसा
पुर्जन्ये॥ पुर्जन्ये। वष्टिमां॥ इव। वष्टिमानि वेतिमान्। इ वष्टि
व। सोमैर्वत्सस्य। वत्सस्येवावधे। वृद्धुः इति ववधे॥३७॥
उदुत्तम। उज्जैरे। तज्जातवेदसम्। जातवेदसन्देवम्।
जातवेदसमितिजात। वेदसम्। देवम्बहन्ति। ब्रह्मनि
तवः। केतवुः इति केतवः॥ इति विष्वाय। विष्वायुसूक्तम्।
सूक्तं स्वाहा। स्वाहेतिस्वाहा॥४०॥ चित्रन्देवानामहेवा
नामुत्त। उदगात्। अगादनीकम्। अनीकञ्चक्षुः। चक्षुर्भि

नस्य। मित्रस्य धरुणस्य। धरुणस्यानेः। अनेरेत्सु नैः। आ प्राह
अप्राधावा दधिवी। यावा दधिवीऽअन्तरिक्षम्। यावा च
धिवीऽइति यावा दधिवी। अन्तरिक्षेऽसूक्ष्मः। सूक्ष्मऽआ
त्मा। आत्मा जगतः। जगतस्तु स्युषः। तस्युषश्च। च स्वाहा।
स्वाहेति स्वाहा॥४९॥ रूपेण वः। द्यौरुपम्। रूपमुनि। अम्ना
गाम्। आगाम्। अणानुयः। नुथोर्वः। द्योविश्ववेदाः। विश्ववे
दावि। विश्ववेदाऽइति विश्वावेदाः। विभजतु। नुजुत्विति भ
जतु। नुतस्य पथा। पथा प्राप्तेत। इतु चन्द्र दक्षिणाः। चन्द्रे

क्र० ७

१९१॥

क्षिणावि। चुन्द्रदक्षिणाऽइति चुन्द्र। दक्षिणाः। विस्वमस्वपश्य।
स्वरिति सुमपश्यवि। अन्तरिक्षम्। अन्तरिक्षं यते स्व। यते
स्वसदस्येन सदस्ये रितिसदस्ये ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणमुद्य। अद्य
विदेयम्। विदेयुषितुमन्तम्। पितुमन्तयेत्। मुत्यमापि
तुमन्तमिति पितुमन्तम्। पितुमन्तयेत्। मुत्यमि
ति पितुमन्तम्। अविमार्षेयम्। आनुर्वेयम्। सुधातुं द
क्षिणम्। सुधातुं दक्षिणमिति सुधातुं। दक्षिणम्। अस्म
द्वातादेवना। अस्मद्वाताऽइत्यस्मत्। रीताः। देवनागैश्च ॥ १९१ ॥

देवुनेतिदेवुना। गच्छतुप्रदातारम्। प्रदातारुमाविशत।
प्रदातारुमितिप्रदातारम्। आविशत। विशुतेतिविश
त॥४३॥ अग्नयेत्वा। त्वामत्तम्। मत्त्वम्वरुणः। चरुणोद
दातु। ददातुसः। सोमत्तुत्वम्। अमत्तुत्वमशीया। अमत्त
त्वमित्यमत्तुत्वम्। अशीयायुम्। आयुद्वित्रे। दानञ्जएधि।
एधिमयम्। मयोमत्तम्। मत्त्वमप्रतिग्रहीत्रे। प्रतिग्रही
त्रेरुद्राय। प्रतिग्रहीत्रञ्जइतिप्रतिग्रहीत्रे। रुद्रायष्टा
णः। प्राणोद्यम्। द्यौर्बहुस्यतये। बहस्यतयेत्यकृत्व

क्र० ७

॥९२॥

अयं मयौ शुभाय। शुभाय हयं। हयो वयं। वयु इति वयं।
॥४४॥ कौ दातु। अ दातु कर्मे। कर्मे कामं। कामुः कामाय।
कामायेति कामाय। कामो दाता। दाता कामं। कामं प्रति
ग्रहीता। प्रतिग्रहीता कामं। प्रतिग्रहीतेति प्रति। ग्रहीता।
कामेन न। एतत्ते। तु इति ते॥४५॥ ॥ इति क्रमसंहितायां स
प्तमोऽध्यायः॥७॥ अद्वित्येभ्यस्त्वा॥ त्वेति त्वा। द्वित्येभ्यः उरुगा
य। द्वित्येभ्यः इति द्वित्ये। उरुयेभ्योऽत्युरुगाय॥८॥ कदाचन। चन
प्रयच्छसि। बुक्कुसुमे। उभेति। उभे इत्युभे। निर्वासिषा॥९॥

सिजन्मनी॥ जन्मनी इति जन्मनी॥ तुरीयादित्य॥ आदित्य
सर्वतम्॥ सर्वतन्ने॥ तदुद्विषम्॥ इद्विषमार्तस्थो॥ आर्तस्थो॥
तस्यावुमर्तम्॥ अमर्तन्निवि॥ दिव्यादित्येभ्यः॥ आदित्येभ्य
स्सा॥ त्वेति॥ ॥ २॥ बुद्धो देवानां म॥ देवानां प्रति॥ प्रत्येति॥ ए
तिसुम्नम्॥ सुम्नमादित्यासः॥ आदित्यासो भवन्त॥ भवन्ता
मउयन्त॥ मउयन्त इति मउयन्त॥ आवन्त॥ चोर्वाची॥ अ
र्वाची सुमतिः॥ सुमतिर्वैवस्वता॥ सुमतिरिति सु॥ मतिः॥
ब्रह्मसादृष्टो॥ अष्टहोष्यत्॥ चिद्या॥ गार्वाक्षो विजितरा॥ ब्र

ॐ

॥९३॥

रिवोविनुसैरोतु। वृदिवोविनुरेतिवरिवोविनु। रौने। असंदा
दित्यस्यम। आदित्येभ्यस्त्वा। त्वेतित्या॥३॥ द्विर्वस्यन्तादित्य।
आदित्येषः। एषते। तेसोम। यीथः। सोम। यीथस्तस्मिन्। सोम
यीथऽइति सोम। यीथः। तस्मिन्मत्स्व। मुत्येति मत्स्व। अदे
स्मे। अस्मेनुतुः। नरोबचसे। बचसेदधातन। दधातुन
न। मदाशुर्दा। आशुर्दादम्यती। आशुर्दे त्याशुः। दा॥
दम्यती ब्राम्। दम्यतीऽइति दम। यती। ब्राममेषुतः। अ
शुतऽइत्येषुतः। पुमान्युतः। पुत्रो जीयते। जायतेचिन्द ॥९३॥

नै॥ विन्दते वसु॥ वसुधै॥ अर्धा विश्वा हा॥ विश्वा हा पैरु॥ अ
रुप॥ एधते॥ एधुते गृहे॥ गृह॥ इति गृहे॥ ४॥ वाममुद्य॥ अधस
वित॥ सुवितु वामम्॥ वाममुद्यो॥ उ॥ इत्य॥ श्वा द्विवेदिवे॥ द्विवे
दिवे वामम्॥ द्विवेदिवु॥ इति द्विवेदिवे॥ वाममुस्मभ्यम्॥ अस्म
भ्य॥ सावि॥ सावीरिति सावी॥ वामस्य हि॥ हि क्षयस्य॥ क्षय
स्य देवा देवभूतैः॥ भूतैरुया॥ अयाधिया॥ धिया वामभाजः॥
वामभाजः स्याम॥ वामभाज॥ इति वामभाजः॥ स्यामेति स्या
म॥ ५॥ सा विन्नोसि॥ असि च नो धा॥ च नो धा॥ अश्व नो धा॥ च नो

ॐ

॥९४॥

धाऽइतिचनुः। धोः। चनोधाऽअसि। चनोधाऽइतिचनुः। धोः।
असिचनेनचनोमयि। मयिधेहि। धेहीतिधेहि। जिन्वबुद्धम्।
बुद्धजिन्व। जिन्वबुद्धपतिम्। बुद्धपतिप्रगाय। बुद्धपतिमि
तियुद्धपतिम्। भर्गायदेवार्थ। देवार्थत्वा। त्वासवित्रे। सवि
त्रेऽइति सवित्रे॥ ६॥ सुशर्मासि। सुशर्मेति सुशर्मा। असि
सुप्रतिष्ठानः। सुप्रतिष्ठानो बृहदुक्षाय। सुप्रतिस्थानऽइ
ति सुप्रतिस्थानः। बृहदुक्षाय नमः। बृहदुक्षायैति बृहन्।
उक्षाय। नमुऽइति नमः॥ ७॥ बृहस्पतिस्तुतस्य देव। बृहस्प ॥९४॥

स्य तिसुतस्येति बहुस्यति। सुतस्य। देवसोमः सोमते। तुऽइन्दोः।
इन्दोरिन्द्रियावतः। इन्द्रियावतः पत्नीवतः। इन्द्रियवतः इतीन्द्रि
यावतः। पत्नीवतो ग्रहाण पत्नीवतः इति पत्नीवतः। ग्रहाण
ऽअध्यासम्। अध्यासमिह अध्यासम्। अहम्युरस्तात्। पुरस्ता
दहम्। अहमवस्तात्। अवस्तायत्। अदन्तरिक्षम्। अन्तरिक्ष
न्तत्। तदुमे। उं इयै। मे पिता। पिता भूत्। अभुदित्यभूत्। अह
ऽसूर्यम्। सूर्यमुभयवतः। उभयतो ददशी। ददशीहम्। अह
वानाम्। देवानाम् परमम्। परमकुहा। उहायत्। अदितियत्॥ ८॥

क्र० ६

॥९५॥

अन्ना ३५ रपत्नी वनू पत्नी वन्सु जः । पत्नी वुन्निति पत्नी । वनू सु
जर्द्धे वेन । सुजरिति सु । जः । देवे नुत्वष्टा । त्वष्टा सोमम् । सोम
मिव । प्रिवुसा ह । स्वाहेति स्वाहा । प्रजापतिर्ब्रह्मा । प्रजापति
रिति प्रजा । पतिः । ब्रह्मासि । असिरेतोधाः । रेतो धारेत् । रे
तोधाः इति रेतुः । धाः । रेतो मयि । मयि धेहि । धेहि प्रजापते ।
प्रजापते स्ते । प्रजापते रिति प्रजापतेः । ते वक्षन् ब्रह्मारे
तो धर्षन् रेतो धर्षन् रेतो धाम् । रेतो धसु इति रेतुः । धर्षन् रेतो
धाम शीय । रेतो धामिति रेतुः । धाः । अशीयेत् शीय ॥ ९॥ ह ॥९५॥

रि र सि। ॐ सि हरि यो जु नोः हरि यो जु नो ह रि भ्या म्। हरि यो
जु नः ॐ इति हरि। यो जु नः हरि भ्या न्त्वा। हरि भ्या मि ति ह
रि। भ्या म्। त्वे ति त्वा। ह र्भो र्द्वि नाः। ध्या ना स्था। स्थ सु ह सो माः। सु
ह सो मा ॐ इन्द्रा य। सु ह सो मा ॐ इति सु ह। सो मः। इन्द्रा ये ती
न्द्रा य॥ १०॥ य स्तो। ते ॐ अश्व स निर्म। अश्व स निर्बु क्षे। अश्व स
निरित्य श्व। स निर्म भु क्षे यः। योगे स निर्गो स निस्त स्ये। गो
स निरिति गो। स निर्म न स्ये ते। त ॐ इष्ट यं जु षः। इष्ट यं जु ष सु
न स्तो म स्य। इष्ट यं जु ष ॐ इती ष। यं जु षः। स्तु न स्तो म स्य श

क्र० ८

॥९६॥

लोक्कस्य। सुतस्तोमस्येति सुत। स्तोमस्य। शु स्तोक्कस्योप
हृतस्य। शु स्तोक्कस्येति शुस्त। उक्कस्य। उप हृतस्योप हृतः। उ
प हृतस्ये। सुप। हृतस्य। उप हृतो न क्षयामि। उप हृतुः। इत्युप। हृतः।
नि प्रक्षयामि। भक्षयामि॥११॥ देव कृतस्येति न सः। देव कृतस्येति
देव। कृतस्य। एने सो वृषजं नमः। अवृषजं नमसि। अवृषजं नम
मिते वृषजं नमः। असि मनुष्य कृतस्य। मनुष्य कृतस्येति पितृ
कृतस्य। मनुष्य कृतस्येति मनुष्य। कृतस्य। पितृ कृतस्य। त्म
कृतस्य। पितृ कृतस्येति पितृ। कृतस्य। आत्म कृतस्येति न सः ॥९६॥

एनसः। आत्मकृतस्येत्तात्मा। कृतस्य। एनसः ५ एनसोवुयज
नमः। एनसः ५ एनसुः इत्येनसः। एनसः। अवुयजनमसि। अवु
यजनमिसवु। वजनमः। असीत्यसि। वच्चा। चाहमः। अहमेनः। ए
नोविद्वान्। विद्वान्म्यकारः। च कारुवन्। वच्चा। चाविद्वान्।
विद्वान्स्येत्ता। तस्य सर्वस्य। सर्वस्येति सर्वस्य॥ ३२॥ समिन्द्रः। शु
द्धः। नोमनसा। मनसानेपि। नेपिगोत्रिभगोत्रिः। सुरिभिः। सु
रिभिर्मधवन्। सुरिप्रिरिति सुरि। निः। मधुवन्स्यस्या। मधुव
न्निर्मध। चन्। स्वसेति स्वस्या। ब्रह्मणा देवकृतमः। देव

ॐ०६

॥९७॥ छन्दश्चतुर्देवकृतमिति देव। कृतम्। यदस्ति। अस्ति देवानाम्। वे
वानां सुमुतो। सुमुतो बुद्धियानाम्। सुमुताविति सु। मुतो।
ना बुद्धियां स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा ॥३३॥ धाता रुतिः। रुतिः स
विता। सविते दम्। रुदञ्जुषन्ताम्। जुषन्ताम्। प्रजापतिः। प्रजा
पतिर्निधिपाः। प्रजापतिरिति प्रजा। पतिः। निधिपा देवः। नि
धिपा इति निधि। पाः। देवोऽग्निः। अग्निरित्यग्निः। त्वष्टा वि
ष्णुश्चैव। प्रजया। प्रजया सह रराणाः। प्रजयेति प्रजया। स
ह रराणां प्रजमानाय। सह रराणा इति सम। रराणाः। प्रजमा ॥९७॥

नायद्रविणम्। द्रविणं धौदेत। दध्यातस्वाहा। स्वाहेतिस्वाहा॥३५॥
सुगावमसुगेति सु। गा। बोदेवाः। देवाः। सदर्ना। सदर्नाऽअकर्म।
अकर्मये। यऽ आ। जुगम। आ। जुगमेदम्। आ। जुगमेत्या। जुगम। उदरे
सर्वनम्। सर्वनं अष्टाणाः। जुषाणाऽइति जुषाणाः। भरमाणा बह
मानाः। बहमानाह वी० वि० ह० वी० वि० श्रुस्मै। अस्मै धत्ता। अस्मै
ऽइत्यस्मै। धत्तवृत्तवः। वृत्तवो वृत्तनि। वृत्तनिस्वाहा। स्वाहेति
स्वाहा॥३५॥ वाँ॥ आर्वहः। आर्वहः। अर्वहऽउशुतः। उशुतो
देव। देवदेवानां देवाँस्तान्। तान्। प्रेरयाँरुयस्व। स्वेऽअंगे। अ

क्र० ६

९६॥

मेसुधस्यै। सुधस्युऽइति सुध। स्यै। जुक्षिवा० सं० पपिवा० सं०
जुक्षिवा० सं० इति जुक्षिवा० सं० पपिवा० सं० पपिवा० सं०
इति पपिवा० सं० चुविश्वे। विश्वे सुम्। असु दुर्मम्। धर्म०
स्व०। सुरातिष्ठत। आतिष्ठत। तिष्ठतानु। अनुस्वाहा। स्वाहे
तिस्वाहा॥१६॥ वृष० हि। हिक्वा। त्वा प्रयुति। प्रयुतिज्ञे। प्रय
तीति प्र। युति। युज्ञे। अस्मिन्। अस्मिन्नर्त्तै। अग्ने होतारम्
होतारुमवृणीमहि। अवृणीमहि। इहेतिह। ऋधंगयाः
अयाऽऽर्धक। ऋधंगुत। उता शमिष्ठाः। अशमिष्ठाः प्रजा ॥९७॥

न
 नन। प्रज्ञानं प्रज्ञानम। प्रज्ञानमिति प्र। जानन। प्रज्ञमुप। उपया
 हि। अदि विद्वान्। विद्वान्त्वाहा। स्वाहेति स्वाहा॥३७॥ अज्ञं
 ज्ञम। अज्ञं ज्ञं। अज्ञं प्रज्ञम। प्रज्ञमिति ॐ स्वाम। प्रज्ञमिति
 मिति युज्ञ। प्रज्ञम। स्वां बोनिम। बोनिमिति योनिम। एष
 नै। ते प्रज्ञः। प्रज्ञो ब्रह्म पते। प्रज्ञपते सुहस्रं वाक्। प्रज्ञप
 त् सुहस्रं युज्ञ। पते। सुहस्रं वाक्। सर्ववीरः। सुहस्रं वा
 क् सुहस्रं सुहस्रं वाक्। सर्ववीरस्तम। सर्ववीरुः इति स
 र्वी। वीरः। तं अं प्र स्वा। जुषस्व स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा॥३८॥ उरु

हि। हिराज्जा। राजा बरुणः। बरुणश्च कार। च कारु सूर्याय। सूर्या
 प्रपन्थाम्। पश्यामन्वेतुवे। अन्वेतु वा ऽठ्। अन्वेतु वा ऽइत्यनु
 एतवे। उं ऽइत्यै। अपदेपादा। पा हा प्रतिधातवे। प्रतिधातवे
 कः। प्रतिधातवः ऽइति प्रति। धातवे। अकुरुता। उतापवुक्ता।
 अपवुक्ता हृदया विधेः। अपवुक्ते संप। वुक्ता। हृदया विधेः
 तः। हृदय विधुः ऽइति हृदय। विधेः। चिदिति चिन्। नमो बरुणा
 या बरुणा या निष्ठितः। अभिष्ठितो बरुणस्य। अभिस्थितः
 इत्यभि। स्थितः। बरुणस्य पाशं पाशुः ऽइति पाशम्॥ ३९॥ अ ॥ १९५

नेरनी कम। अनीक मुपः। अपऽ आ विवेश। आविवेश। वि
 वेश। र्थम्। अपान पात्र। न पात्रतिरक्षन्। प्रतिरक्षन् सुषुम्।
 प्रतिरक्षन्ति प्रति। रक्षन्। असुषुमित्यं सुषुम्। दमे दमे
 समिधम्। दमे दम् इति दमे। दमे। समिधं बक्षि। समिधुमिति
 सम्। इधम्। बुध्यते। अग्ने प्रति। प्रतिते। तेजिक्। जिह्वा धु
 तम्। घृतमुत। उच्चरएत्। चुरएत्स्या हो॥ स्वाहेति स्वा हो॥
 ॥२०॥ समुद्रे ते। ते हृदयम्। हृदयमुक्त्तु। अक्षुन्नः। अश्विस्तु
 त्। प्र। सु। अन्तः। सम। अन्तरितेः। त्वा विशन्तु। विशन्तो षंधीः। अ
 सन्ता॥

क० ६

॥१००॥ धधीरुत। उतार्य। आपुऽइत्यापैः। यज्ञस्यंत्वा। त्वायुज्ञपते। यज्ञ
पुतेसु क्तौक्तौ। यज्ञपतुऽइति यज्ञ। पते। सुक्तौक्तौ नमो वाके।
सुक्तौक्ताविति सुक्त। उक्तौ। नमो वाके विधेम। नमो वाकऽइ
ति नमः। वाके। विधेम यत्। यत्स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा॥ २१॥ दे
वीरपः। आपुऽएषः। एषके। द्योगर्जमगर्जुस्तिम। तदं सुप्री
तम्। सुप्रीतुदं सुभृतम्। सुप्रीतमिति सु। प्रीतम्। सुभृतमि
भृतम्। सुभृतमिति सु। भृतम्। विभृतेति विभृतम्। देवसोम। सो
मेषः। एषर्ते। ते लोके। लोकस्तस्मिन्। तस्मिन्म। शब्द। ॥१००॥

चुच्चक्ष्व। चक्ष्वपरि। परिचा। चुच्चक्ष्व। चक्ष्वेति चक्ष्व। देवानां सु
मित्। सुमिर्देसि। सुमिदिति सुमू। इत्। असीत्यसि॥२२॥ एज
तुदस्य मास्यः। दर्श मास्यो गर्भं दर्श मास्यः इति दर्श। मास्यः
गर्भं जुरायुणा। जुरायुणा सुह। सुहेति सुह। यथा यम। अय
म्वायुः। वायुरेजति। एजति यथा। यथा समुद्रे। समुद्रे ए
जति। एजतीत्येजति। एवायम। अयन्दर्श मास्यः। दर्श मास्यो
सु अस्त्रत्। दर्श मास्यः इति दर्श। मास्यः अस्त्रं जुरायुणा। जुरा
युणा सुह। सुहेति सुह॥२३॥ यस्यैते। ते जिष्णुयः। बुद्धियोगर्भं

क०६

॥१०१॥

गज्रो बस्ये। बस्ये योनिः। योनिर्हि रुरूपपी॥ हिरुरूपपीति हिरुरूप
पी॥ अङ्गान्मद्रुता। अङ्गना बस्ये। बस्युतमूतमात्रा। मात्रास
मू। समजोगममू। अजोगमुं स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा॥ २४॥
पुरुदुस्मो विषुरूपः। पुरुदुस्मः इति पुरु। दुस्मः। विषुरूपः
इदं विषुरूपः इति विषुरूपः। इन्दुरन्तः। अन्तर्महिमानमू
मुहिमानमान आ। आन अधीरः। धीरुः इति धीरः। एक
पदीन्द्रिप दीमू। एकपदीमितेक। पदीमू। द्विपदी त्रिपदी
मू। द्विपदीमिति द्वि। पदीमू। त्रिपदी चतुपदीमू। त्रिपदीमि ॥१०४॥

निन्त्रि। पदीम्। चतुष्पदीम्। षट्पादपदीम्। चतुष्टयपदीमित्येव चतुश्च
पदीम्। अष्टापदीम्। वना॥ अष्टापदीमित्यष्टा॥ पदीम्। भुव
नानु॥ अनुप्रथन्ताम्। प्रथन्तां स्वाहा॥ हे स्वाति स्वाहा
॥ २५ ॥ मरुतो यस्य॥ यस्य हि॥ दिक्षये॥ क्षये पाथा॥ पाथा द्विवो
द्विवो विमहसः॥ विमहसु इति वि॥ महसः॥ स सुगोपा तमः॥
सुगोपा तमो जनः॥ सुगोपा तमु इति सु॥ गोपा तमः॥ जनु
इति जनः॥ २६ ॥ मुहीयोः॥ योः पृथिवी॥ पृथिवी च॥ च नः॥ न
उमम्॥ उमं शुभम्॥ शुभमिमिक्षताम्॥ मिमिक्षतामिति क्षतामिति

क०६

॥ १०२ ॥ प्रापिष्टतान्नेभानोभ रैमभिः। मरीमधिरिति मरीम। मिः॥ २७॥
आतिष्ठ। तिष्ठ वृत्रहन्। वृत्रहन् यम्। वृत्रहन्निर्तिवत्रा।
हन्। रथं बुक्का। बुक्काते। ते ब्रह्मणा। ब्रह्मणा हरी। हरीऽ इति
हरी। आर्वाचीनु ६ सु। सुते। ते मनेभ मनो ग्रा वा। ग्रा वा हृणो
तु। हृणो तु घृणुना। घृणुनेति वृणुना। इन्द्रो यत्वा। त्वा षो उ शि
ने। षो उ सिनुऽ इति षो उ शिने। ॥ २८ ॥ युक्वाहि। हि के शिना। के
शिना हरी। हरी वर्षणा। हरीऽ इति हरी। वृषेणा कक्ष्यप्रा। कक्ष्यप्रे
ति कक्ष्यप्रा। अथानः॥ नऽ इन्द्र। इन्द्र सोमपाः॥ सोमपा गिराम् ॥ १०२ ॥

सोमपाऽइति सोम। पाऽगिरा मुश्रुपैति मू। उपश्रुति चर। उपश्रुति
मित्युप। श्रुपति मू। चुरेति रैचे॥२९॥ इन्द्रमित्र। इन्द्ररी। हरी वहनः। ह
रीऽइति हरी। बृहन्नो प्रति धृष्टशवसमू। अप्रति धृष्टशवसमित्स
प्रति धृष्ट। शवसमू। ऋषीणाञ्च। चस्तुतीः। स्तुतीरुप। उपयुज
मू। युजञ्च। चमानुषाणामू। मानुषाणा मिति मानुषाणामू॥३०॥
वस्मान्न। नजातः। जातः परं परोऽअन्यः। अन्योऽअस्ति। अस्ति
यः। यऽआविवेशः। आविवेशु भुवनानि। आविवेशेत्या॥ विवेशः।
भुवनानि विश्वा॥ विश्वेति विश्वा॥ प्रजायतिः प्रजया॥ प्रजाय

क्र० ८

॥१०३॥

तिरिति प्रजा। यतिः। प्रयोजे सः रराणः। प्रजयेति प्रजया। सः रराण
स्त्रीणि। सः रराण इति सम। रराणः। त्रीणि ज्योतीं विज्योती
वि स च ते। सु च ते सः। स षोडशः। षोडशीति षोडशी॥ ३३॥ इन्द्र
श्वाचुसुम्नाद्। सुम्नाद्वरुणः। सुम्नाडिं सम। राद्। वरुणश्वाचु ति०
राजा। राजातो। नौते। ते भुक्षम्। भुक्ष्ये क्रतुः। चक्रतुरग्रे। अ
ग्रे एतम्। एतमित्येतम्। तयो र हम्। अहमनु। अनु भुक्षम्। भुक्ष
मक्षयामि। भुक्षयामि द्याम्। द्याग्देवी। देवी जुषाणा। जुषाणा सो
मस्य। सोमस्य त्वप्यनु। त्वप्यनु सह। सह प्राणेन। प्राणेन स्वाहा॥ ॥१०३॥

व

स्याहेति स्वाहा॥ ३२॥ अग्ने पस्व। पर्वस्व स्वर्पाः। स्वर्पाऽ अस्मे। स्व
पाऽ रतिसु। अपाः। अस्मे वर्चम अस्मे रसुस्मे। वर्च सुवीर्चम। सु
वीर्चमिति सु। वीर्चम। दध दूयिम। रयि मयि। मयि पोषम। पोषमि
ति पोषम। अग्नयेत्वा। त्वा वर्चसे। वर्चसु रति वर्चसे। अग्ने वर्च
स्यन। वर्चस्यि न्वर्चस्वान्। वर्चस्यां स्वम्। त्वदेवेषु। देवेष्वसि।
असि वर्चस्वान्। वर्चस्याहेनेम। अहमनुष्येषु। मनुष्येषु
यासम्। पुयासमिति पुयासम्॥ ३३॥ उन्ति पुनो जसा। उन्ति
पुनिसुत। तिष्ठन्। ॐ जसाहेसे। सह पीत्वा। पीत्वा शिप्रे। शिप्रेऽ

क०६

॥१०४॥

अवेपयः॥ शिप्रेऽइति शिप्रे॥ अवेपयऽइत्यवेपयः॥ सोममिन्द्र॥ इन्द्र
चुम्॥ चुम्सुतम्॥ चुम्ऽइति चुम्॥ सुतमिति सुतम्॥ इन्द्रायत्वा॥
लोजसे॥ ओजसऽइत्योजसे॥ इन्द्रो जिष्णु॥ अजिष्णो जिष्णुः॥ अजि
ष्णुस्त्वम्॥ त्वन्देवेषु॥ देवेष्वसि॥ अस्योजिष्णुः॥ अजिष्णो हम्॥ अ
हमनुष्येषु॥ मनुष्येषु नृपासम्॥ नृपासमिति नृपासम्॥ ३४॥
अदृश्रमस्य॥ अस्य केतवः॥ केतवो वि॥ विरुस्यम्॥ रुस्यो ज
नान्॥ जनान्॥ अने॥ अन्वित्यने॥ भाजन्तोऽअग्नयम्॥ अग्नयो
यथा॥ यथेति यथा॥ सूर्यायत्वा॥ त्वाभ्राजार्प॥ भ्राजायेति भ्रा ॥१०४॥

जाय।सुभ्राजिष्ट।भ्राजिष्टुभ्राजिष्टः।भ्राजिष्टुस्वम्।तदेवेषु।
देवेषुसि।असिभ्राजिष्टः।भ्राजिष्टोहम्।अहम्नुष्येषु।मनु
ष्येषुभ्रयासम्।भ्रयासमितिभ्रयासम्॥३५॥आजिष्ट।जिष्ट
कुलशम्।कुलशम्मुहि।म त्वात्वा।आत्वा।त्वाविशुंतु।विशु
न्तिदेवः।इदेवउरतीदेवः।पुनरुज्जा।उज्जानि।निर्वर्त्तस्वाबु
र्त्तस्वसा।सान्भनः।सहस्रम्।सहस्रेभ्युक्ष्य।धुक्ष्योरुधाश।उरुधा
रापर्यस्वती।उरुधारेयुरु।धारा।पर्यस्वतीपुनर्भपुनर्मा।मावि
शतात्।आविशतात्।विशुतादूयिगे।रुयिरिति।रुयिगे॥३६॥उउरन्ते।

क्र० ८

॥१०५॥ रत्ने हव्ये। हव्ये काम्ये। काम्ये चन्द्रे। चन्द्रे ज्योते। ज्योते हिति। अदि
ति सरस्वति। सरस्वति मर्दि। मर्दि विष्णुति। विष्णुतीति विष्णुति।
एताते। तेऽअग्ने। अग्ने नामानि। नामानि देवेभ्यः देवेभ्यो मा। मा
सुलतम्। सुलतम् मूलात्। सुलतमिति सु। लतम्। मूलादिति
मूलात्॥ ३७॥ विनमनुऽइन्द्र। इन्द्र मर्धमर्धो जहि। जहि नीचा।
नीचा यच्छ। बुद्ध एतन्सुतः। एतन्सुतऽइति एतन्सु। योऽअस्मा त
म्। अस्मा शः। अग्निदासति। अग्निदासुसर्धरम्। अग्निदासु
तीत्यग्निदासति। अर्धरङ्गमय। गुमया तमः॥ तमुऽइति तमम्॥ ॥१०५॥

इन्द्रायत्वा। त्वाविमृध्वे। विमृध्वऽइतिवि। मृध्वे॥ ३६॥ द्वाचस्पति
म। पतिम्विश्वकर्मणम। विश्वकर्मणमूतये। विश्वकर्मण
मिति विश्वकर्मणम। उतये मनोजुवम। मनोजुम्वाजे। मनोजु व
वमिति मनः। जुवम। द्वाजेऽअद्य। अद्यार्द्वेम। दुवेमेति दुवेम।
सनेमनोविश्वानि। विश्वानिहर्वनानि। हर्वनानिजोषत। जोष
द्विश्वशंमू। विश्वशंमूरवसे। विश्वशंमूरिति विश्व। शंमू। अ
वसेसाधुर्मोके। साधुकुर्मैतिसाधु। कर्म। इन्द्रायत्वा। त्वावि
श्वकर्मणे। विश्वकर्मणऽइति विश्वकर्मणे॥ ३७॥ विश्वक

क०८
॥३०६॥

मन्हु विषा॥ विश्वकर्मन्ति निविश्व॥ कर्मन्नुह विषा वद्धं नेन॥ वद्धं
नेन त्रा तारम्॥ त्रा तारु मिन्दम्॥ इन्द्रम हणो॥ अ ह्णो रू वध्यम्॥
अ वध्यमित्ये वध्यम्॥ तस्मै विराभ विराः सम॥ समं न मन्त॥ अ
नुमन्तु पुर्वा॥ पु वधु यम्॥ अ य मु ग्रः॥ उ गो वि हव्यं॥ वि हव्यो व
था॥ वि हव्यं॥ इति वि॥ हव्यः॥ यथा सत्॥ असु दित सत्॥ ४०॥ अ
नयेत्वा॥ त्वा गा युत्र च्छन्दसम्॥ गा युत्र च्छन्दसं हू हू मि॥ गा यु
त्र च्छन्दमिति गा युत्र॥ च्छन्दसम्॥ गृ ह्णामीन्द्राय॥ इन्द्राय त्रिष्टु
प्छन्दसम्॥ त्रिष्टुप्छन्दसं विष्टेभ्यः॥ त्रिस्तुप्छन्दसमिति त्रिस्तुप्॥ ॥३०६॥

स

चन्दसम। विश्वेभ्यो देवेभ्यः देवेभ्यो जगच्छन्दसम। जगच्छन्दसम
नुष्टुप्। जगच्छन्दसमिति जगत्। चन्दसम। अनुष्टुप्। अनुसु
वित्सनु। सुष्टु। तेभिरेगो॥ अग्निगुर इत्यग्निगुरः॥ ४९॥ चेशी
नात्वा। लापत्सन्। पत्सन्नाधूनोमि। आधूनोमि। धूनोमि कु
कूननानाम्। कुकूननानाम्। सुन्दनानाम्। सुन्दनानाम्। मुदिन्तमा
नाम्। मुदिन्तमानाम्। मुधुन्तमानाम्। मुदिन्तमानामिति मुदिन्
तमानाम्। मुधुन्तमानां शुक्रम्। मुधुन्तमानामिति मुधुन्
तमानाम्। शुक्न्त्वा। ला शुक्ते। शुक्ते। आधूनोमि। आधूनोमि।

क० ६

॥ १००६ ॥ ध्रुनो मय न्हः॥ अल्लो रुपे । रुपे सूर्यस्य । सूर्यस्य रुद्रिषु । रुद्रिषु
चिर्तिरुद्रिषु ॥ ४२ ॥ ककुभट् । स रुपम । रुपम्वेषु मस्य । वेषु मस्य
रोचते । रोचते बृहत् । बृहत्तु कः । युक्तः युक्तस्य । युक्तस्य पुरो
गाः । पुरोगाः सोमः । पुरोगा इति पुरः । गाः । सोमः सोमस्य । सो
मस्य पुरोगाः । पुरोगा इति पुरः । गाः । लागृह्णामि । गृह्णामीति
गृह्णामि ॥ ४३ ॥ उरिगिदि । इदि वृशी । वृशी नृस्य । नृस्य स्या
त्सखा । अस्य सखा विश्वेषाम् । अस्य सखे लुप्तमन् । सखा ।
विश्वेषां देवानाम् । देवानामिति देवानाम् ॥ ४४ ॥ इहरति । रती ॥ १००७ ॥

रमध्वम्। रमुध्वन्धतिमध्वतिः स्वध्वतिः। स्वध्वतिः स्वाहा। स्वध्व
तिरिति स्वाध्वतिः। स्वाहेति स्वाहा। उपसृजन्धुरुणम्। उपसृजि
त्युपप। सृजम्। धुरुणम्। मात्रे धुरुणम्। धुरुणो मातरम्। मा
तरन्धयेन्। धयुनिति धयेन्। रायस्योर्षम्। पोर्षम्। सम्प्रासुं। अ
स्मासुं। दीधरत्। दीधरत्स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा॥४५॥ सत्रस्य
ऋद्धिः। ऋद्धिरिति। अस्पगन्तम्। अगन्तुज्योतिः। ज्योतिरुम
तीः। अमृतीः। अमृम। अमृमेत्। अमृम। दिवं पृथिव्योः। पृथि
व्याः। अधि। अध्यारुहाम। आरुहाम। अरुहाम। विदाम। अ

दृष्टुं दृष्टुं च तः॥ विश्वतः इति विश्वतः॥ स्याम सुवीराः॥ सुवीरा
२ वी वीरैः॥ सुरैः इति सुवीराः॥ वीरैः सुयोधः॥ सुयोधः पोषैः॥ सु
पोषः इति सुपोषः॥ पोषैरिति पोषैः॥ ४७॥ पुमेरेष्टुभिधीतः॥
परमेस्तीति परमे॥ स्तीति॥ अन्निधीतः प्रजापतिः॥ अन्निधीतः
इत्यन्निधीतः॥ प्रजापतिर्वाची॥ प्रजापतिरिति प्रजापतिः॥
वाचि व्याहृतायाम्॥ व्याहृतायामन्धः॥ व्याहृतायामिति वि॥
आहृतायाम्॥ अन्धोऽअर्क्षतः॥ अर्क्षतः सविता॥ अर्क्षतः इ
त्यर्क्षः॥ इतः॥ सविता सन्याम॥ सन्यामि विश्वकर्मा॥ विश्वकर्मा

क०८

॥३००९॥

हृषीक्षोम॥ विश्वकर्मेति विश्व॥ कर्म्म॥ हृषीक्षायाम्पूषा॥ पूषसोम॥
कर्मण्याम॥ सोमकर्मण्यामिन्द्रः॥ सोमकर्मण्यामिति सोम॥ कर्म
ण्याम॥ ॥४॥ इन्द्रश्च॥ चमुरुतममुरुतश्च॥ चक्रयाय॥ क्रयायोपो
धितः॥ उपोषितोसुरः॥ उपोषितु इत्युप॥ उषितः॥ असुरपु
ण्यमानः॥ पुण्यनोमोमित्रः॥ मित्रः॥ कीतः॥ कीतोविष्णुः॥ विष्णुः
शिपिविष्टः॥ शिपिविष्ट उरौ॥ शिपिविष्ट इति शिपि॥ विष्टः॥
पुरावासेनः॥ आसेनोविष्णुः॥ आसेन इत्या॥ सेनः॥ विष्णु
नुरन्धिषः॥ नुरन्धिषः श्रोत्रमाणः॥ ॥४॥ प्रोत्रमाणः सोमः॥ ॥३००९॥

प्रोत्सर्गान् इति प्रोत्सर्गान् सोमः आर्गत्तः आर्गत्तो वरु
णः आर्गत्तु इत्यार्गत्तः धरुणः आसंधाम् आसंधामास
नः आसुन्धामित्यासुन्धाम् आसन्नोन्ति आसन्न इत्या
सन्नः अग्निराग्नीध्रे आग्नीध्र इन्द्र इन्द्रो हविर्दाने हविर्दाने
थर्वा हविर्दान इति हविः दाने अर्धेयै पावद्रियमाणः
उपावद्रियमाणो विष्वे उपावद्रियमाण इत्युपा अवद्रिमा
॥ ५० ॥ णर्ध्विर्देवाः देवा अ६ शुष्म अ६ शुष्म न्युत्तः न्युत्तो वि
ष्म न्युत्त इति नि उत्तः विष्म राप्तीत्तपाः आप्तीत्तपाः आ

क०८

॥१००१०॥

य०

प्यामानः। आप्रीतपाऽइत्याप्रीत। पाः। आप्याप्यमानो यमः। आ
प्यामानऽइत्या। प्याप्यमानः। यमः सुयमानः। सुयमानो विष्णुः
। विष्णुः सन्नि यमाणः। सन्नि यमाणो द्वायुः। सन्नि यमाणः
इति सम। नि यमाणः। द्वायुः पुयमानः। पुयमानः शुक्रः। शु
क्रः पुतः। पुतः शुक्रः। शुक्रः क्षीरुश्रीः। क्षीरुश्रीर्मुन्यी। क्षी
रुश्रीरिति क्षीरुश्रीः। मुन्यी सक्तुश्रीः। सक्तुश्रीर्विश्वे। सक्तु
श्रीरिति सक्तुश्रीः॥ ५९॥ विश्वे देवाः। देवाश्च मसेषु। यमसे
पुनीतः। उन्नीतो सुभ उन्नीतऽइत्युत्पत्नीतः। असुहोर्माय॥ १००१०॥

होमायोद्यतः। उद्यतो रुद्रः। उद्यतुर्ऽइत्युत्। यतः रुद्रो ह्ययमा
नः। ह्ययमानो द्योतम द्योतो भ्या वृत्तः। अ भ्या वृत्तो नृचक्षाः।
अभ्या वृत्तुर्ऽइत्युत्। आ वृत्तः। नृचक्षाः प्रतिख्यातः। नृच
क्षाऽइति नृ। चक्षाः। प्रतिख्यातो भुक्षः। प्रतिख्यातुर्ऽइति प्रति
ख्यातः। भुक्षो भुक्ष्यमाणः। भुक्ष्यमाणः पितरः। पितरौ नाराशु
रसाः। नाराशुरसाः सुन्नः॥ ५३॥ सुन्नः सिन्धुः। सिन्धु रव भृथा
ये। अबृथा योद्यतः। अबृथा येत्यव। भृथा यो। उद्यतः
समुद्रः। उद्यतुर्ऽइत्युत्। यतः। समुद्रो भ्यवह्रियमाणः। अ भ्य

ॐ

॥३३३॥

वृद्धियमाणः सुलिलः। अथ वृद्धियमाणः इति। अवृद्धिय
माणः। सुलिलः प्रप्लुतः। प्रप्लुतो मयोः। प्र प्लुतः इति प्र।
प्लुतः। मयोरोजसा। ओजसा स्फुमिता। स्फुमिता रजोऽसि।
रजोऽसि चोष्णिभिः। चोष्णिभिर्वीरतामा। वीरतामा शर्विष्ठा। वी
रतामेति वीरतामा। शर्विष्ठेति शर्विष्ठा। यापत्येते। पत्येतेऽप्र
तीता। पत्येतेऽति पत्येते। अप्रतीता सहोनिः। अप्रतीते स प्रति
। इता। सहोनिर्विष्ठा। सहोनिरिति सहोनिः। विष्ठाऽअगन्वि
ति। विष्ठाऽअगन्विष्ठा। अगन्वरुणा। वरुणा पूर्व हतो। पूर्व हता विति पूर्व। ॥३३३॥

दूतौ ॥ ५३ ॥ देवानिर्वम। दिवमगन्। अगन्त्युः। युतस्तनमततो
 मा। माद्रविणम। द्रविणम। द्रु। अ। द्रुमुनुष्टुम। मुनुष्टुमानुन
 क्ष १ रिम। अन्तरिक्षमिदम्। पितृन्ष्टुपिवीम। पृथिवीम। यदुः
 मा। कज्ज। च लोकम। लोकमगन्। अगन्त्युः। युतस्तनम
 ततो मे। मेद्रम। मद्रम। अनुदित्यम। ५४ ॥ चतुस्त्रि
 त ६। शतवः। चतुस्त्रि ६। शदिति चतुः। तन्त्रवो मे। मे
 विततिरे। विततिरे मे। विततिरः। इति विततिरे। यदुम
 मा। मं युतमा। युतं सुधया। सुधया ददन्ते। ददन्तः। इति द

क०६
॥११२॥

हन्ते। तेषां स्त्रिन्म। स्त्रिन्मः सम। समेव तन। उं० रत्नै। एत ईधामि।
दुधामि स्वाहा। स्वाहा घुर्मः। घुर्मो० अपि। अप्येत्तु। एतु देवान। दे
वानिति देवान्॥५४॥ शुक्रस्य दोहं दोहो विततः। विततः पुरु
त्रा। विततु० इति वि। ततः। पुरुत्रासः। पुरुत्रेति पुरुत्रा। सो० अ
ष्टुधा। अष्टुधा दिवम्। दिवम् न्वा ततान। अन्वा तताने तन्नु।
आततान। सषज्ञ। शुक्रधुक्षु। धुक्षु मर्हि। मर्हि मे। मे शुक्रायाम्।
शुक्रायाम्० शुक्रयः। शुक्रायामिति शुक्रायाम्। शुप स्योषम्। पोष
म्विषम्। विश्वमायुम् आयुरशीय। अशीयु स्वाहा। स्वाहेति ॥११२॥

स्वाहा॥५५॥आर्षवस्त्र।पुवस्वुहिरण्यवत्।हिरण्यवदश्ववत्।
हिरण्यवदितिहिरण्य।वत्।अश्ववत्सोम।अश्ववदित्यश्व
वत्।सोमवृरवत्।वृरवदिति वृर।वत्।वाजुज्जोर्मन्तम्।गोम
न्तुमाभर।गोमन्तुमितिगो।मन्तम्।आभर।भुरस्याहा।स्वाहे
तिस्वाहा॥५६॥इतिऋमसंहितायांअष्टमोऽध्यायः॥६॥देवस
वितः।सुवितुःप्र।सुवितुरितिसवितः।प्रसुव।सुवुवृजम्।वृज
म्।प्रसुव।सुवुवृजपतिम्।वृजपतिमर्गाय।वृजपतिमितिपुज।
पतिम्।भगायेतिभर्गाय।द्विभोगंशुर्व।गंशुर्व।केतुपू।केतुपू

क०९

॥११३॥

केतम॥ केतुप्रतिरिक्तेतुप्र॥ केतनः॥ पुनानु॥ पुनानुवाचः॥ वा
चस्पति॥ यतिवर्जि म॥ वाजंनः॥ नः॥ स्वदुनु॥ स्वदुनुस्वाहा॥ स्वाहेति
स्वाहा॥ ॥३॥ ध्रुवदंसेत्वा॥ ध्रुवसदमिति॥ ध्रुव॥ सदंम॥ त्वानुषदंम॥
नुषदंमनः॥ सदंम॥ नृदंसेमिति॥ नृ॥ सदंम॥ मनुः॥ सदमिद्राय॥ मनुः॥
सदमिति॥ मनुः॥ सदंम॥ इद्रायत्वा॥ त्वाजुष्टंम॥ जुष्टंरू॥ रू॥ मि॥ गुरु
मिजुष्टंमम॥ जुष्टंममिति॥ जुष्टं॥ नमम॥ अप्सुषदंरू॥ तसदंम॥
अप्सुसदमित्यप्सु॥ सदंम॥ छतसदंद्योम॥ सदंम॥ छतसदमिति॥
छत॥ स॥ दंम॥ द्योम॥ सदमिति॥ द्योम॥ दंसेम॥ ए॥ धिविसदंमन्तरि॥ ॥११३॥

क्षसदंम। एथिविसदमिति एथिविदिसेम। अन्नरिक्षसदंदि वि
सदंम। अन्नरिक्षसदमित्यन्नरिक्षसदंम। द्विविसेदेवसदंम। द्वि दे
विसदमिति दिवि। सदंम। देवसदंनानुसदंम। देवसदमिति देवा
सदंम। नानुसदमिति नानु। सदंम॥ २॥ अपाठरसंम। रसमुद
यसम। उदयसं६॥ सूर्ये। उदयसुमित्युत। वयसम। सूर्ये सनंम।
सनं६॥ समाहितम। समाहितमिति सुम। आहितम। अपाठरस
स्य। रसस्य॥ योरसं। रसस्तम। तम्बं। वोगृकामि। गृकाम्युत्त
मम। उत्तममित्युत। तमम॥ ३॥ यद्वा उज्जुतयः। उज्जुतुत्त

ॐ०९
१२१४॥

योऽनन्तभुज्जुहुतमुऽरत्युर्जा। आहुतयः। व्योतोविप्राय। वि
प्रायमुतिम्। मतिमिमुर्नितिम्। तेषु। म्विशिप्रियाणाम्। विशिप्रि
याणाम्। विशिप्रियाणामिति। विशिप्रियाणाम्। बोहम्। अह
मिषम्। रषुमूर्जम्। उर्जुसेहम्। समग्रमम्। अमुनमिस्मग्रमम्।
सम्पद्योऽस्यः। सम्पद्यावितिसम्। एचोः। स्यः। सम्। सम्। मा। भुद्रे
णो। भुद्रेण एङ्गम्। एङ्गम्। एचोः। वि। एचोः। स्यः। वि। एचोः। वि।
एचोः। स्यो। वि। वि। मा। पा। पनी। पा। पनी। एङ्गम्। एङ्गम्। मिति। ए
ङ्गम्॥४॥ रद्रस्य वज्रः। वज्रोसि। असिवाजसो। वाजसास्त्रया॥३३४॥

वाजुसाऽर्तिवाजु। साः। त्वया यम्। अयम्वाजम्। वाजं ६ सेतु। से
दि। तिसेतु। वाजं स्पुनु। नु प्र सुवे। प्र सुवे मातरम्। प्र सुबऽर्ति प्रा
सुवे। मातरं महीम्। मही मर्दितिम्। अर्दिति नार्म। नाम च च सा
घर्च सा करामहे। कुरु मुहऽर्तिकरा। महे। यस्यामिदम्। रुदं वि
श्वम्। विश्वं वनम्। भुवनं माविवेश। आविवेश तस्याम्। आवि
वेशे त्या॥ विवेश। तस्यान्तः। नो देवः॥ देवः सविता। सविता धर्मः।
धर्मसा विषत। सा विषुदिति सा विषत॥ ५॥ अश्वन्तः। अश्वि
त्युप। सु। अन्तरु मृतम्। अमृतं मुष्णु। अश्वे प्रजम्। अश्वि सु

क०९
१३९५१

प्रासु। भेषु जमुपाम्। अपामुत। उत प्रशस्तिषु। प्रशस्तिष्वर्वाभप्रश
स्तिष्विति प्राशस्तिषु। अश्व्याभर्वत। भवत ब्राजिनम ब्राजिनुऽरति
वाजिनम देवीशपः। आपोषः। योवमबुऽतुमिः। तुमिः प्रतूर्तिः। प्र
तूर्तिः ककुन्मान्। प्रतूर्तिरिति प्रातूर्तिः। ककुन्मान्वाजुसाः। ककु
न्मानिर्तिकुकुन्। मान्। वाजुसास्तेन। वाजुसाऽरतिवाजुसाः। ते
नायम्। अयम्वाजुम्। वाजुः। सेतुः। सेदिति सेतुः। वातोवा। वाते
मममनोवा। वागन्धर्वाः। गन्धर्वाः। सुप्तविदः। शतिः। सुप्तविदः। शतिरि
ति सुप्तविदः। शतिः। तेऽअग्ने। अग्नेष्वम्। अश्वमयुजनम्। अयुजुस्ते॥ १३९५१॥

तेऽस्मिन्। अस्मिन् अवम। अवमादधुः। आदधुः। अदधुरिसेदधुः।
॥६॥ धातेरदः हा भव। धातेरदः हाऽइति वाते। रदः हा। भवेद्वाजिन्।
धाजिन्त्युज्यमानः। युज्यमानुऽइन्द्रस्येव। इन्द्रस्येव दक्षिणः। इन्द्रस्ये
वेतीन्द्रस्य। इव। दक्षिणः प्रिया। प्रियेधि। एधीसेधि। युजन्तुत्वा।
त्वामुरुते। मुरुते। विश्ववेदसः। विश्ववेदसुऽआते। विश्ववेदसुऽइति
विश्व। वेदसः। आते। तेत्वष्टा। त्वष्टापत्सु। पत्सुजवम। पत्स्वितिपु
त्र। सु। जवन्दधातु। दधात्विति दधातु। ॥६॥ जुवोषः। यस्ते। तेद्वाजि
न्। द्वाजिनिर्हितः। निर्हितो गुहा। निर्हितुऽइति निर्हितः। गुहायः।

ॐ०९
॥३३६॥

यः स्येने। स्येनेप शीत्तः। प शीत्तोऽअचरत्। अचरच्च। च द्वाते। धातु
इति वाने। तेन नः। नो ब्राजिन्। ब्राजिन्बलं वान्। बलं वान्बलेन।
बलं वानिति बलं। वान्। बलेन ब्राज्जित्। धाज्जिञ्च। धाज्जि
दिति वान्। जित्। च भव। भवसर्मने। सर्मने च। च पारयिष्णुः। पा
रयिष्णुरिति पारयिष्णुः। धाज्जिनो ब्राज्जितः। धाज्जिनो ब्राज्जम्।
धाज्जित् इति वान्। जितः। धाज्जिः। सविष्यन्ते भसविष्यन्तो ब्रह्म
स्यन्ते। ब्रह्मस्यन्ते ब्राज्जम्। भागमव। अवजिघ्रन्त। जिघ्रन्तेति जि
घ्रन्त॥ ९॥ देवस्याहम्। अहः सवितुः। सवितुः सवे। सवे सत्यसव ॥३३६॥

सः। सुत्य सर्वसो बहुस्यते। सुत्य सर्वसुः इति सुत्य। सर्वसः। बहुस्य
तेरुत्तमम्। उत्तमन्नाकम्। उत्तममिसुत्तम्। तमम्। नाकम्। रुहेयम्। रु
हेयमिति रुहेयम्। इन्द्रस्य सुत्य प्रसवसः। सुत्य प्रसवसो रुहम्। सु
त्य प्रसवसुः इति सुत्य। प्रसवसः। अरुहमित्यरुहम्॥ ३०॥ बहुस्य
तेर्वाजम्। वाजं जय। जुयु बहुस्यतेये। बहुस्यतेये च चम्। वाच
म्बदत्त। बृहत् बहुस्यतिम्। बहुस्यतिम्वाजम्। वाजं जापयत।
जापयतेति जापयत। इन्द्रेन्द्राय। इन्द्रायेंद्रम्। इन्द्रमितीन्द्रम्॥ ३३॥
एषाकम्। घुसा। सा सुत्या। सुत्या सुम्बाकम्। सुम्बागं भूत्। सुम्बागिर्वि

क्र०९

॥३९७॥

सुम्राचाक। अमुद्यया। यमाद्यहस्यतिम्रा। बहस्यतिम्राजम्रावा
जुमजीजयन। अजीजयताजीजयन। अजीजयतुबहस्यतिम्राबसु
स्यतिम्राजम्रा। धाजुम्बर्नस्यतयः। धर्नस्यतयो। धि। धिमुच्यध्वम
। मुच्यध्वमितिमुच्यध्वम। इन्द्रम्राजुजितम्राधाजुजितोधाजम्राधा
जुजितः इतिधाजु। जितम्राधाजुजेषम्रा। जेषमितिजेषम्रा। धाजितो
धाजुजितः। धाजुजितोध्वनः। धाजुजितः इतिधाजु। जितः। अध्व
नस्कभुवन्तमस्कभुवन्तो। योजनो। योजनानामिमाना। मिमाना
काष्ठांम्रा। काष्ठाङ्कः छेत्तागच्छतेनिगच्छत॥३९॥ एषस्यः। स्यधाजी॥॥३९७॥

६०

वाजीक्षिपुणिम्। क्षिपुणिन्तुरण्यति। तुरण्यति ग्रीवार्यम्। ग्रीवा
र्याम्बुधः। बुद्धोऽपि कुक्षे। अपि कुक्षेऽआसनि। अपि कुक्षे
इत्यपि। कुक्षे। आसनीत्यासनि। कर्तुर्दधिकाः। दधिकाऽअ
नु। दधिकाऽइति दधि। काः। अनुसदः। सनिष्यदत्। सदः। सनिष्य
दत्। यथा। सदः। सनिष्यदुदिति सुम्। सनिष्यदत्। पुषामङ्कां
सि। अंकां स्पन्नु। अन्वापनीफणत्। आपनीफणत्वाह।
आपनीफणदित्या। पनीफणत्। स्वाहेति स्वाहा॥३॥ उत्तमं।
स्मास्य। अस्य द्रवतः। द्रवतस्तुरण्यते। तुरण्यतेः पुष्पम्। पुष्प
त

ॐ०९

॥३९६॥

नानवे॥ चेरनु॥ अनुवाति॥ वातिप्रगर्दिनः॥ प्रगर्दिनः॥ इतिप्र॥ ग
र्दिनः॥ स्येनस्येवध्रजत॥ स्येनस्येवेति॥ स्येनस्य॥ इव॥ ध्रजतो॥ अ
ङ्कसम्॥ अङ्कसम्परि॥ परिदधि॥ कावा॥ म॥ दधि॥ कावा॥ सुह॥ दधि॥ का
वा॥ इतिदधि॥ कावा॥ सहोज्जा॥ पुज्जातिरित्रनः॥ तरित्रनुः॥ स्वा
हा॥ स्वाहेति॥ स्वाहा॥ ॥३७॥ शर्न॥ नो॥ भवन्तु॥ भवन्तु॥ वाजिन॥ वा
जिनेहवेषु॥ हवेषु॥ देवताता॥ देवताता॥ मितद्रवः॥ देवतातेति
देवताता॥ मितद्रवः॥ स्वर्का॥ मितद्रवः॥ इतिमित॥ द्रवः॥ स्वर्का
॥ इतिमु॥ अ॥ क॥ जि॥ म॥ यु॥ नो॥ हि॥ म॥ अ॥ हि॥ म्व॥ क॥ म॥ च॥ क॥ र॥ क्षा॥ ॥३८॥

८. सि। रक्षा ८. सि। सनेमि। सनेम्यस्तन। अस्मद्युपवन। पुर्वेयुन
नीवाः। अमीवाऽइत्यमीवाः॥१५॥ तेनेमनोऽअर्चन्तः। अर्चन्तो
हवनश्रुतमहवनश्रुतोहवम्। हवनश्रुतऽइतिहवनम्। श्रुतम्
हवविश्वम्। विश्वेष्टएवन्तु। ऋएवन्तुवाजिनम्। वाजिनोमित्रद्र
वः। मित्रद्रवुऽइतिमित्रद्रवः। सहस्रसामेधसाता। सहस्रसाऽ
इतिसस्रासाः। मेधसातासनिष्यवम्। मेधसातेतिमेधसाता।
सनिष्यवोमुहो। मुहोयोवेधनम्। धनम्। समिधेषु। समिधेषु
जलिरे। समिधेतिस्म। इधेषु। जलिरुऽइतिजलिरे॥३६॥ वा

ॐ०९

॥३३९॥

जे वाजेव त। वाजे वाजुः इति वाजे। वाजे। अवतु वाजिनः। वाजि
नोनः। नो धनेषु। धनेषु विप्राः। विप्राः अमृताः। अमृताः क्रतु
ज्ञाः। क्रतुज्ञाः इत्येताः। अस्य मध्वं मध्वं पिवन्। पिवन् मा
दयं ध्वम्। मादयं ध्वन्तु ताः। तृषाया त। यात पथि निः। पथि
नि ह्वे वयानेः। पथि निरिति पथि। निम देव याने रिति देव। वा
नेः॥३६॥ आत्मा। मा वाजस्य। वाजस्य प्रसुवः। प्रसुवो जगम्यात्
। प्रसुवः इति प्रा। सुवः। जगम्या देमे। एमे। इमे धावा एधिवा। इमे
इतीमे। धावा एधिवा विष्म रूपे। धावा एधिवा इति धावा एधि ॥३३९॥

वी॥ विश्वरूपेऽइति विश्वरूपे॥ आर्मा॥ मागन्ताम्॥ गन्ताम्यितरा॥ पि
तरा॥ मातरा॥ मातरा॥ चामा॥ आर्मा॥ मासोममसोमो॥ अमृतत्वेन॥
अमृतत्वेन म्यात्॥ अमृतत्वेनेत्यमृतत्वेन॥ गम्यादिति गम्यात्॥
ससुवा॥ सोनिमृजानाः॥ सुसुवा॥ सुइति ससु॥ वा॥ संभनि
मृजानाऽइति नि॥ मृजानाः॥ ३॥ आपये स्वाहा॥ स्वाहा॥ स्वापये॥
स्वापये पिजाय॥ स्वापयुऽइति सु॥ आपये॥ अपिजायुक्तवे॥ अ
पिजायेत्यपि॥ जाय॥ कर्तवे द्वसंवे॥ द्वसंवे हृष्यते॥ अहृष्ययेतु
न्हे॥ अहः पतेयुऽइत्यहः॥ पतये॥ अन्हे मुग्धाय॥ मुग्धाय॥ मुग्धा

प्राजाः॥ अ॒भु॒म॒स्त्व॒म॒स्य॒दे॒वाः॥ दे॒वाः॒ अ॒ग॒न्त॒म॒॥ अ॒ग॒न्त॒मा॒म॒र॒ताः॥
अ॒म॒र॒ताः॒ अ॒भु॒म॒॥ अ॒भु॒मे॒त्य॒भु॒म॒॥ २०॥ अ॒स्मे॒व॒म॒ अ॒स्मे॒ऽइ॒त्य॒स्मे॒
॥ धो॒ अ॒स्तु॒॥ अ॒स्त्रि॒द्वि॒य॒म॒॥ इ॒द्वि॒य॒म॒स्मे॒॥ अ॒स्मे॒नृ॒म॒ण॒म॒॥ अ॒स्मे॒
ऽइ॒त्य॒स्मे॒॥ नृ॒म॒ण॒मु॒त॒॥ उ॒त॒क॒तु॒म॒क॒तु॒र॒स्मे॒॥ अ॒स्मे॒घ॒ञ्ची॒ं॒सि॒॥ अ॒
स्मे॒ऽइ॒त्य॒स्मे॒॥ घ॒ञ्ची॒ं॒सि॒स॒न्तु॒॥ स॒न्तु॒वृ॒॥ वृ॒ऽइ॒ति॒वृ॒॥ न॒मो॒मा॒त्रे॒॥ मा॒त्रे॒
॒ष्टि॒॒ये॒॥ ॒ष्टि॒ये॒न॒म॒म॒न॒मो॒मा॒त्रे॒॥ मा॒त्रे॒ष्टि॒ये॒॥ ॒ष्टि॒च्चाः॒
इ॒य॒म॒॥ इ॒य॒नो॒ति॒रा॒ट्॥ रा॒उ॒य॒न्ता॒॥ य॒न्ता॒सि॒॥ अ॒सि॒म॒म॒नः॒॥ म॒म॒नो॒दु॒
वः॒॥ ध्रु॒वो॒ध्रु॒रु॒ण॒म॒ध्रु॒रु॒ण॒ऽइ॒ति॒ध्रु॒रु॒ण॒म॒ध्रु॒ष्ये॒त्वा॒॥ त्वा॒क्षे॒मा॒य॒॥

क्र०९

॥३२९॥

क्षेमामरुच्छे। र षेपोषाय। पोषायेति पोषाय॥२९॥ वाजस्येममाम्। इम
मसुवो। प्रसुवः सुषुवे। प्रसुवः इति प्र। सुवः। सुषुवे। सुसुवः इति
सुसुवे। अग्रे सोमम्। सोमः राजानम्। राजानमोषधीषु। अर्षधी
षुषु। अश्विषु। सुताः अस्मभ्यम्। अस्मभ्यमधुमतीः। मधुम
तीर्ब्रवन्तु। मधुमतीरिति मधुमतीः। भवन्तु वृषम्। वृषः रुष्टे।
रुष्टे जाग्याम। जाग्यामपुरोहिताः। पुरोहिताः स्वाहा। पुरोहिता
इति पुरः। हिताः। स्वाहेति स्वाहा॥२९॥ वाजस्येममाम्। इमामसु
वो। प्रसुवः। अश्विषु। प्रसुवः इति प्र। सुवः। अश्विषु। अश्विषु। अश्विषु॥३२९॥

मा। इमाचं। चु विश्वं। विश्वा भुवं नानि। भुवं नानि सुक्माद्। सुक्मा
उति सुम्। राट्। अर्द्धे स न्तन्दा पयति। दापयति प्र जानन्। प्रजा
नन्त्सः। प्रजानं निर्विप्र। जानन्। सनं मनो रुपिम्। रुपिः सर्व्वीरम्।
सर्व्वीरुनि। सर्व्वीरुमिति सर्व्वी। वीरम्। निर्यच्छतु। च्छतु स्वाहा। स्वा
हेति स्वाहा। २३॥ वार्जस्यनु। नु प्र सुवः। प्र सुवः आव भूवः। प्र सुव
ऽइति प्र। सुवः। आव भूवः। बु भूवे मा। इमाचं। चु विश्वं। विश्वा भु
वं नानि। भुवं नानि सुर्व्वतः सुर्व्वतऽइति सुर्व्वतः सनं मिराजा। राजा
परि। परि याति। याति विद्वान्। विद्वान् प्रजाम्। प्रजा मुष्टिम्। प्रजा

॥१२३॥

॥१२३॥

मिति प्र। जाम् पुष्टिं चर्द्धयमानः। चर्द्धयमानोऽस्मे। अस्मे स्वाहा
। अस्मेऽस्त्यस्मे। स्वाहेति स्वाहा॥२४॥ सोमं रजानम्। रजानुमं
वसे। अर्वसे निम्। अग्निमुन्वारं। अन्वारं। अन्वारं। अन्वारं। अन्वारं।
नु। आरं। आरं। आरं। आरं। आरं। आरं। आरं। आरं। आरं। आरं।
णं। ब्रह्माणं च। ब्रह्महस्यतिम्। ब्रह्महस्यतिम्। ब्रह्महस्यतिम्। ब्रह्महस्यतिम्।
स्वाहा॥२५॥ अर्घ्यमणम्। अर्घ्यमणम्। अर्घ्यमणम्। अर्घ्यमणम्। अर्घ्यमणम्।
नार्नाय। दार्नाय चोदय। चोदये। ति चोदय। चोदये। चोदये। चोदये।
सुहं सरस्वतीम्। सरस्वतीम्। सरस्वतीम्। सरस्वतीम्। सरस्वतीम्। सरस्वतीम्।
सुहं सरस्वतीम्। सरस्वतीम्। सरस्वतीम्। सरस्वतीम्। सरस्वतीम्। सरस्वतीम्।

॥३२॥

जिनम। वाजिनं ॐ स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा॥ २६॥ अने॥ अर्च॥ अर्च॥
चद। वदेह। इह नमः नुः प्रति। प्रतिनः नुः सुमनाः। सुमना भवा। सु
मनाः इति सु। मनाः। भवेति भवा। प्रनमनो भुक्। भुक् सैत्यजित्। सु ह
हस्तु जित्व म। सहस्तु जित्दिति सहस्तु। जि त्। त्वे ६. हि। हि धनदा॥
धनदाः अर्च॥ धनदाः इति धनदाः। अर्चि स्वाहा। स्वाहेति स्वा
हा॥ २७॥ प्रनमनो भुक् नु। भुक् त्वर्चमा। अर्चमा पुषा। पुषा व्य
हस्पतिः। बृहस्पतिरिति बृहस्पतिः। वाग्देवी। देवी ददातु।
ददातु नुः। नुः स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा॥ २८॥ सरस्वत्ये वाचो। वाचो

和

1122311

五

यन्तुः॥ यन्तुर्वृत्तिर्ये। वृत्तिर्येदधामि। दधामि ब्रह्मस्य ते। ब्रह्मस्य ते वा
 त्वासा मन्त्रा जयेन। सा मन्त्रा जेनु मि। सामन्त्रा जे नेति साम्। राजेन। अ
 निषिञ्चामि। सिञ्चाम्यसौ। असावित्संसो॥२९॥ अग्निरेकाक्षरे
 ण। एकाक्षरेण प्राणम्। एकाक्षरेणेतेका। अक्षरेण। प्राणमुत्ता
 उद्जयन्। अजयन्तम्। नमुत्ता। उज्जेषम्। जेषु मुष्णिने। अष्णिने
 द्व्यक्षरेण। द्व्यक्षरेण द्विपदम्। द्व्यक्षरेणेति द्वि। अक्षरेण। द्विपदं
 मनुष्यान्। द्विपदुश्चर्ति द्वि। पदम् मनुष्यान्। उद्जयन्ताम्। अ
 जयन्तान्। तान्वि जुभविस्त्वस्यैक्षरेण। अक्षरेण त्रीनाम्॥३०॥

क्षरेणेति त्रि। अक्षरेण। श्रीलोकान्। लोकान्तोर्ममसोमश्च
तुरक्षरेण। चतुरक्षरेण चतुष्पदः। चतुरक्षरेणेति चतुः। अ
क्षरेण। चतुष्पदः पुष्पन। चतुःपद इति चतुःपदः। पुष्पन्युषा
॥३०॥ पुषापञ्चाक्षरेण। पञ्चाक्षरेण पञ्च। पञ्चाक्षरेणेति पञ्च।
अक्षरेण। पञ्चदिशः। भदिशस्ताः। ताः संविता। सुविता षडक्षरेण
। षडक्षरेण षट्। षडक्षरेणेति षट्। अक्षरेण। षड्भुक्तन। भुक्त
न्भुक्तनं भुक्तनं सुप्ताक्षरेण। सुप्ताक्षरेण सुप्ता। सुप्ताक्षरे
णेति सुप्ता। अक्षरेण। सुप्ताग्राम्यान्। ग्राम्यान् जयन्। अज

क०१
॥१२४॥

युन्व हस्यति भव हस्यति रुष्टा क्षरेण। अष्टा क्षरेण गायत्रीम्।
अष्टा क्षरेणे सप्त। अक्षरेण। गायत्रीन्ताम्। तामिन्त्रेः॥३९॥ मित्रो
नवाक्षरेण। नवाक्षरेण त्रिंशत्तम्। नवाक्षरेणेति नवाक्षरेण।
त्रिंशत् तं स्तोमम्। त्रिंशत्तमिति त्रिंशत्तम्। स्तोमम् चरु
णो दशाक्षरेण। दशाक्षरेण द्विराजम्। दशाक्षरेणेति दशाक्षरेण।
द्विराजमिन्द्रम्। द्विराजमिति द्विराजम्। इन्द्र एकादशाक्षरेण।
एकादशाक्षरेण त्रिंशत्तम्। एकादशाक्षरेणेति त्रिंशत्तम्।
अक्षरेण। त्रिंशत्तमिति त्रिंशत्तम्। त्रिंशत्तम्। द्विंशत्तम्॥१२४॥
० वाः। देवा द्वादशाक्षरेण। द्वादशाक्षरेण ज०

गतीम्। द्वादशाक्षरेणेति द्वादशाक्षरेण। जगतीम्बसंवः॥ ३२॥ ब
संवस्त्रयोदशाक्षरेण। त्रयोदशाक्षरेण त्रयोदशम् । त्र
योदशाक्षरेणेति त्रयोदशाक्षरेण। त्रयोदशाक्षरेण। त्रयोद
शमिति त्रयोदशम्। रुद्राश्च द्वे त्रयोदशाक्षरेण। चतुर्दशाक्षरेण च
चतुर्दशम्। चतुर्दशाक्षरेणेति चतुर्दशाक्षरेण। चतुर्दशमादि
त्याः। चतुर्दशमिति चतुर्दशम्। आदित्याः पञ्चदशाक्षरेण।
पञ्चदशाक्षरेण पञ्चदशम्। पञ्चदशाक्षरेणेति पञ्चदशाक्षरेण।
पञ्चदशमिति। पञ्चदशमिति पञ्चदशम्। अदितिः।

ॐ०९

॥३२५॥

बोउशाक्षरेण। बोउशाक्षरेणबोउशम्। बोउशाक्षरेणेतिबोउश।
अक्षरेण। बोउशम्पूजापतिः। पूजापतिःसुप्तदंशाक्षरेण। पूजा
पतिरितिपूजापतिः। सुप्तदंशाक्षरेणसप्तदशम्। सुप्तदंशा
क्षरेणेतिपुप्तदंश। अक्षरेण। सुप्तदशमितिपुप्तदशम्।
॥३३॥ एषते। तेनिर्ऋते। निर्ऋतेभागः। निर्ऋतुःइतिनिः। ऋते।
भागस्तम्। तं ऋष्या जुषुष्वस्वाहा। स्वाहाग्निर्नैत्रेभ्यः। अ
ग्निर्नैत्रेभ्यो देवेभ्यः। अग्निर्नैत्रेभ्यः इत्यग्निर्नैत्रेभ्यः। देवे
भ्यः पुरः सङ्गमपुरः सङ्गमः स्वाहा। पुरः सङ्गमः इतिपुरः सत्तू॥३२५॥

भ्यः स्वाहा युमनेत्रेभ्यः। युमनेत्रेभ्यो दक्षिणा सङ्गम यमने
त्रेभ्यः इति युमानेत्रेभ्यः। दक्षिणा सङ्गो द्विष्व देवनेत्रेभ्यः। दक्षि
णा सङ्गु इति दक्षिणा सन्। भ्यः द्विष्व देवनेत्रेभ्यः पश्चात्स
ङ्गो द्विष्व देवनेत्रेभ्यः इति द्विष्व देवनेत्रेभ्यः। पुश्चात्सङ्गो
मित्रावरुणनेत्रेभ्यः। पुश्चात्सङ्गु इति पश्चात्सन्। भ्यः मि
त्रावरुणनेत्रेभ्यो वा। मित्रावरुणनेत्रेभ्यः इति मित्रावरुण
नेत्रेभ्यः। वा मरुनेत्रेभ्यः। मरुनेत्रेभ्यो वा। मरुनेत्रेभ्यः इति
मरुन्। नेत्रेभ्यः। वोत्तरा सङ्गो उत्तरा सङ्गुः सोमनेत्रेभ्यः।

॥१२६॥

उत्तरासङ्गुऽइत्युत्तरासत्। अथ सोमनेत्रेभ्यऽउपरिसङ्गुमसो
मनेत्रेभ्यऽइति सोमनेत्रेभ्यः। उपरिसङ्गो दुर्वस्व इयः। उपरि
सङ्गुऽइत्युपरिसत्। अथ दुर्वस्व इयऽइति दुर्वस्वत्। अथः॥३५॥
ये देवाः। देवाऽअग्निनेत्राः। अग्निनेत्राः पुरः सदम अग्निनेत्रा
उत्त्यग्निनेत्राः। पुरः सदस्तेभ्यः पुरः सदऽइति पुरः। सदम ते
भ्यो यमनेत्राः। यमनेत्राः दक्षिणा दैसेम यमनेत्राऽइति य
मानेत्राः। दक्षिणा सदो विष्व देवनेत्राः। दक्षिणा सदऽइति
दक्षिणा। सदम विष्व देवनेत्राः पश्वात्सदम विष्व देव ने ॥३२६॥

त्राऽऽतिविश्वदेवानेत्राः। पृश्वात्सदो मित्रावरुणनेत्राः। पृश्वा
 त्सदुऽऽतिपृश्वात्सदंभमित्रावरुणनेत्रामरुर्नैत्राः। मित्रावरु
 णनेत्राऽऽतिमित्रावरुणनेत्राः। मरुर्नैत्राऽऽत्तरादसंभमरु
 नैत्राऽऽतिमरुत्नैत्राः। उत्तरासदुःसोमनेत्राः। उत्तरासदु
 ऽऽत्युत्तरासदंभसोमनेत्राऽऽपुषिसदंभसोमनेत्राऽऽति
 सोमनेत्राः। उपुषिसदोदुर्वन्तः। उपुषिसदुऽऽत्युपुषि। स
 दंभदुर्वस्वन्तुऽऽतिदुर्वस्वन्तः॥३५॥ अग्नेसहस्व। सहस्व
 तना। दत्तनाऽऽभिमातीः। अभिमातीरप। अभिमातीरि

ख६

क्र०९

॥३२७॥

सुनि। माती। अपोस्य। अस्येत्स्य। दुष्टरस्तरं न। दुस्तरुऽति
दुस्तरं भतरन्तराती। अराती वृक्षं घृक्षं धा। धा युज वाहसि
। युज वाहसीति युज। वाहसि॥ ३६॥ उपा ६० शो वृक्षेण उ
पा ६० शोरित्युपा। अहं शो। वृक्षेण जुहोमि। जुहोमि हतम्
हतं रक्षं रक्षं रक्षं स्वाहा। स्वाहारक्षं साम् रक्षं सान्त्वा। त्वा
वृधाया वृधाया वृधिष्म। अवधिष्म रक्षं रक्षो वृधिष्म
अवधिष्मामुम्। अमुमसो। असो हतः। हतऽति हतः।
॥३७॥ सविता त्वा। त्वा सुवानाम्। सुवाना ६० सुवताम्। सु ॥३२७॥

वत्तामुग्निः। अग्निर्गृहपतीनाम्। गृहपतीनां सोमः।
गृहपतीनामिति गृह। पतीनाम्। सोमो वनस्य तीनाम्।
वनस्य तीनामिति वनस्य तीनाम्। बहुस्य तिष्ठति चैवा
चन्द्रः। इन्द्रो ज्येष्ठा य। ज्येष्ठा यरुद्रः। रुद्रः पशुभ्यः।
पशुभ्यो मित्रः। पशुभ्य इति पशुभ्यः। मित्रः सुत्यः। सु
त्यो वरुणः। वरुणो धर्मपतीनाम्। धर्मपतीनामिति ध
र्मपतीनाम्। ३८। इमं देवाः। देवा असुपुत्रम्। असु
पुत्रः सुवधम्। सुवधुमुहते। मुहते क्षत्राय। क्षत्रा

क०९

॥३२६॥

युज्येष्ट्याय। ज्येष्ट्यायुजानं रार्जय। जानं रार्जायेन्द्रस्य। जानं
रार्जायेति जानं। रार्जाय। इन्द्रस्येन्द्रियार्थ। इन्द्रियायेतीन्द्रिया
र्थ। इममुमुष्य। अमुष्यपुत्रम्। पुत्रमुमुष्ये। अमुष्येपुत्रम्।
पुत्रमुस्ये। अस्मैद्विशे। विशाऽएषे। एषर्वमधोमी। अमी
राजा। अमीऽइत्यमी। राजा सोममसोमोस्मार्कम्। अ
स्मार्कम्ब्राह्मणानाम्। ब्राह्मणानां एराजा। राजे
तिराजा॥३१॥ ॥इति क्रमसंहितायां नवमोऽध्यायः॥१॥
अपो देवाः। देवा मधुमतीः। मधुमती ररभ्यन्त। मधुमे॥३२॥

तीरिति मधु। मतीः। अगृभ्यन्तर्जस्वतीः। उज्जस्वतीरासुभ
राजस्वस्त्रितीनाः। राजस्व इति राजु। सुभ। चितीनाः इति चि
तीनाः। यार्जिर्मिन्नावरुणौ। मिन्नावरुणावुजि। अर्षि च्वन
। अर्षि च्वन्यात्रिः। यार्जिरिन्द्रम। इन्द्रमनयन। अनयुन्नती। आ
त्यरातीः। अरातीरित्यरातीः॥ १॥ दृष्टुमिः। दुर्मिरसि। अ
सिराष्टुदाः। राष्टुदाष्टुम। राष्टुदा इति राष्टुदाः। राष्टुमै।
मैदेहि। देहि स्वाहा। स्वाहामुषै। अमुषैष्टुषसेनः। षुषसेनोर्षे
तः। षुषसेन इति षुषसेनः॥ २॥ अर्षेतस्य। अर्षेत इत्यर्षे।

क०१०

॥१२९॥

इतमस्तुतु। इतो जस्यतीह। अजस्यतीरपमआपमपरिवाहि निः
। पुरिवाहिणीरुपाम्। पुरिवाहिनीरिति परि। वाहिनीह। अपाम्प
तिमपतिरुपाम्। अपाङ्गमगर्भः सूर्यत्वचसः॥३॥ सूर्यत्व
चसः सूर्यवर्चसः सूर्यत्वचसः इति सूर्यत्वचसः सूर्यवर्च
सोमान्दाह। सूर्यवर्चसः इति सूर्यवर्चसः। मान्दाह। ब्रजक्षितम
ब्रजक्षितो वाचाह। ब्रजक्षितुः इति ब्रजक्षितमवाचाह। शर्विष्ठाः
। शर्विष्ठाः शर्कराह। शर्कराज्जननः। जननमृते विष्णुमृतम
जननमृते इति जननमृते विष्णुमृतमृते आपमविष्णुमृतमृते॥३२९॥

विश्व। अर्त्तम आयेः स्वरा^जमै स्वराजः शतिस्वरा जम महिस्तमः क्ष
त्रस्तुत्रियाय। क्षत्रियाय वन्वानाः। वन्वानाः अनाधृष्टाः। अना
धृष्टाः सीद त। सीदुतसुहो जंसः। सुहो जसो दधतीः। सुहो जसु
शतिसह। अजसः। दधतीरिति दधतीः। ॥ ७ ॥ सोमस्य विषिः। विषि
रसि। असितवैव। तवैवमे। तवेवेति तव। इव। मेति विषिः। विषिः। त्र्या
त। भूयादिनिभूयान्। अग्नये स्वाहा। स्वाहा सोमाय। सोमायै वित्रे
सुवित्रे सरस्वत्ये। सरस्वत्ये पुष्ते। पुष्ते बृहस्पते। बृहस्पते यु
रुद्राय। रुद्राय घोषाय। घोषाय श्लोकाय। श्लोकाय रक्षाया। अ

क्र०३०

गा

॥३३॥

६. शांयुभयैगो॥ भैया शुभमो॥ अ शुभमोऽशस्य शुभमो॥ ५९॥ अनिष्ट
मसि॥ अनिष्ट मित्यनि॥ नष्टम॥ असि द्वाचः॥ द्वाचो बन्धुः
बन्धुस्तपोजाः॥ तपोजाः सोमस्य॥ तपोजाऽशर्ति तपः॥ जाः॥ सो
मस्य दानम॥ दानमसि॥ असि स्वाहा॥ स्वाहा शत्रुसुभराजसुभर
तिरा ज॥ सुभरा॥ सुधुमादो धुम्निनी॥ सुधुमादुऽशर्ति सदधु॥
मादो धुम्निनी रापे॥ आपेऽएताः॥ एताऽअनो धरणाः॥ अनो ध
राऽअपस्युभ॥ अपस्यो वसोनाः॥ वसोनाऽशर्ति वसोनाः॥ पस्यु
सुचक्रै॥ चक्रै चरुणः॥ चरुणः सुधस्यम॥ सुधस्यमयाम॥ सुध ॥३३॥

स्यमिति सुधा। स्यम। अपा ६० शिष्टुः शिष्टुः मूर्ति तं मासु। मात
तं मासु न्तः। मात तं मासि ति मात। तं मासु। अन्तरित्यन्तः॥ ७॥
क्षेत्रस्योत्त्वम्। उत्त्वमसि। असि जरायु। जरायु यो निम यो निन्ता
निम नाभिरिन्द्रस्य। इन्द्रस्य चार्त्तघ्नम्। चार्त्तघ्नमित्रस्य। चार्त्तघ्न
मिति चार्त्तघ्नम्। मित्रस्य वरुणस्य। वरुणस्य त्वया। त्वया यम्।
अयम् मित्रम्। धुत्रम् वधेत्। धुधेदिति वधेत्। दृबारुजा। रुजा
क्षुमा। क्षुमेति क्षुमा। पातेनम्। अनुम्प्राञ्चम्। प्राञ्चम्पुत्रञ्चम्।
पुत्रञ्चन्ति ष्यञ्चम्। तिष्यञ्चन्ति ष्यः। दिष्यः पीत। दिष्य ५३

क्र०१०

॥३३३॥

तिदिकु।भ्यो।पातेतिपात॥६॥आविर्मर्म्मसुर्म्मिआविन्नः।
आविन्नोऽअग्निः।आविन्नऽइत्या॥विन्नः।अग्निगृहपतिः।गृ
हपतिरविन्नः।गृहपतिरितिगृहपतिः।आविन्नऽइन्द्रमआ
विन्नऽइत्या॥विन्नः।इन्द्रोवृद्धश्रवाः।वृद्धश्रवाऽआविन्नो।वृद्ध
श्रवाऽइतिवृद्धश्रवाः।आविन्नोमित्रावरुणो।आविन्नावि
त्या॥विन्नो।मित्रावरुणोधृतव्रतौ।धृतव्रतावाविन्नः।धृत
व्रतावितिधृतव्रतौ।आविन्नःपूषा।आविन्नऽइत्या॥विन्नः॥३३३॥
पूषाविश्ववेदाः।विश्ववेदाऽआविन्नो।विश्ववेदाऽइतिविश्ववे

दाः। आवित्ते धावा पृथिवी। आवित्तेऽऽत्मा। वित्ते। धावा पृथिवी
विश्वं शुभं। धावा पृथिवीऽऽत्मा। धावा पृथिवी। विश्वं शुभं
वाविता। विश्वं शुभं। वित्ति विश्वं शुभं। आवित्तादितिः। आवि
वित्तेत्या। वित्ता। अदितिकुरुशर्मा। उरुशर्मेयुरु। शर्मा। ९॥ अ
वेष्टादन्तुकाः। अवेष्टाऽऽत्मा। इष्टा। इष्टुकाः। प्राची
म। प्राचीमारेह। आरेह। रोह गायत्री। गायत्रीत्वा। त्वा वतु। अ
वतु रथुन्तरम्। रथुन्तरं। साम। रथुन्तरमिति रथम्। तुरम्। सा
मनि वतु। नि वत्सोर्म। नि वदिति नि। वत्सोर्मो घसुन्तः।

卅〇九〇

॥१३२॥

वसुन्तः क्रतुः। क्रतु ब्रह्मा। ब्रह्म द्रविणम्। द्रविण दक्षिणम्।
 ॥३०॥ दक्षिणामाहरे। आहरेह। रेहृन्निष। निषुष्टा। नि सुविमि
 नि। सुप। तावतु। अवतु बृहन्। बृहत्साम। सामपञ्चदशः।
 पञ्चदशस्तोममपञ्चदशः इति पञ्च। दशः। स्तोमोग्नीष्मः। ग्नी
 ष्मः क्रतुः। क्रतुः क्षत्रम्। क्षत्र द्रविणम्। द्रविण मृतीचीम्।
 ॥३१॥ मृतीचीमाहरेह। आहरेह। रेहृजगती। जगतीत्वा। ताव
 तु। अवतु वैरुपमां वैरुपः साम। साम सप्तदशः। सप्तदशस्तो
 ममसप्तदशः इति सप्त। दशः। स्तोमो बृ
 षः। बृ षोऽक्र

三

1133211

तुः॥ क्रुतुर्विद्। विद् विणम्। द्विणमुद्दीचाम्॥ १२॥ उद्दीचामारै
ह। आरौह। रोहानुष्टुप्। अनुष्टुप्। अनुस्तुबित्सनु। स्तुप्। ला
वतु। अवतुं वैराजम्। द्वैराजम्। साम्। सामैकविद्। शः॥ एकविद्
शस्तोमः॥ एकविद्। शः। इत्येक। विद्। शः॥ स्तोमः। शरत्। शरव
तुः॥ क्रुतुः। फलम्। फलन्द्विणम्। द्विणमुद्दीचाम्॥ १३॥ उद्दीचा
रौह। आरौह। रोहपङ्क्तिः॥ पङ्क्तिः। लावतु। अवतुशक्कुरैव
ते। शक्कुरैव ते सामनी॥ शक्कुरैव तेऽतिशक्कुरैव ते। सा
मनी त्रिणवत्रपुष्टिः॥ शो॥ सामनीऽतिशामनी॥ त्रिणवत्रपुष्टिः

1133311

६० शोस्तोमौ॥ त्रेनुवुन्नयस्त्रि६० णविन्निर्तिनवन्नयस्त्रि६० शो।
स्तोमौ हे मन्तश्चिशुरो हे मुन्तश्चिशुराबूत्ता कुरुत्वर्व्वभक्तृ
इत्यत्ता वच्चोद्विणम् द्रविणम् प्रत्यस्तम् प्रत्यस्तुन्नमुचेः प्र
त्यस्तमिति प्रति । अस्तम् नमुचेः शिरं भशिरु इति शिरं भस्य
योः पादि । पातो जंभ ॐ जो सि । असि स हंभ सहो मरतम् । अम
नुमि सुमरतम् ॥ ३५ ॥ हिरण्यरूपा उषसं महिरण्यरूपा वि
ति हिरण्यारूपे । उषसां विश्लोकै । विश्लोक उभौ । विश्लोक इ
ति विश्लोकै । उभा विश्लोकै । इन्द्रा उत्तर । उद्दिष्टः । इधः सर्वंभस्य ॥ ३३३ ॥

श्याचेतिच। आरौहतम्। रोहतम्बरुण। वरुणमित्र। मित्रगर्भ
म। गर्तुन्तनेमतनेक्षधाम्। बुक्षधामर्दितिम्। अर्दितिर्दिति
म्। दितिश्च। बुमित्रे। मित्रोसि। असि वरुणः। वरुणोसि। असी
त्यसि॥३५॥ सोमस्यत्वा। त्वाद्युम्नेन। युम्नेनाभि। अत्रिर्विच्चा
मि। सिच्चा म्यग्नेः। अग्नेर्भ्राजसा। भ्राजसा स्वर्यस्य। स्वर्यस्य
वर्चसा। वर्चसेन्द्रस्य। इन्द्रस्येन्द्रियेण। इन्द्रियेणे तीन्द्रियेण॥
क्षत्राणां क्षत्रपतिः। क्षत्रपतिरेधि। क्षत्रपतिरिति क्षत्रपतिः
शुध्यति। अतिद्युतिर्दुर्दिन। दिद्युर्वाहि। वाहीति पाहि॥३६॥ प्रपर्व

क०३०

॥३३४॥

तस्यापर्वतस्य च पुत्रस्य। वृषभस्य दृष्टान्। दृष्टान्नावभना वंश्च
रन्ति। रं चेन्ति स्वसिचं मस्य सिचं रयानोः। स्वसिचं रतिस्व।
सिचं रयानां र तीयानाः। ताः आवे वं नन। आव च नन।
अव व नन धुराक। अधुरागु दं काः। उदं काः अहि म। उदं का
रसु न। अं काः। अहि बुधु म। बुधु म नु। अनुरीय माणाः।
रीय माणा रति रीय माणाः। विष्मं विष्मं मण म। विष्मं मण म
सि। विष्मं मण मिति वि। मण म। असि विष्मं नन म। विष्मं नन
म। विष्मं नन मिति वि। मण म। मण मिति मण म। ॥३३४॥

प्रजापतेन। प्रजापतुः इति प्रजा। पते। न त्वत्। त्वदेतानि। एतान्मु-
न्ये। अन्नो विश्वः। विश्वारूपाणि। रूपाणि परि। पतिता। तावन्मू-
। वभूवेति वभूवः। यत्कामास्ते। यत्कामाः इति यत्। कामाः। ते जु-
हुमः। जुहुमस्तत्। तन्नमनोऽस्तु। र अस्तु। र अस्तु यम्। अमेये मुष्यः। अ-
मुष्यपिता। पितासो। असावस्य। अस्यपिता। पिताव्यम्। व्यम्
स्यामास्यामुपयेतः। पतयेर यीणाम्। रयीणां स्वाहा। स्वहे-
ति स्वाहा। रुद्रयत्। यत्ते। ते क्रि वि। क्रि वि परम्। परुन्नाम। नाम्
तस्मिन्। तस्मिन्नुतम्। हुतमसि। अस्य मेष्टम्। अमेष्टमसि।

क्र०१०

॥३३५॥

अमुष्टमित्यमाऽदृष्टम्। असिस्वाहा॥ स्वाहेतिस्वाहा॥ ३८॥ मित्रावर
णयोस्वा॥ त्वाप्रशस्त्रोः। प्रशस्त्रोः। प्रशिषा। प्रशस्त्रोरिति प्राश
स्त्रोः। प्रशिषा। पुनज्मि। प्रशिषेति प्रशिषा। पुनज्मातिपुनज्मि।
अर्धथायेत्वा। त्वास्वधांयै। स्वधांयैत्वा। त्वारिष्टः। अरिष्टोऽअ
र्जुनः। अर्जुनोमु रुताम्। मरुताम्प्रसवेन। प्रसवेनजय। प्रसवे
नेति प्रासवेन। जुषापांम। आपांमुमनसा। मनसासम। समिद्वि
येण। इन्द्रियेणेतीन्द्रियेण॥ ३९॥ मातेतत्तुद्रुद्रुते। तेव्ययम्।
व्ययन्तुराषाद्। तुराषाडयुक्तासः। अयुक्तासोऽअब्रह्मता। अब्र ॥३३५॥

त्मनुवि। विदसाम। दसामेति दसाम॥ तिष्ठारथम्। रथमधि। अ
 धियम्। यम्बज्जहस्त। वृज्जहस्तारुश्मीन्। वृज्जहस्तेति वज्जहस्त
 आरुश्मीन्। रुरमीन्देव। देवेषु मुसे। मुसेस्व श्वान्। स्वश्चानिति सु। अ
 श्वान्॥ २०॥ अग्नये गृहपतये। गृहपतये स्वाहा॥ गृहपतये इति गृह। य
 पतये। स्वाहा सोम। सोम। य वनस्पतये। वनस्पतये मु रुनाम्।
 मुरुतामोजसे। अजसु इन्द्रस्य। इन्द्रस्येन्द्रियाय। इन्द्रियायेतीन्द्रिया
 य। इन्द्रियाय। मातुर्मा। मा। मा। माहि॥ सी॥ हि॥ सी॥ मे॥ मो॥ अहम्।
 मो॥ इति मो॥ अहन्त्वाम्। त्वामिति त्वाम्॥ २१॥ ह॥ स॥ सुविषत्। सुवि

क्र०३०

॥३३६॥

वि

षडसुं सुचिसदितिषुं सत्। वसुं रन्तरिक्षु सत्। अन्तरिक्षु सद्दे
ता। अन्तरिक्षु सदित्यन्तरिक्षु सत्। दोता वेदिषत्। वेदिषदति
षिः। वेदिसदिति वेदि सत्। अतिथिर्दुरोण सत्। दुरोण सदिति
दुरोण सत्। नृषद्वरु सत्। नृ सदिति नृ सत्। वरु सदितु स
त्। वरु सदिति वरु सत्। ऋतु सदित्योषु सत्। ऋतु सदित्यनु
सत्। ओषु सदित्योषु सत्। ओषु सदिति ओषु सत्। अजा गो जाः।
अजा इत्युपजाः। गो जाः ऋतु जाः। गो जाः इति गो जाः। ऋतु
जाः अद्रि जाः। ऋतु जाः इत्यनु जाः। अद्रि जाः ऋतु म्। अद्रि जाः ॥३३६॥

इत्येहि। जाः। श्रुतम्बुहन्। बृहदिति बृहन्॥२२॥ इयं दसि। आ
 स्यायुम्। आयुरसि। अस्यायुम्। आयुर्मयि। मयि धेहि। धेहि मुः
 पुः। वीम्। वीर्षु। उर्कम्। उर्कजम्। उर्जमि। तूजम्। इन्द्रस्य वामम्।
 वाम्बीर्षु। कृतम्। वीर्षु। कृतम्। वाहम्। वीर्षु। कृतम्। इति वीर्षु। कृतम्।
 वाहम्। अम्बुपावहरामि। वाहम्। इति वाहम्। अम्बुपावहरामि
 त्यभि। उपावहरामि॥२३॥ स्योनासि। असि सुषदा। सुषदाक्ष
 तस्य। सुसदेति सुदासे। क्षत्रस्य भोनिम्। भोनिरिति योनिम्। स्यो
 नामासीद। आसीद। सादु सुषदाम्। सुषदाक्षत्रस्य। सुसदु

1133611

इन्द्रो विंशैः जाः ॥ १

उरति सुसर्जिताः विंशैः जा रुद्रैः रुद्रैः सुशेवम सुशेव उरति सुशेवम
बहु कारु श्रेयस्करा बहु कुरेति बहु कारा श्रेयस्क रुद्रयस्करा
श्रेयस्कुरेति श्रेयस्करा भूयस्करतेन भूयस्कुरेति भूयस्करा तेन
मे मेरु ध्या रुरधेति रंध्य ॥ रंध्य अग्निः पृथुः पृथुर्द्धर्मणः धर्मण
स्यति भपतिर्जुषाणः जुषाणोऽग्निः अग्निः पृथुः पृथुर्द्धर्म
णः धर्मस्यति भपतिराज्यस्य आज्यस्य वेतु वेतु स्वाहा स्वाहा
स्वाहा कृता स्वाहा कृताः सूर्यस्य स्वाहा कृता उरति स्वाहा कृताः
सूर्य रश्मिभि रश्मिर्नित्यं तद्यम रश्मिभिरिति रश्मिभि

क्र०३०

॥३३६॥

सुतध्व६ सुजातानां म॥ सुजातानां मध्यमे ष्ठाया॥ सुजातानां मि॥
तिसा॥ जातानां म॥ मध्यमे ष्ठायेति मध्यमे॥ ष्ठाया॥ २६॥ सुवित्रा प्र
सवित्रा॥ प्रसवित्रा सरस्वत्या॥ प्रसवित्रेति प्र॥ सुवित्रा॥ सरस्वत्या
वाचा॥ वाचा त्वष्टा॥ त्वष्टा रुंये॥ रुंये॥ पुष्पा॥ पुष्पा पुशुति॥ पुशु
तिरिन्द्रेण॥ पुशुतिरिति पुशुति॥ त्रिभुवनेण॥ अस्मे बहस्पति
ना॥ अस्मेऽस्यस्मे॥ बहस्पतिना ब्रह्मणा॥ ब्रह्मणा चरुणेन॥
चरुणेनैजसा॥ उजसाग्निना॥ अग्निना तेजसा॥ तेजसा सोम
ना॥ सोमेन राज्ञा॥ राज्ञा विष्णुना॥ विष्णुना दशम्या॥ दशम्या देवा ॥३३६॥

नया। देवतया प्रसूतः। प्रसूतः प्र। प्रसूतः इति प्र। सूतः। प्रसूतः।
 मि। सूर्या मीति सूर्या मि॥ २६॥ अश्विभ्यां पच्यस्व। अश्विभ्यामि
 त्यश्विभ्याम। पच्यस्व सरस्वत्ये। सरस्वत्याऽइन्द्राय। इन्द्राय सुत्रा
 म्मो। सुत्राम्मणऽइति सु। त्राम्मो। ध्रुयुः पुनः। पुनः पुवित्रेण। पुवि
 त्रेण प्रत्यङ्। प्रत्यङ्मोमोमोऽअति स्मृतः। अति स्मृतऽइत्य
 ति। स्मृतः। इन्द्रस्य युज्यम्। युज्यः सर्वा। सखेति सर्वा॥ २७॥ कुवि
 दुरु। अङ्गवर्ममन्तः। वर्ममन्तो वर्मम्। वर्ममन्तऽइति यवमन्तः।
 यवञ्चित्। विद्यथा। यथादांति। दान्तनु पूर्वम्। अनुपूर्वम्। विद्युयम्।

क्र०१०

॥३३९॥

अनुपूर्वमित्यनु। पूर्वम। द्विपूयेति विषय। इहेहेषाम्। इहेहे
नीह। इह। एषा रुणुहि। रुणुहि भोजनानि। भोजनानि ये। ये वृह
वर्हिषो नर्मऽउक्तिम्। नर्मऽउक्तिं यजन्ति। नर्मऽउक्तिमिति न
र्मऽउक्तिम्। यजन्तीति यजन्ति। अश्विभ्यान्त्वा। अश्विभ्यामिसु
श्विभ्याम्। त्वासरं स्वत्ये। सरं स्वत्याऽइन्द्राय। इन्द्राय सुत्राम्मो
। सुत्राम्मऽइति सुत्राम्मो॥ ३०॥ युवर्हः सुरमम्। सुरममश्वि
ना। अश्विनानर्मचौ। नर्मचाना सुरे। आसुरे सचा। सचेति स
चा। द्विपिनापो शुभः। द्विपिपानेति वि। पिपाना। शुभस्पती॥ ॥३३९॥

पुत्रीऽरुन्धमा। पुत्रीऽइति पती। इन्द्रकर्मसु। कर्मस्वावतम। कर्म
स्थितिकर्मासु। आवतुमित्तावतम॥३९॥ पुत्रमिव पितरौ। पुत्र
मिवेति पुत्रम्। इव। पितरावुश्विना। अश्विनोभा। उभेन्द्र। इन्द्र
वर्षम्। आवधुः। कावेभकावेभे दुहसनाभिः। दुहसनाभिरिति
दुहसनाभिः। सुसुरामम्। सुरामुश्वि। अपिबः। अपिबुः। शची
भिः। शचीभिः। सरस्वती। सरस्वतीत्वा। त्वामुधुवुनू। मधुवुन्त
मिषुक्। मधुवुनिति मधु। धनू। अमिषुगित्यभिषुक्॥४०॥
इति वाजसनेयमैकैसंहितायां दशमोऽध्यायः॥३०॥ बुभुक्षानः।

5083

1138011

शुभम्। शुभममनन्ममनस्तत्कार्यं। तत्त्वार्थसविता। सविताधिय-
धियुऽरतिधियमअग्नेज्योतिर्मज्योतिर्निचायानिचायएषि
योः। निचायेतिनि। चाय। एषिव्याऽअधि। अध्याभरत। आ
भरत। अभरुदित्यभरत॥३॥ युक्तेनुमनसा। मनसाद्युपमावृ
न्देवस्य। देवस्यसवितुः। सुवितुःसवे। सबऽरतिसवे। स्वगुर्याय
शक्त्या। सुगुर्यायेतिस्वभग्याय। शक्तेत्यतिशक्त्या॥४॥ युक्कार्य
सविता। सवितादेवान्। देवान्सर्वं मस्यैतः। युतोधियाधिया
दिवम्। दिवमितिदिवम्। ब्रह्मज्योतिर्ज्योतिर्करिष्यतः। कुरु ॥३७०॥

व्यतःसविता। सविता प्र। प्रसुवाति। सुवातिता न। तानिति ता
न॥३॥ पुजेवा म॥ धाम्नात्म॥ अत्मपूर्वम॥ पूर्वन्तमोभिः। नमो
३॥ मि। नमो रितिनममनि। विस्लोकः॥ श्लोकः एतु। एतुपुथ्येव।
पुथ्येवसुरेः। पुथ्येवेतिपुथ्या। इवा। सुरेति। सुरेः। शृण्वन्तुवि
श्वे। विश्वेः अमर्तस्य। अमर्तस्यपुत्राः। पुत्राः आये। आयैवेधा
मानि। धामानिदिक्कानि। दिक्कानितुस्थुः। तुस्थुरितितुस्थुः॥४॥
यस्यप्रयाणम॥ प्रयाणमनु। प्रयानुमितिप्र। यानम॥ अन्वन्ते
। अन्मः इत॥ इदुपुः। पुपुर्देवाः। देवादेवस्य। देवस्यमहिमानम॥

क०३३

॥३४३॥

महिमानुमोजसा। ॐ जुसेत्योजसा। ऋः पार्थिवानि। पार्थिवानि त्रि
मुमे। विमुमेसोः। विमुम० इति वि। मुमे। स० एत० श०। एत० शोरजा०। सि
। रजा०। सि देवोः। देवः सविता। सविता महि त्वना। महि त्वनेति महि
। त्वना। द्वाचस्पति० पति० द्वाचि० म०। द्वाच० न्तः। नः स्वदनु। स्वदत्ति
ति स्वदनु॥ ५॥। उमन्ते० नो देव। देव सवितुः। सवितु० र्जित० म०। उर
म०। प्रणय। न पु देवा व्युम०। देवा व्यु० स०। सविदे० विम०। देवा व्युमिति दे
व। अ० व्युम०। स०। सवि विदे० स०। सत्राजित० म०। स०। सवि विदुमिति स०। सवि वि
द० म०। सत्राजित० न्धनुजित० म०। सत्राजित० मिति स०। सत्राजित० म०। ध० ॥३४३॥

तुजितं सुजितं मधुन जितुमिति धनुः। जितं मधुन सुजितुमिति स्वः
। जितं मधुन चास्तोमं मधुन स्तोमुः समं समं र्वय। अर्द्धयुगा युत्रेण।
रायुत्रेण रथन्तरम्। रथन्तरम् बृहत्। रथन्तरमिति रथम्। तुरन्त
। बृहद्गायुत्रवर्त्तनि। गायुत्रवर्त्तनि स्वाहा। गायुत्रवर्त्तनीति गा
युत्र। वर्त्तनि। स्वाहेति स्वाहा॥ ६॥ आर्द्धदे। दुर्देगायुत्रेण। गायुत्रेण
छन्दसा। छन्दसाङ्गिरुस्वन्। अङ्गिरुस्वत् पृथिव्याः। पृथिव्याः सा
धस्यान्। सधस्यादग्निम्। सधस्यादिति सध। स्यान्। अग्निम्
रीष्यम्। पुरीष्यमङ्गिरुस्वन्। अङ्गिरुस्वदाभर। आभर। तुरन्ते

क्र० ३३

॥३४२॥

नेन त्रिस्तुत्रेनेति त्रिस्तुत्रेनेन ॥७॥ अन्त्रिरसि । असिनाशी । नार्थसि
। असित्वयो । त्वयो वृषम् । वृष मुनिम् । अग्निर्दं शंकेम । शंकेमुख
नितुम् । रव नितुर्दं सुधस्ये । सुध स्तुऽआ । सुधस्तुऽइति सु
ध । र्षे । एत्या । जागेते न हस्ते ॥८॥ अस्तेऽआ धार्य । आ धार्य स
विता । आ धार्ये स्तु । धार्य । सविता विभ्रत । विभ्रत दन्तिम् । अन्ति
र्दं हिरं एययीम् । हिरं एययीमानुष्टुत्रेनेन । आनुस्तुत्रेनेत्यानु
स्तुत्रेनेन ॥९॥ प्रतूर्त्तम्वाजिन । प्रतूर्त्तमिति प्र । तूर्त्तम् । वाजिन्ता
द्रव । आद्रव । द्रव चरिष्ठा । चरिष्ठा मनु । अनुस्तुत्रेनेन ॥३४२॥

म्वतुमिति सुम्। वतम्। दिविते। तेजन्म। जन्मपरम्। परम्।
न्तरिक्षे। अन्तरिक्षे तव। तवनाभिभनाभिभृषि व्याम्। दृषि
व्यामधि। अधियोर्निभो निरित्। इदितीत्॥१०॥ बुआथा ६ रास
भम्। रासभं बुवम्। बुवम्। अस्मिन्मामे। नामे चण्वस्। व ७
पुण्वस्। इति चण्वस्। अग्निप्ररन्तम्। प्ररन्तम्। अस्म
युमित्स्। युम्॥११॥ योगे योगे तुवस्तरम्। योगे योगे इति योगे
। योगे। तुवस्तरम्। वाजे वाजे। तुवस्तरम्। इति वाजे। वाजे वाजे
हवामहे। वाजे वाजे इति वाजे। वाजे। हवामहे। इति हवामहे।

क०३३

श०२

॥१४३॥

सखायुः॥ इन्द्रम॥ इन्द्रमुत्तये॥ उ॥ तयुः॥ इत्युत्तये॥ ॥३२॥ प्रतुर्वन्नेहि॥ प्रतु
वृन्तिर्ति॥ प्र॥ तर्वन्॥ एहि॥ उ॥ त्वुव॥ कर्मन्॥ अ॥ व॥ कामुंन॥ स्ती॥ अ॥ व॥ कौ०२
कामुन्ति॥ त्वु॥ कर्मन्॥ अ॥ श॥ स्ती॥ रुद्रस्य॥ रुद्रस्यगा० पत्यम॥ गा
० पत्यम॥ यो॥ भू॥ गा० पत्यमि॥ तिगा० पत्यम॥ म॥ यो॥ भू॥ हिरे॥ म॥ यो
भूरि॥ ति॥ म॥ यो॥ भू॥ एहि॥ ह॥ ऐ॥ ती॥ हि॥ उ॥ वृन्ति॥ रि॥ क्षम॥ अ॥ न्ति॥ रि॥ क्षमि
॥ वी॥ हि॥ उ॥ हि॥ स्थ॥ स्ति॥ ग॥ व्यु॥ ति॥ स्थ॥ स्ति॥ ग॥ व्यु॥ तिर॥ भ॥ यानि॥ स्थ॥ स्ति
ति॥ ग॥ व्यु॥ रि॥ ति॥ स्थ॥ स्ति॥ ग॥ व्यु॥ ति॥ अ॥ भ॥ यानि॥ ह्यु॥ ण्वन्॥ ह्यु॥ ण्वन्पू॥ द्मा॥ पू
द्मा॥ सु॥ यु॥ जी॥ सु॥ यु॥ जी॥ सु॥ हा॥ सु॥ यु॥ जे॥ ति॥ सु॥ यु॥ जी॥ सु॥ हे॥ ति॥ सु॥ हा॥ अ॥ वृ॥ ॥१४३॥

मः।रुमोभरिष्यामुः।भरिष्यामुःइतिभरिष्यामः॥३३॥अन्व
निः।अभिरुषसीम्।उषसामग्रम्।अग्रमख्यम्।अख्यदनु।
अन्वहानि।अहानिप्रथमः।प्रथमोजातवैदाः।जातवैदाः
इतिजातवैदाः।अनुसूर्यस्य।सूर्यस्यपुरुत्रा।पुरुत्राच।पुरुत्रे
तिपुरुत्रा।चुरुस्मीन्।रुस्मीननु।अनुद्यावापृथिवी।द्यावा
पृथिवीऽआततन्य।द्यावापृथिवीऽइतिद्यावापृथिवी।आ
ततन्य।तनुयेति ततन्य॥३४॥आगत्यवाजी।आगयेत्याग
स।वाज्यद्वानम्।अद्वानुः॥सर्वमिसर्वामर्धः॥मधोवि।विध

क्र० ३३

॥३४४॥ नुते। धुनुतुऽइति धुनुते। अग्निः सुधस्ये। सुधस्ये मरुति। सुध
२ ध स्युऽइति सुं। स्ये। मरुति च क्षुषा। च क्षुषानि। निचिकीषते। चिकी
षतुऽइति चिकीषते॥३५॥ अक्रम्य वाजिन। आक्रम्येत्या। क्र
म्ये। वाजिन एषिवीम्। एषिवी मुनिम्। अग्निमिच्छ। उच्छु रुचा।
रुचात्यम्। त्वमिति त्वम्। भूम्या वृत्तार्थे। वृत्तार्थेनः। नो ब्रूहि।
ब्रूहि यत्तम यत्तुः खनेम। खने मुनम्। तं द्रुयम्। द्रुयमिति द्रुयम्।
॥३६॥ द्यौस्ते। ते दृष्टम्। दृष्टं दृष्टिवी। दृष्टिवी सुधस्यम्। सुध
स्यमात्मा। सुधस्यमिति सुधास्यम्। आत्मान्तरिक्षम्। अन्तरि ॥३४४॥

क्षरं समुद्रोः समुद्रो यो निर्भयो निरिति यो निर्भयश्चिख्यायुचक्षु
षा॥ चिख्यायेति विख्याय॥ चक्षुषु लभ्यते मुनिः॥ अजितिष्ठ
त तिष्ठतु नमो॥ दत्तु नमस्तु इति दत्तु नमस्तु॥ १७॥ उक्ताम॥ कृ
मुमुहते॥ मुहते सो भगवा॥ सो भगवा॥ स्मृता॥ अस्मादास्या
नात्॥ आ॥ स्थानाद्द्विणोदा॥ आस्थानादित्या॥ स्थानात्तद्द्वि
विणोदा द्वाजिन॥ द्विणोदा इति द्विणो वि॥ दा॥ द्वाजिनि नि वि वा जि
न॥ द्वयं स्याम॥ स्याम सुमुतो॥ सुमुतो दधि व्या॥ सुमुता विनि
सु॥ मुतो॥ दधि व्या॥ अमि म॥ अमि खनन्त॥ खनन्त॥ उपस्ये

क०३९

॥३४५॥ उपस्थेऽस्याः। उपस्थेऽस्तुपास्थे। अस्याऽस्त्यस्याः॥३८॥ उदक्रमी
न। अक्रमीद् विणोदाः। द्राविणोदाद्वाजी। द्राविणोदाऽइति द्राविणः
दोः। द्राज्याच्ची। अर्चाकर्म अकुःसु। अकुरित्यकर्म सु लो कम्।
लो कः सु कृतम्। सु कृतम् एथिव्याम्। सु कृतमिति सु। कृतम्।
एथिव्यामिति एथि व्याम्। तत्तः खनेम्। खनेम् सु प्रतीकम्। सु
प्रतीकमुन्निम्। सु प्रतीकमिति सु। प्रतीम्। अग्निं स्यम् स्वरु क
हाणाः। स्वरिति स्यम् रु हाणाऽअधि। अधिना कम्। नाकमुत्तु
मम्। उत्तममित्युत्तम्। तमम्॥३९॥ आत्मी। लाजिघमि। जिघमि॥३४५॥

मनसा॥मनसा ह्युतेन॥ह्युतेन प्रतिक्षिपन्तम्॥प्रतिक्षिपन्तमुवा
नानि॥प्रतिक्षिपन्तमिति प्रतिक्षिपन्तम्॥भुवनानि चिश्वा॥चिश्वे
ति विश्वा॥दृशुन्ति रुश्वा॥तिरुश्वा द्वयसा॥द्वयसा बृहन्तम्॥बृ
हन्तं व्यचिष्टम्॥व्यचिष्टमन्तैः॥अन्तैरभुसम्॥रभुसन्दर्शन
म्॥दर्शानुमिति दर्शनम्॥२०॥आविश्वतमविश्वतमप्रत्यञ्चम्
प्रत्यञ्चजिघमि॥जिघम्यरक्षसा॥अरक्षसामनसा॥मनसा
तत्॥तजुषेत्॥जुषेतेति जुषेत्॥मर्षश्रीस्पृहयदूर्णः॥मर्षश्री
रिति मर्षश्रीः॥स्पृहयदूर्णः॥अग्निः॥स्पृहयदूर्णः॥इति स्पृहयदूर्णः॥

ॐ३३
॥३४६॥

नृवर्णः। अग्निर्नानाभिर्मरुतैः। अग्निर्मरुतैस्तन्वा। अग्निर्मरुतैरुत्य
भिर्मरुतैः। तन्वाजर्भुरणः। जर्भुरणुः इति जर्भुरणः॥ २३॥ परि
वाजपतिः। वाजपतिः कुविः। वाजपतिरिति वाजपतिः। कुवि
रुमिः। अग्निर्हव्यानि। हव्यान्त्यक्रमीत्। अक्रमदित्यक्रमीत्
। दधुद्वत्नानि। रत्नानि द्वाष्टुषे। द्वाष्टुषुः इति द्वाष्टुषे॥ २४॥ परि
त्या। त्याग्ने। अग्नेषु रम्। पुरम्ब्रयम्। ब्रयम्ब्रिप्रम्। ब्रिप्रम् स
रस्य। सरस्य धीमुहि। धीमुहीति धीमहि। धृषद्वर्णन्दिवेदि
वे। धृषद्वर्णमिति धृषत्नृवर्णम्। दिवेदिवे हुन्तारम्। दिवे ॥ ३४६॥

दिवुऽशतिदिवे।दिवे।हुन्तारस्रुऽरावताम।भुऽरवतामितिभुऽरु।
वताम॥२३॥त्वमग्ने।अग्नेद्युभिर्द्युरेभिश्चक्षुर्दिग्भिर्द्युरेभिर्दिग्भिर्द्यु।
भिर्भा।आशुशुक्ष्णिरुऽग्नेः।अग्नेऽर्चमनः।अभ्यऽ३त्यतः।भ्यः।अर्चमन
स्परि।परीतिपरि।वभ्येनैऽअर्चधीभ्यः।अर्चभ्योद्योनुणाम्।न्य
णान्तपते।न्यपतेजायसे।न्यपतुऽशतिन्।पते।जायसेशुचिर्भु
चिरितिशुचिर्भु॥२४॥अङ्गिरुस्वत्वनामि।स्वनामीतिस्वनामि।ज्यो
तिष्मन्तत्वा।त्वाने।अग्नेसुप्रतीकम्।सुप्रतीकमजस्त्रेण।सुप्रती
कमिति।सु।प्रतीकम्।अजस्त्रेणभानुना॥
भानुनादीर्घतम्।

क्र०११

॥१४६॥

दीर्घतुमिति दीर्घतम। शिवप्रजाभ्यं प्रजाभ्यो हि ६ सन्तम। प्रजा
भ्यः इति प्रजाभ्यं अहि ६ सन्तत्त्वं नाम। खनामु इति खनाम।
॥२५॥ अपा मृष्टं मृष्टं मृष्टं। असि चोर्निर्भो निर्भुने। अनेः समु
द्रम्। समुद्रम् अहितम्। अहितम्। पितृत्वमानम्। पितृत्वमानमिति पितृत्वमा
नम्। बर्द्धमानो मुहान्। मुहान् आच। आच। चुपुर्क्रे। पुर्क्रे दिवो
। दिवो मान्त्रया। मान्त्रया वरिष्मणा। वरिष्मणा प्रथस्य। प्रथस्वेति प्रथ
स्व॥२६॥ शर्मच। चस्थः। स्थो वर्म। वर्मच। चस्थः। स्थो चिद्रे। अचि
द्रे बहुले। अचिद्रे इत्यचिद्रे। बहुलेऽनुने। बहुले इति बहुले। अनुने ॥१४६॥

उत्सुने। व्यर्चस्वतीसम। व्यर्चस्वतीऽइति व्यर्चस्वती। सम्बसाथाम्।
वसाथाष्टतम्। हतमुनिम्। अग्निम्युरीष्यम्। पुरीष्यमिति पुरी। ष्य
म्॥ २७॥ सम्बसाथाम्। वसाथां स्वर्विदा। स्वर्विदासुमीची। स्वर्वि
देति स्वर्विदा। सुमीचीऽउरसा। सुमीचीऽइति सुमीची। उरसात्म
ना। तनेति तमना। अग्निमुन्तो। अन्तर्बिरिष्यन्ती। भुरिष्यन्ती ज्यो
तिर्मन्तम्। भुरिष्यन्तीऽइति भुरिष्यन्ती। ज्योतिर्मन्तुमर्जसम्। अ
जसुमित्। इदिनीत्॥ २८॥ पुरीष्येसि। असिद्धिश्चर्जराह। विश्वर्ज
राऽअर्थर्चा। विश्वर्जराऽइति विश्वर्जराह। अर्थर्चा त्वात्वाप्रथमः।

क्र० ३३

॥३४६॥

प्रथमोनिः। निरम श्यत। अमुम्यदने। अमुम्यदने। स्वामने। अ
मुपुष्करात्। पुष्करादधि। अम्यर्था। अर्थवनिः। निरममत्त।
अमुम्यतेत्सममत्त। मुद्धो विम्वस्य। विम्वस्यचा घर्तन चा घतुः
तिवा घर्तन॥२९॥ तमुत्वा। उं॥ इत्यं। त्वा दुह्यदु। दुह्यदु। विम्वस्य
पुत्रः। पुत्रः इधे। इधे। अर्थवर्णः। अर्थवर्णः इत्यर्थवर्णः। घुत्रहणं
पुरन्दुरम्। घुत्रहनुमिति वन्तु। हनम्। पुरन्दुरमिति पुरम्। दुरम्।
॥३०॥ तमुत्वा। उं॥ इत्यं। त्वा पाश्यः। पाश्यः। वषा। वषासम्। समीधे
। इधे दस्युहन्तमम्। दस्युहन्तममिति दहन्। तमम्। धनं जु यरुरणे ॥३४६॥

सु

रणे। धुनु जु यमिति धनम्। जु यम्। रणे रणुऽइति रणे। रणे॥३१॥ सी
दं होतः। होतः स्वे। होतुरिति होतः। स्वऽउ लोके। हुं इत्यं। लोके चिक्रि
त्वान्। चिक्रित्वा न्सादय। सादयो यत्तम्। यत्तं संहृतस्य। संहृ
तस्य कोनौ। संहृतस्येति सु। हृतस्य। कोनौ विति योनौ। देवावीर्द्वान्
देवावीरिति देवा। अवीः। देवान् हविषा। हविषा यजासि। यजासर्नै। अये
बृहत्। बृहद्यजमाने। यजमाने च यमवयो धा। धाऽइति धा॥३२॥
निहोता। होता होतृषदने। होतृषदने विद्वान्। होतृषदने इति
होतृषदने। विद्वानस्त्वेषः। त्वेषो दीदिवान्। दीदिवान्॥३३॥ असद्वत्।

क० ३३

॥३४९॥

दीदिवानिति दीदिवान्। असुदत्सुदक्षम सुदक्षुर्इति सुदक्षम अ
दध्यन्नत प्रमतिर्वसिष्ठः। अदध्यन्नत प्रमरिति सुदध्यन्नत।
प्रमतिः। वसिष्ठः सहस्रपुरः। सहस्रपुरः शुचिजिह्वः। सह
स्रपुर इति सहस्रम्। पुरः। शुचिजिह्वोऽग्निः। शुचिजिह्वः
इति शुचिः। जिह्वः। अग्निरित्यग्निः॥३३॥ सहस्रीदस्य। सीदस्वम्
हान्। मुहूर्तं। असि। असि शोचस्व। शोचस्व देववीतम्। देववी
तम् इति देव। वीतम्। विधुमम्। धुममग्ने। अग्नेऽरुषम्। अ
रुषमिमेधम्। मिमेध सृज। सृज प्रशस्त। प्रशस्त दूरतम्। प्रशस्ते॥३४९॥

तिप्र।शस्त।दुर्शुतमितिदुर्शुतम्॥३७॥अपोदेवी॥देवीरूप॥उषस्
ज।सुजुमधुमती॥मधुमतीरयुक्ष्मार्य॥मधुमतीरितिमधु॥मतीः
अयुक्ष्मार्यप्रजाप्यमप्रजाप्यःइतिप्रजाप्यमनासांमास्थानीत्।
आस्थानादुत्।आस्थानादिस्था॥स्थानीत्।उज्जिहताम्।जिहता
मौषधयः।अषधयःसुषिपुलाः।सुषिपुलाःइतिमुषिपुलाः॥३८॥
सन्ते।तेवायुः।वायुर्मतिरिष्वा॥मातरिष्वादधातुः।दधातुत्ताना
यः।उत्तानायाहृदयम्।हृदयंमन्।यद्विकंस्तम्।विकंस्तमि
तिविकंस्तम्।मोदेवानाम्।देवानाञ्चरसि।चरसिप्राणर्थेनाप्राण

क्र०३१

॥१५०॥

अंकनेसो। कसेदेव। देवधर्षद्र। धर्षउस्तु। अस्तुतु। व्यम। तुभ्यमि
तितुभ्यम। ३६॥ सुजीतो ज्योतिषा। सुजीतुः इति सु। जीतः ज्यो
तिषासुह। सुहशर्मा। शर्मचरुथम। चरुथमासं दत्त। आसं स
त्। असुदुत्सुमस्वरिति सुभवा सोऽग्ने। अग्ने विश्वरूपम। वि
श्वरूपं स म। विश्वरूपमिति विश्वरूपम। सं ज्ञेयस्य। अयस्व
विभ्रावसो। विभ्रावसोऽतिविभा। वसो॥ ३७॥ उदुतिष्ठ। उदुं र
त्सु। तिष्ठस्वदूर। स्वदूराव। स्वदूरेति सु। अदूर। अवीनर। नोवे
व्या। देव्याधिया। धियेति धिया। दृशेच। च भ्रासा। भ्रासा बहता॥ ३५०॥

१ कं वृहतासु शुक्लनिम सुशुक्ल निराग्ने। सुशुक्ल निरिति सु। शुक्ल
निम आग्ने। अग्ने वाहि। वाहि सुशुक्ल निम सुशुक्ल निरिति
सुशुक्ल निम॥ ३६॥ उर्ध्वं उषुणः॥ उर्ध्वं सुनेम न उतये। उत
येति षु। ति षु देवः। देवो न। न स विता। स वितेति स विता। उर्ध्वं वा
जस्य। वाजस्य स निता। स निता यत्। यदुज्जि निम अज्जि निर्वा
घद्वि म अज्जि निरिति सुज्जि। निम वाघद्वि विहया महे। वाघद्वि
रिति वाघ न। निम विहया महुर्द्वि विहया महे॥ ३७॥ सजा
तः। जातो ग र्भः। ग र्भो असि। असि रोदस्योः। रोदस्यो रग्ने। अग्ने

क. ११

॥३५९॥

चारुमचारुर्विष्टतः। विष्टतः ओषधीषु। विष्टतः इति वि। ष्टतः
अषधीष्वित्योषधीषु। चित्रोऽश्विभुः। शिशुः परि। परित्तमां० सि।
तमां० स्यक्तुन। अक्तुन्ना। प्रमात्त। ज्यममात्त। ज्योऽअधि। मात्त
ज्यः इति मात्त। ज्यम अधिकनिर्कदत्त। कनिर्कदत्त। गाः इति
गाः॥४०॥ स्थिरो भव। भव वीरुः। वीरुः आशुः। वीरुः इति
वीरु। अशुः। आशुर्भव। भव वाजी। वाज्यर्चन। अर्चनित्यर्चन।
एषुर्भव। भव सुषर्दम। सुषदुस्त्वमा। सुसदुः इति सु। सदर्दमत्वमुमेः
। अनेः पुरीषवाहनः। पुरीषवाहनः इति पुरीषावाहनः॥४१॥ ॥३५९॥

शिवोर्भव। भुवु प्रजा। व्यु। प्रजा। व्यो। मानुषी। मः। प्रजा। मः। इति
प्रजा। मः। मानुषी। मः। स्वमः। तमः। त्रिरः। अत्रिरः। इत्यत्रिरः। मा। द्यावा
पृथिवी। द्यावा। पृथिवी। अत्रि। द्यावा। पृथिवी। इति। द्यावा। पृथिवी।
। अत्रि। शौ। ची।। शौ। ची। मः। मान्तरिक्षमः। अन्तरिक्षमः। मा। वन
स्पतीन्। वनस्पती। निति। वनस्पतीन्।। अत्रि। एतु। चाजी। वृज
कनिकदन्। कनिकदन्तानेदन्। नानेदन्। रासं। रासं। पत्वा
। पत्वेति। पत्वा। भरन्तु। मिमः। अत्रि। पुरी। पुरी। मः। मा। पा
दि। पा। धार्युपः। आर्युपः। पुरा। पुरेति। पुरा। वृषा। मिमः। अत्रि। मः।

क०११

॥१५२॥

णमः वृषणमरं नू। नरं नूयाम। अपाङ्गं ब्रह्मगर्भं० समुद्रियं म। समुद्रि
यमिनि समुद्रियं म। अनुः आयाहि। आयाहि। वाहि वीतये। वीतयुः
इति वी। तये॥॥॥॥ श्रुतं० सुत्यम। सुत्यमृतम। श्रुतं० सुत्यम। सु
त्यमृतिम। अग्निमृषिषुम। पुरीष्यमग्निः रुस्वत। अङ्गिरुस्व ईरामः।
भुरामुऽइति भराम। अर्षधयुः प्रति। प्रतिमो ददुम। मोदुदुमृतिम।
अग्निमेतम। एतं० शिवम। शिवमायन्तम। आयन्तमुनि। आपन्न
मित्या। यन्तम। अत्यन्त। अन्नं युष्माः। युष्माऽइति युष्माः। अस्यन्ति
स्याम चन्ति स्येति वि। अस्यन्। विश्वाऽअनिराह। अनिराह अमी वाः॥॥१५२॥

अमीवानिषीदन्निषीदन्तः। निसीदन्निर्निनि। सीदन् नोऽअप।
अपदुर्मुनिम्। दुर्मुनिञ्जहि। दुर्मुनिमिर्निदु। मुनिम्। जहीतिजहि
॥३॥ अर्षधपुप्रति। प्रतिगृणीत। गृणीतुपुष्यवतीः। पुष्यव
तीः। सुपिप्युलाः। पुष्यवतीरितिपुष्यवतीः। सुपिप्युलाः। रतिः। सु
पिप्युलाः। अयवैमद्योगर्भमगर्भः। क्रुत्वियमक्रुत्वियः। प्रुत्तम्। प्र
त्तम्। सुधस्यम्। सुधस्यमासदन्। सुधस्यमितिः। सुध। स्तम्। आस
दन्। असदुदित्यसदन्। ॥४॥ विपाजसा। पाजसा। द्युना। द्युना
शेषुचान्। शेषुचानोवधस्व। बाधस्वद्विषेः। द्विषोरुससम्। रुस

क्र०३९

॥३५३॥

सोऽमीवाः। अमीवाऽइत्यमीवाः। सुशर्मणो बहूनाः। सुशर्मणः
इति सुशर्मणः। बहूनाः शर्मणि। शर्मणि स्याम। स्यामुन्नेः। अन्ने
रुहम्। अहर्हं सुहवस्य। सुहवस्य प्रणीतो। सुहवस्येति सुहवस्य।
प्रणीताविति प्रणीतो॥४६॥ आपो हि हिष्ठाः स्थामयो भुवमस्यो वै जु
स्ताः। मयो भुवः इति मयुः। भुवमतानमनः। दुर्जे दधानना। द
धाननैति दधानना। महे रणाय। रणाय चक्षसे। चक्षसे इति चक्ष
से॥४७॥ शोक्मवः शिवर्तमः। शिवर्तमो रसमः शिवर्तमुः इति शिव
र्तमः। रसस्तस्य। तस्य भाजयता। भाजयते ह। इह नमनः इति नमः॥३५३॥

नार्तिवमातरं॥ उशुतीरिवेत्युशुती॥ इवामातरु॥ इतिमातरं॥ ४८॥ त
 स्मा॥ अरम्॥ अरङ्गमामागुमामुचु॥ बोषस्य॥ वस्यक्षयायाक्षयाय
 जिन्यथ॥ जिन्यथेतिजिन्यथ॥ आवोजनयथ॥ जनयथाच॥ चुनु॥ न
 इतिन॥ ४९॥ मित्रःसु६०॥ सृज्य॥ सु६०॥ ज्य॥ दधिबीम॥ सु६०॥ सृज्येति॥ सुम॥ सु
 ज्य॥ दधिबीम॥ मिम॥ भूमि॥ च॥ च॥ ज्योतिषा॥ ज्योतिषासुह॥ सुहेति॥ सु
 ह॥ सुजात॥ जातवैदसम॥ सुजातमिति॥ सु॥ जातम॥ जातवैसैदमयुक्षमा
 य॥ जातवैदसुमिति॥ जात॥ वैदसम॥ अयुक्षमार्यत्वा॥ त्यासम॥ सु६०॥ सृ
 जामि॥ सृजामिप्रजाभ्य॥ प्रजाभ्य॥ इति॥ प्रजाभ्य॥ ५०॥ रुद्रो॥ सु६०॥ सृ

क०३१

॥३५४॥

ज्यासु६० सज्यदधिवीम।सु६० सज्येति सुम।ज्येसे।दधिवीम्वहन।बु
हज्योतिमज्योतिःसम।समीधिरे।इधिरुइतीधिरे।तिषाप्रानुः।
भानुरजस्रः।अजस्रइत।इछुक्ते।शुक्तेदेवेषु।देवेषुरोचते।रो
चतुइतिरोचते॥५५॥स६० संप्राम्वसुभिः।स६० संप्रामितिस
म।संप्राम।वसुभीरुद्रेः।वसुभिरिति वसु।भिः।रुद्रेर्दीर्घैः।धी
रैः।कर्मण्युम।कर्मण्युमदम।मदमिति मदम।हस्ताभ्यामृ
द्धीम।मृद्धीकुत्वा।कुत्वासिनीवाली।सिनीवाली कृणोतु।कृणोतु
ताम।तामिति ताम॥५६॥सिनीवाली सुकपदी।सुकपदी सुकुरी॥॥३५४॥

सुकुपुर्देति सु। कृपुर्द्वा। सुकुरीरा स्वोपुशा। सुकुरीरेति सु। कुरीरा।
स्वोपुशेति सु। ओपुशा। सानुभ्यम्। नुभ्यमदिते। अदिते मदि। म
लोखाम्। अखाम्। उखां दधानु। दधानु हस्तयोः। हस्तयोरिति
हस्तयोः॥५३॥ उखाङ्गुणो नु। ह्णो नु शक्त्या। शक्त्या बाहुभ्याम्।
बाहुभ्यामदिति। बाहुभ्यामिति बाहु। भ्याम्। अदिति द्विधा। धि
येति धिया। माता पुत्रम्। पुत्रं यथा। यथोपस्थे। उपस्थे सा। उपस्थ
उत्पुप। स्थे। सान्निम्। अन्निम्बिभर्तु। बिभर्तु गर्भे। गर्भे आ। एसा
। मुखस्य शिरः शिरैः सि। असीत्यसि॥५४॥ वसंव स्यात्वाहु

ॐ०११

॥१५५॥

एवत्तु। एवन्तुगायुत्रेण। गायुत्रेण छन्दसा। छन्दसाङ्गिरुस्वन्। अ
ङ्गिरुस्वद्भुवा। ध्रुवांसि। असिष्टधिवी। ष्टिच्युसि। असिधारय।
धारयामयि। मयिप्रजाम। प्रजा८ गुये। प्रजामितिप्रजाम। रायस्य
र्षम्। पोषङ्गोपत्यम्। गोपत्य८ सुवीर्षम्। सुवीर्ष८ सजातान्। सुवी
र्षमिति सु। वीर्षम्। सजातान्यजमानाय। सजातानितिसजाता
न्। यजमानाय रुद्राः। रुद्रास्त्रेष्टुभेन। त्रेष्टुभेनान्तरिक्षम्। त्रेस्तुभे
नेति त्रेस्तुभेन। अन्तरिक्षमादित्याः। आदित्याजार्गतेन। जार्गतेन
योः। द्यौर्दिव्ये। दिव्ये देवाः। देवा वैश्वानराः। वैश्वानराऽऽनुरुष्टुभेन॥१५५॥

आनुष्टुभेनुदिशम् आनुस्तुभेनेत्यानु। स्तुभेन। दिशुः इति दिशम् ५५॥
अदितिष्टे। तेविलम्। विलम्भुणातु। गृह्णातिरिति गृह्णातु। ह्युत्वाय
सा। सामुहीम्। मुहीमुखाम्। उरवाम्। मन्मयीम्। मन्मयीभोनिम्। मन्म
यामिति मन्म। मयीम्। भोनिमग्नये। अग्नयुः इत्यग्नये। पुत्रेभ्यः प्राप्ता
यच्छतु। अयच्छददितिः। अदितिः। अपयान्। अपयानिति। इतीतीति
॥५६॥ वसंवस्ता। त्वाधूपयन्तु। धूपयन्तिन्द्रम्। इन्द्रो धूपयतु। धूपय
तुर्देवैः। वरुणो विष्णुश्चैव विष्णुरिति विष्णुम् ५७॥ अदितिष्टा। त्वादे
वी। देवा विश्वदेव्यावती। विश्वदेव्यावती। एषिष्याः। विश्वदेव्यवतीनिवि

क्र०११

॥३५६॥

श्वदेव्यावती। दृष्टिर्व्याः सुधस्थे। सुधस्थेऽअङ्गिरस्वतू। सुधस्थेऽरुति सु
धस्थे। अङ्गिरस्वतू वनतु। स्वतू वुट। अवुट देवानां मू। देवानां न्वा।
त्वापत्नीः। पत्नी देवीः। देवी विश्वदेव्यावतीः। विश्वदेव्यावतीर्द्धतु।
विश्वदेव्यावतीरिति विश्वदेव्यावतीः। दुधतू खे। उखे धिषणाः।
धिषणाऽअङ्गि। अङ्गीन्धता मू। इन्धता म्बरूनीः। बरूनीः। अपय
न्तु। अपयन्तु ग्राः। ग्राः पचन्तु। पचन्तु जनयः। जनयोर्द्धिन्तपन्नाः।
अर्द्धिन्तपन्नाः पचन्तु। अर्द्धिन्तपन्नाऽइत्यर्द्धिन्तपन्नाः। पचन्ति
तिपचन्तु॥५६॥ मित्रस्य चर्षणी धृतं मचर्षणी धृतो वनचर्षणी धृतः॥३५६॥

इति चर्षणि। धर्तम् अवो देवस्य। देवस्य सानुसि। सानुसी तिसानुसि।
 धुम्तश्चिन्नश्च वस्तमम्। चिन्नश्च वस्तममिति चिन्नश्च वस्तमम्।
 देवस्त्वा। त्वा सविता। सवितो न। उदपतु। वपतु सुपाणिः। सुपाणि
 स्वदुरिः। सुपाणिरिति सुपाणिः। स्वदुरिः सुबाहुः। स्वदुरिति सु
 अदुरिः। सुबाहुरुत। सुबाहुरि सुबाहुः। उत शक्त्या। शक्त्येति श
 त्त्या। अव्यथमाना एधिव्याम्। एधिव्यामाशाः। आशादिर्भदि
 राऽआष्टण। आष्टण। एतेतिष्टण। ष्ण। उष्टाय बहती। बहती भव
 । भवो न। उदुतिष्ठ। उदुतिष्ठ। तिष्ठ। उदुतिष्ठ। ध्रुवात्त्वम्। त्वमिति त्वम्। मि

ॐ०११

॥१५६॥

श्रुताम्। एतान्ते। नः। उरुवाम्। उरुवाम्परि। परिददामि। दृष्टाम्परिसे। अ
मित्या। एषा। एषामा। माभेदि। भेदीति भेदि। वसंवस्त्वा। त्वाच्छन्दन्तु
आच्छन्दन्तु। छन्दन्तिनिच्छन्दन्तु॥६९॥ आकूतिमुग्निम्। आकूति
मित्या। कूतिम्। अग्निम्प्रयुजम्। प्रयुजं स्वोहा। प्रयुजमिति प्रु।
युजम्। स्वाहा मनभमनो मेधाम्। मेधाश्चित्रम्। चित्रम्विज्ञानम्। वि
ज्ञानम्बुधः। विज्ञानमिति विज्ञानम्। धावो विधन्तिम्। विधन्तिम्प्रजा
पतये। विधन्तिमिति विधन्तिम्। प्रजापतये मनवे। प्रजापतये इति प्रु। य
जा। पतये। मनवे। मनये। अग्नये वैश्वानुराय। वैश्वानुरायेति वैश्वानुराय॥१५६॥

या॥६॥मासु।सुनिधाः।प्रिथामा।मासु।सुरिषः।रिषोम्ब।अम्बधुष्णु।
धुष्णुवीरयस्व।वीरयस्वसु।स्थितिः।अग्निष्व।चेदम्।उदङ्।रिष्यथ
।कुरिष्यथु।इति।कुरिष्यथः॥६॥६॥हस्वदेवि।देवि।एधि।वि।एधि।वि
स्वस्तये।स्वस्तये॥आसुरी।आसुरीमाया।मायास्वधया।स्वधया।ह
ना।हनासि।असीत्यसि।जुष्टेदेवेभ्यः।देवेभ्यः।उदम्।उदमेस्तु।असु
हव्यम्।हव्यमरिष्टम्।अरिष्टम्।त्वम्।त्वम्।उदिहि।उदिष्टम्।उदिष्टम्।अ
स्मिन्।अस्मिन्निस्तुस्मिन्॥६॥६॥इन्द्रः।सर्चिरासुतिः।इन्द्रः।इति।द्रु।अ
नः।सर्चिरासुतिः।मन्त्रे।सर्चिरासुतिरिति।सर्चिरासुतिः।असुतिः।प्रलोहो

ॐ३३

॥१५८॥

ता। होता। चरे। एय। चरे। एय। इति। चरे। एय। सहस्रस्युत्रः। पुत्रोऽअर्जुन। अ
र्जुन। इत्यर्जुनः। परस्याऽअधि। अधिसम्बन्तः। सम्बन्तो वरान्। सु
म्बन्तः। इति। सम्बन्तः। अवराणः। अति। अभ्यातर। आतर। तरेति। तरा
यत्राहम्। अहमस्मि। अस्मितान्। ताः। अव। अवेत्यव। पुरम्।
स्याः। पुरावन्तम्। पुरावन्तो रोहिदंश्च। पुरावन्तु इति। रोपे। वन्तम्। रोहिदंश्च
इह। रोहिदंश्च इति। रोहित्वा। अश्वः। इहागहि। आगहि। गहीति। गहि। पु
रिष्युः। पुरुप्रियः। पु रुप्रियोने। पुरुप्रिय इति। पुरु। प्रियः। अनेत्वं
मात्वंन्तर। तुरात्वंन्तम्। मृध इति। मृधः। मृध। मृदने। अने। कानि। का॥३५८॥

निकानि। कानिचिन्। चिदाने। आने। तेदरुणि। दरुणिदुधसि। दु
धसिनिदुधसि। स वृन्तन्। तदस्तु। अस्तुते। तेष्टनम्। दृष्टनन्तन्। न
जुषस्व। जुषस्व। विष्णु। विष्णेति। यविष्णु॥ ६६॥ महन्ति। अत्युप
जिहिका। उपजिहिका। यन्। उपजिहिका। केत्युप। जिहिका। यदुम्नः
। द्युम्नोऽअतिसर्व्यति। अतिसर्व्यतीत्यतिसर्व्यति॥ ६७॥ अहरहर
प्रयावम्। अहरहरित्सहम्। अहः। अप्रयावम्। अन्तः। अप्रयावमित्य
प्रायावम्। भरुन्तोऽश्वयेव। अश्वयेवतिष्ठते। अश्वयेवेत्यश्वयाः। उ
वातिष्ठते। घासम्। घासमस्ते। अस्माऽइत्यस्ते। रायस्योर्षेण। पोषे

क्र०११

॥१५९॥

एषमसमिषा॥ इषामदन्तःमदन्तोमे॥ अग्निमासाने॥ ते प्रतिवेशाः
। प्रतिवेशादिषाम॥ प्रतिवेशाः इति प्रतिवेशाः॥ इषामेतिरिषाम॥ ॥६०॥
नाभाष्टिष्याः॥ इष्टिष्याः समिधाने॥ समिधाने॥ अग्ने॥ समिधानः
इति सम॥ इधाने॥ अग्ने॥ शयः॥ शयस्योषा॥ योषा॥ यब्रह्मते॥ ब्रह्मतेह
वामहे॥ हवामह॥ इति हवामहे॥ इरुमदम्ब्रह्मदुक्कम्॥ इरुमदमिती
रम्॥ मुदम्॥ ब्रह्मदुक्कं जन्तम्॥ ब्रह्मदुक्कमिति ब्रह्मन्॥ उक्कम्॥ य
जन्ते॥ जेनीरम्॥ जेनीरमग्निम्॥ अग्निमृतेनासु॥ दत्तनासुसासुहिम्
। सुसुहिमिति सुसुहिम्॥ ॥६१॥ याः सेनीः॥ सेनीः॥ अभीर्त्तरी॥ अभीर्त्तरी॥ ॥१५९॥

१ राव्याधिनीः। अ॥ श्रीत्वरी १

२ रित्यभिः। इत्वरीः। आव्याधिनीः। र्गणाः। आव्याधिनीः। रित्याः। आव्याधिनीः।

उगणाः। उत। उतेत्युत। ये स्तेनाः। स्तेनाये। ये च। चतस्कराः। तस्करस्ता
न। तां स्ते। ते। अग्रे। अग्रेष्वि। अर्षिदधाति। दुधामर्ष्यस्ये। आस्यः। इत्या
स्ये॥ ६२॥ द० ष्ट्री। व्यामूलि मूलन। मूलि मूलं अं ज्यैभजं ज्यैस्तस्कर
न। तस्करां॥ उत। उतेत्युत। हनुं व्या० स्तेनान। हनुं व्यामिति हनुं।
व्यामू। स्तेनाजगवः। अगवस्तान। अगवुः। इति अगवः। तां स्वमू। त्व
स्त्रीदाखादुसुषादितान। सुखादितानिति सु। खादितान॥ ६३॥ ये जने
षु। जनेषु मूलि मूलवः। मूलि मूलं वस्तेनासंभस्तेनासस्तस्कराः। त

和११

॥ ३६॥

स्वरुचने। वनुः इति वने। येकक्षे। षु। क्षे। के। ष। धा। य। के। अ। धा। य। व। स्तान्। अ।
 धु। य। व। इत्ये। धा। य। के। तां। स्ते। ते। दु। धा। मि। दु। धा। मि। ज। म्र। यो। ज। म्र। यो। रि। ति। ज।
 म्र। यो। ॥ ७४ ॥ योः अस्मभ्यम्। अस्मभ्यम्। राती। यात्। अराती। याद्यः। अ।
 राती। यादि। त्ये। राति। यात्। यश्च। चनुः। नो। द्वे। षते। द्वे। षते। जने। जन्। इति।
 जने। निन्दाद्यः। योः अस्मान्। अस्माधिप्सात्। धिप्साच्। चसर्षम्। स।
 र्वन्तम्। तस्मै। स्मसा। तस्मसा। कुरु। कु। विति। कुरु। ॥ ७५ ॥ सः। श्रितम्।
 सः। श्रितम्। मिति। सम्। श्रितम्। मे। ब्रह्म। ब्रह्म। सः। श्रितम्। सः। श्रितम्।
 सः। श्रितम्। मिति। सम्। श्रितम्। वी। र्णम्। वनम्। बलम्। मिति। बलम्। सः। ॥ ७६ ॥

शिनहुन्नम। स६० शिनमिति स६० शिनम। क्षत्रजिष्णु। जिष्णु वस्य। व
स्वाहम। अहमस्मि। अस्मि पुरेहितः। पुरेहित इति पुरेहितः। ७६॥ उदे
षाम। एषाम्वाह। वाह इति वाह। अतिरमुत्। उद्वर्धभव
र्धोऽअर्थो। अर्थो बलम्। अर्थोऽइत्यर्थो। बलमिति बलम्। क्षिणो मि अस्म
णा। अस्मिणा मित्रान्। अमित्रानुत्। उन्नेयामि। नयामि स्वान्। स्वांश्च॥ अ
हम्। अहमि स हम्॥ ७७॥ अन्ते पतेन्त्यस्या। अन्ते पतुः३ त्यन्ते। पते।
अन्ते स्यन्तः। नो देहि। देतु नमी वस्य। अनुमी वस्ये शुभिर्णः। शुभिर्णः३
। ति शुभिर्णः। प्रप्रदातारम्। प्रप्रेति प्रा। दातारं। न्तारिषः। न्तारि

क०११

॥१६९॥

षुऽतुर्जम।तुर्जनः।नो धेहि।धेहि द्विपदे।द्विपदे चतुष्पदे।द्विपदुऽतिद्वि।
पदे।चतुष्पदुऽतिचतुष्पदे॥७८॥इतिवाजसनेसंहितायांपदक्रमेका
दशोऽध्यायः॥१३॥ ॥दृशुनोरुक्मः।रुक्मऽतुर्चा।तुर्चावि।व्यधोत्।अ
थोदुर्मर्षम्।दुर्मर्षमायुमदुर्मर्षमितिदुः।मर्षम्।आयुमस्रिये।श्रियेरु
चानः।रुचानऽतिरुचानः।अग्निरुमतेन।अमृतोऽअमृत।अमृवृद्ध
योमिः।वयोमिर्षन्।वयोमिरितिचयममिः।वदेनम्।एनन्धोः।दौर
२५ जनयन्।अजनस्सुरेताः।सुरेताऽशनिस्सुरेताः॥१॥नक्तोषासासम
नसा।नक्तोषसेतिनक्तोषसा।समनसाविरूपे।समनसेतिसामन॥१६९॥

सा। विरूपे धापयेते। विरूपेऽऽति विरूपे। धापयेते शिमुम्। धापयेतेऽ
इति धापयेते। शिमुमेकम्। एकं सप्तमी च। सप्तमी च। इति सप्तमी च। धा
वाक्षामा रुक्मः। रुक्मोऽऽन्तः। अन्तर्धि। धिजाति। भाति देवाः। देवा
ऽऽग्निम्। अग्निर्धारयान्। धापयेत्तु विष्णो दाः। हविष्णो दाऽऽति हविष्ण
। दाः॥ २॥ धिर्वा रुपाणि। रुपाणि प्रति। प्रतिमुच्यते। मुच्यते कविः। क
विः प्रा। प्राप्ता वीत्। असावी द्रुद्रम्। भद्रं द्विपदे। द्विपदे चतुष्पदे। द्विपद
ऽऽति द्विपदे। चतुष्पदऽऽति चतुष्पदे। धिना कम्। ना कम् ख्यन्। अख्यत्स
विना। सविता वरेण्यः। वरेण्यो नु। अनुप्रयाणम्। प्रयाणमुखसंभ्रया

क्र०१२

॥१६२॥

नमितिप्र। नानम। पुसोपेवि। विरजति। रजतीतिरजति॥३॥ सुपुर्णोसि। सु
पुर्णऽश्वत्थसु। पुर्णः। असिगु रत्नान्। गरुत्मास्त्रि चत्तु। त्रिचत्तु। त्रिचदिति
त्रि। चत्तु। तेतिरिरेग। युत्तम। गायुत्तश्चक्षुभचक्षु बृहद्रथन्तरे। बृह
द्रथन्तरेपक्षो। बृहद्रथन्तरेऽश्वत्थहन्तु। रथन्तरे। पक्षावितिपक्षोस्तो
मं आत्मा। आत्माचन्द्रां० सि। चन्द्रां० स्यज्ञानि। अज्ञानिचक्षुं० वि। च
क्षुं० विनामं। नामेतिनामं। सामंते। तेतुनूः। तनूवमिदेव्यम। वामदेव्यं यज्ञा
यज्ञिर्यम। वामदेव्यमिति वाम। देव्यम। यज्ञायज्ञियुं० यज्ञम। यज्ञायज्ञियु
मिति यज्ञा। यज्ञिर्यम। पुच्छुधिष्ण्याः। धिष्ण्याः। शकां। शकाऽश्वत्थशकाः॥१६२॥

दिवङ्गुलुगुलुसुभस्यभ्यत।सुरितिसुभपुतेतिपत्त॥४॥विष्णोःक्रम-
।क्रमोसि।असिसपत्तहा।सपत्तहागायत्रम्।सपत्तहेतिसपत्तहा।
गायत्रम्भन्दंभन्दःआरोह।आरोह।रोहंहेथिवीम्।एथिवीमनु।अ
नुवि।विक्रमस्व।क्रमस्वात्रिमातिहा।अत्रिमातिहात्रैष्टुभम्।अत्रि
मातिहेत्यत्रिमाति।हात्रैष्टुभमुत्तरिक्षम्।त्रैस्तुभमितित्रैस्तुभम्।
अन्तरिक्षमराणीयुतः।अराणीयुतोहन्ता।अरातिपुनःइत्यराति।यु
तः।हन्ताजागतम्।जागन्दिनेचम्।दिवङ्गुलुशत्रुयुतः।त्रैस्तुयुतोहन्ता।
शत्रुयुतःइतिशत्रु।युतः।हन्तानुष्टुभम्।आनुष्टुभन्दिनेचम्।आनुस्तुभ

+ आरोदसी। ५

क्र०१२

॥३६३॥

मित्यानु। स्तुभम्। दिशुः इति दिशुः ॥ ५॥ अक्रन्द दृग्निः। अग्निस्तनयं नि
वास्तनयं निवृद्धोः। स्तनयं निवेति स्तनयं नृ। इव। द्योः क्षाम। क्षामारे
हन्तारे र्ह दुरुधमवृरुधः समुअनू। समु अन्ति समु अजन्। सुद्यो ति३
जज्ञाने। जज्ञाने वि। विहि। हीम्। इति द्वः। इदोऽअख्यत्। अख्यदारे
दसी। रोदसी भानुना। रोदसी इति रोदसी। भानुना भाति ग्रात्यन्तः।
अ न्नरित्यन्तः॥ ६॥ अग्नैज्या वर्तिनू। अज्या वर्तिनू। अज्या वर्
तिनित्यं। आवर्तिनू। अग्निः। मानि। निर्वर्त्तस्व। वर्त्तस्वायुषा। आ
युषा वर्त्तसा। वर्त्तसा प्रजया। प्रजया धनेन। प्रजयेति प्रजया। धने ॥३६३॥

नेति धर्मेन। सन्ध्या मेधया। मेधया रु॥ रु॥ पोषेण। पोषेणे निपोषे
ण॥ ७॥ अग्नेऽ अङ्गिरः। अङ्गिरः शतम्। शतं नै। नै सन्तु। सन्तु वत्स-
। आ वत्सः सहस्रम्। आ वत्सः इत्या। वत्सः सहस्रं नै। नै उपा वत्सः
उपा वत्सः इत्युप। आ वत्सः अधा पोषस्य। पोषस्य पोषेण। पोषेण पु-
नै। पुनर्नै। नो नृषाम्। नृषामा कृधि। आ कृधि। कृधि पुनै। पुनर्नै। नो
रुषिम्। रुषिमा कृधि। आ कृधि। कृधीर्नै कृधि॥ ८॥ पुनरुज्जर्ग। उज्जर्ग-
नि। निर्वर्तस्व। वर्तस्व पुनै। पुनरग्ने। अग्नः इषा। इषा र्युषा। आयुषेत्या-
र्युषा। पुनर्नै। नः पाहि। पातवः संहै। अहं हसः इत्यहं हसः॥ ९॥ स

क्र०१२

॥३६४॥

हुरुष्णा। रुष्णानि। निर्वर्त्तस्वा। वृत्तस्वा नै। अमेपि न्वस्वा। पि न्वस्वधारया
। धारयेति धारया। विश्वकृत्वा। विश्वतम। विश्वकृत्वेति विश्व। कृत्वा। विश्व
तुस्पति। परितुपरि॥१०॥ आत्वा। त्वाहापुमू। अहापुन्तः। अन्तरात्। म
अभुर्दुवः। ध्रुवस्तिष्ठ। तिष्ठविचायलि। अविचायलिरित्यवि। चाय
लि। विरस्ता। त्वासर्वाभिसर्वाद्यां छन्तु। वृन्तुमा। मात्वत्। त्वद्
ष्टम। राष्टमधि। अधिभ्रशत्। भ्रशदिर्निभ्रशत्॥११॥ उदुत्तममू।
उत्तमम्बरुण। उत्तममित्युत्तममू। वरुणपाशमू। पाशमुस्मत्।
अस्मदवा। अवाधुममू। अधुमन्वि। विमध्यममू। मध्यमं श्रया॥१२॥

या। अथ येति मथया। अथ वृथया। वृथया दित्य। आदित्य वृते। वृतेन
वा। तवानागसः। अनागसोऽअदितये। अदितये स्याम। स्यामेति स्या
म॥३२॥ अग्ने बृहन्। बृहन्नुषसीम्। उषसीमुर्द्ध्वं। उर्द्ध्वं अस्मा
न्। अस्थानिर्जगन्वान्। निर्जगन्वान्तमसः। निर्जगन्वानिति नि
। जगन्वान्। तमसो ज्योतिषा। ज्योतिषा गन्। आ गन्। अगादित्य
गन्। अग्निर्ब्रह्मन्। ब्रह्मन्तु रूरा। ता। रूरा तु स्वर्गमस्य द्युः। आ ज्ञा
तो। स्वर्गः इति सु। अर्द्धम आ ज्ञातो। ज्ञातो विश्वा। विश्वा स यानि।
स यान्य प्रा। अ प्राः इत्य प्रा॥३३॥ सीदुत्वम्। त्वम्मातुः। मातुर

क्र० ३२

॥३६५॥

स्यो॥ अस्याऽउपस्थैः। उपस्थे विश्वानि। उपस्थेऽस्त्युपास्थौ। विश्वान्य
ने। अग्ने वृषुनानि। वृषुनानि विद्वान्। विद्वानि ति विद्वान्। मेनाम्। ए
नांतर्पसा। तर्पसात्मा। मार्चिका। अर्चिषाणि। अभिशोचिः। शोचिरुन्तः
। अन्तरस्याम्। अस्यां शुक्रज्योतिः। शुक्रज्योतिर्वि। शुक्रज्योतिरि
ति शुक्र। ज्योतिः। विभाहि। भाहीति भाहि॥३४॥ अन्तरग्ने। असेरु
चा। रुचात्वम्। त्वमुखायाः। उखायाः देसेने। सदेने स्वे। स्वऽश्विस्वे
। तस्या स्त्वम्। त्वं हरसा। हरसा तर्पन्। तपुजातवेदः। जातवे
दः शिवो॥ जातवेदुऽश्विजातवेदः। शिवो भव। भवेति भव॥३५॥ ॥३६५॥

शिवो भुत्वा भुत्वाम त्वम् मत्त्वमग्ने । अग्नेऽअथो । अथो सीद । अ
थोऽइत्यथो । सीद शिवो । शिवस्त्वम् त्वमिति त्वम् । शिवो ह्यत्वा । ह्य
त्वादिर्लभ्य दिशुः सर्वमिदं सत्त्वं । स्वम् । स्वं बोनिम् । बोनिमिह । इहा संद
आ संद । असुदुऽइत्यसद । १६ । दिवस्य रि । परि प्रथमम् । प्रथ
मं ज्ञे । ज्ञेऽअग्निः । अग्निरस्मत् । अस्मद्वितीयम् । द्वितीयम्
रि । परि ज्ञातवैदः । ज्ञातवैदऽइति ज्ञात । वैदः । तृतीयम् । तृतीयम्
नृमणाः । अश्विस्तु प्र । सु । नृमणाऽअजस्त्वम् । नृमणाऽइति नृ । म
नाः । अजस्त्वमिन्धानः । इन्धानऽएनम् । एनं जुरुते । जुरुते स्वाधी ।

क्र०१२

॥१६६॥

स्वाधारितिसु। आधीः॥१७॥ विद्यार्ते। तेऽअमे। अमेनेधा। नेधान्न
याणि। नृयाणि विद्या। विद्यार्ते। धौतेर्माधामुविष्टता। विष्टतापुरु
ता। विष्टतेतिवि। ष्टता। पुरुतेतिपुरु। न्ना। विद्यार्ते। नौतेर्मा। नाम
परमम्। परमजुहो। गुहायन्। षड्विधा। विद्यातमा। तमुत्तमम्। उत्तं
यत्तम्। यत्तम्। अजगम्। अजगम्। अजगम्। अजगम्। ॥१८॥ सुमुदेत्वा।
त्वानृमणाः। नृमणाः। अमु। नृमनाः। इतिनृ। मनाः। अपुचन्तः
। अस्वित्पू। सु। अन्तर्नृचक्षाः। नृचक्षाः। ईधे। नृचक्षाः। इति
नृ। चक्षाः। ईधेदिवः। दिवोऽअमे। अमः। उधन्। उधन्। ॥१९॥

धनं। नृनीयेत्वा। त्वारजंसि। रजंसितस्थिवा ७ संम। तस्थिवा
७ संमर्षम। तस्थिवा ७ समिर्नितस्थि। वा ७ संम। अपामुपस्थे।
उपस्थेमहिषाः। उपस्थऽइत्युप। स्थे। महिषाऽअवर्द्धन। अवर्द्धनि
त्यवर्द्धन॥ ३९॥ श्रीणामुदारः। उदारोधुरुणमउदारइत्युन। आ
रः। धुरुणोरयीणाम्। रयीणाम्नीषाणाम्। मनीषाणाम्प्राप्यणः।
प्राप्यणः सोमगोपाः। प्राप्यणऽइति प्र। प्ये ऐणः। सोमगोपाऽइ
ति सोम। गोपाः। वसुभ्सुनुः। सुनुः सहसः। सहसोऽअशु। अशु
राजा। अश्वित्युप। सु। राजावि। विभाति। ज्ञासये। अग्रेऽउपसीम।

क्र०१२

॥३६७॥

उषसा मिधानः। इधानः इतीधानः॥२०॥ विश्वस्य केतुः। केतुर्बुवनस्य।
बुवनस्य गर्भगर्भः आरोहसी। आरोहसी। रोहसी। अष्टानारोह
सी। इति रोहसी। अष्टाना ज्ञायमानः। ज्ञायमानः इति ज्ञायमानः। वी
उञ्चिन। विदद्विम्। अद्विम्भिनन्। अत्रिनत्सुरयन्। परयंजनाः। पुरय
निर्तिपरा। यन्। जनायन्। यद्विम्भ। अग्निमयजन्तः। अयजन्तपञ्च।
पञ्चेति पञ्च॥२१॥ उश्चिक्वावुक्तेः। पावुक्तेः। अरुतिः। अरुतिः सुमेधाः
ते। सुमेधामर्त्यु। सुमेधाः इति सुमेधाः। मर्त्युः। अग्निरुमर्त्युः।
अमर्त्योनि। निर्धापि। धायोर्निधापि। इत्यर्तिधूमम्। धूमर्त्युमेषम्। अ ॥३६७॥

रुषमरि। मरि। मरि। दुतु। उ। छु। के। ण। सु। के। ण। शो। चि। ष। शो। चि। ष। चा। म।
धामि। न। क्ष। न। इ। न। क्ष। नि। ती। न। क्ष। न। ॥ २३ ॥ अ। द। अ। द। कृ। ण। वं। त।
छ। ण। वं। द्र। द्र। शो। चे। भ। द्र। शो। चे। पु। प। म। भ। द्र। शो। च। इति। भ। द्र। शो। चे। अ। पु। प। दै।
वा। दे। व। घृ। त। वं। त। म। घृ। त। वं। त। म। ने। घृ। त। वं। त। मि। ति। घृ। त। वं। त। म। अ। नु। इ।
त्स। मे। प्र। त। म। न। न। म। नु। य। प्र। तुर। म। प्र। तुर। म्ब। स्यं। भ। प्र। तुर। मि। ति। प्र। तुर। म।
वस्यो। अ। च्छ। अ। च्छ। मि। अ। मि। सु। म्भ। म। सु। म्भ। दे। व। भं। क्त। म। दे। व। भं। क्तं। म। वि।
ष्ट। दे। व। भं। क्त। मि। ति। दे। व। भं। क्त। म। प्र। वि। ष्टे। ति। य। वि। ष्ट। ॥ २३ ॥ आ। त। म। न। मं। ज। प्र।
जु। सो। श्रु। व। से। षु। सो। श्रु। व। से। षं। मे। अ। नु। उ। क्। उ। क्। षे। उ। क्। उ। क्। आ। भं।

क्र०३२

॥३६८॥

३ न

जाउक्कउक्कइत्युक्के। आर्जजाभजशुस्यमाने। शुस्यमानुर्दति
शुस्यमाने। प्रियः सर्वः। सर्वः प्रियोः। प्रियोः अग्ना। अग्ना भवाति। भवा सु
न। उज्जातेन। जातेन भिर्दत्त। भिनदुदत्त। उज्जनि त्वेः। जनि त्वेरिति
जनि त्वेः॥२४॥ त्वाममे। अग्ने यजमानाः। यजमानाः अनु। अनु यून
यून्विश्वः। विश्वावसु। वसुधैदेरे। दधिरेवा यानि। द्या यानि वा यानि
नि। त्वया सह। सह द्रविणम्। द्रविणमिच्छमानाः। इच्छमाना ब्रूतम्। ब्रूत
जोमन्तम्। गोमन्तम्। यो जम गोमन्तमिति गो। मन्तम्। उरिजो द्वि। द्विव
ब्रु। ब्रु रिति वब्रु॥२५॥ अस्मा व्यमिः। अग्निर्नराम्। नरा ६ सुशेनमसु॥३६८॥

शेवैवैश्वानरः। सुशेवः इति सु। शेवैवैश्वानरः ऋषिभिः। ऋषिभिः
 सोमगोपाः। ऋषिभिरित् ऋषिभिः। सोमगोपाः इति सोमगोपाः। अद्देवे
 द्यावापृथिवी। अद्देवे इत्यद्देवे। द्यावापृथिवीर्दुवेम। द्यावापृथिवी इति
 द्यावापृथिवी। दुवेमुद्देवाभदेवाधुता। धुतरुयिम। रुयिमुस्मे। अस्मे सुवी
 रम्। अस्मे इत्यस्मे। सुवीरमिति सु। वीरम्॥२५॥ उदुत्वा। उं इत्यं। लाघि
 श्वै। विद्देवाः। देवाः अग्ने। अग्ने भरन्तु। भरन्तु चित्तिभिः। चि त्तिभिः इति चि
 त्तिभिः। सनमनो भुवा भुवश्चिवो। शिवस्त्वमात्यः सुप्रतीकः। सुप्रतीको वि
 भावंसुः। सुप्रतीक इति सु। प्रतीकं विभावं सुरिर्निविष्टा। वसुः॥२६॥ जेतु

६४

क०१२

३६९॥

इहेने। अने ज्योतिमान्। ज्योत्सोति न्याहि। शुद्धिबेत्तिमन्निबेत्तिरुद्धिभि-
। अर्द्धिभिष्टम। अर्द्धिभिरितुद्धिभिः। त्वमितित्वम। बृहद्विज्जानुभिः। बृ-
हद्विरितिबृत्। भिभभानुभिर्जसिन। भानुभिरितिभानुभिः। भिनभासन्मा। मा-
हि०सी। हि०सीसन्त्वा। तन्त्वाप्रजाः। प्रजाऽइतिप्रजाः॥२६॥ प्रश्राय-
माप्रप्रेतिप्र। प्र। अयमुग्निः। अग्निर्ज्वरतस्य। प्ररतस्यशृण्वे। शृण्वेत्ति।
विपत्तयत्सुर्भसुर्भोनि। नरोचते। रोचतेबृहत्। बृहद्भाः। भाऽइतिभाः
। अग्निप्रेः। यः पुरुषः। पुरुषतनासु। पतनासुतुस्ते। तस्योद्दीदाम्। द्दी-
दायदेव्यमदेव्योऽअतिथिः। अतिथिःशिवोः। शिवोनेमनुऽइतिनः॥२७॥॥३६९॥

आर्षो देवीः देवीः प्रति। प्रतिगृह्णाता। गृह्णातु नमः। भस्मै नमः। एनत्स्यो
ने। स्योने कृणु कृम। कृणु कृ ६०। सुरभो। सुरभा उलोके। उं इत्तं। लोक इ
तिलोके। तस्मै नमन्ताम्। नमन्ता जननयः। जननयः सुपत्नीः। सुपत्नी मूर्ति
व। सुपत्नी रिति सुपत्नीः। मातेर्वपुत्रम्। मातेर्वेति माता। इवा पुत्रम्विभ
त। विभृता सु। अश्वेन न। अश्वित्युप। सु। एनदित्येन न। ३०। अश्व
ने। अश्वित्युप। सु। अने सधिः। सधिः पृथ्वी। तवुसः। सोषधीः। अषधीर
नु। अनु रुद्रसे। रुद्रस इति रुद्रसे। गर्जे स न। स जायसे। जायसे
पुनः। पुनरिति पुनः। ३१। गर्जे। असि। अश्वेषधीनाम्। अषधीनाम्

चैमानुः। मानुर्नथा। यथे। पथे। उपस्थेन्तः। उपस्थः इत्युप। स्थै। अ
न्तरस्याम्। अस्था ८। शिव तंमः। शिव तंमुः इति शिव। तंमः। ३४। बोधा
मे। मेः। अस्या। अस्य वचसः। वचसो षविष्ठा। षविष्ठुमर्हः। हिष्ठा। हिमर्हः। षुस्य
प्रर्हत्तस्य। प्रर्हत्तस्य स्वधावः। प्रर्हत्तस्येति प्र। र्हत्तस्य। स्वधावुः इति स्व
धावः। पीयति त्वः। त्वोः। अनु। अनुत्तः। त्वोः। गणाति। गणातिबुन्दारुम्
बुन्दारुष्टे। तेतन्नुम। तन्नुर्देवे। बुन्देः। अग्ने। अग्नः। ३५। स
बोधि। बोधिसूरिः। सूरिर्मधवा। मधवावसुपते। मधवेति मधवावा।
वसुपतेवसुदावन्। वसुपतुः इति वसुपते। वसुदा वृत्तिरिवसुदावन्।

क्र०३२

॥३६९॥

बुधोऽसुस्मत्। अस्मद्देवी ८० सिद्धि ८० सिद्धिश्चान्कर्मणे। विश्वकर्म
णेस्वाहा॥ विश्वकर्मणश्चरति विश्वकर्मणे। स्वाहेति स्वाहा॥ ३५ पुनस्वा
। पुनरिति पुनर्भत्यादित्याः। आदित्यारुद्राः। रुद्रावसेवः। वसेवः समासः।
स्थिताम्। इन्द्रं ताम्पुनर्भपुनर्ब्रह्माणम् ब्रह्माणो वसुनीथा वसुनीष्
चक्षुः। वसुनीथेति सेवेनीथा। चक्षुरिति पुनर्भेष्टेनेनृत्वम्। सन्तु नृत्वम्। त
न्नुम्बर्द्धयस्व। चर्द्धयस्व सुसाः। सुत्याः सन्तु। सन्तु वर्जमानस्य। य
मानस्य कामाः। कामाश्चरति कामाः॥ ३६॥ अपैत। इतुवि। वीत। इतुवि।
विचै। चसर्पन्त। सर्पन्तानेभ अतोये। येनै। अनुस्या। स्यपुंराणाः। पुरु ॥३७॥

णयेवेच। चुनूतना। नूनना। इतिनू। तना। अदीयुमे। शुमे। वसानम्।
अवसानम्। धिव्याः। अवसानमिति वसानम्। धिव्याः। अर्कन। आ
र्कचिमम्। इममि। तर्भपितरै। लोकम्। लोकमेसे। अस्माः। इत्येसे।
॥३६॥ सुज्ञानमसि। सुज्ञानमिति सुम्। ज्ञानम्। असिकामुधरणम्। कु
मुधरणमयि। कामुधरणमिति कामु। धरणम्। मयिते। ते कामुधरण
म्। कामुधरणमूयात्। कामुधरणमिति कामु। धरणम्। भूयादिति भूया
त्। अग्नेर्ब्रह्म। भस्मासि। अस्ये। अग्नेः। पुरीषम्। पुरीषमसि। असिचि
तेन चित्तस्य। स्थपु। रिचित्तम्। पुरिचित्तम्। उर्द्धुचित्तम्। पुरिचित्तम्। इति पुरि

॥ १७२ ॥

[illegible]

नान्तर्दिक्षम्। अन्तर्दिक्षमुरु। उर्वीत्ततथ्य। अन्तर्द्वेषे। आन्त
 श्चेत्या। तन्त्रा। लेशः सः। सप्रानुः। भानुरर्षवः। अर्षवो नृचक्षाः। सु
 चक्षाऽशतिन्तु। चक्षाः॥७३॥ अग्रे दिवः। दिवोऽअर्षम्। अर्षमच्छे। अ
 छाजिगासि। जिगास्यच्छे। अच्छेदेवान्। देवांश्चूचिवे। ऊचिवेधिष्ण्याः
 । धिष्ण्यामे। अश्रितिये। आरोचने। रोचने पुरस्तात्। पुरस्तात्सूर्णस्य।
 सूर्णस्य बा। भाश्च। चावस्तात्। अवस्तादुपनिष्ठन्ते। उपनिष्ठन्तुऽआ
 येन उपनिष्ठन्तुऽइत्युपातिष्ठन्ते। आपुऽइत्योपह। ७२॥ पुरीष्यासोऽअ
 ग्नयेन अग्नये प्रावणेभिः प्राणे वैभिः स जोषसाः। प्रणे निरिति प्रवणे

क्र०३२

॥१७३॥

निमसुतोषसुऽरितिसु। जोषसः। जुषन्नां वृत्तम्। वृत्तमुद्रुहन् अद्रुहो न
मीवाः। अनमीवाऽइषेः। इषो महीः। महीरिति महीः॥ ४३॥ इडामने। अ
मेपुरुद६० सम्। पुरुद६० से६० समिसम्। पुरुद६० समितिपुरुद६० स
म्। सनिजोः। गोः। श्वत्तुमम्। श्वत्तुम६०। एवं मानाय। श्वत्तुममि
ति श्वत्तु। तुमम्। हवमानाय साध। साधेति साध। स्यान्तेभनुः सु
नुः। सुनुस्त्वेन यः। तेन यो विजावा। विजावा ने। विजावेति विजावा।
अनेसा। सा ते। ते सुमुतिः। सुमुतिर्ब्रूतु। सुमुतिरिति सु। मुतिः। मूल
से। अस्मेऽइत्यस्मे॥ ४४॥ चिदसि। असितया। तया देवतया। देवत॥ १७३॥

पाङ्गिरुस्वन्। अङ्गिरुस्वद्भुवा। ध्रुवा सीद। सीदुपरिचिन्। परिचिल्लोक
न। परिचिदिति परिचिन्। ॥४५॥ लोकमृण। मृणछिद्रम्। छिद्रमृण।
मृणथो। अथोसीद। अथोऽस्यथो। सीदुध्रुवा। ध्रुवात्वमूलमिति त्व
म। इन्द्राग्नीत्वा। इन्द्राग्नीऽग्नीन्द्राग्नी। त्वाबृहस्पतिर्भूवृहस्पतिरुस्मिन्
अस्मिन्मोने। मोनोवसीषदन्। असीदुसेनित्यसीदसेन्। ॥४६॥ ताः
अस्या। अस्यसूददोहसः। सूददोहसः सोमम्। सूददोहसुऽइति सूददो
हसः। सोमं० श्रीणिनि। श्रीणिनिष्टमयः। ष्टमयुऽइति ष्टमयः। ज
न्मन्वेवानाम्। देवानाम्बिरिश्विरीस्त्रिषु। त्रिषारोचने। आरोचने। रो

क्र० ३२
॥ १७४ ॥

चुनेदिवोः दिवः इति दिवः ॥ ७७ ॥ इन्द्रं चि श्वाभ चि श्वाऽ अवी दधनः
अवी दधन्समुद्रं संचेत्समुद्रं च सज्जिः रं समुद्रं च समि
। तिसमुद्रं च ससमगिरुः इति गिरुः रथी तमः रथी नाम रथि तम
मिति रथि तमम रथी नाम्वाजा नाम रथि नामिति रथि नाम वाजा
ना सत्यं तिम सत्यं तिम्यतिम सत्यं तिमिति सत्पतिम पति
मिति पतिम ॥ ७८ ॥ समितम इतः सम सङ्कल्ये पाम कल्ले था
६० समिथेयौ संप्रिथेयो रोचि ष्ण संप्रिथु वितिसम प्रिथेयो रो
चि ष्ण सुमनुस्यमानो रोचि ष्ण इति रोचि ष्ण सुमनुस्यमाना वि ॥ १७४ ॥

निमु।मनुस्यमानो।इषमूर्जमू।ऊर्जमुभि।अभिसुम्बसानो।सुम्बसा
नावितिसमू।वसानो॥४९॥सम्बाम्।ब्राम्मनां०सि।मनां०सिसमू।
सम्बना।ब्रुनासमू।समुच्चिन्नानि।ऊँइत्यै।चिन्नान्याकं रमू।आकं
रमू।अकुरुमित्येकरमू।अग्रेषुरीष्य।पुरीष्याधिपाः।अधिपाभ
व।अधिपाऽइत्यधिपाः।पुबुत्वम्।त्वन्मनुऽइषमू।इषमूर्जमू।
ऊर्जमजमानाय।मजमानायधेहि।धेहीतिधेहि॥५०॥असेत्
मू।त्वम्पुरीष्यमपुरीष्योरयिमान्।रयिमान्युष्टिमान्।रयिमा
नितिरयिमान्।पुष्टिमाँश्॥५१॥असि।पुष्टिमानितिपुष्टिमान्।असी

क्र०३२

॥१७५॥

स्यसि॥५३॥ माते व पुत्रम्। माते वे निमाता। इवा पुत्रम्। पृथिवीम्। पृथिवी
पुंरुषम्। पुंरुषम्। अग्निं स्व। स्वो नो। नो नो व भाः। अग्नि
रुखा। उखे सुखा। तां विश्वे। विश्वे देवे। देवे ऋतुभिः। ऋतुं सम्धिभि
दाने। ऋतुभिरितुनु। मिः। सम्धिदाने। प्रजापतिः। सम्धिदान
इति सम्। दानः। प्रजापतिर्विश्वकर्मा। प्रजापतिरिति प्रजाप
तिः। विश्वकर्मावि। विश्वकर्मेति विश्वकर्मा। विमुञ्चतु। मुञ्च
तिर्निमुञ्चतु॥५२॥ असुन्वन्तु मयजमानम्। अयजमानमिह।
इह स्तेनस्य। स्तेनस्ये साम। इत्यामनु। अन्विहि। हिरेते स्करस्य॥१७५॥

तस्करस्येति तस्करस्या। अन्यमुस्मत्। अस्मदिच्छ। इच्छसा। साते।
तु। इत्सा। इत्सानमभनमौ देवि। देवि निर्ऋते। निर्ऋते तु ज्यम्। निऋ
तु। इतिनिः। ऋते। तु ज्यम्स्तु। अस्ति सस्तु॥ ५३॥ नमुः। सु। सुने। ते
निर्ऋते। निर्ऋते तिग्मतेजः। निर्ऋतु। इतिनिः। ऋते। तिग्मतेजो
युस्मयम्। तिग्मतेजु। इतिनिग्म। तेजः। अयुस्मैन्वि। विचन। चतु। य
बंधम्। बन्धमे तम्। एतमित्येनम्। युमेनुत्वम्। त्वं शुभ्या। शुभ्या संविदा
ना। संविदुनोत्तमे। संविदुनेति सम्। विदुना। उत्तमेनाके। उत्तम
इत्युत्त। तमे। नाके। अधि। अधिरोहय। रोहयेनम्। एतमित्येनम्॥ ५४॥

॥३०१२॥

॥३०६॥

यस्यास्ते। ते घोरे। घोरे। आसन्। आसन्नुहोमि। जुहोम्येषाम्। एषाम्बुधा
नाम्। बुधानामवसर्जनाय। अवसर्जनायैत्येव। सर्जनायामन्त्रा। त्व
जनमजनोभूमिभूमिरिति। इतिप्रमन्दते। प्रमन्दतेनिर्ऋतिम्। प्रमन्दत
इतिप्रमन्दते। निर्ऋतिन्त्वाः। निर्ऋतिमित्तिनिः। ऋतिमात्राहम्। अह
मपरि। परिवेद। द्वेद्विश्वतमविविश्वतुः। इतिविश्वतम। ५५॥ यन्ते। तेदेवी।
देवीनिर्ऋतिः। निर्ऋतिराबुबन्ध। निर्ऋतिरितिनिः। ऋतिं। आबुबन्ध
पार्श्वम्। आबुबन्धेत्या। बुबन्ध। पार्श्वीवासु। ग्रावास्वविच्युत्यम्। अ
विच्युत्यमित्येवि। च्युत्यम्। तन्ते। तेवि। विच्युत्यमि। स्याम्यायुषः। आयुः॥३०६॥

धेन। नमः कर्ता। मद्भादप्य। अथेतम। एतन्मिनुम्। पितुर्मद्वि। अद्विप्रस
तः। प्रसूतः। इति प्रा। सूतः। नमो भूतैः। भूतैः का। भेदम्। इदञ्च कार। च
कारेति चकार॥ ५६॥ निवेशनः। सङ्गमनः। निवेशनः। इति नि। निवेशनः। सु
ङ्गमनो बसूनाम्। सङ्गमनः। इति समु। गमनः। बसूनां विश्वा। विश्वा रुपा।
रुपाणि। अभिचष्टे। चष्टे शचीभिः। शचीभिरिति शचीभिः। देवः। देवस
वद विना। देवः। देवतिदेवः। देवः। सवितासुतधर्मा। सुतधर्मेन्द्रः। सुतधर्मे
निसुतधर्मा। इन्द्रेन। नतस्थो। तस्थोसमुरे। समुरेपथीनाम्। समुरः।
निसम। अरे। पथीनामिति पथीनाम्॥ ५७॥ सीरां बुञ्जन्ति। बुञ्जन्तिकुवयम्।

क्र०३२

॥३६६॥

कुवयोऽमुगाऽमुगावि।वितन्वते।तन्वते।एथक्।एथुगिति।एथक्।धीरा
देवेषु।देवेषु।सुमन्तया।सुमन्तयेति।सुमन्त।य॥५५॥।मुनक्तसीरा।सीरावि।
वियुगा।मुगातनुद्धम।तनुद्धुते।हनेमोनो।मोनोवपत।वपतेह।इहबीज
मूबीजमिति।बीजमू।गिरच।चुमुष्टिः।मुष्टिः।सभराह।सभराह।असन्न।स
भराह।इति।साभराह।असन्नह।नोनेदीयः।नेदीयः।यः।इत।इतुरण्यमस्तण्यम
हम।पुक्कमेयात्।एयात्।इयादि।तीयात्॥५६॥।मुनक्तसीरा।सुफाकाः।फा
लावि।विचलपन्तु।लपन्तुभूमिम्।भूमिम्।मुनक्तसीरा।कीनात्।
अभि।अभियन्तु।यन्तुबाहेः।बाहेरिवाहेः।मुनीसीरा।हविषा।हवि
ते

॥३६६॥

धातोर्ज्ञमाना। तोर्ज्ञमाना सुपिप्यलाः। सुपिप्यलाऽर्धधीः। सुपिप्यलाऽर्
ति सुपिप्यलाः। अर्धधीः कर्त्तन। कर्त्तनास्मै। अस्मैऽर्त्तुस्मै॥६०॥ घुतेन
सीता। सीतामधुना। मधुनासम्। समैज्यनाम्। अज्यनाम्बिभ्वैभ्विभ्वैर्द्वैः। दि
भैरनुमता। अनुमतामरुद्धिभ अनुमुनेत्यनु। मता। मरुद्भिरिति मरुत्। भिभु
र्जस्वनीपयसा। पयसापिन्त्वमाना। पिन्त्वमानास्मान्। अस्मान्सीते। सीते
पयसा। पयसाभि। अज्यावचत्स्व। आवचत्स्व। वुचत्स्वेति वचत्स्व॥६१॥ ला
ङ् लम्पवीरवत्। पवीरवत्सुशेवम्। सुशेव६० सोमपित्सरु। सुशेवमिति सुशे
वम्। सोमपित्सर्विति सोमपित्सरु। तदुत्। उद्वपति। वुपतिगाम्। गामर्वम्। अवि

क्र०३२

॥३६६॥

मप्रकुर्वम। प्रकुर्वच्च। प्रकुर्वमिति प्र। कुर्वम। च। पीवरीम। पीवरीमस्य। वे
त। प्रस्य। वेदधु। वारुणम। प्रस्य। वा। दिति। प्रस्य। वत। रथु। वारुनमिति। रथु। वा। र
नम॥ ६२॥ कामदुघे। कामदुघेधुश्च। कामदुघेऽशतिकाम। दुघेधुश्चमि
त्राय। मित्रायुवरुणाय। वरुणाय च। चिति च। इन्द्रोयुष्मिभ्याम्। अग्निभ्याम्। पु
ष्टे। अग्निभ्यामि। त्यग्निभ्याम्। पुष्टे। प्रजाभ्यम्। प्रजाभ्यम्। अषधीभ्यम्। प्र
जाभ्यम्। इति। प्रजाभ्यम्। अषधीभ्यम्। इत्येषधीभ्यम्॥ ६३॥ विभुम्। अद्भुतम्। मु
द्भुतम्। अद्भुतम्। देवयाना। देवयानाऽअर्गन्तम्। देवयानाऽइति। देवयान
नै। अर्गन्तम्। तमसः। तमसस्यारम्। पारमस्य। अस्येत्यस्य। ज्योतिरपाम ॥३६६॥

आपामेसायामा॥६४॥सुजूरब्धमसुजूरितिसु।जूर?।अब्धोऽअः० यवोजि।
।अयवोभिरुपाः।अयवोरिति सयवः।भिः।उपाऽअरुणीभिः।अरुणीभिरि
त्यरुणीभिः।सजोषसावुश्विनो।सजोषसावितिसु।जोषसो।अश्विनारु
सोभिः।द६०सोभिः।सूरभद६०सोभिरितिद६०संभभिः।सूर।एतरेणएतरे
नवैश्वानुरः।वैश्वानुरऽइउ या।इउ याधृतेन।धृतेनस्वाहा।स्वाहेतिस्वा
हा॥६५॥वाऽअर्षधीः।अर्षधीःपूर्वाभिपूर्वाजानो।जानादेवेभ्यमदेवेभ्यस्त्रि
युगम्।त्रियुगम्पुरा।त्रियुगमिति।त्रि।युगम्।पुरेतिपुशमनेन।नुबुज्जुणाम्
बुज्जुणामुहम्।अह६०शुनम्।शुनमर्धमनि।धामानिसुप्त।सुप्तच।चेतिचे॥६६॥

क्र०३२

॥१७९॥

शुनम्बम्बोऽम्बु। अम्बुधामो निधामो निःसहस्रम्। सहस्रमुनः। उत्तमम्बो
रुहम्बुरुहं। इति रुहम्बम्बोऽर्धाशतक्रत्वः। शतक्रत्वोऽयम्। शतक्रत्वः इति शत
। क्रत्वः। अयमिदम्। इमम्बोऽम्बु। अगदम्। अगदङ्कत। कृतेति कृतम् ॥६७॥ अथ
धीः। प्रति। प्रतिमोदङ्कम्। मोदङ्कम्। पुष्यवतीः। प्रसूवरीः। पुष्यव
तीरिति पुष्यवतीः। प्रसूवरीरिति प्रसूवरीः। अम्बोऽम्बु। सजित्वरीः। अम्बो
ऽम्बु। सजित्वरीः। वीरुधम्। सजित्वरीरिति सजित्वरीः। वीरुधम्।
रयि। पुष्यम्। पारयि। पुष्यम्। इति पारयि। पुष्यम्। अथ धीरिति। इति मान
रम्। मानरुस्तम्। तद्म्बो देवीः। देवीरुधम्। उपजुवे। जुवः। इति जुवे। सनेयम् ॥३७९॥

३६

श्वमा अश्वज्जगाम्बासं वासं आत्मानम आत्मानुन्नव । तव पुरुषा पु
रुषेति पुरुष ॥ ६९ ॥ अश्वस्येवमवो निषदं नम निषदं नम्यर्षे । निसदं नमिति
निसदं नम । पुरुषेवमवो सति । वसति ह्युता । कुतेति ह्युता । गो न ज इत् गो भा
ज इति गो भा जं इत् किल । किलार्थे । असुथुयन् वत्सनवथ । सनवथु
रुषम । पुरुषमिति पुरुषम ॥ ७० ॥ वन्नोषधी । ओषधी । समर्गता । समर्गन्
राजान । समर्गन्तेति समु । अर्गता । राजानुः । समिता विष । समिता विवेति
समितो । इवा विप्रुः सो । स उच्चते । उच्चते निषक् । निषग्ने क्षोहा । रक्षोह
मीव चार्तेन । रक्षोहेति रक्षुहा । अमीव चार्तेन इत्यमीव चार्तेन ॥ ७१ ॥

ॐ३२

॥३८०॥

अम्बावुनी ६ सोमावुनीम् । अश्ववुनीमित्यम्बावुनीम् । सोमावुनीमुर्जयन्ता
म् । सोमवुनीमिति सोमावुनीम् । उर्जयन्तामुदौजसम् । उदौजसमित्युत् । अजस
म् । आवित्ति । अविस्ति सर्वभिसर्वाः । अर्षधीः । अर्षधीरसो । अस्माः । अ
रिष्टनातये । अरिष्टनातयुः । इत्यरिष्टनातये ॥ ७२ ॥ उच्छ्रमाः । शुक्लाः । अ
र्षधीनाम् । अर्षधीनाङ्गावै । गावो गोष्ठादिव । गोष्ठादिवैरते । गोस्यादिवैति
गोस्यान् । इवा । इरन् । इमीरते । धनं । सन्निव्यन्तीनाम् । सन्निव्यन्तीनात्मो
मोनेम् । आत्मानन्तव । नवंपुरुष । पुरुषेति पुरुष ॥ ७३ ॥ इष्टुनिर्नीम ।
नामवः । द्योमाना । माताथौ । अथोयुयम् । अथोऽइत्यथौ । युयत् । स्य । स्यु ॥ ७४ ॥

निष्कृतीः। निःकृतीरिति निःकृतीः। सीराः पतुत्रिणीः। पतुत्रिणीस्थनास्य
 नुयत्। यद्वा मयति । आमयति निः। निष्कृथा। हृषेति हृष॥७४॥ अतिवि
 श्वामिद्विश्वामपरिष्ठाः। परिष्ठास्तेनऽइव। परिस्थाऽइति परि। स्थाः। स्तेनऽइ
 व। जन्म। स्तेनऽइवेति स्तेनऽइव। जन्मकमु। अक्रमु। त्सक्रमु। अष
 धीः। प्रा। प्राचुच्यवु। अचुच्यवुर्भूत्। यत्किम्। किञ्च। चतन्वुः। तन्वोरप
 रपुऽइति रपः॥७५॥ बद्धिमाः। इमा ब्राजयेन्। ब्राजयेन्नुहम्। अहमोष
 धीः। अषधीर्हस्ते। हस्तेऽआदधे। आदधऽइत्या। दधे। आत्मा। अक्ष्मस्य
 । अक्ष्मस्य नश्यति। नश्यति पुरा। पुरा जीवन्। जीवन्मजीवन्। जीवन्मजीवन्। जीवन्

क० ३२

॥३६९॥

मुद्रतिजावागर्भमभुषेति युथा ॥ ६६ ॥ वस्यौषधीः ॥ अषधीः प्रसन्नया प्रस
र्यथाङ्गमङ्गम् ॥ प्रसप्ययेति प्रसप्यया ॥ अङ्गमङ्गम्यरूप्यरुः ॥ अङ्गमङ्ग
मित्यङ्गम् ॥ अङ्गम् ॥ परम् ॥ परुरित्तिपरम् ॥ परम् ॥ ततोषक्षम् ॥ अक्षम् ॥ वि
बाधद्धे ॥ बाधुध्वः ॥ उग्रः ॥ उग्रोर्मध्यमश्चिन्वा ॥ मध्यमश्चिन्वा ॥ विमध्यमश्चिन्वा ॥ रि ७
॥ इव ॥ ६६ ॥ साकं ॥ अक्षम् ॥ अक्षम् ॥ प्रपत्त ॥ पुत्तचायेण ॥ चायेण कि कि द्विवि
ना ॥ कि कि द्विविनेति कि कि द्विविना ॥ साकम् ॥ चार्तस्य ॥ चार्तस्य दूज्या ॥ आ दू
ज्या साकम् ॥ साकन्तस्य ॥ नृश्यनिहाकया ॥ निहाकयेति निहाकया ॥ ६६ ॥
अन्याकम् ॥ अ न्याम् ॥ अन्यामवन्तु ॥ अवन्तु न्या ॥ अन्यामवन्तु ॥ ॥ ३६९ ॥

न्यस्याऽउर्ध्व। उर्ध्ववत्। अवतैत्यवताताः सर्वभिसर्चभिसम्बिद्वानाः। सम्बि
द्वानाऽइदम्। सम्बिद्वानाऽइति सम्। बिद्वानाः। इदमे। मे प्रा। प्रावत्। अवता
वचमवचुऽइति वचम्। ७९॥ योः फलिनीः। फलिनीरफलाः। अफलाऽअ
पुष्योः। अपुष्यायाः। याश्रयाः। चुपुष्यिणीः। पुष्यिणीरिति पुष्यिणीः। बहुस्य
तिप्रसूतास्ताः। बहुस्यतिप्रसूताऽइति बहुस्यति। प्रसूताः। तानेभनो
मुच्यन्तु। मुच्यन्त्वहंसः। अहंसऽइत्यहंसः॥ ८०॥ मुच्यन्तुमा। माशुप
पु। श्यादथो। अथो धरुण्यान्। अथोऽइत्यथो। धरुण्यादुन। उनेसुन।
अथो नमस्ये। अथोऽइथोसे। नमस्यपट्टीशान्। पट्टीशात्सर्वस्मान्। सर्वस्मादे

क्र०३२

॥३८२॥

वक्लिषिषात्। देवक्लिषिषादिति देव। क्लिषिषात्॥ ८१॥ अवपार्तन्तीरवद
व मा अँपतंन्तीरित्यवपतन्तीः। अवदद्विवोः। दिवः अर्षधयः। अर्षधयस्व
रि। परितिपरि। मञ्जावम। जावमुममवोमहे। अममवोमहेन। नसोः। सरि
ष्याति। रिष्यातिरूपेषः। पुरुषु इति पुरुषः॥ ८२॥ मा अर्षधीः। अर्षधीः
सोमराज्ञीः। सोमराज्ञीर्वृद्धीः। सोमराज्ञीरिति सोमराज्ञीः। वृद्धीः शुनव
चक्षणाः। शुनविचक्षणा इति शुनविचक्षणाः। तासामसि। असित्वम्।
त्वमुत्तमा। उत्तमारम्। उत्तमेत्युत्तमा। अरुङ्गामायकामा यशम्।
शङ्कद्वे। द्वे इति द्वे॥ ८३॥ विष्टिताः दृष्टिवा म। विस्थिता इति वि॥ ३८२॥

स्थिताः। एधि वीमर्तु। अन्वित्यर्तु। बहुस्य निप्रसूताः स्येऽन्। बहुस्य नि
प्रसूताः इति बहुस्य नि। प्रसूताः। अस्ये सम। सन्दत्त। दत्त वी। म। वी।
सुमिति वी। सुमि। ८४॥ मा। च्चेदम। उदमपुष्टवन्ति। उपुष्टवन्ति माः। एव ३
उपुष्टवन्तीत्युपा। पुष्टवन्ति। मा। च्चेदम। दुरभ्य रंगताः। परंगताः। र ४
निपरांगताः। सर्वसुज्जत्य। सुज्जत्य वीरुधः। सुज्जत्येति सुम। गत्य। वीरु
धः इति वीरुधः। ८५॥ मा। वंम। वीरिषु नू। रिषु त्वनिता। खनिता वस्ये। व
स्ये च। चाहम। अहस्वनामि। खनामि व। वुः इति वः। द्विपाञ्चतुष्यात्। द्विपा
दिति द्वि। पात्र। चतुष्यादस्माकम। चतुष्यादिति चतुमपात्र। अस्माक ६० सर्वम्।

ॐ३२

॥१८३॥

सर्वमस्तु। अस्तु नानुरमा। आनातुरमित्यनानुरमा॥६६॥ अर्धधयः सम। सम
वदन्त। अबदन्त सोमेन। सोमेन हंसै। सहस्रोरा। राजेतिराज्ञा। यस्मै कृणे
ति। कृणेति। ब्राह्मणः। ब्राह्मणस्तमा। तदं राजन। राजन्यारयामस्ति। पा
उयामुसीति पारयामसि॥६७॥ नाशुयित्री बुलासस्य। बुलासु स्यात्सि। अ
र्शसः। उपचिताम। उपचितामसि। उपचितामि। त्र्युप। चिताम। असीत्यसि
॥ अथोऽज्ञस्य। अथोऽस्यथो। शतस्य। अक्ष्माणाम्। अक्ष्माणाम्याकारो
पाकारोरसि। पाकारोरिति पाक। आरोः। असिना चानी। नाशुनीति नानी शी
॥६८॥ त्वाङ्गध्वीः। गन्धर्वाः। अश्विनः। अश्विनं न द्रुम इन्द्रो बृहस्पतिः॥१८३॥

बहुस्यतिरिति बहुस्यति ॐ षुधे सोमम सोमो राजा राजा विद्वान् विद्व
न्यक्षमात् यक्ष्मा दमुच्यत अमुच्यते तमुच्यत ॥ ८९ ॥ सहस्वमे मेऽअर
तीः अरतीः सहस्व सहस्व एतनायुतः एतनायुत इति एतना
युतः सहस्व सर्वम् सर्वम्पामानम् पापमानम् सहमाना सहमानासि
॥ अस्योषधे ॐ षुधे इत्योषधे ॥ ९० ॥ दीर्घायुस्ते दीर्घायुरिति दीर्घा
आयुः तर्जु षुधे ॐ षुधे खनिता खनिता यस्मै यस्मै च चक्षुः त्वा ख
नामि खनाम्यहम् अहमि सहम् अथोत्वम् अथो इत्यथो त्वदीर्घा
युन दीर्घायु ऋत्वा दीर्घायुरिति दीर्घा आयुः भूत्वा शर्वते त्वा शून

स्यै। कस्यैदेवाय। देवाय हविषा। हविषा विधेम। विधेमेति विधेम॥१३॥
अज्या वर्तस्व। आ वर्तस्व। वर्तस्व पृथिवि। पृथिवि भुजेन। भुजेन पर्य
सा। पर्यसा सह। सहैति सह। वृषान्ते। तेऽग्निः। अग्निरिषितः। इषि
तोऽअरो हन्। अरो ह दित्यरो हन्॥१४॥ अग्नेषन्। यन्ते। तेषु क्रमः। शु
क्रश्चन्द्रम। चन्द्रम्युतम। पुनश्च। च भक्षियम। भक्षियमिति भक्षियम। स
देवेभ्यः। देवेभ्यो न रामसि। न रामसीति न रामसि॥१५॥ इषं मूर्जम्। मू
र्जमुहम्। अहमितिः। इतऽआर्दम्। आर्दमृतस्य। कृतस्य बोनिमू। बो
निमहिषस्य। महिषस्य धारम्। धारमिति धारम्। आमी। मागेषु। गो

क्र० ३२

॥३८५॥

धुविशतु। विशत्वातनूषु। आतनूषु। तनूषुजहामि। जहामिसेदिम्। सेदि
मनिराम्। अनिराममीवाम्। अमीवामिसमीवाम्॥१६॥ अनेतवातव
अवेम। अवेवप्यमवयेमहि। महिक्काजन्ते। भ्राजन्ते। अर्च्यम। अर्च्य
वि योविभावसो। विभावसोऽइतिभां वसो। बृहद्भानोऽशवसा। बृहद्भानोऽइति
बृहन्भानो। शवसावार्जम्। वार्जमुक्कम्। उक्कुन्दधा
सि। दधासिद्वाशुषे। द्वाशुषेकवे। कवुऽइतिकवे॥१७॥ पावकवर्च्चाः।
शुक्रवर्च्चाः। पावकवर्च्चाऽइतिपावक। वर्च्चाः। शुक्रवर्च्चाऽअ
अनूनवर्च्चाः। शुक्रवर्च्चाऽइतिशुक्र। वर्च्चाः। अनूनवर्च्चाऽउत। अनूनवर्च्चाः॥३८५॥

इत्यनन। वच्चाः। उद्वि यर्षि। इयुषि ता नुना। भानुने नि भानुना। पुत्रो मातरा मा
तरा विचरन्। विचरन्नुप। विचरन्नि नि वि। चरन्। उपावसि। अवसि एण क्षि
। एण क्षिरो दसी। रो दसी उभे। रो दसी रतिरो दसी। उभे रत्युभे। १६। उज्जो
नपात। नपाज्जात वेदः। जात वेदः सुशस्ति निम जात वेद रति जात। वेदः
सुशस्ति निर्मदं स्व। सुशस्ति निरिति सुशस्ति। निम मन्दं स्व धीति निम धीति
निर्हितः। धीति निरिति धीति। निम। हित रति निर्हितः। से रत्न मत्वे रति ले र
प्रसम। सन्दधुः। दधु र्नि र्वर्षसः। र्नि र्वर्षसः श्वित्रो नयः। र्नि र्वर्षसः
रति र्नि र्वर्षसः। चित्रो नयो वाम जानाः। चित्रो नय रति चित्रा र्जुन यः। वाम

क्र०३२

॥३८६॥

जाताऽऽतिवामा जाताऽ॥१९॥ इरुज्जन्नेने अग्ने प्रथयस्व प्रथयस्व जन्तु
भिर्भजन्तु भिरस्मे जन्तु निरिति जन्तु भिर्भ अस्मे रायः अस्मे इत्सस्मे रा
योऽमर्त्यः अमर्त्ये त्यमर्त्यः सदे र्शितस्य दृशितस्य च पुषः वषुषो वि वि
राजसि राजसिष्टणक्षिष्टिष्टि सानुसिम् सानुसिक्कनुम् क्रतुमिति
क्रतुम् ॥३००॥ इष्कृत्तरि मध्वरस्य अध्वरस्य प्रचेतसम् प्रचेतसङ्क्षये
न्तम् प्रचेतसुमिति प्रचेतसम् क्षयन्तु रधसः राधे सोमहः मरु
इति मरुः रातीन्वामस्य वामस्य सुभगम् सुभगम् मुहीम् सुभगामिति
सुभगम् मुहीमिषम् इषुन्दधासि दधासि सानुसिम् सानुसिष्ठुरपिम् ॥३८६॥

३६

रुयिमिति रुयिम् ॥ १०१ ॥ ऋतावीनम् महिषम् ॥ ऋतवीनमित्युत ॥ वीनम्
 महिषम् विश्वदर्शनम् ॥ विश्वदर्शनमुग्निम् ॥ विश्वदर्शनमिति विश्वदर्श
 तम् ॥ अग्निर्दं सुमन्नाय ॥ सुमन्नायधिरे ॥ दुधिरपूरः ॥ पुरोजनाः ॥ जनाः इति
 जनाः ॥ श्रुत्कर्षादं सप्रथस्तमम् ॥ श्रुत्कर्षमिति श्रुत्कर्षम् ॥ सप्रथस्तम
 न्त्वा ॥ सप्रथस्तमुमिति सप्रथस्तमम् ॥ त्यागिरा ॥ गिरा देव्यम् ॥ देव्युमानु
 षा ॥ मानुषा युगा ॥ युगेति युगा ॥ १०२ ॥ आर्क्यस्वा ॥ व्यायस्वसम् ॥ सर्वे तु
 एतुने ॥ ते विश्वर्तेन विश्वर्ते सोम ॥ सोमदृष्ट्यम् ॥ दृष्ट्यमिति दृष्ट्यम् ॥ भ
 वावाजस्य ॥ वाजस्यसङ्गथे ॥ सङ्गथ इति समागथे ॥ १०३ ॥ सन्ते ॥ ते पयोदं सि

क्र० ३२

॥३८६॥

पयसि सिसमः समुयन्तु। उँ रसै बन्तु वाजाः। वाजा वृष्यानि। वृष्यान्मः
भिमानिषाहं अभिमानि सहज रसं भिमानि। सहं आप्यार्यमानो अ
मृताया आप्यार्यमानः रसाप्यार्यमानः। अमृताय सोम। सोमदिवि। दि
विश्रवाँ सि। श्रवाँ स्युत्तमानि। उत्तमानिषा उत्तमानीत्युत्तमानि।
धिषेति धिषा॥३०४॥ आप्यायस्व। व्यायस्व मद्दिन्तम। मद्दिन्तम सोम। मुद्दि
न्तमेति मद्दिन। तम। सोम विश्वेभिः। विश्वेभिरुँ शुभिः अँ शुभिरित्युँ
शुभिः भवोनः। नः स प्रथस्तमः। प्रथस्तमः सखा। स प्रथस्तमः इति स
प्रथमतमः। सखा वृधे। वृध इति वृधे॥३०५॥ आने। ने वृत्सो। वृत्सो मनम॥३८६॥

२ सु

मनोवमत्। प्रमुत्पुरुमान्। परमाच्चित्। चित्सुधस्यात्। सुधस्यादिति सुधा।
स्यात्। अग्रेत्वाङ्गमया। त्वाङ्गमयागिरा। त्वाङ्गमुयेतित्वाम्। कामया। गि
रेतिगिरा॥१०६॥ तुभ्यन्ताः। ताऽअङ्गिरस्तम। अङ्गिरस्तमविष्वाभम। अङ्गिर
स्तमेत्यङ्गिरः। तमाविष्वाभसुक्षितयमसुक्षितयुः। एथक्। सुक्षितयुऽइति सु
क्षितयम। एथगिति। एथक्। अग्रेकामाय। कामायमैमिरे। येतिरुऽइति येमि
रे॥१०७॥ अग्निः। प्रियेषु। प्रियेषुधामसु। धामसुकाममधामस्वितिधाम। सुका
मोभुनस्य। भुनस्यमध्यस्या। मध्यस्येति। मध्यस्यासुम्नाउर्कमसुम्नाउर्किसु
म्नारः। एकोवि। विराजति। राजतीतिराजति॥१०८॥ ॥ इतिवाजसनेयसं

क्र०१३

॥१८६॥

हिनायदक्रमद्वादशमोऽध्यायः ॥१३॥ ॥ मयि गृह्णामि गृह्णाम्यग्रे अग्रे अ
ग्निम् अग्निं ६० रायः रायस्योषाय पोषाय सुप्रजा स्ताय सुप्रजा स्ताय सु
धीर्षाय सुप्रजा स्तायेति सुजाः त्वाय सुधीर्षयेति सुधीर्षायामा मुदे
ताः ॐ इत्यै देवताः स चन्ताम् स चन्तामिति स चन्ताम् ॥१॥ च त्मजज्ञा
नम् जज्ञानम् प्रथमम् प्रथमस्युरस्तात् पुरस्ताद् द्वितीयम् ततः सीम् ततः
सुरुचम् सुरुचो वैनः सुरुच इति सु रुचम् वैन आ वः आवरित्या वरा
स बुध्नाम् बुध्ना उ पु माः उ पु मा अस्या उ पु मा इत्यु पु माः अस्य विष्ठाः
विष्ठाः सतः विस्था इति विस्थाः सतः च यो निर्मा यो निर्मा सतः ॥१८६॥

नश्च। चुद्धि। विवर्धनवृत्तिवशा। शहिरण्यगर्भः समहिरण्यगर्भः इति हिर
 ण्यगर्भः। समवर्त्तत। अवर्त्तताग्रे। अग्रे भुतस्य। भुतस्य जातः। जातः प
 र्तिमयतिरेकमएकं आसीत्। आसीदित्यासीत्। सदाधार। द्वाधार ए
 धिवीम्। एधिवीन्याम्। द्यामुन। उतेमाम्। मामि तीमाम्॥३॥ द्रुसश्च ३४
 ५ चु स्कन्द। स्कन्द एधिवीम्। एधिवीमनु। अ नुद्याम्। द्यामिमम्। उमश्च
 । चु भोनिम्। भोनिमनु। अनुयः। शश्च। चु पूर्वम्। पूर्वः इति पूर्वम्। समानं
 भोनिम्। भोनिमनु। अनुसञ्चरन्तम्। सञ्चरन्तद्रूपम्। सञ्चरन्तमिति
 समुच्चरन्तम्। द्रुसञ्जुहोमि। जुहोम्यनु। अनुसप्त। सप्तहोत्री। होत्राः ३५

和弦

[illegible]

॥६॥ लुणुषपाजभ पाजुः प्रसितिम् प्रसितिन्ना प्रसितिमिति प्र। सिनिम्
नष्टस्वाम् एष्ट्वी शुहि। शुहिराजैवा राजेवामचान् राजेवेति राजाश्वा
अमवांशः ॥ ५ ॥ इमेन। अमवानित्यम। वान् इमेनेतीमेन। तृष्ठीमनु। अनु
प्रसितिम् प्रसितिन्द्रणानां प्रतिस्तिमिति प्र। सिनिम् द्रुणानोस्ती। अस्ता
सि। असिबिद्य। बिद्यैरुक्षसंभरुक्षसस्तपिष्ठेः। तपिष्ठेरिति तपिष्ठेः
॥ ६ ॥ तवन्मासं भन्मासं आशुया। आशुयापतन्ति। आशुयेत्याशुया।
पतन्मनु। अनुस्यश। स्यशधृषुता। धृषुताशुशेचान। शोशुचान्
तिशोशुचान। तपूष्यन्ते। अनेजुहु। जुहुपतज्जान। पतज्जानसं

ॐ०३३

॥३९०॥

दितः। असन्दिनो वि। असन्दिनः इत्यसंमूदिनः। द्विस्तज। स्तज वि श्रक्। वि
घुल्कोः। उल्का इत्युल्कोः॥१॥ प्रतिस्पश्मस्य श्रोविः। द्विस्तज। स्तज
तूर्णितमः। तूर्णितमो जैवे। तूर्णितमः इति तूर्णितमः। तवापायुः। पायु
विशेः। विशेः अस्याः। अस्याः अदेव्यः। अदेव्यः इत्यदेव्यः। यो नमनो दु
रे। दुरेः अघरीः सः। अघरीः सोमः। अघरीः सः इत्यघरीः सः।
योः अन्ति। अन्त्यगै। अन्त्यगै माकिम माकिष्टे। तेत्यर्थिभ अघिरा दध ध
नः। आदध धनः। दध धनः इति दध धनः॥३०॥ उदग्ने। अग्नेतिष्ठ। तिष्ठ प्रणि।
प्रत्याननुषा। आननुषा। तनुषनि। न्यमित्रान्। अमित्रांश्च। अषतात्। अषता॥३१॥

त्रिगुहेते। त्रिगुहेतुः। इतिगुहेते। बोनेननोः। अरतिम्। अरतिः० समिधान।
२-च समिधानं नै। समिधने तिसम्। इधान। चुनेनीचा। नीचातम्। तन्ध
क्षि। धृष्टतुसम्। अतसन्ना। नशुष्कम्। शुष्कमिति शुष्कम्॥११॥ दुर्द्धोर्नवा
प्रवप्रति। प्रतिविद्या। विद्याधि। अद्यस्मत्। अस्मदावि। आविष्णुषा। ल
णुषंदैवानि। दैवान्यग्ने। अग्नः। इत्यग्ने। अवस्थिरा। स्थिरानेनुहि। तनु
हि। शतुज्जनाम्। शतुज्जना। जामिम्। शतुज्जनामिति शतु। जनाम्। ज
मिमजामिम्। अजामिम्। प्रमृणीहि। मृणीहि। शत्रून्। शत्रुनिति शत्रून्।
अग्नेष्वा। त्वातेजसा। तेजसासादयामि। सादयामीति सादयामि। इन्द्रस्य

क्र० ७३३

॥३९९॥

५६

ति

त्वात्वेजसा॥ ॐ जसा सा दयामि॥ सा दयामी सा दयामि॥ ३२॥ भुवो जस्य॥ भु
जस्य रजसः॥ रजसश्च॥ चनेता॥ नेता यत्र॥ यत्रानियुद्धि॥ नियुद्धिः सचसे
नियुद्धिरिति नियुत्॥ तिम् सचसेति वाक्मिम्॥ शिवाभिरिति शिवाभिम्
दिविमुर्ध्वनम्॥ मुर्ध्वनन्दधिषे॥ दधिषे स्वर्णम्॥ स्वर्णजिह्वम्॥ स्वः सामि
तिस्वः॥ साम्॥ जिह्वामने॥ अनेचलुषे॥ चलुषे वाहम्॥ हव्यवाहमिति
हव्यवाहम्॥ ३३॥ ध्रुवाक्षि॥ असिधुरुणा॥ धुरुणा स्तृता॥ आस्तृता वि
श्वकर्मणा॥ अस्तृतेत्या॥ स्तृता॥ विश्वकर्मणेति श्वेति॥ कर्मणा॥ माला
त्वात्समुद्रः॥ समुद्रः॥ उत॥ उदधीन्॥ वृधीन्मा॥ मासुपुष्पः॥ सुपुष्पेति॥ ॥३९९॥

माना॥ सुपुष्पं शतिसुपुष्पं॥ अर्चयमाना पृथिवीम्॥ पृथिवी नृ० ह० ह०
हेति ह० ह०॥ ३४॥ प्रजापतिष्वा॥ प्रजापतिरिति प्रजापतिः॥ त्वासादयुवु॥
सादयत्तु यामू॥ अपामृष्टे॥ पृष्ठे समुद्रस्य॥ समुद्रस्ये मन्॥ एमन्नि स्ये मन्॥
व्यचस्वती म्रथस्वती म्रथस्वती म्रथस्वती म्रथस्वती पृथिवी॥ पृथिव्युसि॥
असीत्यसि॥ ३५॥ भूर्भूमिर्भूमिरिति॥ अदितिर्विश्वधाया॥ विश्वधा
या विश्वस्य॥ विश्वधायां शतिर्विश्वधाया॥ विश्वस्य भुवनस्य॥ भुवनस्य
धन्व॥ धन्वति धन्व॥ पृथिवी च॥ शुद्ध ह० ह०॥ ह० ह०॥ माहि० सी॥ हि०
सीरिति हि० सी॥ ३६॥ विश्वस्मे प्राणाय॥ प्राणायो यानाय॥ अपानाय॥

॥३९३॥

॥३९२॥

नाया अया नायेत्यप। अयेना। अना यो दानाय। अनायेति वि। आना
य। उदानाय प्रतिष्ठाये। उदानायेत्यन। आनाय। प्रतिष्ठाये चुरिनाय
। प्रतिस्थायाऽऽति प्रति। स्थाये। चुरिनायेति चुरिनाय। अग्निष्ठा।
त्वाभि। अभिपानु। पानुमुत्ता। मुत्ता स्वस्या। स्वस्या छुर्दिषा। छुर्दिषा
शन्तमेन। शन्तमेनेति शम्। तमेन॥३६॥ काण्डात्काण्डात्पुरोहन्ती।
काण्डात्काण्डाद्विनिकाण्डान्। काण्डान्। पुरोहन्ती परुषः परुषः। पुरो
हन्तीति पुरोहन्ती। परुषः परुषस्य रि। परुषः परुषऽऽति परुषः। परु
षः। परीति परि। एवान्नम नोद्वे। द्वे प्र। प्रतनु। ननु सहस्रेण। हसेस्ते॥३९२॥

णशनेन।शनेनच।चेतिच॥३६॥याशनेन।शनेनप्रतनोषि।प्रतनोषिसह
स्त्रेण।प्रतनोषानिप्रानुनोषि।सहस्त्रेणविरोहसि।विरोहसीतिविरोहसि
।तस्यास्तोतेदेवि।देवीष्टके।उष्टकेविधेम।विधेमहविषा।हविषावयम्।
वयमिति वयम्॥३७॥यास्तोतेऽग्ने।अग्नेसूर्ये।सूर्येरुचमरुचोदिवम्
।दिवमातुन्वन्ति।आतुन्वन्तिरुश्मिभिर्मातुन्वन्तीत्यातुन्वन्ति
।रश्मिभिरिति रश्मिभिर्मातुन्वन्ति।नोऽअद्य।अद्यसर्वाभिः।सर्वाभी
रुचे।रुचेजनाय।जनायनः।नुस्तुधि।स्तुधीतिस्तुधि॥३८॥यावमवोदेवा
।देवाःसूर्ये।सूर्येरुचमरुचोगोषु।गोष्वेषु।अश्वेषु।शारुचमरुचः

॥३९३॥

॥३९३॥

इति रुचः इन्द्राग्ना ताभिः इन्द्राग्ना उ३ ता न्द्राग्ना ताभिः सर्वाभिः सर्वाभीरु
चमरुचन्तः नोधुत्ताधत्त बृहस्पते बृहस्पत इति बृहस्पते ॥२५॥ विर
ज्योतिर्भविराडिति विराट् ज्योतिरधारयत् अधायैरेस्वराट् स्वराज्यो
तिर्भविराडिति स्वराट् ज्योतिरधारयत् अधारयदित्यधारयत् एष्ट
एष्टिष्ठा ॥ एष्टिष्ठा ज्योतिष्मताम् ज्योतिष्मतामिति ज्योतिष्मताम् वि
ष्टु ज्योतिर्भविराडिति विष्टु अग्निष्टे ते धिर्वैतिः अधिपतिरि
त्यधिपतिः ॥२६॥ मधुष्टु चमार्धवः मार्धवश्चैव च वासन्तिको वास
निकाचुत्तः क्रुत्तः अग्नेः क्रुत्त इत्युत्तः अग्नेरन्तः श्लेषः अन्तः श्लेषो ॥३९३॥

सि। अन्तःश्लेषः इत्यन्तःश्लेषः। असि कल्येताम्। कल्येताम्। न्यावा दधिवा
। द्यावा दधिवा कल्येताम्। द्यावा दधिवा इति द्यावा दधिवा। कल्येताम्
मायम्। आपुः अर्धधयः। अर्धधयः कल्येताम्। कल्येताम्। अन्तः
युः दर्थकः। दर्थकः। मम ज्येष्ठाया ज्येष्ठाया सव्रताः। सव्रताः इति स।
व्रताः। अन्तःश्लेषः अन्तःश्लेषः। सव्रताः। सव्रताः। सव्रताः। सव्रताः।
सः। अन्तःश्लेषः द्यावा दधिवा। द्यावा दधिवा इति द्यावा दधिवा।
दधिवा। इति द्यावा दधिवा। इति द्यावा दधिवा। इति द्यावा दधिवा।
इति द्यावा दधिवा। इति द्यावा दधिवा। इति द्यावा दधिवा। इति द्यावा दधिवा।

क्र०१३

३९४॥

मानाः॥ इन्द्रमिव देवाः॥ इन्द्रमिवेतीन्द्रम्॥ इवा देवाः॥ अभिसम्बिशन्तु॥ अभिस
म्बिशन्तु ध्रुवे॥ अभिसम्बिशन्त्वित्यभि॥ सम्बिशन्तु॥ ध्रुवे सीदतम्॥ ध्रुवे
इति ध्रुवे॥ सीदन्मिति सीदतम्॥ २९॥ अथा दक्षि॥ असि सहमाना॥ सह
माना सह स्वा॥ सह स्वाराती॥ अरातीः सह स्वा॥ सह स्व घन नायतः॥ एत
नायतः॥ इति घन ना॥ यतः सह स्व वीर्यासि॥ सह स्व वीर्येति सह स्वा॥ वी
र्या॥ असि सा॥ सामा॥ मा जिन्व॥ जिन्वेति जिन्व॥ ३०॥ मधुवाता॥ धा
ताः॥ क्रतायते॥ क्रतायते मधु॥ क्रतायत इत्येता॥ यते॥ मधु क्षरन्ति॥ क्ष
रन्ति सिन्धवः॥ सिन्धव इति सिन्धवः॥ माङ्गीर्नः॥ नः॥ सन्तु॥ सन्तोषधीः॥ ३१॥

अर्धधीरित्योर्धधीः॥२५॥मधुनक्तमू।नक्तमुत।उतोषसे।उषसोमधु
मन।मधुमुत्यार्ध्वमू।मधुमुदितिमधु।मन।पार्थिव६०रजभरजुइति
रजभमधुद्यौः।द्यौरस्तु।अस्तुनः।नःपिता।पितेतिपिता॥२६॥मधुमा
नन।मधुमानितिमधुमान। नोबनस्य
तिमबनस्यतिमधुमान।मधुमा०॥अस्तु।मधुमानितिमधुमान।
अस्तुसूर्यः।सूर्यःइति।सूर्यममादुर्गावमगावोभवन्तु।भवन्तुनः।
नःइतिनः॥२७॥अवाङ्मन।गमन्त्सीद।सीदमा।मात्वा।त्वासूर्यम
सूर्योभि।अभिर्तासीन्।तासीन्मा।मानिः।अग्निर्वैश्वानरः।वैश्वान

क०३३

॥३९५॥

नुरऽशतिवैष्वा नुरोऽअर्चिन्तपत्राः प्रजानिअर्चिन्तत्रोपेऽरत्यर्चिन्ना
पत्राः। प्रजाऽअनुवीक्षस्व। प्रजाऽशतिप्रजाः। अनुवीक्षस्वानु। अ
नुवीक्षस्वेत्यनु। वीक्षस्वाअनुत्वा। त्वादिव्या। दिव्योदष्टिभद्वष्टिभस
चताम्। सचतामिति सचताम्। र्क्षित्रीन्स मुद्रान्। समुद्रान्समू। स
मस्यपत्न। अस्यपत्नवर्गान्। स्वर्गान्पाम्। स्वर्गानिति स्वर्गान्। अ
पाम्पतिभपतिर्द्विषुभे। द्दुषुभऽरष्टकानाम्। रष्टकानामि तीष्टकाना
म्। पुरीषम्बसानः। बसानः सुकृतस्य। सुकृतस्यलोके। सुकृतस्येति
सुकृतस्य। लोकेनत्रानत्रेगच्छ। गच्छयन्त्राशत्रुपूर्वपूवैपरैतः। परैः॥३९५॥

ताऽइतिपरा॥इताः॥२९॥इतोर्जज्ञे।जज्ञेप्रथमम्।प्रथममेभ्यः।एब्बोयो
निभ्यः।योनिभ्योऽअधि।योनिभ्यऽइतिपोनिभ्यः।अधिजातवैदाः।
जातवैदाऽइतिजातवैदाः।सगायत्र्या।गायत्र्यान्निष्पुभा।निष्पुभानुष्पु
भा।निस्तुभेतिनिस्तुभा।अनुष्पुभाच।अनुस्तुभेत्यनुस्तुभा।चदेवेभ्यम
देवेब्बोहव्यम्।हव्यम्बृहत्।बृहत्नुप्रजानन्।प्रजाननितिप्रजानन्॥३०॥
रुषेराये।रायेरमस्व।रमस्वसहसे।सहसेद्युम्ने।द्युम्नऽउर्जे।उर्जे
अपत्याय।अपत्यायेत्यपत्याय।सम्नाउसि।सम्नाउतिस्मृ।राट्।
असिस्वराट्।स्वराउसि।स्वराउतिस्व।राट्।असिसारस्वतो।सारस्व

क्र०९३

॥३९६॥

तोत्वा॥त्वोत्सो॥उत्सोप्र॥प्रावताम॥अवुतामिर्सवताम॥३३॥अग्नेषुस्वा॥बु
द्वाहि॥दिशे॥येतर्वा॥तवाश्वसः॥अम्बीसोदेव॥देवसाधवे॥साधवुर्इति
साधवे॥अरुम्बहन्ति॥बहन्तिमुन्यवे॥मुन्यवुर्इतिमुन्यवे॥३४॥बुद्वाहि
॥हिदेव॥हृतमान॥देव॥हृतमां॥अश्वान॥देव॥हृतमां॥नितिदेवा॥हृतमा
न॥अश्वान॥अग्ने॥अग्नेरुथीरिव॥रुथीरिवेतिरुथी॥इवानिहोता॥
होतापुर्ब॥पुर्ब॥सिद॥सदुर्इतिसद॥३५॥सम्यक्त्वंवन्ति॥सुवन्ति
सरितः॥सरितो॥न॥नधेना॥धेना॥अन्न॥अन्नर्हदा॥हृदामनसा॥म
नसापुयमाना॥पुयमाना॥इतिपुयमाना॥एतस्यधरा॥धरा॥अभि॥३६॥

अभिचाकशमि। चाकशमिहिरण्यमहिरण्ययौवेतुसः। वेतुसोमर्धे। मध्ये
५७ अग्नेः। अग्नेरिसुग्नेः॥ ३४॥ ऋचेत्वा। त्वारुचे। रुचेभासे। भासेज्योति
षे। ज्योतिषु इति ज्योतिषे॥ अर्धद्विदम्। इदं द्विष्वस्य। द्विष्वस्य भुवन
स्य। भुवनस्य वाजिनम्। वाजिनमुग्नेः। अग्नेर्ध्वानुरस्य। ध्वेष्ट्वानुरस्य
चाचेतिचा॥ ३५॥ अग्निर्ज्योतिषा। ज्योतिषा ज्योतिष्मान्। ज्योतिष्मान्नु
क्मः। रुक्मो ध्वंसः। ध्वंसः ध्वंसवान्। ध्वंसवानिति ध्वंसवान्। सुसुहेद
असि। सहस्रदा इति सहस्रादाः। असि सहस्राया। सहस्रायत्वा॥ त्वेति त्वा
॥ ३६॥ अदित्यङ्गम्। गङ्गाम्ययसा। पर्यसासम्। समङ्घ्रिः। अङ्घ्रिः सहस्रस्य।

सहस्रस्यप्रतिमाम्। प्रतिमाविश्वरूपम्। प्रतिमामितिप्रतिमाम्। विश्व
रूपमिति विश्वरूपम्। परिच्छि। बुद्धिः हरसा। हरसामा। माजि। अभिम
० स्याः। मु० स्याः। शतायुषम्। शतायुषम्। शतायुषम्। शतायुषमिति श
ता। आयुषम्। कणुहि। चीयमानः। चीयमानः। इति चीयमानः। ॥३६॥ वा
तस्यजुतिम्। जुतिम्बरुणस्य। चरुणस्यनातिम्। नातिमम्बरम्। अम्बर
जज्ञानम्। जज्ञानम्। सरिरस्य। सरिरस्यमद्यो। मद्युः इति मद्यो। शिषु
नदीनाम्। नदीनाम्। हरिम्। हरिम्। बुधम्। अर्द्धिबुधम्। अर्द्धिबु
धमित्यर्द्धिबुधम्। अग्नेमा। माहि ० सीः। हि ० सीः। पुरमे। पुरमे। ओम ॥३९६॥

नृद्यो मुन्नितिवि। ॐ मन् ॥ ३६ ॥ अजं सु मिन्दुम्। इन्दु मरुषम्। अरुषम्
रुण्यम्। भुरण्यम्। मिम्। अमिमीडे। इडे पुर्वचित्तिम्। पुर्वचित्तिन्नमो
मि। पुर्वचित्तिमिति पुर्वचित्तिम्। नमो मिरित्तिन्नमः। मि। सपर्वमि। प
र्वमिर्क्तुशः। पर्वमिरिति पर्वमि। ऋतुशः कल्पमानः। ऋतुशः
ऋतुशः कल्पमानो गाम्। गाम्। माहि० सी। हि० सीरदितिम्। अ
दितिम्। रंजम्। विराजमिति वि। रजम् ॥ ३७ ॥ वरून्त्रान्त्वष्टुन्त्रष्टुर्वरूण
स्यावरूणस्य नाभिम्। नाभि मविम्। अवि अज्ञानाम्। ज्ञाना ० रज
सः। रजसुः परस्मान्। परस्मादिति परस्मान्। मही ० साहस्रीम्। सा

क्र०३३

॥३९६॥

हस्त्रा मसुरस्य। असुरस्य मायाम्। मायामिति मायाम्॥४०॥ अग्निः।
अग्निरग्नेः। अग्नेरधि। अध्यजायत। अजायत शोकात्। शोकात्स्थि
व्याः। पृथिव्याऽऽत। उतवा। वादिवः। दिवस्पतिः। पशति परि। येन प्रजाः
। प्रजा विश्वकर्मा। प्रजाऽऽति प्रजाः। विश्वकर्मा ज्ञानं। विश्वकर्मेति
विश्वकर्मा। ज्ञानं नमः। तर्मे। अग्ने हे उमा हे उः। परि। परिते। ते वृ
णक्तु। वृणक्ति तिवृणक्तु॥४१॥ इमम्मा। मा हिंसीह। हिंसीहि पादम्
द्विपादं मृशुम्। द्विपादमिति द्विपादम्। पशुहंस हस्त्राक्षः। सहस्त्राक्षो
मेधाया सह स्त्राक्षऽऽतिसहस्त्र। अक्षः। मेधाया चोयमानः। चोयमानः॥४२॥

न॒ऽशनि॑चा॒यमानः॑। म॒यु॒म्य॒शु॒भ्रा॒ण॒ शु॒भे॒ध॒मा॒मे॒ध॒म॒ग्ने॑। अ॒ग्ने॒जु॒ष॒स्व॒जु॒
ष॒स्व॒ते॒न॑। ते॒न॑चि॒न्वा॒नः॑। चि॒न्वा॒न॒स्त॒न्नु॒भ॒त॒न्वो॒जि॒। नि॒षी॒दा॒सी॒दे॒ति॑
सी॒दा॒। म॒यु॒नै॑। ते॒शु॒क॒। शु॒र्ग॒छ॒नु॒। ऋ॒तु॑छे॒ष॒मा॒य॒द्वि॒ष्मः॑। द्वि॒ष्म॒स्त॒मा॒न॑
नै॑। ते॒शु॒क॒। शु॒र्ग॒छ॒नु॒। ऋ॒ छ॒त्वि॒र्ह॒छ॒नु॑॥ ४२॥ ए॒क॒श॒फ॒ङ्क॒नि॒रु॒द
मा॒ए॒क॒श॒फ॒मि॒त्ये॒क॒। श॒फ॒मा॒क॒नि॒रु॒द॒म्बा॒जि॒न॒मा॒। द्वा॒जि॒न॒म्बा॒जि॒ने॑
षु॒। द्वा॒जि॒ने॒ष्वि॒ ति॒वा॒जि॒ने॒षु॒। गौ॒र॒मा॒रु॒ण्य॒मा॒। आ॒रु॒ण्य॒म॒नु॒। अ॒नु॒
ते॑। ते॒दि॒शा॒मि॒। दि॒शा॒मि॒सा॒ह॒स्त्र॒मा॑॥ ४३॥ सा॒ह॒स्त्र॒ह॒० श॒त॒धा॒र॒मा॒। श॒त॒धा॒र॒
मु॒त्स॒मा॒। श॒त॒धा॒र॒मि॒ति॒श॒त॒। धा॒र॒मा॒। उ॒त्स॒व्य॒च्य॒मा॒न॒मा॒। च्य॒च्य॒मा॒न॒ह॒०

क्र०३३

॥३९९॥

सगिरस्य। द्युच्यमानमिति वि। अच्यमानम्। सरिरं मद्यै। मद्युः इति
मद्यै। घृतचुहानाम्। दुहानामदितिम्। अदिति अन्याय। जनाये
ति जनाया। गवयमूर्णायुम्॥४४॥ दुर्णायुम्बरुणस्य। वरुणस्य नाभि
मूनाभित्वचम्। त्वचम्पशुनाम्। पशुनाद्विपदाम्। द्विपदाचतुष्य
दाम्। द्विपदामिति द्वि। पदाम्। चतुःपदामिति चतुः। पदाम्। त्वष्टुः प्र
जानाम्। प्रजानाम्प्रथमम्। प्रजानामिति प्र। जानाम्। प्रथमञ्ज
नित्रम्। जनित्रमिति जनित्रे निम्। उष्ट्रमुजः॥४५॥ अजो हि। त्वग्नेः
। अग्नेरजनि ए। अजनिष्टुशोकात्। शोकात्सः। सोऽअपश्यत्॥३९९॥

अपस्यज्जुनितारंमू। ज्जुनितारुमग्रे। अग्रुइत्यग्रे। तेन देवोः। दे
वा देवतामू। देवतामग्रेमू। अग्रमायनू। आयुस्तेन। तेनुरोहमू। रो
हमायनू। आयुन्तुर्षा। उपमेढ्यासः। मेढ्यासइति मेढ्यासः। शरुभ
न्त्वमू॥४६॥ त्वं विष्ट। विदोष्टे शुषं। दाशुषो न्दन्। न्दं पाहि। पा
हिष्टुधि। ष्टुधीगिरंमगिरुइति गिरंमरक्षां तोकमू। तोकमुत।
उत त्मना। त्मनेति त्मना॥४७॥ अपा न्त्वा। त्वेर्मनू। एर्मत्सा दयामि।
सा दयाम्यो यनू। अ यन्त्वा स्मनू। भस्म ज्योतिषि। ज्योतिष्ययेने। अ
येनेर्णवै। अर्णवे सद नै। सदने समुद्रे। समुद्रे सरिरे। सरिरेक्षये।

11-20011

सधेसधिवि।सधिविसदने।सदनेसधस्थे।सधस्थेयोनौ।सधस्थेइति
सध।स्थे।योनौ।पुरीषे।पुरीषेपार्थसि।पार्थसिपाङ्गेन।पाङ्गेनेतिपा
ङ्गेन॥४६॥अयम्पुरः।पुरेभुवः।भुवस्तस्य।तस्यप्राणः।प्राणोभौवा
युनः।भौवायुनोवैसन्तः।भौवायुनइतिभौवा।आयुनः।वुसन्तः।प्रा
णयुनः।प्राणायुनो गेयुन्नी।प्राणायुनइतिप्राण।आयुनः।गायुन्नीवोस
न्नी।वोसन्नीगायुन्ने।गायुन्नेगायुन्नी।गायुन्नीयुन्नी।गायुन्नीयुन्नी।
८।शुः।उपा८।शुरुपा८।शोः।उपा८।शुरित्युपा८।अ८।शुः।उपा८।शोस्त्रि
वत्।उपा८।शोरित्युपा८।अ८।शोः।त्रिवत्त्रिवत्।त्रिवदितित्रिवत्॥२०॥

[illegible]

1120311

[illegible]

एक। सर्मम। रुक्ममाधुक्कः। रुक्ममादित्यक्कः। समात्र। शुक्कः शुक्लात्।
शुक्लात्सदृशः। ससदृशः ससदृशात्। ससदृशः इति सप्त। दृशः। सस
दृशाद्वैरुपम्। ससदृशादिति सप्त। दृशात्। वैरुपम्। मर्मदमिः। मर्मदमि
श्वरुम्। मर्मदमिरिति मर्मत्। मर्मिः। चक्षुरिति चक्षुम्। इदम्। नृप
त्। नृपरात्स्यम्। स्युः। श्रोत्रम्। स्युरिति स्युम्। श्रोत्रं सोवम्। सोवं शरत्।
शरलोत्री। श्रो-मृदुष्टम्। अनुष्टुप्। रदी। अनुसुबित्यन्तम्। सुष्टु। सुष्टु
द्युष्टुम्। अनुष्टुम्। एष्टुम्। अनुसुष्टुम्। इत्यन्तम्। सुष्टुम्। एष्टुम्। ए
जाम्थी। मथी। मथीर्नम्। मथिर्नम्। एकविंशः। एकविंशः। एकविंशः। रात्रः।

स्त्रिंशोः। त्रिणवत्रयस्त्रिंशोः। शाकरोरेवते। त्रिणवत्रयस्त्रिं
शाकरोरेवते। त्रिणवत्रयस्त्रिंशोः। शाकरोरेवते। त्रिणवत्रयस्त्रिं
करुरेवते। इति शाकरोरेवते। त्रिणवत्रयस्त्रिंशोः। शाकरोरेवते। त्रिणवत्रयस्त्रिं
भव। कर्मा। वाचं लोकम्। लोकनाः। ताः इन्द्रम्। इन्द्रमितीन्द्रम्। ॥३॥
इति वाऽसने संहितापदकमत्रयोद्देशोऽध्यायः ॥३॥ ॥ ध्रुवक्षिति
र्ध्रुवयोनिः। ध्रुवक्षिति रिति ध्रुव। क्षितिः। ध्रुवयोनिर्ध्रुवा। ध्रुवयोनि रिति
ध्रुव। बोनिः। ध्रुवाक्षितिः। अक्षिध्रुवम्। ध्रुवयोनिम्। बोमोनिः। सीरि। आ
सीरि। सीरुसाधुया। साधुयेति साधु। वा। उरव्यस्येवुवम्। केतुमथमम्।

क्र०॥

॥२०३॥

प्रथुमर्जुपाण। जुषाणाश्विनी। अश्विनीर्धुम्बर। अधुम्बरसादयताम्। अ
धुम्बरः इत्यधुम्बर। सादयतामिह। इहत्वात्वेति तां॥ कुन्तायिनी दृतवती।
दृतवता पुरन्धिः। दृतवता निधन। वती। पुरन्धिः स्याने। पुरन्धिरिति
पुरम्। धिः स्यानेसीद। सादयतने। सादयतने दृष्टिमाः। दृष्टिमाः
निदृष्टिमाः। अभित्वा। त्वारुद्राः। रुद्रावसर्वह। वसवो गृह्णन्तु। गृह्ण
न्तिमा। इमा ब्रह्म। ब्रह्म पीपिहि। वापिहि सोमगाय। सोमगायेति
सोमगाय॥२॥ स्वेदस्वेद। दक्षेदक्षपिता। दक्षपितेह। दक्षपितेति दक्ष।
पिता। इहसीद। सादयेवा नमः। देवानां सुम्ने। सुम्ने बृहते। बृहते रणाय।

॥२०३॥

रुणयेतिरुणाय॥ पितेर्वेधि॥ पितेचेतिपिता॥ देवाएधिसुनवे॥ सुनव
५ आसुरेवी॥ आसुरेवी॥ सुरेवास्वावेश॥ सुरेवेति॥ सु॥ शेवी॥ स्वा
वेशातन्वा॥ स्वावेशेति॥ सु॥ आवेशातन्वा॥ सम॥ सन्विशस्वा॥ विश
स्वेति॥ विशस्वा॥ ३॥ एषिव्या॥ पुरीषम्॥ पुरीषमसि॥ अस्यक्षम॥ अश्वोना
म॥ नामुताम्॥ तान्वा॥ त्वाविश्वे॥ विश्वे॥ अग्नि॥ अग्निर्गणन्तु॥ गणन्तुदे
वा॥ देवा॥ इति॥ देवा॥ स्तोम॥ एष्टा॥ एतवन्ती॥ स्तोम॥ एष्टेति॥ स्तोम॥ ए
ष्टा॥ एतवन्ती॥ ह॥ एतवन्तीति॥ एतवन्ती॥ इहसीद॥ सीदप्रजावन्त॥
प्रजावदस्मे॥ प्रजावदिति॥ प्रजा॥ वन्त॥ अस्मेदर्विणा॥ अस्मे॥ इत्यस्मे॥

ॐ३४

॥२०४॥

हविणायजस्व। आयजस्व। यजुस्वेति यजस्व॥४॥ अर्हिसास्वा। स्वा
ष्टुष्टे। एष्टे सादयामि। सादयाम्यन्तरिक्षस्य। अन्तरिक्षस्य धुत्रे
म्। धुत्रश्चिष्टं नीम। चिष्टं नीदिशाम्। दिशामधिपत्नीम्।
अधिपत्नीं सर्वनानाम्। अधिपत्नीमित्यधि। पत्नीम्। भुवना
नामिति भुवनानाम्। ऊर्मिर्द्रुक्षः। द्रुक्षोऽपाम्। अपामसि।
असि विष्वक्कर्मा। विष्वक्कर्माते। विष्वक्कर्मेति विष्वक्कर्मा। तुः कर्षि-
रपि। नरित्कर्षिः। सुक्। सुचिः। सुचिर्ग्रेष्मो। ग्रेष्माविति ग्रेष्मो॥५॥
सज्जुर्कृतुर्भिः। सज्जुरितिसज्जुः। नुतुर्भिर्विधाभिः। नुतुर्भिरित् ॥२०४॥

नुमिः। विधाभिर्देवैः। विधाभिरिति विधाभिर्देवैर्देवैः। देवैर्वयो
नाधैः। वयोनाधैरुग्रयैः। वयोनाधैरिति वयः। नाधैः। अग्रयै
त्वा। त्वावैष्वा नरायैः। त्वावैष्वा नरायैः वसुभिः। वसुभीरुद्रेः। वसुभि
रिति वसुभिः। रुद्रेरादित्यैः। आदित्यैर्विश्वेभ्यः विश्वैर्देवैः। देवै
रिति देवैः। ६। प्राणमोमेपाहि। पातृपानम्। अपानं ह्यानम्।
अपानमित्यप। आनम्। ह्यानम्। ह्यानमिति वि। आनम्। च
सुरुर्वा। उर्वा वि। विभाहि। भाहि श्रोत्रम्। श्रोत्रं छं श्लोकय।
श्लोकयेति श्लोकय। अपः पिन्वा। पिन्वोषधीः। अषधार्जि

क्र० १४

॥२०५॥

नन्वाजिन्वद्विपात्राद्विपाद्वन्। द्विपादिति द्वि। पात्रा। अत्रुच
तुष्यात्रा। चतुर्व्यात्पाहि। चतुः। पादिति चतुर्भापात्रा। पाहिद्वि
वः। द्विवोत्तुष्टिम्। वृष्टिमेरय। एरय। ईयेरुतीरय॥६॥ मुह्यो
वयम्। वयम्। प्रजापतिः। प्रजापतिश्चन्द्रम्। प्रजापतिरिति प्र
जा। पतिः। चन्द्रम्। क्षत्रम्। क्षत्रम्। मयन्दम्। मयन्दम्। विष्टम्।
विष्टम्। अधिपतिः। अधिपतिर्विश्वकर्मा। अधिपरितिस
धि। पतिः। विष्टम्। विश्वकर्मापरमे। षी। विश्वकर्मेति विष्टम्। पुरमेष्टीव
स्तो। पुरमेष्टीतप रमे। स्ती। वस्तोर्विवलम्। विवलम्। विवलमिति

२०५

वि।बुलम्।बृष्णिर्विशालम्।विशालम्पुरुषः।विशालमिति विशालम्।पु
ध२ रुषस्तुम्।तत्र व्याघ्रः।व्याघ्रोनीलम्।अनाधृष्टं सिद्धं हे।सिद्धं हम्बु
दि।बृदिः पृष्ठवाट्।पृष्ठवाडुहती।पृष्ठवाडिति पृष्ठवाट्।बृहत्पुष्पा।उष्पाकु
कुरा।कुकुर्वं पुमः।ऋषुमः सतो बृहती।सतो बृहत्पुष्पा।सतो बृहती
तिसतः।बृहती॥८॥अनुज्ञान्यङ्किः।पङ्किर्धेनुः।धेनुर्जगती।जगतीत्यविम
त्यविरिष्टपू।त्यविरिति त्रि।अविमिरिष्टपू।त्रिस्तुविति त्रि।स्तुपू।
दित्युवाडिराट्।दित्युवादिति दित्युवाट्।विराट्।विराडिति वि।राट्।प
ञ्चाविर्गायत्री।पञ्चाविरिति पञ्च।अविर्गायत्री त्रिवत्सः।त्रिवत्सः उष्णिक्।

क्र०३४

॥२०६॥

त्रिवृत्सऽइति त्रि। वृत्सोऽऽस्थितुं त्रिवाद्। तु त्रिवाडे नुष्टु प्रातु
त्रिवाडिति त्रि। वाद्। अनुस्तु वित्यनु। स्तुपू॥९॥ इन्द्राग्नीऽअ
व्यथमानाम्। इन्द्राग्नीऽइतीन्द्राग्नी। अव्यथमाना। मिष्टकाम्
। इष्टकान्दृष्टं हतम्। दृष्टं हतं युवम्। युवमिति युवम्। दृष्टे
नुद्यावापथिवी। द्यावापथिवीऽअन्तरिक्षम्। द्यावापथिव
ऽइति द्यावापथिवी। अन्तरिक्षञ्च। चवि। विबाधसे। बाधसऽइ
ति बाधसे॥३०॥ विश्वकर्मात्वा। विश्वकर्मेति विश्व। कर्मा। त्वा
सादयतु। सादयत्तन्तरिक्षस्य। अन्तरिक्षस्यान्तरिक्षम्। अन्त॥२०६॥

रिंक्षम्बायुः॥ वायुराज्ञी॥ ३३॥ राक्षसि॥ असि प्राची॥ प्राचीदि
क॥ दिग्विराट्॥ विराट्क्षिणा॥ विराडिति वि॥ राट्दक्षिणासुम्नाट्
॥ सुम्नाट्प्रतीची॥ सुम्नाडिति सुम्॥ राट्॥ प्रतीचीस्वराट्॥ स्वरा
उद्गीची॥ स्वराडिति स्वा॥ राट्॥ उद्गीचधिपत्नी॥ अपत्नी बृहती॥ धि
अधिपत्नीत्यधि॥ पत्नी॥ बृहती नभःनभो नभःसुभनभःत्वा स्यो
र्षिको॥ वार्षिकविति वार्षिको॥ इषः॥ उज्जिः॥ उज्जिः शारदो॥ शा
रदविति शारदो॥ ३४॥ आयुर्मै॥ मेपाहि॥ पाहि प्राणम्॥ प्राणम
पानम्॥ अपानं॥ आनम्॥ अपानमित्येपा॥ आनम्॥ आनञ्च क्षुभ

अन्तरिक्षे न्योः। द्यौः स्वर्गः। समानक्षत्राणि। नक्षत्राणि चाकृषा
अनेन मनेन ह्यधिः। ह्यधिर्हिरण्यम्। हिरण्यं ज्योः। गोरुजा। अजा
श्वः। अश्व इत्यश्वः। ३५॥ अग्निर्देवता। देवता वा तम वातः स
र्गः। सूर्गश्चन्द्रमाः। चन्द्रमा च सर्वः। च सर्वो रुद्राः। रुद्राः आदि
त्याः। आदित्या मुरु तम मुरु तो विश्वे। विश्वे देवाः। देवा बहस्य
तिम बहस्यतिरिन्द्रम इन्द्रो वरुणः। वरुण इति वरुणः। ३६॥ मृ
दीप्ति। असिराट्। राड्वा। ध्रुवा धरुणा। धरुणा ध्रुवः। ध्रुवः धरुणा
। धरुणा ति धरुणा। अयुषेत्वा। त्वा वचसे। वचसे ह्येषे। ह्येषे स्वेमा

क्र० ३४

॥२०६॥

याक्षेमायेतिक्षेमाया॥३७॥यन्त्रीराट्।राअन्त्री।यन्त्रीयम
ना।यमेनीध्रुवा।ध्रुवाधरित्री।धरित्रीतिधरित्री।इषऽकु
ज्जे।ऊज्जेरुथे।रुथेयोषाय।योषायेतियोषाय॥३८॥आ
शुस्त्रिदत्त।त्रिदत्तः।त्रिददिति।त्रिदत्त।भान्तः।य
अदशः।पञ्चदशेत्येमा।पञ्चदशऽशतिपञ्चदशः।
द्येमासप्तदशः।द्येमेतिवि।ओमा।सप्तदशेधुरु
णमसप्तदशऽशतिसप्तदशः।धुरुणऽएकविंशः।ए
कविंशः।प्रतूर्तिः।एकविंशऽइत्येक।विंशः।प्रतू॥२०६॥

विष्ठादुशः। मन्त्रिदिति प्रा। त्त्रिः। अष्टादुशस्तर्फः। अष्टा
दुशः इत्यष्टा। दुशः। तपोनवदुशः। नवदुशो भीवुर्त्तः। न
वदुशः इति नव। दुशः। अभीवुर्त्तः सविष्टं राः। अभिवुर्त्तः
इत्यभि। वुर्त्तः। सविष्टं राः वृषभ सविष्टं राः इति स। विष्टं राः।
वृषा विष्टं राः। द्वा विष्टं राः समरंणः। समरंणः लयो विष्टं राः।
समरंणः इति सम। भरंणः त्रयो विष्टं राः। योनिभ त्रयो विष्टं राः
इति त्रयः। विष्टं राः। योनिश्चतुर्विष्टं राः। चतुर्विष्टं राः गजैः
चतुर्विष्टं राः इति चतुः। विष्टं राः। गजैः पञ्चविष्टं राः। पञ्च

क्र०३४

॥२०९॥ वि६०शः३३३ः॥पंचवि६०शःइतिपञ्च।वि६०शः॥ओजस्विणवः॥त्रिणवः॥
तुमत्रिनवःइतित्रि।नवः॥ऋतुरेकत्रि६०शः॥एकत्रि६०शःप्रतिष्ठा।एकत्रि६०
शःइत्येक।वि६०शः॥प्रतिष्ठात्रयस्त्रि६०शः॥प्रतिस्वैतिप्रति।स्या॥त्रयस्त्रि
६०शोब्रधस्य।त्रयस्त्रि ६०शःइतित्रयः।त्रि६०शः॥ब्रधस्यविष्पम।वि
ष्पचतुस्त्रि६०शः॥चतुस्त्रि६०शोनाकः॥चतुस्त्रि६०शःइतिचतुः।त्रि
६०शः॥नाकःषड्त्रि६०शः॥षड्त्रि ६०शोर्विवर्त्तः॥षड्त्रि६०शःइतिषट्।त्रि६०शः
॥विवर्त्तेष्टान्तवारि६०शः॥विवर्त्तःइतिवि।वर्त्तः॥चत्वारि६०शोधर्ममू॥भ
ष्टान्तवारि६०शःइत्यष्टा।चत्वारि६०शः॥धर्मचतुष्टोमः॥चतुष्टोमःइ

अष्ट

॥२०९॥

तिचतुःस्तोमः॥३९॥ अग्नेर्ब्रुगिः॥ भाग्येसि॥ असिद्दीक्षायः॥ दी
क्षायुः॥ आधिपत्यम्॥ आधिपत्यम्ब्रह्म॥ आधिपत्यमित्याधि
पत्यम्॥ ब्रह्मस्यतम्॥ स्यतन्निवत्॥ निवत्स्तोमः॥ निवदि
तिनि॥ वत्॥ स्तोमः॥ इन्द्रस्य॥ इन्द्रस्यविष्णोः॥ विष्णोः॥ सुत्रम्॥ सु
त्रम्॥ चतुः॥ पुत्रदशो॥ नृचक्षसाम्॥ पुत्रदशः॥ इतिपत्र॥ दशः॥
नृचक्षसान्धातुः॥ नृचक्षसामिति॥ चक्षसाम्॥ धातुर्जनि
त्रम्॥ जनित्रं॥ सप्तदशः॥ सप्तदशोमित्रस्य॥ सप्तदशः॥ इतिस
प्त॥ दशः॥ मित्रस्यवरुणस्य॥ वरुणस्यदिवः॥ दिवोवर्षिभव

क्र०३४
॥२३०॥

ष्टिर्वर्तिनः चार्त्तस्य तः। स्य तः एकविंशः शोः। एकविंशः शोः वसुना
 मा एकविंशः शः इत्येकः। विंशः शोः। २०॥ वसुना रुद्राणां मा स
 द्राणां चतुर्ष्वपात्। चतुर्ष्वपात्तुर्विंशः शोः। चतुर्ष्वपादिति चतुर्ष्वपा
 पात्। चतुर्विंशः शः। आदित्यानां मा चतुर्विंशः शः इति चतुर्विंशः
 शोः। आदित्यानां मरुतां मा मरुतां ऊर्जाः। गङ्गा स्य ताः। स्य ताः
 पञ्चविंशः शोः। पञ्चविंशः शोः इत्येकः। पञ्चविंशः शः इति पञ्चविंशः
 शः। अदित्ये पूष्णः। पूष्णः अर्जुनः। अर्जुनः अर्जुनः। अर्जुनः। २१॥
 देवस्य। त्रिनवः इति त्रि। नवः। देवस्य सवितुः। सवितुर्बृहस्पतिः।

बृहस्पतेः समीचीः। समीचीर्दिशं हि शं स्पृताः। स्पृताश्चतुष्टे
मः। चतुष्टे मोषवीनाम्। चतुस्तोमः इति चतुः। स्तोमः॥२७॥ य
वीनामयवानाम्। अयवानाम्प्रजाः। प्रजाश्चतुश्चत्वारिं
शः। प्रजा इति प्रजाः। चतुश्चत्वारिंशः। ऋभुणाम्। चतु
श्चत्वारिंशः इति चतुः। चत्वारिंशः। ऋभुणाम्। वि
श्वेषां देवानाम्। देवानां भूतम्। भूतं त्रयस्त्रिंशः। त्रयस्त्रिं
शः। सहस्रं त्रयस्त्रिंशः इति त्रयः। त्रिंशः। सहस्रं सहस्रं सह
स्रं हेमन्तिके। हेमन्तिकाविति हेमन्तिके॥२८॥ एकं योऽनुवत।

॥ क्र०

॥ २३३ ॥

ति

अस्तुवत्तु प्रजाः। प्रजाः अधीयन्ता प्रजाः इति प्रजाः। अधीय
न्तु प्रजापतिः। प्रजापतिरधिपतिः। प्रजापतिरिति प्रजापतिः।
अधिपतिरासीत्। अधिपतिरित्यधिपतिः। आसीत्तिष्ठतिभिः
तिष्ठतिर्ब्रह्म। तिष्ठतिरिति तिष्ठतिभिः ब्रह्मा सृज्यते। असृज्यत्
ब्रह्मणः। ब्रह्मणस्यतिभिः पतिः पृथ्विभिः पृथ्विर्ब्रूतानि।
पृथ्विरिति पृथ्विभिः पृथ्वी। पृथ्वीपुतान्मसृज्यन्त। असृज्यन्तु पृथ्वीना
मपृथ्वीनां सुतभिः सुतभिः सप्तः क्रुष्यैषमसुतमिरिति स
प्तभिः सप्तः क्रुष्योधाता। सप्तः क्रुष्यः इति सप्त। क्रुष्यम ॥ २३३ ॥

आतानुवर्तिभार३॥ नवर्तिभपितरं नवर्तिभिरिति नवर्तिभपितरे
दिति॥ अदितिरधिपत्नी॥ अधिपत्येकादशर्तिभः अधिपत्नी
त्यधिपत्नी॥ एकादशर्तिभः कृतवन् एकादशर्तिभिरित्येकादशर्तिभः
कृतवन् आर्तवाः॥ आर्तवाः अधिपतयः॥ अधिपतयः आ
सन्॥ अधिपतयः इत्यधिपतयः॥ आसन्त्येकादशर्तिभः त्रयोद
शर्तिभः सोः॥ त्रयोदशर्तिभिरिति त्रयोदशर्तिभः सोः॥ सम्बत्सुरः॥
सम्बत्सुरः पञ्चदशर्तिभः पञ्चदशर्तिभः क्षत्रमा पञ्चदशर्तिभिरिति प
ञ्चदशर्तिभः॥ क्षत्रमिन्द्रं इन्द्रं सप्तदशर्तिभः सप्तदशर्तिभः गोमयाः॥

क्र० ३४
१२३२॥

सुप्तदृशरिति सप्तदृश॥ निमग्नम्योः पुरा च॥ पुरा वो वृहस्प
तिम वृहस्पतिर्न वृहशभिः॥ २४॥ न वृहशभिः शुद्धा यो॥
न वृहशभिरिति न वृहश॥ निमग्नम्योर्वस्वस्येताम्॥ अस्तु
येताम् होरात्रे॥ अहोरात्रेऽर्धपत्नी॥ अहोरात्रेऽदस्य होरा
त्रे॥ अर्धपत्नीऽआस्ताम्॥ अर्धपत्नीऽदस्यर्धपत्नी॥ आस्ता
मेकविंशत्या॥ एकविंशत्येकशफाः॥ एकविंशत्येक
कविंशत्या॥ एकशफा वरुणः॥ एकशफाऽदस्येकशफाः॥
वरुणस्त्रयोविंशत्या॥ त्रयोविंशत्यष्टौ॥ त्रयोविंशत्यु

॥ २३२॥

येति नयः वि० शत्या। हिरुः पूषा। पूषापञ्चवि० शत्या। प
त्या२ चैवि० शरुण्याः। पञ्चवि० शरुसेति पञ्च। वि० शत्या। आ
रुण्यावायुः। वायुः सप्तवि० शत्या। सप्तवि० शत्या धावा
पृथिवी। सप्तवि० शरुसेति सप्त। वि० शत्या। धावा पृथिवी
वि। धावा पृथिवी इति धावा पृथिवी। धैताम। ऐताम्बस
वः। वस वो रुद्राः। रुद्राः आदित्याः। आदित्याः अनुव्यायन।
अनुव्यायुस्तै। अनुव्यायनित्यनु। व्यायन। तः एव। एव
नववि० शत्या। नववि० शत्या वनस्य तयः। नववि०

क्र०३४

॥२३३॥

शुत्येति न वा वि० रात्या। वनुस्पतयुः सोमं न सोमः एकत्रि०
रा० ता० एकत्रि० राता प्रजाः। एकत्रि० शुतेत्येक० त्रि० राता॥
प्रजायवाः। प्रजाः इति प्रजाः। यवाश्च। चायवाः। अयवाश्च
। चतुर्यस्त्रि० राता। त्रयस्त्रि० राता भूतानि। त्रयस्त्रि० शु
तेति त्रयः त्रि० राता। भूतान्मशाम्यन्। अशाम्यन् प्रजा
पतिः। प्रजापतिः परमेष्ठी। प्रजापतिरिति प्रजापतिः। पुर
मेस्त्रीति परमे। स्त्री॥२६॥ इति वाजसनेसंहिता पदक्रम ॥२३३॥
चतुर्दशोऽध्यायः॥३४॥ ॥ अग्ने जातान्। जातान्। प्रणुदानु

दुः। नः। सुपत्नीन्। सुपत्नान्प्रति। सुपत्नानिति सु। पत्नीन्
प्रत्यजातान्। अजातान्नुद। नुदजातवेदः। जातवेदः इति
जात। वेदः। अधिनः। नोब्रुहि। ब्रुहिसुमनोः। सुमनाऽअहे
न। सुमनाऽइति सु। मनोत्त। अहेउत्तवै। तवस्याम। स्यामुशर्म
न। शर्मस्त्रिवरुथे। त्रिवरुथऽउद्गो। त्रिवरुथऽइति त्रि। वरु
थे। उद्गवित्युत्। भौ॥१॥ सहसा जातान्। जातान्प्र। प्रणुद। नुद
नः। नः। सुपत्नीन्। सुपत्नान्प्रति। सुपत्नानिति सु। पत्नीन्।
प्रत्यजातान्। अजात। जातवेदः। जातवेदो नुदस्व। जातवे

क्र०३५

॥२३४॥

दुःशतिजाता वैदः। नुदस्वेति नुदस्व। अधिनः। नो ब्रुहि। ब्रुहि
सुमु नस्यमानः। सुमु नस्यमानः इति सु। मनुस्यमानः। रा
षोऽशीस्तोमः। स्तोमः अजं। ओ जो द्वविणम्। द्वविणञ्चतु
प्रवत्वारि६० राः। चतुष्ट्वत्वारि६० रास्तोमः। चतुष्ट्वत्वारि६०
राः इति चतुः। चत्वारि६० राः। स्तोमो वर्ज्यः। वर्ज्यो द्वविणम्।
द्वविणमिति द्वविणम्। अग्नेरेवम्। ३॥ एवुष्ट्वन्दः। चन्द्रो चरि
वः। चरिवः शुभः। शुभः परिभूः। शुभूरिति शुभः। भूः। परिभू
रा छत्तः। परिभूरिति परिभूः। आ छन्मनः। आ छदित्या। छ॥२३४॥

नामनोव्यर्चः॥ व्यचः॥ सिन्धुः॥ सिन्धुः॥ समुद्रः॥ समुद्रः॥ सरिरम्॥
सररिरेङ्कुपू॥ ककुत्रिकुपू॥ त्रिककुपू॥ व्यम्॥ त्रिककुवि
तित्रिककुपू॥ काव्यमङ्कुपू॥ अङ्कुपू॥ मक्षपैरैङ्किः॥ अक्षि
रपङ्किः॥ पुदपङ्किः॥ अक्षरैपङ्किः॥ रिसैक्षरैपङ्किः॥ पुदपङ्किः
विष्टारपङ्किः॥ पुदपङ्किः॥ रितिपुदपङ्किः॥ विष्टारपङ्किः॥ सुरैः
विस्तारपङ्किः॥ रितिविस्तारपङ्किः॥ सुरैः॥ अक्षरैः॥ अक्षरैः॥
ना॥ अ॥ आ॥ अक्षरैः॥ अक्षरैः॥ अक्षरैः॥ अक्षरैः॥ अक्षरैः॥
दितिप्रा॥ अक्षरैः॥ अक्षरैः॥ अक्षरैः॥ अक्षरैः॥ अक्षरैः॥

क्र०३५

॥२९५॥

र
वियदिति वि। मत्। ब्रह्म धत्त रम्। रथन्तं नि काये। रथन्तं मि
ति रथम्। तुरम्। नि कायो विवुधः। नि काय इति नि कायः। वि
वुधो गिरम्। विवुध इति वि। वुधः। गिरो म्रजे म्रजेः स एं स्तु प्र। स
एं स्तु वं नुष्टु प्र। स एं स्तु वि तिसम्। स्तु प्र। अनुष्टु वेवेन अनु
स्तु विसं नु। स्तु प्र। एवौ चरि वः। चरि वौ चय न चयौ चयु स्तु त्। वयु
स्तु द्वि ष्यर्द्धः। वयुः। हृदि ति वयुः। हृत्। वि ष्यर्द्ध वि शालम्। वि ष्य
र्द्ध इति वि। ष्यर्द्धः। वि शाल इति हृदिः। विले शो मिति वि। शालम्॥२९५॥
छुदि ईरो हणम्। हरो हणन्तं दम्। हरो हण मिति दुः। रो हणम्। तद्

मङ्गाङ्कः॥ अङ्गाङ्कः॥ मित्यङ्कः॥ अङ्कः॥ ५॥ इतिमनासुसायः॥ सु
त्वासेयं॥ सुसञ्जिन्व॥ जिन्वप्रेतिना॥ प्रेतिनाधर्मणा॥
प्रेतिनेति॥ प्र॥ इतिना॥ धर्मणा॥ धर्मम्॥ धर्ममन्विता॥ अ
न्विता॥ दिवा॥ अन्विता॥ सन्नु॥ इत्या॥ दिवा॥ दिवम्॥ दिवः॥ सुधि
ना॥ सुधिनान्तरिक्षेण॥ सुधिनेति॥ सुम्॥ धिना॥ अन्तरिक्षेण
न्तरिक्षम्॥ अन्तरिक्षमप्रतिधिना॥ प्रतिधिना॥ पृथिव्या॥ पृथि
धिनेति॥ प्रति॥ धिना॥ पृथिव्या॥ पृथिवीम्॥ पृथिवीम्बिष्टुमेन
बिष्टुमेन॥ वृष्ट्या॥ वृष्टिम्॥ वृष्टिम्बुवया॥ बुवयान्॥

तमेन। तनूभिस्तनूः। तनूर्वयोधसा। वयोधसाधीतेन। वयो
धसेतिवयुः। धसा। आधीतेनाधीतम्। आधीतेनेत्या। धीतेना
आधीतमभिजिता। आधीतमित्या। धीतम्। अभिजितातेज
सा। अभिजितेत्यभि। जिता। तेजसातेजमतेज इति तेजभा॥
प्रतिपदसि। प्रतिपदिति प्रति। पत्। असि प्रतिपदे। प्रतिपदेत्वा
। प्रतिपद इति प्रति। पदे। त्वानुपत्। अनुपदेनुपदे। अनुपदि
त्येनु। पत्। अनुपदेसम्पत्। अनुपद इत्यनुपदे। सम्पत्सम्प
दे। सम्पदिति सम्। पत्। सम्पदेतेजमसम्पद इति सम्। पदे।

क०१५

२१७॥

तेजस्तेजसे। तेजसेत्रिवत्॥ १॥ त्रिवत्त्रिवत्ते। त्रिवदिति त्रि। वत्
त्रिवत्ते। प्रवत्प्रवत्तु इति त्रि। वत्ते। प्रवत्प्रवत्ते। प्रवदिति
प्र। वत्प्रवत्ते। द्विवत्प्रवत्तु इति प्र। वत्ते। द्विवद्विवत्ते। द्वि
वदिति द्वि। वत्प्रवत्ते। सुवत्प्रवत्तु इति द्वि। वत्ते। सुवत्सु
वत्ते। सुवदिति सु। वत्प्रवत्ते। आक्रमे। सुवत्तु इति सु।
वत्ते। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे।
सक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे।
सक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे।
सक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे। आक्रमे।

क्रुमाये। उल्कमऽउल्कमाये। उल्कमऽइत्युत्। क्रुमः। उल्क
मायोल्कान्तिः। उल्कमायेत्युत्। क्रुमाये। उल्कान्तिरुल्का
न्त्ये। उल्कान्तिरित्युत्। क्रुमाये। उल्कान्त्याऽअधिपति
ना। उल्कान्त्याऽइत्युत्। क्रुमाये। अधिपतिनोज्जा। अधि
पतिनेत्यर्थः। पतिना। उज्जोर्ज्जम। उज्जमित्युज्जम॥ ९९
रश्मिसि। असिग्रावी। ग्रावीदिक। दिग्वसवः। वसवस्तै। ते देवाः।
देवाऽअधिपतयः। अधिपतयोन्निः। अधिपतयुऽइत्यर्थः। पत
यः। अग्निर्हेतीनाम्। हेतीनाम्प्रतिधुर्त्ता। प्रतिधुर्त्तात्रिवृत्।

॥ क०
॥ २३६ ॥

प्रतिधुर्तेति प्रति। धुर्ती॥ त्रिवृत्ती॥ त्रिवृदिति त्रि। वृत्
। त्वास्तोमं॥ स्तोमं॥ पृथिव्याम्। पृथिव्यां प्रयतु। श्रु
यत्वाज्यम्। आज्यमुक्कम्। उक्कमम्यपाये। अम्यथा
येस्तभ्नातु। स्तभ्नातु रथुत्तरम्। रथुत्तर६ साम। र
थुत्तरमिति रथम्। रतेम्। साम् प्रतिष्ठिते। प्रतिष्ठि
त्याऽअन्तरिक्षे। प्रतिस्थित्याऽइति प्रति। स्थिते। अ
न्तरिक्षऽऋषयः। ऋषयस्त्वा। त्वा प्रथमजाः। प्रथ
मजा देवेषु। प्रथमजाऽइति प्रथमजाः देवेषु द्विवे। ॥ २३६ ॥

द्विवोमान्नया॥मान्नयावृद्धिम्णा॥वृद्धिम्णाप्रथंतु॥प्रथंतु
विधुर्त्ता॥विधुर्त्ताचा॥विधुर्त्तेतिवि॥धुर्त्ता॥चायम्॥अयम्
धिपतिः॥अधिपतिश्च॥अधिपतिरि त्यधि॥पतिः॥
चुते॥तेत्वा॥त्वासर्व॥सर्वसम्बिद्धानाः॥सम्बिद्धानां क ना॥
स्या॥सम्बिद्धानाऽशतिसम॥विद्धानाः॥नाकस्यष्टष्टे॥ष्ट
ष्टेस्वर्गे॥स्वर्गेलोके॥स्वर्गऽशतिस्व॥गे॥लोकेयजमान
नम्॥यजमानश्च॥चसादयन्तु॥सादयन्त्वितिसादय
न्तु॥३०॥विराड्दक्षिणा॥विराडिति॥विराड्दक्षिणारुद्रो॥

क०

॥२३९॥

रुद्राऽरुद्रं भरुद्रं पञ्चदशः। पञ्चदशः प्रऽउगम्। पञ्चदश
ऽइति पञ्चदशः। प्रऽउगम्बुहत्। बुहदिति बुहत्॥३३॥ सु
म्ना प्रतीची। सुम्नाडिति सुम्ना राट्। प्रतीच्यादित्याः। आदि
त्यावरुणः। वरुणः सप्तदशः। सप्तदशो मरुत्वती यम्। सप्त
दशऽइति सप्तदशः। मरुत्वती यम् वैरूपम्। वैरूपमिति वैरु
पम्॥३४॥ स्वराडुदीची। स्वराडिति स्वराट्। उदीची मरुतममरु
तः सोममसोमः एकविंशः। एकविंशो निष्केवलम्। एक
विंशऽइत्येकविंशः। निष्केवलम् वैराजम्। निःकेल्येवेमि॥२३९॥

त्रिनिः। कैवल्यम्। वैराजमिति वैराजम्॥३३॥ अपूर्ध्वेति
 ब्रह्मती। अपूर्ध्वेति त्वत्पत्नी। ब्रह्मती विष्णवे। विष्णवे देवोः। दे
 वा ब्रह्मस्य तिस्रः। ब्रह्मस्य तिस्रिणवन्नयस्त्रिहोत्रोः। त्रिणवन्न
 यस्त्रिहोत्रोत्वा। त्रिनवन्नयस्त्रिहोत्राविति त्रिनवन्नयस्त्रिहो
 त्रोः। त्वास्तोमोः। स्तोमोऽश्रयताम्। अश्रयताम्वैश्वदेवाग्निमारु
 ते। वैश्वदेवाग्निमारुतेऽनुक्ते। वैश्वदेवाग्निमारुतेऽदिति वैश्व
 देवाग्निमारुते। अनुक्तेऽअव्यथाये। अनुक्तेऽइत्युक्ते। अव्यथाये
 स्तम्भनीताम्। स्तम्भनीताः। शाकुरैर्वृते। शाकुरैर्वृते सामना॥

क्र०३५

॥२२०॥

शाकररेवतेऽइति शाकररेवते। सामनीऽइति सामनी ॥३४॥
अयम्युरः। पुरो हरि केशः। हरि केशः। सूर्य रश्मिः। हरि केशः
इति हरि। केशः। सूर्य रश्मिस्तस्य। सूर्य रश्मिरिति सूर्य
रश्मिः। तस्य रथगृहस्य। रथगृहस्य। रथगृहस्य इति
रथगृहस्य। चुरथौ जाः। रथौ जाः। रथौ जाः इति रथः।
अजाः। चसेनानी ग्नामुण्यो। सेनानी ग्नामुण्यो इति से
नानी ग्नामुण्यो। पुञ्जिकस्थलाच। पुञ्जिकस्थलेति पुञ्जि
कस्थला। चक्रतुस्थला। क्रतुस्थलाच। क्रतुस्थलेति क्र ॥२२०॥

तु।सुला।चाक्षुरसौ।अक्षरसौदृक्कंवेनदृक्कं वेपुशवेन
पुशवोहेतिः।हेतिःपौरुषेयः।पौरुषेयोबुधः।बुधःप्रहे
तिः।प्रहेतिस्तेभ्यः।प्रहेतिरिति प्राहेतिः।तेभ्योनमन्नं
मोऽअस्तु।अस्तुते।ते नन्नोवन्तु।अवन्तुते।तेनन्नोम
उयन्तु।मूउयन्तुते।तेभ्यः।बन्दिभ्यः।द्विभ्योभ्यः।भ्यः।
चनुः।नो द्वेष्टि।द्वेष्टितम्।तमेषाम्।एषाञ्जम्।जम्।द
धम्।दधम्।इतिदधम्॥३५॥दक्षिणाविश्वकर्मा।विश्वक
र्मारथस्वनोः।विश्वकर्मेतिविश्वकर्मा।रथस्व नोरथे

ॐ३५

॥२२९॥

चित्रः। रुथुस्वनऽइतिरथा। स्वनः। रथैचित्रोमेनुका। रथैचि
त्रऽइतिरथैचित्रः। मेनुकासं हजुन्या। सहजुन्यायातुधा
नोः। सहजुन्येति सह। जुन्या। यातुधानारक्षा। ६। सि। यातु
धानाऽइति यातुधानोः। रक्षा। ६। सीतिरक्षा। ७। सि॥ ३६॥ पुश्वा
द्विष्वद्यन्वाः। द्विष्वव्यन्वारथप्रोतः। द्विष्वव्यन्वाऽइति वि
ष्व। द्यन्वाः। रथप्रोतोसंमरथः। रथप्रोतऽइतिरथप्रोतः।
असंमरथः प्रुम्लोचन्ती। असंमरथऽइत्यसंमरथः। प्रु
म्लोचन्त्यनुम्लोचन्ती। प्रुम्लोचन्तीति प्रुम्लोचन्ती॥ ॥२२९॥

अनुम्लोचन्ती व्याघ्राः। अनुम्लोचन्तीत्यनुम्लोचन्ती।
व्याघ्राः सर्वाः। सर्वा इति सर्वाः॥३७॥ उत्तरासंखदसुः।
संखदसुस्ताक्ष्यः। संखदसुरिति संखत्। वसुन्ताक्ष्यो रि
एनेमिः। अरि एनेमिर्विश्वाची। अरि एनेमिरित्यरि एने
मिः। विश्वाची घृताची। घृताचापः। आपोवातः। दानुः
इति वातः॥३८॥ उपख्यो ग्वसुः। अर्वाग्वसुः सेनजित्। अ
र्वाग्वसुरित्यर्वाक्। वसुः। सेनजित्सुषेणः। सेनजिदिति से
नजित्। सुषेण उर्वशी। सुसेन इति सु। सेन उर्वशी पु

क्र०३५

॥२२२॥

२ना

वृचिन्तिः। पूर्वचिन्तिरवस्फुज्जम्। पूर्वचिन्तिरिति पूर्वचि
न्तिः। अवस्फुज्जन्विद्युत्। अवस्फुज्जन्वित्यवस्फु
ज्जम्। विद्युदिति विद्युत्॥ १९॥ अयमुग्निः। अग्निः
हस्तिर्गणः। सहस्त्रिणो वाजस्य। वाजस्यश्रुतिर्गणः। श्रु
तिर्गणस्यतिर्गणतिरिति पतिर्गणमुद्धाकृतिः। कवीर्युणा
म्। र्युणामिति र्युणाम्॥ २०॥ अबौद्ध्यग्निः। अग्निः
सुमिधो। सुमिधुर्जनोम्। सुमिधेति सुम्। इधो। जना
नाम्प्रति। प्रातिधेनुमिवाधेनुवोमिधु तीम्। धेनुमि॥ २२॥

स

वेतिधेनुमू।इव।आयुतीमुखाम्।आयुतीमित्या।यु
तीम्।उषसमित्युषसम्।बुधाऽइव।प्र।बुधाऽइवेति
युधाः।इव।प्रबुधाम्।बुधामुज्जिहोनाः।उज्जिहोनाः
प्र।उज्जिहोनाऽइत्युत्।जिहोनाः।प्रभानवन्भानवन्
सिस्त्रते।सिस्त्रतेनार्कम्।नाकुमर्छे।अच्छेसच्छे॥२३॥
अवोचामकुवये।कुवयेमेध्याय।मेध्यायुवचनवचो
बुन्दारु।बुन्दारुवृषभाया।वृषभायुवृष्टे।वृष्टेऽइतिवृ
ष्टे।गविष्ठिनमसा।नमसास्तोमम्।स्तोममुग्नौ॥अग्नौ
२

क०३५

२२३॥

दिवीव। दिवीवरुक्मम। दिवीवेति दिवि। ईव। रुक्ममुरुव्यञ्च
म। उरुव्यञ्चमश्रेत। उरुव्यञ्चमित्युरु। व्यञ्चम। अश्रेदिसं
श्रेत॥ २२॥ ज नस्यगोपाः। गोपाः अजनिष्ट। अजनिष्टजा
पटविं। जगत् विरुग्निः। अग्निः सुदक्षः। सुदक्षः सुविताय। सु
दक्षः इति सु। दक्षः सुविताय नव्यसे। नव्यसु इति नव्यसे।
छतप्र तीको बहता। छतप्रतीकु इति छत। प्रतीकर
बहता दिविस्पृशा। दिविस्पृशा धुमन्। दिविस्पृशेति दि
वि। स्पृशा। धुमद्भि। धुमदिति धुमन्। विभाति। भाति भरते॥ २२३॥

॥ यमभूरुतेभ्यः शुचिभ्युचिरिति शुचिभ्यः ॥ २३ ॥ त्वामने । अमे
५ अङ्गिरसः । अङ्गिरसो गुहा । गुहा हितम् । हितमनु । अ
न्वेविन्दन् । अविन्दुः श्रियाणम् । श्रियाणम् चनेव
ने । चनेवनुः इति वने । चने । सजायसे । जायसे मध्येमानः ।
मथ्यमानः सहस्रसहस्रम् । सहस्रम् । त्वाम् । आदुः
सहस्रः । सहस्रस्य पुत्रम् । पुत्रमङ्गिरः । अङ्गिरः इत्यङ्गि
रः ॥ २४ ॥ सखायः समः । सम्वन्तुः । सम्यञ्चम् । सम्यञ्च
मिषम् । इषुं स्तोमम् । स्तोमञ्च । वाग्नये । अग्नयुः इ

क्र०१५
॥२२४॥

त्युग्नये। चर्षिष्ठा यक्षितीनाम्। क्षितीनामूर्जः। पुज्जोनि
श्रीनश्रे सहस्वते। सहस्वतुः इति संस्वते ॥२५॥ स६. सुमि ह२
तु। स६. सुमितिसम्। समु। इद्युवसे। मुवसे वृषुनू। वृषुन्न
ने। अने विष्वा नि। विश्वान्सुम्। अम्। आ। एत्या। इउ
स्यदे। पुदे समु। समिध्यसे। इद्यसे। सने। नो वसूनि। वसु से
न्याभैरा। आभैरा। भुरेति भ२ ॥२६॥ त्वाञ्चिन्नश्रवस्तम। चि
न्नश्रवस्तम हवन्ते। चिन्नश्रवस्तु मेति चिन्नश्रवस्तम ॥२७॥
हवन्ते विष्णु। विष्णु जन्तवः। जन्तवः इति जन्तवः शोचिके

शम्भुरुप्रिया। शोचिः कैः शमिति शोचिः। कैः शम्भु। पुरुप्रियामै
पुरुप्रियेति पुरुप्रिया। अर्धे हव्याय। हव्यायु वो ठवे। द्यो
ठवे। इति वो ठवे॥२६॥ एना के। वोः अग्निम्। अग्निं नम
सा। नमसो ज्जिः। उज्जिन पातम्। न पातमाहुवे। आहुवे। हुवे
इति। हुवे। प्रियञ्चेति षम्। चेति षमरुतिम्। अरुतिं स्वदु
रम्। स्वदुरम्बिष्वस्य। स्वदुरमिति सु। अदुरम्। विष्वस्य
दुतम्। दुतम् मृतम्। मृते तु मित्यु मृतम्॥२८॥ स योज
ते। योजते अरुषा। अरुषा विष्वभोजसा। विष्वभोजसा सः

क्र० १५

॥ २२५ ॥

विष्णोर्भोजसेति विष्वाभोजसा॥ स दुद्रवत्॥ दुद्रवत्सु दुतः स्वा
दुतः इति सु॥ औद्रतः ॥ २९ ॥ सुब्रह्मा बुद्धः सुब्रह्मेति सु॥ ब्रह्मा
बुद्धः सुशमी॥ सुशमी वसूनाम्॥ सुशमीति सु॥ शमी॥ वसूना
देवम्॥ देवः रथः रथो जनानाम्॥ जनानामिति जनानाम्॥
॥ ३० ॥ अग्ने वाजस्य॥ वाजस्य गोमतेतः गोमतेतुर्दृशानः॥ गोम
ते इति गोमतेतः दृशानः सहसः सहसो षट्॥ षट् इति ष
ट्॥ अस्मेधे हि॥ अस्मे इत्यस्मे॥ धेहि जातु वेदः॥ जातु वेदो म॥ २२५ ॥
हि॥ जातु वेदः इति जातु वेदः॥ महि श्रवणं श्रवः इति श्रवः ॥ ३१ ॥

सऽइधाने। इधानो वसुं वसुं कृविः। कुविरुग्निः। अग्निरुडे
न्यम इडे न्योगिरा। गिरेति गिरा। रेवदुस्मभ्यम्। अस्मभ्यम्
वर्णीक। पुर्वणीक। हीदिहि। पुर्वनीकेति पुरु। अनीक। हीदिही
तिहीदिहि॥ ३२॥ क्षुपो राजन्। राजन्नुत। उत तमनी। तमनाग्ने। अ
ग्नेवस्तौ। वस्तोरुत। उतोषसः। उषसऽइत्युषसं सतिग्म
जम्। तिग्मजम्। रक्षसं। तिग्मजम्। तिग्मा। जम्। रक्षसौ द
ह। दह प्रति। प्रतीतिप्रति॥ ३३॥ भद्रो नमनोऽअग्निः। अग्निरा
हुतः। आहुतो भद्रा। आहुतऽइत्याहुतः। भद्रा रातिः। रातिः

क०३५

॥२२६॥ सुभगा सुभग भद्रो सुभगेति सुभगा भद्रो अदुरो अदुर इ
त्यदुरो भद्रो उत उत प्रशस्त यः प्रशस्त यु इति प्राज्ञस्त
यः ॥ ३॥ भद्रमनममने ह्यणु च ह्यणु च वृत्रतूर्य्य वृत्रतूर्य्य
इति वृत्रातूर्य्य येनासमस्तु समस्तु सासहं समस्त्विति सुम
त्तु सुसह इति सुसहं ॥ ३५॥ अर्वास्थिरा स्थिरा तनुहि त
नुहि भूरि भूरि शर्द्धताम शर्द्धतामिति शर्द्धताम बुनेमाते ते
॥ अमिष्टिभिः अमिष्टिभिरित्यमिष्टिभिः ॥ ३६॥ अग्निं तम ॥ २२६॥
तमन्ये मन्त्ये यो वसु वसुरस्तम अस्तं च मन्ति ॥

यन्ति धेनवैः धेनवुः इति धेनवैः अस्तुमर्धन्तः। अर्धन्तः आश्विन
आश्विनस्तम्। अस्तुनित्यासः। नित्यासो वाजिनम् वाजिनम्
र्षम्। इषं स्तोतृभ्यम् स्तोतृभ्यः आर्भरा स्तोतृभ्यः इति स्तो
तृभ्यम् आर्भराभुरेति। ३७॥ सोऽग्निः। अग्निर्भ्यः। नो घसु
वसुर्गणे। गणे समू। संभम्। यमा यन्ति। आयन्ति धेनवैः। आ
यन्तीत्या यन्ति। धेनवुः इति धेनवैः समर्धन्तः। अर्धन्तोरघु
द्रुवैः रघुद्रुवः समू। रघुद्रुवुः इति रघु। द्रुवैः सः सुजातासं
सुजातासं सूर्यम् सुजातासुः इति सुजातासं सूर्युः इति सु

क्र०३५

॥२२७॥

रयमा३६॥ उमेसुं श्वन्द्रा उमेऽइत्युमे। सुश्वन्द्रा सुर्विषं सुचन्द्रेति
सुचन्द्रा सुर्विषो दर्वी दर्वी श्रीणीषे। दर्वी इति दर्वी श्रीणीष
आसर्नि। आसनीत्यासर्नि। उतो नम उतोऽइत्युतो। न उतू। उ
त्युपूयाः। पुपूयाः उकेषु। उकेषु शवसः। शवसस्य तोषतु
इति पते॥३९॥ अग्ने नम तम धा। अधा श्वमा अश्वन्ना नस्तोमे।
स्तोमेः कतुम। कतुन्ना न भद्रम। भद्रं हृदि स्पृशम। हृदि स्पृ
शमिति हृदि। स्पृशम। ऋष्यामाते। तु ओ है॥ ॐ हे रितो है॥ २२७॥
॥३०॥ अधा हि। तमे। अग्ने कतो। कतो ब्रह्मस्य। भद्रस्य दक्ष

स्य। दक्षस्य साधोः। साधोरिति साधोः। रथीर्कृतस्य। ऋतस्य व
हृतः। बृहतो बुभूथ। बुभूथेति बुभूथ॥४१॥ एभिर्नोऽअर्के
अर्केर्ब्रवा। भवानः। नोऽअर्वाद्। अर्वाद्भन स्वर्ष। न ज्योतिर्न ज्योति
रिति ज्योतिर्न अग्नेर्विष्वेभिः। विष्वेभिः सुमनाः। सुमनाऽअनीकैः।
सुमनाऽइति सुमनाः। अनीकैरित्यनीकैः॥४२॥ अग्निर्होतार
म्। होतारमन्ये। मन्ये दास्वन्तम्। दास्वन्तम्बसुम्। बसुम्सुनुम्।
सुनुम्सहस्रम्। सहस्रो जातवेदसम्। जातवेदसम्बिप्रम्। जा
तवेदसमिति जातवेदसम्। बिप्रन्नान जातवेदसम्। जातवेद

क्र० ३५

॥२२६॥

सु

समितिजातावेदसमूहः। उर्ध्वया। उर्ध्वयास्वदुरेः। स्वदुरेदेवः। स्व
दुरः। इति सु। अदुरेः। देवो देवाच्यो। देवाच्यो ह्युया। ह्येति ह
या। घृतस्य विज्जाष्टिमू। विज्जाष्टिमनु। विज्जाष्टिमिति विज्जा
ष्टिमू। अनुवष्टि। वुष्टि शोचिषा। शोचिषा जुहानस्य। आजुहा
नस्यैर्विषम आजुहानस्येत्या जुहानस्य। सविषु इति सवि
षम। ४३॥ येनैर्विषयः। ऋषयस्तपसा। तपसा सुत्रमू। सुत्रमा
येनू। आयुनिधानाः। इंधानाः। अग्निमू। अग्निस्त्वनस्वरुभरन्त
आभरन्त इत्या। भरन्तः। तस्मिन्नुहमू। हं अग्नि। निदधे। दधे ॥२२६॥

नाकै। नाकैऽअग्निम्। अग्निं यम्। यम्। हुः। आहुर्मनवः। मनव
स्त्रीर्षवर्हिषम्। स्त्रीर्षवर्हिषमिति स्त्रीर्षवर्हिषम्॥४४॥ तम्पत्नी
मिः। पत्नीमिरत्तु। अनुगच्छेम। गच्छेम देवाः। देवोऽपुत्रेः। पुत्रेऽङ्गा
तृभिः। भ्रातृभिरुत। भ्रातृभिरिति भ्रातृभिः। उत वा। वाहिरैषेः।
हिरैषेरिति हिरैषेः। नाकैऽङ्गानाः। गङ्गानाः सुहृतस्य। सु
हृतस्य लोके। सुहृतस्येति सुहृतस्य लोके तृतीये। तृतीयेष्ट
ष्टेष्टेऽधि। अधिरोचने। रोचनेदिवः। दिवऽशतिदिवः॥४५॥
आवाचोः। वाचो मध्यम्। मध्यमरुहत्। अरुहद्गुरण्युः। गुरण्युः

क०३५
॥२२९॥

रयम्। अयमुग्निः। अग्निः सत्यतिः सत्यतिश्चेत्किं तानः। सत्य
तिरिति सत्। यतिः चेत्किं तानः इति चेत्किं तानः। एष्टेष्टयिव्याः।
एष्टयिव्यानिहितः। निहितो दर्विद्युतत्। निहितः इति निहितः।
दर्विद्युतदधस्युदम्। अधस्युदङ्कुणुताम्। अधःपुदमित्यधः।
पुदम्। कुणुतां ये। येष्टुन्यवे। एतन्मवः इति एतन्मवः
॥४६॥ अयमुग्निः। अग्निर्वीरतमः। वीरतमो वयोधाः। वीर
तमः इति वीर। तमः वयोधाः सहस्रियः। वयोधाः इति वयो
धाः। हस्ते स्रियो धोतताम्। धोततामप्रयुच्छन्। अप्रयुच्छन् ॥२२९॥

तपः। बुद्धनः। विभाजमानः। सतिरस्य। विभाजमानः। इति विभाजमानः।
नः। सतिरस्यमध्यो। मध्योऽप्युप। उपप्रा। प्रयाहि। ग्राहिद्विच्यानि।
द्विच्यानिधाम। धामेति धाम॥४७॥ सम्रच्यवद्धमुप। सम्रच्यव
द्धमिति सम्र। प्रच्यवद्धम। उपसम्रयात। सम्रयाता मे। सम्र
यातेति सम्र। प्रयाता। अर्गेपथः। पथो देवयानान्। देवयानान्
पुद्धम। देवयानानिति देवयानान्। ह्युद्धमिति ह्युद्धम। पुनः
ह्युद्धम। पुनरिति पुनः। ह्युद्धम। पितरा। पितरा युवाना। युवा
नान्वाता ८० सीता। अन्वाता ८० सीता। अन्वाता ८० सीता। अन्वाता ८० सीता

क०१५

॥२३०॥

नु। आतांसीत्। त्वयितन्तुम्। तन्तुमेतम्। एतमित्येतम्॥४८॥
उद्वृक्षस्व। बुद्धस्वामे। अग्नेप्रति। प्रतिजाग्रहि। जाग्रद्विबुधम्।
त्वमिष्टापूर्तै। इष्टापूर्तैसम्। इष्टापूर्तैऽदतीष्टापूर्तै। स६. सजे
थाम्। सजेथामयम्। अयच्चाचेतिच। अस्मिन्सुधस्थे। सुध
स्थेऽर्धिसुधस्थेऽर्तिसुधास्थे। अद्भुतैरस्मिन्। उत्तरस्मि
न्विश्वे। उत्तरस्मिन्निधुत्। तस्मिन्। विश्वेदेवाः। देवाज्येमानः।
यजमानश्च। चसीदत्। सीदतेतिसीदत्॥४९॥ येनैवहंसि। व
हंसिसहस्रम्। सहस्रमेनायेनाग्ने। अग्नेसर्ववेदसम्। सर्वम्॥२३०॥

दुसमिति सर्व। वेदसमस्तेनेमम। इमं बुद्धम। बुद्धन्मनो नयानु
 प्रसूतमस्वदेवेषु। देवेषु गन्तवे। गन्तवुः इति गन्तवे॥ ५७॥ तर्पस्तप
 स्युमतपस्युः श्रेष्ठिरो। श्रेष्ठिरो परमेष्ठी। परमेष्ठी दिवः। परमेष्ठी
 ति परमेष्ठी॥ दिवः सूर्यमसूर्य इति सूर्यमा॥ ५८॥ प्रोथुदधम
 श्वोतानयवसे। यवसे विष्यन्। अविष्यन्मदा। मुदामुहः। मुहः
 सम्वरणात्। सम्वरणादि। सम्वरणादिति समावर्णात्। अस्मा
 त्। अस्यादित्यस्यात्। आदस्या। अस्य चार्त्तमवातोऽनु। अ
 नुवाति। चोः शोचिः। शोचिरधा। अर्धस्म। स्मते। तेजजेनमात्र

ति

ॐ०३५

॥२३१॥

जनकृष्णम्। लुष्णमस्ति। अस्तीत्यस्ति॥५२॥ अथोष्णम्।
सर्दने। सर्दने सादयामि। सादयाम्यवतः। अवत ऋष्याया
याम्। छायायाः। समुद्रस्या। समुद्रस्य हृदये। हृदयेऽति
हृदये। रश्मीवती। स्यात्स्वतीम्। रश्मिवतीमिति रश्मि। वती
म्। भास्वतीमाया। आया। यादयाम्। द्यामासि। भास्याऽधि
वीम्। अग्रेऽधिवीम्। अधिवीमोरु। ओरु। उर्व्वन्तरिक्षम्। अ
न्तरिक्षमित्युन्तरिक्षम्। पुरमेष्टीदिवम्। पुरमेष्टीति परमे।
स्थी। दिवन्ध्रुवे। ध्रुवेसीदतम्। ध्रुवेऽति ध्रुवे। सीदतमिति॥२३१॥

सीदतम् ॥ ५७ ॥ सहस्रस्य प्रमा ॥ प्रमासि ॥ प्रमेति प्रमा ॥ अ
सिप्रतिमा ॥ प्रतिमोन्मा ॥ प्रतिमेति प्रतिमा ॥ उन्मासंहस्त्रे ॥
उन्मेत्युत्तमा ॥ साहस्रे सहस्राय ॥ सहस्रायत्वा ॥ त्वेति त्वा ॥
॥ ५८ ॥ ॥ इति क्रमसंहितायां पंचमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ नर्मस्ते ॥
तिरुद्र ॥ रुद्र मुन्यवै ॥ मुन्यवऽउतो ॥ उतोतै ॥ उतोऽइत्युतो ॥
तुऽइषवै ॥ इषवेनर्म ॥ नमुऽइति नर्म ॥ बाहुभ्यामुत ॥ बाहुभ्या
मिति बाहु ॥ त्वा ॥ उततै ॥ तैनर्म ॥ नमुऽइति नर्म ॥ ॥ ॥ तैर्द्र
रो रुद्रशिवा ॥ शिवातुनू ॥ तनूर घोरा ॥ अघोरापापकाशिना ॥

क्र०१६

॥२३२॥

अप्रापकाशिनीत्यप्राप। काशिनी॥ तया नरः न स्तन्वा॥ तन्वा श
नमया॥ शनैमया गिरिशन्त। शनैमयेति शमू॥ तमया गिरि
शन्तामि॥ गिरिशनैति गिरि॥ शन्त। अभिचाकशीहि। चाकशी
हर्तिचाकशीहि॥ २॥ यामिषुमू॥ इषुजिरिशन्त। गिरिशन्तहस्ते।
गिरिशनैति गिरि॥ शन्त। हस्ते विभर्षि। विभर्ष्य स्तवे। अस्तवुः
इत्यस्तवे। शिवाजिरि॥ गिरिशन्तामू॥ गिरिशनैति गिरि॥ ताङ्कुरु
कुरुमा॥ माहि॥ सी॥ हि॥ सी॥ पुरुषमू॥ पुरुषं जगत्तू॥ जगदिति
जगत्तू॥ ३॥ शिवे नु बर्चसा॥ बर्चसात्वा॥ त्वा गिरिश॥ गिरिशच्छे॥

॥२३२॥

गिरिशेतिगिरि। श। अर्द्धा वदामसि। बुद्धामसीतिवदामसि। यथानु।
नःसर्वम्। सर्वमित्। इज्जगत्। जगदयुष्मम्। अय स्मर-सुमना।
सुमनाऽअसत्। सुमनाऽइति सु। मनाः। असदित्यसत्। ४॥ अर्द्ध
वोचत्। अवोचदधिवक्ता। अधिवक्ताप्रथमः। अधिवक्तैत्यधि।
वक्ता। प्रथमोव्येहैमदेह्यो। मिषक्। मिषगितिमिषक्। अर्द्धाश्च।
चसर्वान्। सर्वाज्जमयन्। जमयन्त्सर्वान्सर्वाश्च। चशतुधा
न्यः। शतुधान्योधराचीः। शतुधान्युऽइति यातु। धान्यम्। अ
धराचीः परा। परासुव। सुवेति सुव। ५॥ असोयः। यस्ता मन्त्रा तु

क्र० ३६

॥२३३॥

मन्त्रोऽअरुणोऽअरुणऽउतऽउतबुभुः। बुभुः सुमुज्जलं सुमुज्जलं
ऽइति सु। मुज्जलं नैव। वै नुमा ए नुह रुद्रोऽरुद्राऽअभिर्तेम अभि
तौ दिक्षु। दिक्षु श्रिताऽश्रिताऽसहस्रशऽसहस्रशो वै। सहस्र
शऽइति सहस्रशऽअवैषाम्। एषा हृदेऽहृदेऽइमहे। इम
हऽइतीमहे॥६॥ असौ योऽयो वसर्षति। अवसर्षति नीलग्री
वऽअवसर्षतीत्यव। स र्षति। नीलग्रीवो विलोहितऽनील
ग्रीवऽइति नीलग्रीवऽविलोहितऽइति विलोहितऽउते
नेमा ए नुजोपाऽगोऽअ दृश्रन्। अदृश्रन् दृश्रन्। अदृश्रन् ॥२३३॥

दु

दहाः सुभः उदहाः सुभः सोः। उदहाः सुभः इत्युदः। हाः सुभः सदृष्टः। दृष्टो मृ
उयाति। मृ उयाति नुः। नु इति नः॥७॥ नमोस्तु। अस्तु नीलं ग्री
वाय। नीलं ग्रीवाय सहस्राक्षाय। नीलं ग्रीवायेति नीलं
ग्रीवाय। सहस्राक्षाय मीढुषे। सहस्राक्षयेति सहस्र। अक्षा
य। मीढुष इति मीढुषे। अथोषे। अथो इत्यथो। येऽअस्य।
अस्य सत्त्वा नः। सत्त्वानो ह मू। अहन्तेभ्यः। तेभ्यो कर मू। अकुर
न्मः। नमु इति नमः। ६॥ प्रमुञ्च। मुञ्च धन्व नः। धन्व न
स्त्व मू। त्वमुभयोः। उभयोरात्त्योः। आत्त्योऽित्या मू। ज्यामिति ज्या

क० ३६
॥ २३४ ॥

म। शम्भो। चतु। ते हस्ते। हस्तः इषवः। इषवः परा। पशुताः। तामे
गवः। भुगवो वृषा। भुगवः इति भगावः। वृषेति वपः॥ १॥ विज्युष
नुः। विज्युमिति वि। ज्युमः। धनुः कपर्दिनं कपर्दिनो विशल्लयः।
विशल्लयो बाणवान्। विशल्लयः इति वि। शल्लयः। बाणवान्॥ २॥ उ
त। बाणवाणिति बाणवान्। उते सुत। अने शन्तस्य। अस्य याः।
याः इषवः। इषवः आभुः। आभुरस्य। अस्य निषङ्गधिः। निषङ्ग
धिरिति निषङ्गधिः॥ ३०॥ यतै। ते हेतिः। हेति मीढुष्टम। मीढुष्ट
मुहस्ते। मीढुस्तमेति मीढुः। तम। हस्ते वभ्रवः। वभ्रवते। ते धनुः॥ ॥ २३४ ॥

धनुरिति धनुर्मतयास्मान्। अस्मान्विष्वतेऽविष्वतुस्त्वम। त्वम
युष्म या। अयुष्मया परि। परिभुज। भुजेति भुज॥३१॥ परिते।
ते धन्वन्तः। धन्वन्तो हेतिः। हेतिरस्मान्। अस्मादृणक्तु। वृ
णक्तु विष्वतेऽविष्वतु इति विष्वतेऽअथो यः। अथो इत्यथौ॥
य इषुधिः। इषुधिस्तवा इषुधिरितीषुधिः। तवारे। आरेऽअ
स्मत्। अस्मन्निनिर्धेहि। धेहितम। तमिति तम॥३२॥ अव
तत्यधनुर्म। अवतत्येत्यव। त्येत। धनुष्वम। त्वत्सहस्राक्ष। स
हस्राक्षशतेषु धे। सहस्राक्षेति सहस्रा। अक्ष। शतेषु धु इति

श०३६

॥२३५॥

शते। इषु धो। निशीर्षशुल्लानाम्। निशीर्षेति नि। शीर्षी। शुल्लानाम्।
रवा। मुखी। शिवो। शिवो नमनः। सुमनो। सुमनो भव। सुमनाऽइति सु।
मनो। भवेति भव। ॥३३॥ नमस्ते। तु। आयुधाया। आयुधायानो
तताय। अनीतताय धृष्टवै। धृष्टवुऽइति धृष्टवै। उभाभ्या
मुत। उत ते। तेन नमः नमो बाहुभ्याम्। बाहुभ्यान्तवै। बाहुभ्या
मिति बाहुभ्याम्। तव धन्वने। धन्वनेऽइति धन्वने॥३४॥
मानेनो मुहन्ते म्। मुहन्ते मुत। उता अर्जकम्। अर्जकमुक्षन्त
म्। उक्षन्त मुक्षितम्। उक्षितं मिल्युक्षितम्। बुधीः पितरम्। पि॥२३५॥

तरं मातरं म॥ मातरं स्त्रियाः॥ प्रियास्तुल्यमतुल्योरुद्र॥ रुद्र
रीरिषः॥ त्रिरिषुऽइतिरिरिषः॥ ३५॥ तोकेतयेनै॥ तनयुऽआयु
षि॥ आयुषिगोषु॥ गोष्वेषु॥ अश्वेषु रीरिषः॥ त्रिरिषुऽइतिरि
रिषः॥ वीरान्तरुद्र॥ रुद्रभामिनः॥ भामिनो वधीः॥ वधीर्ह वि
ष्मन्तः॥ हविष्मन्तः॥ सदर्म॥ सदमित॥ इत्वा॥ ह्वाहवामहे॥ हवाम
हऽइतिहवामहे॥ ३६॥ हिरण्यबाहवे सेनान्ये॥ हिरण्यबा
हवुऽइतिहिरण्या॥ बाहवे॥ सेनान्येदिशाम॥ सेनान्युऽइतिसेना
न्ये॥ दिशश्च॥ चपतये॥ पतयेवृक्षेभ्यः॥ वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यः॥

॥ २३६ ॥

हरिकेशेभ्यः पशुनाम् । हरिकेशेभ्यः इति हरिः । केशेभ्यः । पशुना
६ शुष्मि ऊराय । शुष्मि ऊराय त्विषीमते । त्विषीमते पशुनाम् ।
त्विषीमते इति त्विषीमते । पशुनाम् । ६ हरिकेशाय । हरिकेश
योपवृत्तिने । हरिकेशाय इति हरिः । केशाय । उपवृत्तिने पुष्टाना
म् । उपवृत्तिनः । ३ लुप । वृत्तिने । पुष्टानाम्ब्रुशाय ॥ ३६ ॥ ब्रु
शाय आधिने । आधिनेना नाम् । अन्नानाम्ब्रुवस्य । भ्रुवस्य
हेत्ये । हेत्ये जगताम् । जगताम् । रुद्राय । रुद्राय तत्तायिने । ॥ २३६ ॥
आततायिने क्षेत्राणाम् । आततायिने इत्येतत् । आयिने

स्नेत्राणां सुताय । सुतायाहन्त्ये । अहन्त्ये बनीनाम् । बनीना
हन्ति रोहिताय ॥ ३६ ॥ रोहिताय स्थपतये । स्थपतये वृक्षाणाम् ।
वृक्षाणां भुवन्तये । भुवन्तये चारिवस्कुताय । चारिवस्कुतायो
षधीनाम् । चारिवस्कुतायेति चारिवः । कुताय । ओषधीना
मुन्निषे । मुन्निषे वाणिजाय । वाणिजाय क्लृप्तेषां । क्लृप्तेषा
णामुन्नेर्घोषाय । उन्नेर्घोषाय क्रन्दयते । उन्नेर्घोषायेत्यु
चैर्घोषाय । आक्रन्दयते पत्नीनाम् । आक्रन्दयतु इत्याक्र
न्दयते । पत्नीनां हस्तनायतयो ॥ ३७ ॥ हस्तनायतया धावते ।

ॐ०९६

॥२३७॥

कृत्स्नायुतयेति कृत्स्ना आयुतया। धावते सत्त्वनाम्। सत्त्वना
सहमानाय। सहमानाय निष्ठा धिर्ने। निष्ठा धिर्नेऽआद्या
धिर्नीनाम्। निष्ठा धिर्ने इति नि। ध्या धिर्ने। आद्या धिर्नीनाम्
षुद्धिर्णे। आद्या धिर्नीनामित्या। ध्या धिर्नीनाम्। निषुद्धिर्णे ककु
भाय। ककुभाय स्तेनानाम्। स्तेनानानि चेरवे। निचेरवे परि
चराय। निचेरव इति नि। चेरवे। परिचरायारण्यानाम्। परि
चरायेति परि। चराय। अरण्यानां वच्चते ॥२०॥ वच्चते परिव
चते। परिवचते स्तायुनाम्। परिवचत इति परि। वच्चते ॥२३७॥

ध्रि
स्तुयुनान्निषुङ्गिणे। निषुङ्गिणः इषुधिमते। इषुधेमते तस्कराणा
ध्रि म्। इषुधेमते इतीषुधि। मते। तस्कराणां स्रक्कायिभ्यः सुक्का
यिभ्यो जिघाँस्यः। सुक्कायिभ्य इति स्रक्कायिभ्यः जि
घाँस्यो मुष्णताम्। जिघाँस्य इति जिघाँसत्
भ्यः। मुष्णताम् असिमभ्यः असिमभ्यो नक्तम्। असिमभ्य इ
त्यसिमत्। भ्यः नक्तु चरभ्यः। चरभ्यो ब्रिहन्तानाम्। चरभ्य
इति चरत्। भ्यः ब्रिहन्तानामिति वि। ब्रिहन्तानाम्॥२९॥ उ
ष्णीषिणे गिरिचुराय। गिरिचुराय कुलुचनम्। गिरिचुराय

ॐ३६
॥२३६॥

तिगिरिचराय। कुलुञ्चानामिषुमध्यः। इषुमध्यो धन्वायि
भ्यः। इषुमध्यः इतीषुमत्तु। भ्यः धन्वायि इत्यश्वा धन्वायि
भ्यः इति धन्वायि। भ्यः च च। ध्रुः आतन्वाने भ्यः आतन्वा
ने भ्यः प्रतिदधाने भ्यः। आतन्वाने भ्यः इत्या। तन्वाने भ्यः
प्रतिदधाने भ्यः। आयच्छेद्यः। प्रतिदधाने भ्यः इति प्रति।
दधाने भ्यः। आयच्छेद्योऽस्य इत्यः। आयच्छेद्यः इत्यायच्छेत्तु।
भ्यः। अस्य इयो विस्सज्यः। अस्य इत्यस्यत्तु। भ्यः॥२३॥
विस्सज्यो विद्यायः। विस्सज्यः इति विस्सजत्तु। भ्यः वि ॥२३६॥

द्वेद्व्यः स्वपद्व्यमविद्यं द्व्यः इति विद्यतु। भ्यः। स्वपद्व्यो जा
ग्रेद्व्यः। स्वपद्व्यः इति स्वपतु। भ्यः। जाग्रेद्व्यः शयीने भ्यः।
जाग्रेद्व्यः इति जाग्रेतु। भ्यः। शयीने भ्यः आसीने भ्यः। आ
सीने भ्यः स्तिष्ठेद्व्यः। तिष्ठेद्व्यो धावद्व्यः। तिष्ठेद्व्यः इति ति
ष्ठेतु। भ्यः। धावद्व्यः सभाभ्यमधावद्व्यः इति धावतु। भ्यः।
॥२३॥ सभाभ्यः सभापेति भ्यः। सभापेति भ्योऽश्वे भ्यः। सभा
पेति भ्यः इति सभापेति। भ्यः। अश्वे भ्योऽश्वपति भ्यः। अश्व
पति भ्यः आद्याधिनी भ्यः। अश्वपति भ्यः इत्यश्वतिषो भ्यः।

क्र०४६

॥२३९॥

आव्याधिनीभ्यो द्विविद्यन्तीभ्यः। आव्याधिनीभ्यः इत्याद्या
धिनीभ्यः। द्विविद्यन्तीभ्यः उगणाभ्यः। द्विविद्यन्तीभ्यः इति
द्विविद्यन्तीभ्यः। उगणाभ्यस्तृहतीभ्यस्तृहतीभ्योगुणे
भ्यः॥२४॥ गुणेभ्योगुणपतिभ्यः। गुणपतिभ्यो ब्रातृभ्यः। गु
णपतिभ्यः इति गुणपतिभ्यः। ब्रातृभ्यो ब्रातृपतिभ्यः।
ब्रातृपतिभ्यो गृत्सेभ्यः। ब्रातृपतिभ्यः इति ब्रातृपति।
भ्यः। गृत्सेभ्यो गृत्सेपतिभ्यः। गृत्सेपतिभ्यो विरूपेभ्यः।
गृत्सेपतिभ्यः इति गृत्सेपतिभ्यः। विरूपेभ्यो विश्व

॥२३९॥

रूपेभ्यः। विरूपेभ्यः इति विरूपेभ्यः। विश्वरूपेभ्यः सेनाभ्यः।
श्व विरूपेभ्यः इति विश्वरूपेभ्यः॥२५॥ सेनाभ्यः से नानि
भ्यः सेनानिभ्यो रथिभ्यः सेनानिभ्यः इति सेनानि। भ्यः र
थिभ्यो अरथेभ्यः रथिभ्यः इति रथि। भ्यः अरथेभ्यः क्षत
भ्यः क्षतभ्यः सङ्गृहीतभ्यः क्षतभ्यः इति क्षत। भ्यः सङ्गृ
हीतभ्यो महद्भ्यः सङ्गृहीतभ्यः इति सङ्गृहीत। भ्यः मह
द्भ्यो अर्जकेभ्यः। महद्भ्यः इति महतू। भ्यः अर्जकेभ्यः
इत्यर्जकेभ्यः॥२६॥ तर्क्ष्योरथकारेभ्यः तर्क्ष्यभ्यः इति त

क्र०३६

॥२४०॥

ह्यभ्यः। रुथुकारेभ्यः कुलांलेभ्यः। रुथुकारेभ्यः इतिरथा। कारे
भ्यः कुलांलेभ्यः कुमारेभ्यः। कुमारेभ्यो निष्ठादेभ्यः निष्ठा
देभ्यः पुञ्जिष्टेभ्यः निष्ठादेभ्यः इति निष्ठादेभ्यः पुञ्जिष्टे
भ्यः। श्वनिभ्यः। श्वनिभ्यो मृगयुभ्यः। श्वनिभ्यः इति श्वनिभ्यः
मृगयुभ्यः। श्वभ्यः। मृगयुभ्यः इति मृगयुभ्यः। श्वभ्यः। ॥२४॥ श्वभ्यः।
श्वपतिभ्यः। श्वभ्यः इति श्वभ्यः। श्वपतिभ्यो भुवाय। श्वपति
भ्यः इति श्वपतिभ्यः। भुवाय। रुद्राय। रुद्राय। श्वीय। श्वीयप
श्वपतये। पशुपतये। नीलश्रीवाय। पशुपतये। इति पशुप

॥२४०॥

तये॥ नील ग्रीवाय श्रितिक एठाय। नील ग्रीवायेति नील।
ग्रीवाय। श्रितिक एठाय कपुर्दिने। श्रितिक ण्ठायेति श्रिति।
कण्ठाय॥ २८॥ कपुर्दिने ह्युत्तकेशाय। ह्युत्तकेशाय सहस्रा
क्षय। ह्युत्तकेशयेति ह्युत्त। केशाय। सहस्राक्षाय शौर्धन्व त
ने। सहस्राक्षयेति सहस्र। अक्षाय। शतर्धन्वने गिरिशया
य। शतर्धन्वनुश्चिन्त। धन्वने। गिरिशया यशिविवि
ष्टाय। गिरिशयायेति गिरि। शयाय। शिविविष्टाय मीढुष्ट
माय। शिविविष्टायैति शिवि। विष्टाय। मीढुष्टमायेषु मते।

क्र०३६

॥२४०॥

ह्य॥भ्यः।रथुकारेभ्यः।कुलालेभ्यः।रथुकारेभ्यः।इतिरथा।कारे
भ्यः।कुलालेभ्यः।कुम्भारिभ्यः।कुम्भारिभ्योनिष्ठादेभ्यः।निष्ठा
देभ्यः।पुञ्जिह्वेभ्यः।निसादेभ्यः।इतिनिसादेभ्यः।पुञ्जिह्वे
भ्यः।श्वनिभ्यः।श्वनिभ्योमृगयुभ्यः।श्वनिभ्यः।इतिश्वनिभ्यः।
मृगयुभ्यः।श्वभ्यः।मृगयुभ्यः।इतिमृगयुभ्यः।॥२४॥श्वभ्यः।
श्वपतिभ्यः।श्वभ्यः।इतिश्वभ्यः।श्वपतिभ्योभुवार्थः।श्वपति
भ्यः।इतिश्वपतिभ्यः।भुवार्थः।रुद्रार्थः।रुद्रार्थः।शुर्वार्थः।शुर्वार्थः।
पुष्यपतये।पुष्यपतयेनीलश्रीवायः।पुष्यपतये।इतिपुष्यप

॥२४०॥

तये॥ नीलं ग्रीवाय श्रितिक एठाय। नीलं ग्रीवायेति नीलं।
ग्रीवाय। श्रितिक एठाय कपुर्दिने। श्रितिक एठायैति श्रिति।
कण्ठाय॥ २८॥ कपुर्दिने ह्युपकेशाय। ह्युपकेशाय सहस्रा
र्क्षय। ह्युपकेशयेति ह्युप। केशाय। सहस्राक्षार्यशोधन्य त
ने। सहस्राक्षार्येति सहस्र। अक्षाय। शतधन्यने गिरिशया
य। शतधन्यनश्चतिशत। धन्यने। गिरिशयाय शिपिवि
ष्टाय। गिरिशयायेति गिरि। शयाय। शिपिविष्टाय मीदुष्ट
माय। शिपिविष्टायैति शिपि। विष्टाय। मीदुष्टमायेषु मते।

क्र० ५६
॥२४३॥ मीढुस्तमायेति मीढुः। तमाया इषुमते ह्रस्वाया इषुमतुः। त
षुमते ॥२९॥ ह्रस्वाय वामनाया वामनाय बृहते। बृहते च
षयसे। वर्षयसे वृद्धाया वृद्धाय सवर्धे। सवर्धे ग्याया।
सवर्ध इति स। वृधे। अग्याय प्रथमाया प्रथमाया शर्वे ॥३०॥
आशर्वे जिशया। अजिशयुः शीघ्राया शीघ्राय शीघ्राया।
शीघ्रायो मर्याया उर्म्याया वसुन्याया अवसुन्यायना
देयाया अवसुन्याये सव। सुन्याया नादेया युद्धीप्याया दी
प्यायेति दीप्याया ॥३१॥ ज्येष्ठार्यक निष्ठाया कनिष्ठार्यपूर्व ॥२४३॥

जाय। पूर्वजायां परजायां। पूर्वजायेति पूर्वजाय। अपरजायम
द्युमाय। अपरजायेत्यपरजाय। मद्युमायां पगुल्लाय। अ
पगुल्लाय जघन्याय। अपगुल्लायेत्यपगुल्लाय। जघन्या
य बुध्याय। बुध्याय सोम्याय॥ ३२॥ सोम्याय प्रतिसृष्ट्याय।
प्रतिसृष्ट्याय काम्याय। प्रतिसृष्ट्यायेति प्रति। सृष्ट्याय। या
म्याय। क्षेम्याय। क्षेम्याय श्लोक्याय। श्लोक्याया वसान्या
य। अवसान्यायोर्वृष्ट्याय। अवसान्यायेत्यवसान्याय।
उर्वृष्ट्याय। खल्ल्याय। खल्ल्याय वन्याय॥ ३३॥ वन्याय। दृष्ट्याय।

क०३६

॥२४२॥

या कक्षाय श्रवाय श्रवाय प्रतिश्रवाय प्रतिश्रवायाश्रुषे
 णाय प्रतिश्रवायेति प्रतिश्रवाय आश्रुषे णाय श्रुरथा
 या आश्रुसेनायेत्याश्रुसेनाया आश्रुरथा युश्रुरथा आ
 श्रुरथा येत्याश्रुरथाया श्रुरथा वभेदिने अवभेदिने
 विह्विने अवभेदिनु इत्यवभेदिने ॥३४॥ विह्विने
 कवचिने कवचिने वृमिने वृमिने वरुथिने वरुथि
 ने श्रुताय श्रुताय श्रुत सेनाय श्रुत सेनाय दुन्दुभ्याय
 श्रुत सेनायेति श्रुत सेनाय दुन्दुभ्यायाहनन्याया आ ॥२४२॥

हनुन्यायधृष्टवै। आहनुन्यायेत्या। हनुन्याय॥३५॥धृ
ष्टवैप्रमृशाय। प्रमृशायनिषुद्रिणै। प्रमृशयेतिप्रमृ
शाय। निषुद्रिणैः इषुधिमते। इषुमतेतीक्ष्णेष्वे। इषुमते
इतीषुधि। मते। तीक्ष्णेष्वे। आयुधिने। तीक्ष्णेष्वे
तितीक्ष्णैः इष्वे। आयुधिनेस्वायुधाय। स्वायुधायसुध
न्वने। स्वायुधायेतिसु। आयुधाय। सुधन्वनुइतिसु।
धन्वने॥३६॥ सुसायुपथ्याय। पथ्यायुकाद्याय। काद्या
युनीप्याय। नीप्यायुकुल्याय। कुल्यायसरस्याय। स

धि३ धि३

क्र० ४६

॥२४३॥

रुस्यायनादेयाय। नादेयायवेरुन्ताय। वैरुन्ताय कृष्याय।
॥३७॥ कृष्यायावदुयाय। अवदुयायवीध्याय। वीध्यायातु
प्याय। वीध्यायेतिवि। ईध्याय। आतप्यायमेध्याय। आत
प्यायेत्या। तप्याय। मेध्यायविद्युत्याय। विद्युत्यायवर्ष्याय।
विद्युत्यायेतिवि। द्युत्याय। वर्ष्यायावर्ष्याय। अवर्ष्यायवा
स्याय॥३८॥ वास्यायरेभ्याय। रेभ्यायवास्तुआय। वास्तु
आयवास्तुपाय। वास्तुपायसोमाय। वास्तुपायेतिवास्तु।
पाय। सोमायरुद्राय। रुद्रायताम्राय। ताम्रायोरुणाय॥२४३॥

अरुणाय शङ्ख वै ॥ ३९ ॥ शङ्ख वै पशुपतये । शङ्ख वृद्धिः शम्भुः ।
गर्वैः पशुपतये ॥ ४० ॥ उग्रायः पशुपतये ॥ ४१ ॥ पशुपतये । उग्रा
यभीमायः । भीमायः । अग्रे वृधायः । दूरे वृधायः ।
अग्रे वृधायः । दूरे वृधायः । हन्त्रे । दूरे वृधायः ।
दूरे वृधायः । हन्त्रे । हनीयसे । हनीयसे । हस्तेभ्यः । हस्तेभ्यः ।
हरिकेशेभ्यः । हरिकेशेभ्यः । तारायः । हरिकेशेभ्यः ।
शिकेशेभ्यः । तारायः । तारायः ॥ ४० ॥ शम्भुवायः । मयोभवायः ।
शम्भुवायः । शम्भुवायः । मयोभवायः । शङ्खरायः । मयो

क्र० ३६

॥२४४॥

भुवायेति मयः॥ भुवायै॥ शुङ्गुराय मयस्कुराय॥ शुङ्गुरायेति
शमूकराय॥ मयस्कुरायै शिवाय॥ मयुः कुरायैति मयः॥
कुरायै॥ शिवायै शिवतराय॥ शिवतरायेति शिवतरा
य॥ ॥३॥ पात्नीया वा पुन्य॥ अवाप्नीय प्रतरणाया॥ प्रत
रणा योत्तरणाया॥ प्रतरणायेति प्रतरणाया॥ उत्तरणा
युतीर्ष्याया॥ उत्तरणायेत्युत्तरातरणाया॥ तीर्ष्यायुक्छा
या॥ कृच्छ्यायुशब्द्याया॥ शब्द्यायुफेन्याया॥ फेन्यायसिकु
ल्याया॥ ॥४॥ सिकुल्याय प्रत्याया॥ प्रवाल्याय किं० शिला

॥२४४॥

य। प्रवासायेति प्रावासाय। कि६. शिलायक्षयुणाय। क्ष
युणायकपर्दिने। कपर्दिनेपुलस्तये। पुलस्तय५रि
एयाय। इरिएयाय प्रपुष्ट्याय। प्रपुष्ट्यायत्रज्याय। प्रपुष्ट्या
येति प्रापुष्ट्याय॥४३॥ ब्रज्यायगोष्ठाया। गोष्ठायतल्या
य। गोष्ठ्यायेति गो। स्थ्यायातल्यायगेष्ठाया। गेष्ठाया
हृदस्थ्याय। हृदस्थ्यायनिवेष्ट्याय। निवेष्ट्यायकाद्याय।
निवेष्ट्यायेति नि। वेष्ट्यायाकाद्यायगह्वरेष्ट्याय। गह्व
रेष्ट्यायशुक्राय। गह्वरेस्थ्यायेति गह्वरे। स्थाय॥४४॥ शु

क०३६

॥२४५॥

क्यायहरित्याय। हरित्यायपा ७ सुव्याय। पा ९ सुव्याय रजुरा
य। रजुरायाय लोप्याय। लोप्यायोलप्याय। उलप्याय
क्याय। उह्याय सुव्याय। सुव्यायपुर्णाय। सुव्यायेति सु।
उह्याय॥४५॥ पुर्णायपुर्णश्रदाय। पुर्णश्रदायौदुरमाण
य। पुर्णश्रदायेतिपुर्ण। श्रदाय। उदुरमाणायामिघ्नते। उ
दुरमाणायेत्युत। गुरमाणाय। अमिघ्नतः आखिदते।
अमिघ्नतः इत्यमिघ्नते। आखिदते प्रखिदते। आखिदत
इत्यो। खिदते। प्रखिदतः इषुक्त इयमप्रखिदतः इति॥२४५॥

प्राखिदुते। इषु छ द्यो धनुषू द्यः ॥ इषु छ द्यः इतीषु छ त्र
भ्यमधनुषू द्यः किरिकेभ्यमधनुः छ द्यः इति धनुः छ त्र भ्यः ॥
किरिकेभ्यो देवानां मा देवानां हृदं येभ्यः हृदं येभ्यो विचि
न्वुकेभ्यमविचिन्वुकेभ्यो विक्षिणुकेभ्यमविचिन्वुके
भ्यः इति विचिन्वुकेभ्यः ॥ विक्षिणुकेभ्यः आनिर्हतेभ्यः
विक्षिणुकेभ्यः इति विक्षिणुकेभ्यः ॥ आनिर्हतेभ्यः इ
त्यानिः ॥ हतेभ्यमाध्याद्रायेऽअन्धसः अन्धसस्यते। पृ
तेहरिद्रा हरिद्रुनीललोहितानीललोहितेति नीलं।

क्र०१६

॥२४६॥

लोहित॥ आसाम्प्रजानीम॥ प्रजानीमेषाम्प्रजानामिति
प्रजानीम॥ एषाम्यशुनाम॥ पशुनाम्मा॥ मार्भेऽनेम्मी॥ मा
रौक्क॥ रोओ॥ मोच॥ मोऽइतिमो॥ चुनु॥ नुःकिम॥ किञ्चुन॥
चुनाममत्त॥ आमुमुदित्या ममत्त॥ ४७॥ इमारुद्राय॥ रु
द्रायतुवसे॥ तुवसेकपुर्दिने॥ कपुर्दिनेक्षयदीराय॥ क्ष
यदीरायुप्र॥ क्षयदीरायेतिक्षेत्र॥ वीराय॥ प्रभंरामहे॥ य६
भरामहे मृती॥ मृतीरितिमृती॥ यथाशम॥ शमसेव॥ ॥२४६॥
असद्विपदे॥ विपदेचतुर्व्यदे॥ विपदइतिवि॥ पदे॥ च

तुभ्यदेविष्वम्। चतुर्भ्यद्भिरतिचतुर्भ्यपदे। विष्वम्युष्टम्। पुष्ट
जामे। ग्रामे। अस्मिन्। अस्मिन्नातुरम्। अनातुरमि
त्यनातुरम्॥४८॥ याते। तेरुद्र। रुद्रश्चिवा। चिवातुनूः। तुनूः
श्चिवा। चिवाविष्वाहा। विष्वाहाभेषुजी। भेषुजीतिभेषुजी।
श्चिवारुतस्य। रुतस्यभेषुजी। भेषुजीतया। तयानः। नोम
उ। मृडजीवसे। जीवसुद्रतिजीवसे॥४९॥ परिनः। नोरु
द्रस्य। रुद्रस्यहेतिः। हेतिर्दृणक्तु। दृणक्तुपरि। परिलेष
स्य। लेषस्यदुर्मतिः। दुर्मतिरघायोः। दुर्मतिरितिदुःसु

क्र० ३६
॥२४७॥

ति॥ अघयोरिसंघा॥ यो॥ अव स्थिरा॥ स्थिरामुघव इय॥ मुघव
इयस्तेनुषा॥ मुघव इय इति मुघवत्त॥ अ॥ तनुषुमी दुः॥ मी
दुस्तो काया॥ तोकायुतनयाय॥ तनयाय मृडा॥ मृडेति म
३॥ ५०॥ मीकुंष्टमृशिवंतम॥ मीकुंस्तुमेति मीकुंस्तम॥ शि
५ वंतमशिवो॥ शितुमेति शिव॥ तम॥ शिवो नमनः॥ सुमनाः॥
सुमना भव॥ सुमना इति सु॥ मर्नः॥ भवेति भव॥ पुरमेवक्षे॥
हृक्ष आरुधम्॥ आरुधन्निधाय॥ निधायुल्लतिम्॥ नि ॥२४७॥
धायेति नि॥ धाय॥ लुत्तिं वसानः॥ वसान आचरा॥ आचरा॥

चुरपिनाकम्। पिनाकम्बिभ्रतम्। विभ्रदागहि। आगहि। गृही
तिहि॥५९॥ विकिरिद्रुविलोहितम्। विकिरिद्रुतिवि। विकिरिद्रु।
विलोहितनमम्बि। विलोहितेतिवि। लोहितम्। नमस्ते। तेऽअ
स्तु। अस्तुभुगवुः। भुगवुऽइतिभगम्। वः। वास्ते। तेसहस्रम्।
सहस्रम्। हेतयम्। हेतयोन्यम्। अन्यमुस्मत्। अस्मन्ति।
निर्वपन्तु। वुपन्तुताः। ताऽइतिताः॥५९॥ सहस्राणिसहस्र
म्। सहस्रम्। वाक्कोः। सहस्रम्। इतिसहस्रम्। शः। वाक्को
स्तव। तवहेतयम्। हेतयुऽइतिहेतयम्। तासामीशानः। ईशः।

क०३६

॥२४८॥

नो भग वः भगवः पुराचीनाः भगवः इति भगवः पुराचीना
मुखाः मुखाः ह्यधिः ह्यधीति ह्यधिः ॥५३॥ असंख्याता सहस्रा
णिः असंख्यातेत्यसंख्याताः सहस्राणि चैकैकः रुद्रा
अधिः अधिभूम्याम् भूम्यामिति भूम्याम् तेर्धसहस्र
योजनेः सहस्रयोजने च सहस्रयोजन इति सहस्रं योजने
अवुधन्वा निधन्वा नितन्मसिः तन्मसीति तन्मसिः ॥५४॥
अस्मि न्महतिः महत्युर्णवेः अर्णवेः तन्मसिः अन्तरिक्षे भुवोः ॥२४८॥
भुवाः अधिः अधीत्यधिः ॥५५॥ नीलं ग्रीवाः शितिकण्ठाः नि

लघीवाऽश्रुतिनीः। लघीवाः। श्रुतिक एणदिवम्। श्रुतिक एण
ऽश्रुतिश्रुति। कएठाः। दिवम्। रुद्राः। रुद्राऽउपश्रिताः। उपश्रिता
ऽइत्युपाश्रिताम्। रुद्राऽअधोः। अधः। स्वमाचुराः। स्वमाचुराऽश्रुति
स्वमाचुराः॥५५॥ वृक्षेषु श्रुतिर्लघीवाः। श्रुतिर्लघीवाः। लघीवाः।
नीलघीवा विलोहिताः। नीलघीवाऽश्रुतिनीलघीवाः। विलो
हिताऽश्रुतिविलोहिताः॥५६॥ भूतानामधिपतयः। अधिपतयो
विशिखासः। अधिपतयुऽइत्यधिपतयः। विशिखासः। कपुर्दि
नेमविशिखासऽश्रुतिविशिखासः। कपुर्दिनेमविशिखासः॥५७॥

क्र०३६
॥२४९॥

पुथाम्पथिरक्षयः। पथिरक्षयः ऐल बुद्धोः। पथिरक्षयः अतिप
थिरक्षयः ऐल बुद्धोः आयुर्धुः आयुर्धुः इत्युः। पु
धम् ॥ २९॥ तीर्थानि प्रचरन्ति। प्रचरन्ति स्तु काहस्ताः। प्रचर
न्तीति प्राचरन्ति। स्तु काहस्तानि षड्भिः स्तु काहस्ताः इति
स्तु काहस्ताः निषड्भिः इति निषड्भिः ॥ ६०॥ अन्नेषु वि
विद्यन्ति। विविद्यन्ति पात्रेषु। विविद्यन्तीति विविद्यन्ति। पा
त्रेषु पिवन्तः। पिवन्तो जनान्। जनानिति जनान् ॥ ६३॥ एताव
न्तश्च। च भूयात् सः। भूयात् सम्भूयात् च हि शम्भुः रुद्रोः ॥ २४९॥

रुद्रावितस्त्रिरे। वितस्त्रिरुद्रतिवि। तस्त्रिरे॥६२॥ नमोस्तु। अ
 स्तुरुद्रेभ्यः रुद्रेभ्यो नमो। द्विविषेर्षाम्। येषां वर्षमावर्ष
 मिषवः। इषवुः इतीषवस्ततेभ्यो दश। दशप्राचीः। प्राचीर्दक्षि
 णा। दक्षिणाप्रतीचीः। प्रतीचीरुदीचीः। उदीचीरुद्धीः। उद्धी
 र्दक्षुद्धीः। अन्तरिक्षेवार्तमवातुः इतिवार्तमवधियामन
 म्। अन्नुमित्यन्मम्॥६३॥ इतिक्रमशोऽशोऽधायः॥६६॥ ॥
 अस्तु नृज्जम्। उज्जम्पर्वते। पर्वते शिश्रियाणाम्। शिश्रि
 याणामुदयः। अदयः अपधीन्यः। अदयः इत्यत्र। भर्गो

क्र०३६
॥२५०॥

षधि ज्यो वनुस्यति। न्यः। वनुस्यति। ज्योऽअधि। वनुस्यति
न्यऽइति वनुस्यति। न्यः। अधिसस्रतम्। सस्रतम्पयम्। सस्र
तमिति सम्। न्यतम्। पयऽइति पयम्। तान् न्यनुऽइषम्। इ
षम्। ज्यम्। ऊर्जधत्ताधत्तुमरुतः। मरुतः। सः। रराणाः। स
ः। रराणाऽअश्मन्। सः। रराणाऽइति सम्। रराणाः। अश्म
न्ते। ते। क्षुत्। क्षुन्मयि। मयिते। तऽऊर्कः। ऊर्गित्। ऊर्कः॥३॥ इ
मामै। मेऽअग्ने। अग्नऽइष्टकाः। इष्टकाधेनर्वन्धेनर्वन्ध
न्तु। सन्त्वेकी। एकीच। चदश। दशतं श्रेम्। शतः। सहस्रम्।

॥२५०॥

सहस्रमुयुतम्। अयुतं नियुतम्। नियुतं श्रुयुतम्। नियु
 तमिति नि। युतम्। प्रयुतम्। दम्। प्रयुतमिति प्र। युतम्।
 अर्बुदम्। न्यर्बुदम्। समुद्रः। न्यर्बुदमिति नि॥ अर्बु
 दम्। समुद्रो मध्यम्। मध्यमन्तः अन्तः परार्द्धः। परार्द्धः ए
 ताः। परार्द्धः इति पर। अर्द्धः। एताः अमुत्र। अमुत्रामुष्मि
 न्। अमुष्मिन्लोके। लोकः इति लोके॥ २॥ ऋतुवर्षाः स्युः
 ऋतावर्धः। ऋतावर्धः ऋतुषाः। ऋतुवर्धः इत्यन्ता। वृ
 धं ऋतुषास्ये। ऋतुस्याः इत्यन्ता। स्याः। स्युः ऋतावर्धः।

त

क्र० १७॥
॥२५९॥

ऋतवधुः इत्येतत् । वृधमधुतु श्रुतोमधुश्रुतमधुतु
श्रुतुः इति धतु । श्रुतमधुश्रुतो विराजंमधुश्रुतुः इ
ति मधु । श्रुतः । विराजो नाम । विराजुः इति विराजः । नाम
कामुदुधाः । कामुदुधाः अक्षीयमाणाः । कामुदुधाः इ
ति काम । दुधाः । अक्षीयमाणाः इत्यक्षीयमाणाः ॥ ३ ॥ सु
मुद्रस्यत्वा । त्वावैकया । अवैक्यामे । अनेपरि । परिव्यया
मसि । व्ययामुसीति व्ययामसि । पावुकोः अस्मज्जम् । अ
स्मज्जम् । शिवो । शिवो भव । भवेति भव । हिमस्यत्वा । लाजरा

॥२५९॥

युष्माञ्जरायुणेतिजुरायुष्मा॥४॥उपुज्मन्।ज्मन्नुप।उपवे
तुसे।वेतुसेव।अवतरा।तरुनदीपु।नदीचा।एसा।अने
पित्तम्।पित्तमुपाम्।अपामसि।असिमण्डकि।मण्ड
कितानिः।तानिशगहि।आगहि।गहिसा।सेमम्।इमन्नेः
नोयुज्मम्।युज्मम्पावुकवर्णम्।पावुकवर्णम्।शिवम्।शु
वुकवर्णमितिपावुक।वर्णम्।शिवम्।शुधि।शुधीतिशुधि
॥५॥अपामिदम्।इदन्ययनम्।न्ययनम्।समुद्रस्य।न्यय
नमितिनि।अयनम्।समुद्रस्यनिवेशं नम्।निवेशंनमि

क्र० १७॥

॥२५२॥

तिनिविशं नमः॥ अन्त्यां स्ते॥ ते॥ अस्मत्॥ अस्मत्तपन्तु॥ तपन्तु
हेतयः॥ हेतयुः॥ इति हेतयः॥ ६॥ अग्नेपावक॥ पावकुरोचि
चो॥ रोचिषामुद्रया॥ मुद्रया देवा॥ देवजिह्वया॥ जिह्वयेति
जिह्वया॥ आदेवान्॥ देवान्न्वर्क्षि॥ वृक्षि॥ वृक्षि॥ वृक्षि॥ च॥ चेति
च॥ ७॥ सनः॥ नः॥ पावक॥ पावकुरीदिवः॥ इरीदिवोमे॥ इरीदिव
इति इरीदि॥ वः॥ अग्नेदेवान्॥ देवार्शं॥ इह॥ इहावह॥ आवह
वृहेति वह॥ उपयज्ञम्॥ युज्ञं॥ इविः॥ इविश्च॥ च॥ नः॥ नः॥ इति
नः॥ ८॥ पावकया॥ यः॥ यश्चितयन्त्या॥ चितयन्त्या॥ लपा॥ ल

॥२५२॥

षा

पाहामन॥ क्षामन्नुरुचे॥ रुरुचऽप॥ संभ॥ उष॥ सोन॥ नभानु
ना॥ भानुनेति॥ भानुना॥ तूर्वन्ना॥ नयामन॥ यामन्नेत॥ शस्याए
त॥ शस्यनु॥ नूरणे॥ रणु॥ आयः॥ आयः॥ यो॥ घुणे॥ घुणेन॥ नव
त॥ घाणे॥ तूर्णे॥ अजर॥ अजरु॥ इत्यजर॥ १॥ नमस्ते॥ ते
हर॥ से॥ हर॥ से॥ शोचिषे॥ शोचिषेन॥ नमस्ते॥ ते॥ अस्तु॥ अस्तु
र्विषे॥ अर्विषु॥ इत्यर्विषे॥ ३०॥ नृष॥ देवेद्॥ नृसदु॥ इति॥ नृ॥
सदे॥ वेड॥ सुषदे॥ असुषदे॥ बहिषदे॥ असुसदु॥ इत्यसु॥ स
दे॥ बहिषदे॥ वन॥ सदे॥ बहिसदु॥ इति॥ बहि॥ सदे॥ वन॥ सदे॥ सुर्वि

क०९७

॥२५३॥

हे। वृनुसदुःशतिवन्। सहे। स्वर्विदुःशतिस्वः। विदे। ॥११॥ ये देवाः।
देवा देवानाम्। देवानां बुद्धियाः। बुद्धिया बुद्धिनाम्। बुद्धि
यानां संवत्सरीणाम्। संवत्सरीणामुपमा। उपमागम्। भाग
मासते। आसतः इत्या। सते। अहुतादो हविर्षम अहुतादुः
इत्यहुता। अदः। हविर्षो युते। युतेः अस्मिन्। अस्मिन्स्वय
म्। स्वयम्पिबन्तु। पिबन्तु मधुनः। मधुनो घृतस्य। घृतस्ये
ति घृतस्ये ॥१२॥ ये देवाः। देवा देवेषु। देवेष्वधि। अधि देवुत्त
म्। देवुत्तमायन्। देवुत्तमिति देवुत्तम्। आयन्मे। ये ब्रह्मणः।

॥२५३॥

ब्रह्मणः पुरः एतारं पुरः एतारोऽस्य। पुरः एतारुऽइ
ति पुरः एतारं अस्येत्यस्य। वेङ्गो नानः ऋते। ऋते पर्वते।
पर्वते धाम। धामु किम्। किञ्चन। चननानते। ते दिवोः। दिवो
नानेष्टि व्याः। दृष्टि व्याऽअधि। अधि स्तुष्टु। स्तुष्टि ति स्तु
ष्टु॥३३॥ प्राण दाऽअपान दाः। प्राण दाऽइति प्राण दाः। अपान
दा व्यानु दाः। अपान दाऽइत्यपान दाः। व्यानु दा वृक्षो दाः। व्या
नु दाऽइति व्यानु दाः। वृक्षो दा वरिवो दाः। वृक्षो दाऽइति वृक्षो
दाः। वरिवो दाऽइति वरिवुः। दाः॥३४॥ अग्नि स्ति मे न। ति मे

ॐ०३६

॥२५४॥

नशोचिषा। शोचिषा वा सत्त्वा वा सुद्विष्वम्। विष्णुनि। न्यत्रिणम्।
अत्रिणमित्यत्रिणम्। अग्निर्नमनो वृत्तते। वृत्तते रुयिम्। रुयि
मिति रुयिम्॥३५॥ ३५ इमा। इमा विष्वा। विष्वा भुवना नि। भु
वनानि जुह्वन्। जुह्व हविः। ऋषिर्होता। होतानि। न्यसी
दत्। असीदसिता। पितानमनः इति नः। सः आशिषा। आ
शिषा इर्विणम्। आशिषे त्या। शिषा। इर्विणमिच्छमानः।
इच्छमानः प्रथमुच्छत्। प्रथमुच्छद वंरान्। प्रथमुच्छदिति
प्रथमुच्छत्। अवरां॥३॥ आर्विवेश। आर्विवेश। विवेशे

॥२५४॥

तिविवेश॥३५॥किं०स्वित्।स्विहासीत्।आसीदधिष्ठानम्।अ
धिष्ठानमारक्षणम्।अधिस्थानमित्यधि।स्थानम्।आरक्षण
ण३ कृतम्।आरक्षणमित्या।रक्षणम्।कृतमस्वित्।स्वित्कथा॥कु
थासीत्।आसीदित्यासीत्।यतोभूमिम्।भूमिञ्जनयन्।ज
नयन्विश्वकर्मा॥विश्वकर्माधि।विश्वकर्मेतिविश्वकर्मा॥
विद्याम्।यामोर्णोत्।ओर्णोमहिना॥महिनाविश्वचक्षा॥वि
श्वचक्षा॥इतिविश्वचक्षा॥३६॥विश्वतश्चसुरुत॥विश्वत
श्चसुरिति॥विश्वतश्चसुः॥उतविश्वतोमुख॥विश्वतोमुखो

क०३८

॥२५५॥

तौ

विश्वतो वाहुः॥ विश्वमुखः इति विश्वतः॥ मुखः॥ विश्वतो
वाहुः॥ विश्वतो वाहुरिति विश्वतः॥ वाहुः॥ उत विश्वतस्या
तु॥ विश्वतः॥ यादिति विश्वतः॥ यातु॥ सम्बाहुः॥ या॥ वाहुः॥
धर्मति॥ वाहुः॥ या॥ मिति॥ वाहुः॥ धर्मति॥ सम॥ सम्प
तत्रैः॥ पतत्रैः॥ या॥ वा॥ भूमी॥ या॥ वा॥ भूमी॥ जनयन्तु॥ या॥ वा॥ भूमी
इति॥ या॥ वा॥ भूमी॥ जनयन्तु॥ देवः॥ एकं॥ एकं॥ इत्येकं॥
॥१८॥ किं॥ स्वि॥ स्वि॥ दनं॥ वतु॥ कः॥ रु॥ सः॥ इत्येकं॥ ॥२५५॥
सवृक्षः॥ वृक्षः॥ आ॥ स॥ आ॥ स॥ यतः॥ यतो॥ या॥ वा॥ पृथिवी॥

धावाद्युचिनीति तत्तुः॥ धावाद्युचिनीति॥ धावाद्युचिनीति॥ धावाद्युचिनीति॥
स्तुतुहुरिति निः॥ तत्तुहुरिति॥ तत्तुहुरिति॥ तत्तुहुरिति॥ तत्तुहुरिति॥
छतेत्॥ इदुतत्॥ इदुतत्॥ इदुतत्॥ इदुतत्॥ इदुतत्॥
इदुतत्॥ इदुतत्॥ इदुतत्॥ इदुतत्॥ इदुतत्॥
र धारयुनिति धारयुनिति॥ धारयुनिति॥ धारयुनिति॥ धारयुनिति॥
णि॥ पुरमाणि॥ यावुमा॥ अयुमा॥ यामुमा॥ मुयुमा॥ वि
श्वकर्मन्॥ विश्वकर्मन्नुत॥ विश्वकर्मन्नुत॥ विश्वकर्मन्नुत॥ विश्वकर्मन्नुत॥
उतेमा॥ इमेतीमा॥ शिक्षा सखिभ्यः॥ सखिभ्यो ह विधिः॥ सखिभ्यः॥

क्र०१६
॥२५६॥

इति सखि। मयः। हविषि स्वधावः। स्वधावः। स्वयम्। स्वधावः।
इति स्वधा। वः। स्वयं यं जस्व। युजस्व तु न्य म। तु न्यं वृधानः।
वृधानः इति वृधानः॥२५॥ विश्वकर्म नु विषा। विश्वकर्म
निति विश्व। कर्म न। हविषा चा वृधानः। वृधा वृधानः स्वय
म्। वृधा वृधानः इति वृधानः। स्वयं यं जस्व। युजस्व एषि वी
म्। एषि वी मृत। उत द्याम्। द्यामिति द्याम्। मुत्तं तु न्ये। अ
न्ये। अभितैम अभितैम सुपत्नीः। सपत्नीः इह। सुतो॥२५६॥
पेः इति स। पत्नीः। इह स्माकम्। अस्माकम्। मधवा

सुरिः॥मघवेतिमुघावा।सुरिरस्तु।अस्त्रिसस्तु॥२१॥चक्षुषः
पिता॥पितानेमेसा।मनसाहि।हिधीरः।धीरोष्टनम्।ष्टन
मेने।एनेऽअजनतू।एनेऽइत्येने।अजनन्तम्माने।नम्न
मानेऽइतिन म्ममाने।बदेत्।इदत्तौ।अन्तुऽअददह
न्त।अददहन्तुपूर्व।पूर्वऽआत्।आदित्।इद्यावापृथिवी॥
द्यावापृथिवीऽअप्रथेताम्।द्यावापृथिवीऽइतिद्यावापृथि
वी॥अप्रथेतामित्यप्रथेताम्॥२२॥विश्वाकर्मविमनाः।
विश्वकर्मैतिविश्व।कर्म।विमनाऽआत्।विमनाऽइति

क० ४६
॥ २५७ ॥ वि। मनाः। आदि हो याः। विहोया धाता। विहोयाऽइति वि। होयाः।
धाता विधाता। विधाता परमा। विधातेति वि। धाता। परमात्
उत संदृक्। संदृगिति समूहक। तेषां मिथानि। इष्टानि समूह
समिधा। इष्टा मर्दन्ति। मर्दन्ति यत्र। यत्राऽसत् ऋषीन्। सप्त
ऽऋषीं पुरः। सप्त ऋषीनिति सप्त। ऋषीन्। पुरः एकम्। एक
माहुः। आहु रित्याहुः॥ २३॥ योनः। नः पिता। पिता जनिता। ज
निता यः। यो विधाता। विधाता धामानि। विधातेति वि। धाता।
धामानि वेद। वेद भुवनानि। भुवनानि विश्वं। विश्वेति विश्वं॥ २५७॥

बोदेवानाम्। देवानां नाम धाः। नाम धाः एकम्। नाम धाः इति नाम्।
 धाः। एकम्। एवं। एव तम्। तद्। सम्प्रश्नम्। सम्प्रश्नम्। भुवना। सम्प्रश्न
 मिति सम्। प्रश्नम्। भुवना यन्ति। यन्त्युन्त्या। अन्ये त्युन्त्या। ॥२४॥ त
 ॥ आयजन्त। आयजन्त। अयजन्त द्विणम्। द्विणम्। सम्। सम्
 स्मै। अस्माः ऋषयः। ऋषयः पूर्व। पूर्व जरितारम्। जरितारो नान
 भुना। भुनेति भुना। अस्तुर्त्तम्। स्तुर्त्तम्। रजसि निषुते। नि
 षुते ये। निषुते इति नि। सुते। ये भुता तानि। भुतानि सम्। ह एव
 न्। सम्। ह एव न्ति मानि। सम्। ह एव न्ति समु। ह एव न्। इमानि ता
 ॥
 ॐ

क० ३७

२५८॥ मानि॥ २५॥ पुरोहिवा॥ हिवापुरः॥ पुरः एना॥ एना एथिव्या॥ एथिव्या
पुरः॥ पुरोहे भिवेभ देवेभिरसुरैः॥ असुरैर्भत॥ बहस्ति॥ अस्तीत्यस्ति॥
कंस्वित॥ स्वित्प्रम॥ गप्प्रमप्रथुममू॥ प्रथुमन्दे॥ दुद्धु॥ आपेभआ
पोयत्र॥ यत्र देवाः॥ देवाः समर्पश्यन्त॥ समर्पश्यन्तुपूर्वा॥ समर्पश्यन्
तेतिसम॥ अपश्यन्त॥ पूर्वे इतिपूर्वा॥ २५॥ तमित॥ इत्सुमर्गछ
न्त॥ सुमर्गछन्तुविश्वे॥ सुमर्गछन्तेतिसम॥ अर्गछन्त॥ विश्वे इ
तिविश्वे॥ अजस्यनाभौ॥ नाभुवधि॥ अध्येकम॥ एकुमर्पितम॥ २५८॥
अर्पितुंयस्मिन्॥ यस्मिन्निश्वानि॥ विश्वानिभुवनानि॥ भुवनानि॥ २५८॥

नितुस्त्रुः। तस्त्रुरितितुस्त्रुः॥२७॥ नतम्। तं विहाय। विहाय यः। यः
इमा। इमा जुजाने। जुजानान्यत्। अन्य युष्माकम्। युष्माकमन्ते
रम्। अन्ते रम्बभूवा। बुभूवेति बभूवा। नीरे हो ण प्रावृताः। प्रावृता
जल्य्या। जल्य्या च। चा सुतृपेभ्यः असुतृपेभ्यः उक्कशासः। असुतृ
पेभ्यः त्यसु। तृपेभ्यः उक्कशासश्चरन्ति। उक्कशास इत्युक्क। श
सेभ्यश्चरन्तीति चरन्ति॥२८॥ विश्व कर्मा हि। विश्व कर्मेति विश्व।
कर्मा। त्वजनिष्ट। अजनिष्ट देवः। देव आत्मा। आदित्। इन्द्र
वैः। गन्धर्वैः अभवत्। अभवद्वितीयः। द्वितीय इति द्वितीयः। त

क० ३७
॥ २५९ ॥

तीयं पिता। पिता जनिता। जनि तौ षधीनाम्। ओषधीनामुपाम्।
अपाङ्गं ब्रम्। गव्वं वि। ब्रह्म धातु। अदधात् पुरुत्रा। पुरुत्रेति पुरु
त्रा। २९॥ आशुः शिशानः। शिशानो वृषभः। वृषभो न। नभीमः।
भीमो षना घनः। घना घनः क्षोभणः। क्षोभणश्च षणीनाम्। चर्ष
णीनामिति चर्षणीनाम्। सुक्रन्दनो निमिषः। सुक्रन्दन इति सु
म्। क्रन्दनः। अनिमिषः एक वीरः। अनिमिष इत्येति। निमिषः।
एक वीरः शतम्। एक वीर इत्येक वीरः। शतं सेनाः। सेनाः अ
जयत्। अजयत्साकम्। साकमिन्द्रं इन्द्र इतीन्द्रम्। ३०॥ सुक्रन्द

॥ २५९ ॥

नेनामिनिषेण। सङ्गर्हनेनेति सप्त। कर्हनेन। अनिमिषेण जिष्णु
ना। अनिमिषेणेत्यनिमिषेण। जिष्णुना युत्कारेण। युत्कारेण
दुष्यवनेन। युत्कारेणेति युत्। कारेण। दुष्यवनेन धृष्णुना। दु
ष्यवनेनेति दुः। व्यवनेन। धृष्णुनेति धृष्णुना। तदिदं ण। इदं ण
जयत। जयतु तत्। तत्सहृद्म। सहृद्म बुधम बुधोनरः। नरु
इषुहस्तेन। इषुहस्तेन वृष्ट्या। इषुहस्तेनेतीषु। हस्तेन। वृष्ट्या
निवृष्ट्या॥ ३१॥ सङ्गर्हस्तेः। इषुहस्तेः सः। इषुहस्तेरितीषु। ह
स्तेः। सतिषुक्तिः। निमिषुक्तिः। निर्वृत्तिः। निषुक्तिः। निर्वृत्तिः। निषुक्तिः। निमि

क्र० १७

॥२६०॥

बुशीसंस्त्रंष्टा। संस्त्रंष्टासोः। संस्त्रंष्टेति संस्त्रं। संस्त्रंष्टा।
संयुधं। युधुः। इन्द्रं। इन्द्रो गुणेन। गुणेति ने गुणेन। सुहं। सु
ष्टुजित्सोमपाः। सुहं। सुष्टुजिहिति संस्त्रं। जित्। सोमपा
बाहुशुद्धी। सोमपाः। इति सोमपाः। बाहुशुद्धिगंधन्वा।
बाहुशुद्धीति बाहु। शुद्धी। उग्रधन्वा प्रतिहिताभिः। उग्र
धुन्वेत्युग्र। धन्वा। प्रतिहिताभिरस्ता। प्रतिहिभिस्तोरि
ति प्रतिहिताभिः। अस्ते सस्ताः॥३२॥ बृहस्पते परि। परि॥२६०॥
दीयादीयारथेन। रथेन रक्षोहा। रक्षोहामिन्नान्। रक्षोहे

तिरक्षुः। हा। अमित्रैः। अपुर्वाधमानः। अपुर्वाधमानः इ
त्यपुर्वाधमानः। प्रमुञ्जन्तेनाः। प्रमुञ्जन्तिर्तिप्र। मुञ्जन्। सेनाः
प्रमृणोः। प्रमृणोषुधा। प्रमृणः इतिप्र। मृणः। सुधाषयन। ययन्तुस्मा
कम्। अस्माकमेधि। एध्यविता। अवितारथानाम्। रथानामिति रथा
नाम्। ३३। बलविज्ञायस्य विरः। बलविज्ञायः इति बल। विज्ञायः।
स्य विरः। प्रवीरः। प्रवीरः सहस्वान्। प्रवीरः इतिप्र। वीरः। सहस्वान्वा
जी। वाजी सहमानः। सहमानः उग्रः। उग्रः इत्युग्रः। अभिवीरोः
अभिसत्वा। अभिवीरः इत्यभि। वीरः। अभिसत्वासहोजोः। अभि

क्र० १७

॥२६९॥

सुत्वेत्युभि। सत्वा। सहो जा जैत्रम्। सहो जाऽइति सहः। जाः। जैत्रमित्रा
इन्द्ररथम्। रथमार्तिष्ठ। अर्तिष्ठ। तिष्ठ गोवित्। गोविदिति गो। वि
त्॥ ३४॥ गोत्रभिदं गोविदम्। गोत्रभिदमिति गोत्र। भिदम्। गोवि
दं वज्रं बाहुम्। गोविदमिति गो। विदम्। वज्रं बाहुं जयन्तम्। वज्रं
बाहुमिति वज्रं। बाहुम्। जयन्तु मज्जम्। अज्मप्रहृणन्तम्। प्रहृण
न्तु मोजसा। प्रहृणन्तु मिति प्र। हृणन्तम्। ओजसे त्योजसा। इ
मे संजाताः। सजाताऽअनु। सजाताऽइति स। जाताः। अनुवी
र्यद्दम्। वीर्यद्दमि दम्। इन्द्रैः स स्वायः। सखायोऽअ

॥२६९॥

नु। अनुसम। सहस्रं नद्वयम्। रजद्वयमिति रजद्वयम्॥ ३५॥ अभिगोत्रा
णि। गोत्राणि सहसा। सहसा गार्हमानः। गार्हमानो द्वयोः। अद्वयो
वीरेः। वीरेः शतमन्युः। शतमन्युरिन्द्रं शतमन्युरिति शतम
न्युः। इन्द्रं तीन्द्रं दुष्यवन्ः एतन्नाषाद्। दुष्यवन् इति दुः
च्यवन्ः। एतन्नाषा उयुध्यम् अयुध्योस्माकम्। अस्माकु ए. सेनाः।
सेना अवतु। अवतु प्र। प्रयुत्सु। सुखितियुत्। सु॥ ३६॥ इन्द्रं आ
साम्। आसानेता। नेता बहस्यतिः बहस्यतिर्दक्षिणा। दक्षिणा
बुलः। बुलः पुरः। पुर एतु। एतु सोमं सोम इति सोमं देवसेनाना

क्र० ३७

॥२६२॥

मभिभञ्जतीनाम्। देवसेनानामिति देवासे नानाम्। अग्नि
भुञ्जतीनाम्। अग्निभुञ्जतीनामित्यग्नि। भु
ञ्जतीनाम्। जयन्तीनाम्। मरुतो यन्तु। युत्वाग्नेम्। अ
ग्निस्यग्नेम्॥ ३७॥ इन्द्रस्य वृष्णम्। वृष्णो वर्कणस्य। वर्कण
स्य राक्षसं। राक्षसादित्यानाम्। आदित्यानाम्। मरुता
६० राक्षसं। राक्षसं। उग्रम्। उग्रमित्युग्रम्। महामनसा। भुवनच्य
वानाम्। महामनसामिति महामनसा। भुवनच्यवानाम्। ॥२६२॥
५॥ भुवनच्यवानामिति भुवनच्यवानाम्। धोषो देवानाम्।

हेवानुजयताम्। जयतामुत्त॥ उद्देष्ट्यात्। अस्यादित्यं स्यात्
॥३६॥ उद्देष्ट्या। हृष्यमुधुवनम्। मधुवनार्थुधानि। मधुव
निति मधु। धनम्। आयुधान्युत्त॥ असत्त्वं नाम्। सत्त्वं नाम्। मा
कानाम्। मामुक्तानाम्। मना० सि। मना० सि। ति मना० सि।
उद्देष्ट्यात्। हृन् हृन्वाजिनाम्। हृन् हृन्वाजिनाम्। हृन्
वाजिनाम्। वाजिनानि। वाजिनान्युत्त॥ उद्देष्ट्यात्। रथाना
जयताम्। जयतां वन्तु। वन्तु घोषाः। घोषा इति घोषाः॥
॥३७॥ अस्माकुमिदं भद्रम्। समंतेषु। समंतेषु ध्वजेषु। समंते

५०३७

253

षितिसमः। नृते पु। ध्रुजेधुस्माकं मू। अस्माकुञ्चाः। वाऽर्यवः। इप
वुस्ताः। ताजयन्तु। जयन्त्विति जयन्तु। अस्माकं वीराः। वीराऽउ
त्तरे। उत्तरे भवन्तु। उत्तरुऽस्त्युत्तरैः। भवन्तु स्मान्। अस्मा रं॥
उद्देवाः। उं॥ इत्ये देवाऽअवत। अवता हवेणु। हवेष्टिति हवेणु॥५॥
अमीषाश्चित्रम्। चित्रम्प्रति लोभयन्ती। प्रतिलोभयन्ती ग
हाणा। प्रतिलोभयन्तीति प्रति। लोभयन्ती। गहाणाङ्गानि। अ
ङ्गान्येषां। अधे परा। परे हि। इहीतीहि। अभि प्राप्ते हि। हि इनि। नि॥२६३॥
ईह। इह हत्सु। हत्सु शोकैः। हत्सिति हुत्। सु शोकैर्दधीन। अ

धेनुमित्राः। अमित्रास्त्वमसा। तमसा चैसेताम्। सुचुत्तामिति
सचन्ताम्॥४१॥ अवैसृष्टा परा। अवैसृष्टेत्यर्वा। सृष्टा। परा प
ता। पुतुशरव्ये। शरव्ये ब्रह्मे सः शिते। ब्रह्मे सः शितुः इति ब्रह्मे
। सः शिते। गच्छामित्रान्। अमित्रान्। प्रपद्यस्व। पुद्यस्व मा।
मामीषाम्। अमीषाङ्कम्। कञ्चुन। चनोत्। उच्छिषः। शिषः
तिशिषः॥४२॥ प्रेतं। इता जयत। जयतानरः। नरुः इन्द्रः। इन्द्रो
वः। बुः। शर्मा। शर्मन् व छतु। बु छित्तिनिय छतु। उग्रावम्। बुः। सुतु
। सुतु बाहवम्। बाहवो नाधृष्याः। अनाधृष्याः यथा। यथा सथा।

क्र० ३७

॥२६४॥

असुधेत्यसंथ ॥४३॥ असौ बा। बासेना। सेनामरुतः। मुरुतुः
रेषाम्। परैमुभि। अङ्गेति। ऐति। ऐतिनः। नुः अर्जसा। ओजसा
स्पृष्टमाना। स्पृष्टमानेति स्पृष्टमाना। ताङ्गुहता। गुहतुतमसा
। तमुसापव्रतेन। अपव्रतेन यथा। अपव्रतेनेत्यप। व्रतेन
। यथामी। अमीः अन्ये। अमीः इत्यमी। अन्योः अन्यम्।
अन्यन्त। नजानन्। जानन्ति ज्ञान् ॥४४॥ यत्रैवाणाः। वा
णाः सम्यतन्ति। सम्यतन्तिकुमारोः। सम्यतन्तीति समुप ॥२६४॥
तन्ति। कुमारविशिषाः इव। विशिषाः इवेति विशिषाः इव।

तन्नेमनुद्द्रंद्द्रोबृहस्पतिः बृहस्पतिरहितः अहितः
रम्मीरम्मीयच्छतु। यच्छतुविश्वाहा। विश्वाहारम्मीरम्मीय
च्छतु। यच्छतितियच्छतु॥४५॥ मर्मोणिते। तेवर्मणा। वर्मणा
छादयामि। छादयामिसोमं सोमं स्या। त्वाराजा। राजामृतै
ना। अमृतैर्नानु। अनुवस्त्राम्। वस्त्रामिति वस्त्राम्। उरोवरी
यः। वरीयोवरुणः। वरुणस्ते। ते कृणोतु। कृणोतुजयन्तम्।
जयन्तत्वा। त्वानु। अनुदेवाः। देवामदन्तु। मदन्त्विति मदन्तु।
॥४६॥ उदैनम्। एनुमुत्तराम्। उत्तरान्नय। उत्तरामित्युत्तरं तु

क्र० ३७
॥ २६५ ॥

राम। नयाम्ने। अग्ने च तेन। एतेनाहुत। आहुतेत्याहुत। रायस्यो
र्वेण। पोर्वेण सम। सः सृज। सृज प्रजया। प्रज याच। प्रजयेति प्रा
जया। चुबु हुमा। बुहुङ्गुधि। लुधीति लुधि॥ ४७॥ इन्द्रे मम। इम
म्रतराम्। प्रतरान्तया। प्रतरामिति प्रा। तराम्। नयसुजाता
नाम्। सृजेतानाम सत्। सृजातानामिति स। जातानाम्। अ
सहृशी। वृशीति वृशी। समैनम्। एनं वर्चसा। वर्चसा सृज। सृ
ज देवानाम्। देवानाम्नागदाः। नागदाः असत्। नागदा इति ना
गदाः। असदित्यसत्॥ ४८॥ यस्य कुर्मः। कुर्मो गृहे। गृहेह

॥ २६५ ॥

विः। हविस्त्वम्। तमं मे। अग्ने बुद्ध्या। बुद्ध्या त्वम्। त्वमिति त्वम्। त
स्मै देवाः। देवाः अधि। अधि ब्रवन्। ब्रवन्त यम्। अयच्चा। च ब्र
ह्मणः। ब्रह्मणस्पतिमपतिरिति पतिम्। ४९। पञ्चुहि शंभदि
शो देवीः। देवी शुक्लम्। शुक्लमवन्तु। अवन्तु देवीः। देवीरपं। अ
पामतिम्। अमन्ति दुर्मतिम्। दुर्मतिस्बाधमानाः। दुर्मति
मिति दुः। मतिम्। बाधमानाः इति बाधमानाः। रायस्योषे। पो
षे जेषे पतिम्। शुक्लपतिम्। भजन्तीः। शुक्लपतिमिति युक्ता। प
तिम्। आभजन्ती रायः। आभजन्ती रित्या। भजन्तीः। रायस्योषे।

क्र० ३७

॥२६६॥

पोषेऽअधि। अधि युतोऽ। युतोऽअस्वात्। अस्वादित्यस्वात्॥५०॥
समिद्धेऽअग्ने। समिद्धेऽइति समू। इद्धे। अग्नावधि। अधि माम
हाने। मामुहानऽउक्पत्रः। मुमुहानऽइति समू हाने। उक्
पत्रऽईर्धनऽउक्पत्रऽइत्युक्। पत्रः। ईर्धो गभीतः। गभीतऽ
इति गभीतः। तुतद्धुर्ममू। धर्मम्यं रिगत्। परिगत्वा यजन्त।
परिगत्वेति परिगत्। अयुजन्तो जी। उज्जायन्त। यद्युजन्त
युजन्त यजन्त। अयजन्त देवाः। देवाऽइति देवाः॥५१॥ देवा
यधुनै। धुनैर्जोष्टै। जोष्टै देवश्रीः। देवश्रीः श्रीमनाः। देवश्रीरि

॥२६६॥

तिदेव। श्रीः। श्रीमनाः शतपयाः। श्रीमनाः इति श्रीमनाः। श
तपयाः इति शतपयाः। परिगृह्यते देवाः। परिगृह्यते ति परिगृह्यते
देवा युजम्। युजमायनू। आयुदेवाः। देवादेवेभ्यः। देवेभ्योः अं
दुर्धत्तम्। अदुर्धत्तोः अस्थुः। अस्थुरित्यस्थुः॥ ५२॥ वीतं
हविः। हविः शमितम्। शमितं शमिता। शमिता युजध्वे। युज
ध्वेतुरीयम्। तुरीयो जेषे। युजो यत्र। यत्र हव्यम्। हव्यमेति। ए ती
त्येति। ततो वा काः। वाकाः आशिषम्। आशिषो नः। आशिषु
इत्या। शिषम् नो जुषताम्। जुषन्तामिति जुषताम्॥ ५३॥ सूर्य

क्र०१७

॥२६७॥

त्रा३

रश्मिर्हरिकेशः॥ सूर्यरश्मिरितिसूर्यः॥ रश्मिः॥ हरिकेशः॥ पुरस्ता
त्॥ हरिकेशः॥ इति हरिकेशः॥ पुरस्तात्सविता॥ सविता॥ ज्योतिः॥ ज्यो
तिरुदयान्॥ अयुरा॥ अजस्रम्॥ अजस्रमित्सर्जस्वम्॥ तस्य पुषा॥
पुषा प्रसवे॥ प्रसवे याति॥ प्रसवः॥ इति प्रा॥ सुवे॥ याति विद्वान्॥ वि
दान्सु॥ मय्ययन्॥ सम्यग्यन्विष्य॥ सम्यग्यन्तिरितिसुम्॥ पश्य
न्॥ विश्वामुर्वनानि॥ उर्वनानि गोपाः॥ गोपाः॥ इति गोपाः॥ ॥५॥ धि
मानः॥ एषः॥ धिमानुः॥ इति धिमानः॥ एष द्विवोः॥ द्विवो मर्द्वोः॥ मर्द्वोः
आस्ते॥ आस्तु॥ आपृष्टिवान्॥ अर्पिष्टिवान्नो हसी॥ आपृष्टिवानि ॥२६७॥

त्या पञ्चिवात्रोदसीऽअन्तरिक्षम्। रोदसीऽइति रोदसी॥ अन्तरि
क्षमिस्यन्तरिक्षम्। सविश्वाचीः। विश्वाचीरुभि। अन्विचहे। चूहे छ
ताचीः। छताचीरन्तरा। अन्तरापूर्वम्। पूर्वमपरम्। अपरश्च। चक्र
तुम्। केतुमिति केतुम्॥ ५५॥ उक्षासमुद्रोः। समुद्रोऽअरुणः। अरु
णः सुपूर्णः। सुपूर्णः पूर्वस्याः सुपूर्णऽइति सु। पूर्णः। पूर्वस्य योनिम्।
योनिम्यितुः। पितुरा विवेश। आविवेश। विवेशेति विवेश। मध्ये दि
वोः। दिवो निहितः। निहितुः। दृष्टिमान् निहितुऽइति नि। हितः। दृ
ष्टिरश्मा। अश्मा वि। विचक्रमे। चक्रमे रजसः। रजस्यो सेति।

क्र०१७

॥२६८॥

पात्यन्तो॥ अन्तावित्यन्तो॥ ५६॥ देवुहृत्सुतः॥ देवुहरिति देवुहः॥ यज्ञः
आच॥ आच॥ चवुक्षित॥ वृक्षत्सुम्नहः॥ सुम्नहृत्सुतः॥ सुम्नहृरि
ति सुम्नहः॥ यज्ञः॥ आच॥ आच॥ चवुक्षित॥ वृक्षदितिर्वेत्॥ यज्ञः॥ स३
ग्निः॥ अग्निर्देवः॥ देवो देवान्॥ देवाश्च॥ आच॥ आच॥ चवुक्षित॥ वृ
क्षदितिर्वेत्॥ ५७॥ धार्जस्यभा॥ मा प्रसवः॥ प्रसवः उद्गा मेण॥ प्र
सवः इति प्र॥ सवः॥ उद्गा मेणोत्॥ उद्गा मेणे सुत्॥ ग्रा मेण॥ उद्ग
य२ मेत्॥ अगुभीदित्युभीत्॥ अधो सपत्नान्॥ सपत्नानिन्द्रः॥ सुप
त्नानि सु॥ पत्नान्॥ इन्द्रो मे॥ मे निग्रा मेण॥ निग्रा मेणाधरान्॥ नि ॥२६८॥

ग्राभेणेतिनिग्राभेण। अर्धशरैः॥ अकः॥ अकुरित्यकः॥ ५८॥ उ
द्ग्राभच्च॥ उद्ग्राभमि त्युत्त॥ ग्राभम्। चनिग्राभम्। निग्राभच्च॥ नि
ग्राभमितिनिग्राभम्। चब्रह्म। ब्रह्मदेवाः। देवाः॥ अर्धवीर्यधनम्
अर्धवीर्यधनित्यर्धवीर्यधनम्। अधांसुपत्नीन्। सुपत्नीनिन्द्राग्नी॥
सुपत्नानिति। सुपत्नीन्। इन्द्राग्नीम्। इन्द्राग्नीः॥ इतीन्द्राग्नीमेवि
षुचीनान्। विषुचीनान्वि। द्यस्यताम्। अस्यतामित्यताम्॥ ५९॥ स्प
कर्मदुग्निना। अग्निना नाकम्। नामुकर्यम्। उख्येहहस्तै
षु। हस्तैषुविन्नतः। विन्नतः॥ इतिवि म्भतः। दिवस्पृष्टम्। ६०॥

क्र०३६

॥२६९॥ स्वमस्वर्गत्वा॥ गुत्वामि श्रां॥ मि श्रादेवेभिः देवेभिः राद्वम॥ आदुमित्याहु
म॥ ६०॥ प्राचीमनु॥ अनुप्रदिशम॥ प्रदिशम्प्रा॥ प्रदिशमिति प्र॥ दिश
म॥ प्रेहि॥ इहिविद्वान्॥ विद्वानग्नेः॥ अग्नेरग्ने॥ अग्नेपुरोऽ अग्निः॥ पु
रोऽ अग्निर्ब्रवा॥ पुरोऽ अग्निरिति पुरः॥ अग्निः॥ भवेह॥ इहेतीह॥ वि
श्वाऽ आशाः॥ आशादीद्यानः॥ दीद्यानोवि॥ विर्भाहि॥ भात्स्ज्जिम॥ ष
ज्जिनः॥ नोधेहि॥ धेहिद्विपदे॥ द्विपदेचतुष्यदे॥ द्विपदुऽ इति द्वि॥ प
दे॥ चतुष्यदुऽ इति चतुर्भपदे॥ ६१॥ दधित्वाऽ अहम॥ अहमुत्तर॥ उत्त
तरिक्षम॥ अत्तरिक्षमारुहम॥ आरुहम॥ अरुह म ॥२६९॥

रिक्तात्। अन्तरिक्षादिवम्। दिवुमार्कहम्। आर्कहम्। अरुहमित्य
रुहम्। दिवो नार्कस्य। नार्कस्य एष्टात्। एष्टात्स्वम्। स्वर्ज्योतिः। ज्यो
तिरगाम्। अगामुहम्। अहमि त्युहम्॥६२॥ स्वर्ज्यन्ते। यन्ते। नाना
प। अपेक्षन्ते। ईक्षन्तुः। आद्याम्। आद्याम्। द्या ८० रोहति। रोह
न्ति रोहसी। रोहसीऽइति रोहसी। यत्तं यो। येषु विश्वतो धारम्।
विश्वतो धारुहः। सुविद्वा ८० सः। विश्वतो धारुमिति विश्व ते
धारम्। सुविद्वा ८० सो विते निरे। सुविद्वा ८० सुऽइति सु। विद्वा ८०
सः। विते निरेऽइति विते निरे॥६३॥ अग्ने प्र। प्रेहि। इहि प्रथमे।

क०३६

२७०॥

प्रथमो देवयुताम्। देवयुताम् तान् चक्षुः देवयुतामिति देव। युताम्।
चक्षुर्देवानाम्। देवानामुत। उत मर्त्यानाम्। मर्त्यानामिति मर्त्यानाम्।
मार्देयैश्च माणा भृगुभिः। भृगुभिः सुजोषाः। भृगुभिरिति भृगु।
भिः। सुजोषाः स्वमसुजोषा इति स। जोषाः स्वयन्तु। यत्तु यज
मानाः। यजमानाः स्वस्ति। स्वस्तीति स्वस्ति॥६४॥ अग्ने सहस्रा
क्ष। सहस्राक्षश्चतुर्मुहूर्तः। सहस्राक्षेति सहस्र। अक्ष। चतुर्मुहूर्त
मृतम्। चतुर्मुहूर्तमिति चतुर्मुहूर्तः। चतुर्मुहूर्तैः तैः प्राणाः। प्राणाः सु
हस्रम्। सहस्रं व्यानाः। व्याना इति वि। आनाः। त्वर्दः सहस्रस्य॥२७०॥

साहस्रस्य रायः। रायः ईशिवे। ईशिवे तस्मै। तस्मै ते। ते विधेम।
विधेम वार्जा या वार्जा यु स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा॥ ६५॥ एष्टे एष्टि
व्याः। एष्टि व्याः सीद। सीदेति सीद। भासान्नरिक्षम। अन्नरिक्ष
माष्टेण। आष्टेण। एष्टे ज्योतिषा। ज्योतिषा दिवंम। दिवमुत्। उत्ते
भान। स्तभान ते जसा। ते जसा दिग्भदिशु उत्। उद्दह। हृद्
हेति हृद्। ह॥ ६६॥ आजुक्ता नः सुप्रतीकः। आजुक्ता नः इत्या
जुक्ता नः। सुप्रतीकः पुरस्तात्। सुप्रतीक इति सु। प्रतीकः। पु
रस्तादगै। अग्रे स्वम। स्वमो निम। मो निमासीद। आसीद। सी

क०१७

त्रा२

॥२७१॥

दुसाधुया।साधुयेति साधु।या॥६७॥ता० सवितुः।सवितुर्व
कैष्यस्य।वरेष्यस्य चिन्नाम्।चिन्माहम्।आहम्।हं० अ० व० णे।द्व० णे
सुमतिम्।सुमतिं विष्य जन्त्याम्।सुमतिमिति सु।मतिम्।वि
ष्य जन्त्यामिति विष्य।जन्त्याम्।बार्मस्य।अस्य क० ण्व० न क० ण्वे
५ अ० दुहत्।अ० दुहत् प्रपीनाम्।प्रपीना० सहस्रधारां।प्र
पीनामिति प्र।पीनाम्।सहस्रधारां पर्यसा॥सहस्रधारा
मिति सहस्र० धारां।पर्यसामुहीम्।मुहीङ्गम्।गामिति गा॥२७१॥
म्॥६८॥विधेमते।ते परमे।परमे जन्मन्।जन्मन् न मे।अमे

विधेम। विधेमुस्तोमैः। स्तोमैरवरैः। अवरैः सुधस्यैः। सुधस्यः
इति सुधास्यैः। यस्माद्योनैः। योनैरुदारिथा। उदारिथा यज्ञोत्त
दिथेयुत्त। आरिथा यज्ञेत्तम। तम्प्र। प्रत्वे। त्वेहवी ऽषि। त्वेऽ
तित्वे। हवी ऽषि जुहुरे। जुहुरे हे समिद्धे। समिद्धे इति समू। ईदे।
॥६९॥ प्रेद्धोऽग्ने। प्रेद्धे इति प्र। ईद्धः। अग्ने दीदिहि। दीदिहि
पुरः। पुरो नः। नो जं स्रया। अजं स्रया सुमूया। सुमूया यविष्ठा
यविष्ठेति यविष्ठा। त्वा६० शम्भन्तः। शम्भन्तुऽउपाउपयन्ति। य
न्ति वाजाः। वाजा इति वाजाः॥ ७०॥ चित्रि जुहोमि। जुहोमि

क. १७

२७२॥

मनसा। मनसा घृतेन। घृतेन बर्था। यथा देवाः। देवाः अह। इहा
गमन। आगम। न्वीति होत्राः। आगमुन्नित्या। गमन। वीति होत्रा
ऋता वृधः। वीति होत्राः इति वीति। होत्राः। ऋत वृधः इत्य
तु। वृधः पत्युर्विश्वस्य। विश्वस्य भूमनः। भूमनो जुहोमि। जु
होमि विश्व कर्मणे। विश्व कर्मणे विश्वाहा। विश्व कर्मणे इति
विश्व। कर्मणे। विश्वाहाहा भूम। अदा भूदः हविः। हविरिति
हविः॥ १०॥ सत्तते। ते अग्ने। अग्ने समिधः। समिधो जिह्वः।
समिधः इति समु। इधः जिह्वः ऋषयः। ऋषयो धामा धा ॥ २७२॥

५५

मप्रियार्णि॥ प्रियार्णि॥ प्रियार्णि॥ होत्राः सप्तधा॥ सप्तधात्वा॥ त्वा
वृजन्ति॥ वृजन्ति योनीः॥ योनीरादृणस्व॥ आदृणस्व॥ एणस्व
एतेन॥ एतेन स्वाहा॥ स्वाहेति स्वाहा॥ ७२॥ शुक्रज्योतिश्च
शुक्रज्योतिरिति शुक्रज्योतिः॥ चित्रज्योतिः॥ चित्रज्योतिः
सुसज्योतिः॥ चित्रज्योतिरिति चित्रज्योतिः॥ सुसज्योतिर्ज्योतिः
मान॥ सुसज्योतिरिति सुसज्योतिः॥ ज्योतिर्मानिति ज्योतिर्मा
न॥ शुक्रः क्रतुपाः॥ क्रतुपाः अस्य हाः॥ क्रतुपाः इत्यनु
पाः॥ अस्य हाः इत्यनु॥ अहः॥ ७३॥ इदं उच्यते॥ अन्त्या

त्रिभिन्नः। दुरेऽमित्रो गुणः। दुरेऽमित्रः इति दुरे। अमित्रः।
गुणः इति गुणः॥७६॥ ईदृक्षा स एता दृक्षा सः। एता दृक्षा सः।
पुणः। ईदृक्षैः। सुनेभनः। सुदृक्षा सः। सुदृक्षा सः। प्रतिसदृक्षा सः।
सुदृक्षा सः इति सु। दृक्षा सः। प्रतिसदृक्षा सः एतन। प्रतिसदृक्षा
सः इति प्रति। सदृक्षा सः एतन। इतनेतीतन। मितासुः।
समितासः। समितासोनः। समितासु इति सम्र। मितासः।
नोऽअद्य। अद्य सभरसः। सभरसो मरुतः। सभरसु इति स।
भरसः। मरुतो यज्ञे। यज्ञेऽअस्मिन्। अस्मिन्नि सुस्मिन्॥७७॥

क्र० १७

॥२७४॥

स्वतवान्प्रधासी। स्वतवानिति स्व। त्वान्। प्रधासी सान्नपुनः।
प्रधासीति प्रधासी। सान्नपुनोर्ग्रहमेधी। सान्नपुनः इति साम्।
तपुनः। ग्रहमेधीति ग्रह। मेधी। कीडीशाकी। शाक्यजेपी। उ
जेपीयुत्। जेपी॥७८॥ इन्द्रदेवी। नंदेवी। विश्वेश्वरदेवी। मुरुतेममुरु
ते। नुवत्कमानि। अनुवत्कमानोभवन्। अनुवत्कमानुः
त्यनु। वत्कमानि। अनुवत्कमान्। यथाभवन्। अनुवत्कमानि सवैभे
न। एवमिमम्। इमं कर्तमानम्। कर्तमानुर्देवी। नंदेवी। विश्वेश्वर
विश्वेश्वरमानुषी। मानुषी। चानुवत्कमानि। अनुवत्कमानोवैभे ॥२७४॥

नु। अनुवर्त्मानुऽइत्यनु। वत्त्मानः। भवन्त्विति भवन्तु॥ ७९॥
रुमं स्तनम्। स्तनुमूर्जस्वन्तम्। मूर्जस्वन्तमध्याध्यापाम्।
अपाम्प्रपीनम्। प्रपीनमग्ने। प्रपीनुमिति प्रापीनम्। अग्नेसु
विरस्य। सुविरस्यमध्ये। मधुऽइति मद्ये। उत्सञ्जुषस्व। जुषस्वम
धुमन्तम्। मधुमन्तमर्बुम्। मधुमन्तमिति मधुम्। मन्तम्। अर्बुत्स
मुद्रियम्। सुमुद्रियुः सदनम्। सदनम्। आर्विशस्व। वि
शस्वेति विशस्व॥ ८०॥ घृतमिमिक्षे। मिमिक्षे घृतम्। घृतम
स्य। अस्योनिमयोनिर्घृते। घृते श्रितः। श्रितो घृतम्। घृतम्व

न०३७

॥२७५॥ स्यात्तुं इत्यै। अस्य धाम। धामेति धाम। अनुषुधमावह। अनुस्व
धमित्यनु। सुधम्। अंवह॥ बृहमादयस्व। मादयस्व स्वाहा कृतम्।
स्वाहा कृतं बृषभ। स्वाहा कृतमिति स्वाहा। कृतम्। बृषभुवो हि। बृ
षिहव्यम्। हव्यमिति हव्यम्॥ ८१॥ समुद्रादुर्मिः। उर्मिर्मधुमा
न। मधुमान्॥ उत्तर। मधुमानिति मधुमान्। उत्तरत्। आरुदुय।
उपा॥ सुना। अ॥ सुनासम्। समस्तुत्वम्। अमृतत्वमानद्। अ
मृतत्वमित्यमृत। त्वम्। आनुडित्यानद्। घृतस्य नाम। नामुगु
त्वम्। गुत्वं यत्। यदस्ति। अस्ति जिह्वा। जिह्वा देवानाम्। देवाना ॥२७५॥

मुमृतस्य। अमृतस्य नाभिः नाभिरिति नाभिः। अर्धश। वृथन्नाम।
नामुन्ना। प्रब्रवाम। ब्रवाम। छतस्य। छतस्यास्मिन्। अस्मिन्त्युज्ञे।
चुज्ञेधारयाम। धारयामानमोभिः। नमोभिः। नमोभिः। नमोभिः।
ब्रह्मा। ब्रह्माष्टणतरेव। षण्वल्लस्यमानम्। शस्यमानचतुः
ष्टङ्गः। चतुःष्टङ्गोवमीत्। चतुःष्टङ्गः इति चतुःष्टङ्गः। अव
मी। द्वोरः। गोरः। एतत्। एतदित्येतत्॥ अर्धश। चत्वारिष्टङ्गः।
ष्टङ्गत्रयम्। त्रयोऽस्या। अस्य पादाः। पादाद्वे। द्वे शीर्षे। द्वेऽ
तिद्वे। शीर्षे सप्त। शीर्षेऽति शीर्षे। सप्तहस्तासः। अहस्तासो

क्र० ३६

॥२६६॥ ५ अस्या अस्मत्स्य निधाबुद्धः बुद्धो वृषभः वृषभो रोरवीति । रोरु
रवीति मरुः । मरुहो देवः । देवो मसीन । मस्युग्निं आविवेश । आविवेश
। विवेशेति विवेश ॥ ८७ ॥ निधाहितम् । हितम्पुणिभिर्मपुणिभिर्मु
ह्यमानम् । पुणिभिरिति पुणिभिः । युह्यमानुङ्गवि । गवि देवा स
देवा सो घृतम् । घृतमनु । अन्वे विन्दन् । अविन्दु नित्ये विन्द
न् । इन्द्रः एकम् । एकं सूर्यम् । सूर्यः एकम् । एकं अजानम् । अजान
जवेनात् । वेना देकम् । एकं सुधया । सुधयानि । निष्टं ॥२६६॥
सुतं तत्सुरितितत सुः ॥ ८८ ॥ एताः अर्षन्ति । अर्षन्ति हया

त॥ हृद्यात्समुद्रात्समुद्राच्छतव्रजः॥ शतव्रजारिपुणो॥ शत
व्रजाऽइति शत॥ व्रजाः॥ रिपुणान॥ नावचक्षे॥ अवचक्षेऽइत्येव
चक्षे॥ मद्ये॥ आसाम्॥ आसामित्यासाम्॥ ६॥ एतेऽअर्षन्ति॥
अर्षं सुर्मयः॥ सुर्मयो घृतस्य॥ घृतस्य मृगाऽइव॥ मृगाऽ
इव सिपुणोः॥ मृगाऽइवेति मृगाः॥ इव॥ सिपुणोरीषमाणाः॥
इषमाणाऽइतीषमाणाः॥ ७॥ सिन्धोरिव प्रादुने॥ सिन्धोरि
वेति सिन्धोः॥ इव॥ प्रादुने मधुना समप्राध्वनऽइति प्रा॥ अध्व
ने॥ शुधुना सोबात प्रमियः॥ बात प्रमियः पतयन्ति॥ वा

॥ २७७ ॥

॥ २७७ ॥

तप्रमियुः इति वातः प्रमियः। पतुयन्ति बुद्धाः। बुद्धाः इति युद्धाः।
अरुषो न। न ध्वजी। ध्वजी काष्ठाः। काष्ठाः धिन् न। धिन् नुर्मिर्मि
धुर्मिभिः पिन्वमानः। धुर्मिभिः हि दुर्मिभिः। धिन् नुर्मिमानुः इति
पिन्वमानः। ६६॥ अभिप्रवन्तः। प्रवन्तुः समनेव। समनेव बोधाः।
। समनेवेति समना। इव। बोधाः कल्लुम्। एषु भकुल्लुम्। एषुः सम्य
माना सः। स्मर्यमाना सोऽ। अग्निम्। अग्निमित्यग्निम्। पुमि
धौ न सन्तः। सुमिधुः इति सुम्। इधुः धम न सन्तः। ताजुषा ॥ २७७॥
णः। जुषाणो हन्ति। हन्ति जातवैदाः। जातवैदाः इति जा

तावेहाः॥६॥ कन्याऽश्ववहत्तुम्। कन्याऽश्वेति कन्याभश्च। वृ
हत्तुमेतवै। एतवोऽऽऽ अजि। ऊऽऽऽ अज्जानाः। अज्जा
नाऽअभि। अभिचाकशीमि। चाकशीमीति चाकशीमि। यत्र
सोमः सोमः सुयते। सुयते यत्र। यत्र यज्ञः। यज्ञोभि। अभितत्
तस्य वत्ने। पुवत्तुऽऽऽऽ इति पवत्ने॥१०॥ अज्जु र्षेः। त। अर्षत्
सुष्टुतिम्। सुष्टुतिः क्वम्। सुस्तुतिमिति सु। स्तुतिम्। गव्यम्।
जिम्। अजिस्मामे सु। अस्मा सुमद्वा। भुग्द्वा विणानि। द्विणा
निधत्त। धत्तेति धत्त। इमं यज्ञम्। यज्ञन्त यत। न यत्त देवता।

क्र० १७॥

॥२७८॥ देवतानः नो मधुमतरा मधुमत्सवन्ते मधुमदिति मधुमतरा प
वन्तु इति पवन्ते ॥ १॥ धामन्ते ते विश्वम् दिश्वं भुवनम् भु
वनमधि अधि श्रुतम् श्रुतमन्तः ॥ २॥ सुमुद्रे अन्तरि
त्यन्तः सुमुद्रे हृदि हृद्यन्ते ॥ अन्तरायुषि आयुषीत्यायुषि
अयामनीके अनीके समिधे समिधे यः समिधे इति सम
त इदे बः आर्तः आर्तस्त्रम् आर्तत इत्यार्ततः तमर्त्त
मा अस्मामधुमन्तम् मधुमन्तन्ते मधुमन्तमिति मधुम
न्तम् तदुर्मिम् दुर्मिमित् दुर्मिम् ॥ १॥ इति क्रमसप्तदशो ॥२७८॥

व
धायः॥३७॥ ॥ घाजश्च। चमे। मे प्रसवे मे प्रसः प्रयेति। प्रस
वः इति। स। सवे मे प्रयेति। प्रसिति। प्रयेति। रिति। प्र। रिति। प्रसि
ति। रिति। मे प्रसिति। रिति। प्र। सिति। मधीति। कर्तुं। कर्तुं। स्वरं
स्वरः। श्लोकं। श्लोकं। श्रुचो। श्रुचो। श्रुति। श्रुति। ज्योतिर्मज्यो
ति। स्वमस्वश्च। स्वरिति। स्वमचमे। मे यज्ञेन। यज्ञेन कल्पन्ता
मा कल्पन्तामिति। कल्पन्ताम्। ॥३८॥ प्राणो ज्ञाने। अपानो व्या
आ नमे अपान इत्यपाने। ज्ञाने। समुद्धान इति वि। आनमे। अ
सुश्चित्तम्। चित्तमाधीतम्। आधीतुं वाक्। आधी तुमि

क्र० १८

॥२७९॥

त्याधीतम्। वाअनेनमनु श्वस्तुमचस्तु श्रोत्रम्। श्रोत्रदक्षिणद
क्षोबलम्। बलमिति बलम्॥ २॥ अजसहमसह आत्मा। आत्मा
तुनूतुनूतु शम्। शम्बुम्। इमाङ्गानि। आङ्गान्यस्य। अस्य नि ३
वि। निपकं वि। पकं च शरीराणि। शरीराण्यायुमे। आयुर्जुरा। जुरे
ति जुरा॥ ३॥ ज्येष्ठुमाधिपस्यम्। आधिपसं मुत्सुः। आधिपस्य
मित्याधि। पसम्। मुत्सुञ्जमिम्। अमोमम्। अमोमः। अंमोजेमा।
जेमा मदिमा। मदिमा वरिमा। वरिमा प्रथिमा। प्रथिमा वधिमा। वधि
मा द्राधिमा। द्राधिमा कुडम्। कुडं वदिम्। वदिरिति वदिम्॥ ४॥ सु

स्यं शुद्धा। शुद्धा जगत्। जगद्धानम्। धनुं विश्वम्। विश्वम् हम्
महम्। कीज। कीज मोक्षम्। मोक्षो जातम्। जातञ्ज निरव्यम्। निरव्यम्
ज निरव्यम्। रा६० सुक्तम्। सुक्त६० सुहृतम्। सुक्तमिति सु।
उक्तम्। सुहृतमिति सु। हृतम्। ५॥ कृतम्। कृतम्। अमृतम्
मयुक्षम्। अयुक्षम्। मनोमयम्। अमोमयम्। जीवातुम्। जीवा
तुर्दीर्घायुत्वम्। दीर्घायुत्वम्। नमित्रम्। दीर्घायुत्वमिति दी
र्घायुत्वम्। अनुमित्रम्। नयम्। अमयम्। सुखम्। सुखम्
शयनम्। सुखमिति सु। खम्। शयनम्। सुखाः सुखाः सुहिन

क्र०३८

॥२८०॥

मू। सुषाऽइति सु। उषाभे सुदिनमिति सुदिनं मू॥ ६॥ पुत्ताधुत्ता।
धत्ताक्षेमः। क्षेमो धृतिमं धृतिर्विष्वम्। विश्वमहं महं संवि
त्। संविद्वान्नमू। संविदिति समू। वित्। ज्ञानं सभे सभे प्रसभे
प्रसभे सारमू। प्रसरिति प्र। सभे सारं लयं लयुऽइति लयं
॥ ७॥ शम्भयं मयं मयं प्रियमू। प्रियमं नु कामं। अनु कामं का
मं अनु कामं इत्यनु। कामं कामं सोमं नु सभे सोमं नु सो
भगे न भगो द्रविणमू। द्रविणं मू। नु द्रं श्रेयं न श्रेयो व
सी यमं वसी यो यजुं। यशुऽइति यशं ॥ ८॥ उक्त्वा न तां सु

नृत्तापर्यभपथोरसंभरसौ द्रुतम्। द्रुतम्मुद्युः। मधुसाधिः।
सग्धिः। सपीति। सपीति। ह्यविः। सपीतिरिति। स। पीति।
ह्यविर्वृष्टिम्। ह्यष्टिर्जेत्रम्। जैत्रुमौद्रिद्यम्। औद्रिद्यमित्यो
त्र। निद्यम्॥१॥ रयीरायभरायम्पुष्टम्। पुष्टम्पुष्टिम्। पुष्टि
र्विभुः। विभुःप्रभुः। विवितिवि। भु। प्रभुपुष्पम्। प्रवितिप्र। भु।
पुष्पपुष्पतरम्। पुष्पतरुः। यवम्। पुष्पतरमिति। पुष्प। तर
म्। कुर्यवमक्षितम्। अक्षितमक्षम्। अक्षमक्षुत्। अक्षुदि
त्यक्षुत्॥१०॥ वितवेद्यम्। वेद्यम्भुतम्। भुतम्विख्यम्। भु

क्र० १८

॥२८१॥ विख्यत्सुगम्। सुगः सुपथ्यम्। सुगमिति सु। गम्। सुपथ्यम्
दम्। सुपथ्यमिति सु। पथ्यम्। रुद्धमदिः रुद्धः कृत्यम्। कृत्य
कृत्तिम्। कृत्तिम्। मतिः सुमतिः। सुमतिरिति सु। मतिः॥३॥
ब्राह्मयो ब्रवाभ ब्रवामाषाः। माषास्तित्ताः। तित्ता मुद्राः। मुद्राः
खल्लाः। खल्लाः। प्रियङ्गवः। प्रियङ्गवः। अप्राविः। रयामा
काः। रयामाका नीवाराः। नीवारा गोधूमाः। गोधूमा मुसुराः।
मुसुरा इति मुसुराः॥३२॥ अरमा मत्तिका। मत्तिका गिरयम्। गिरयः॥२८३॥
पर्वताः। पर्वताः। सिकताः। सिकता बन्स्यतयः। बन्स्यतयोहिरण्य

मू। हिरण्यमयः॥ अयःश्याममू। श्यामलोहमू। लोहःसीसमू।
सीसुन्नपु। नवित्तिन्नपु॥३३॥ अग्निरायं॥ आपोवीर्यं॥ वीर्यं
धुः॥ अयंयुधः॥ अयंयुधः॥ हस्त्वपुच्याः॥ हस्त्वपुच्याः॥ अहं
हस्त्वपुच्याः॥ हस्त्वपुच्याः॥ इतिहस्त्वपुच्याः॥ अहं हस्त्वपुच्याः॥
मयाः॥ अहं हस्त्वपुच्याः॥ इतिहस्त्वपुच्याः॥ मयाः॥ पशवैः॥ प
शवैः॥ आरण्याः॥ आरण्यावित्तमू। वित्तं वित्तिः॥ वित्तिर्भूतमू
भूतं भूतिः॥ भूतिरिति भूतिः॥३४॥ अबसुवसतिः॥ वसतिः कर्म
कर्मशक्तिः॥ शक्तिरर्थः॥ अर्थः॥ एमं॥ एमं॥ इत्या॥ इत्यागतिः॥

क्र० १८

॥२८२॥

गतिरिति गतिः ॥१५॥ अग्निरिन्द्रं दद्रुः सोमैः ॥ सोमैः सविता ॥ स
विता सरस्वती ॥ सरस्वती पूषा ॥ पूषा बृहस्पतिः ॥ बृहस्पतिरिति
बृहस्पतिः ॥१६॥ मित्रो वरुणः ॥ वरुणो धाता ॥ धाता त्वष्टा ॥ त्वष्टा
मरुतैः ॥ मरुतो विश्वे ॥ विश्वे देवा ॥ देवा इति देवाः ॥१७॥ एषिषु
क्षरिषु ॥ अन्तरिक्षे न्योः ॥ द्यौः समाः ॥ समानस्तत्राणि ॥ तस्य
त्राणि दिशः ॥ दिशु इति दिशः ॥१८॥ अर्धं शुद्धिः ॥ शुद्धिर्द्वारे
भ्यम् ॥ अर्धं भोधिपतिः ॥ अधिपतिरुपा ॥ उपा ॥ अर्धं भोधिपतिरिति
धिपतिः ॥ उपा ॥ उपा ॥ अर्धं भोधिपतिः ॥ उपा ॥ अर्धं भोधिपतिरिति ॥२८२॥

अ॒न्त॒ष्मि॒मः॒ ऐ॒न्द्र॒वा॒चः॑॥ अ॒न्त॒ष्मि॒मः॒ इ॒त्य॒न्तः॑॥ आ॒मः॑॥ ऐ॒न्द्र॒वा॒
यु॒वो॒ मे॒त्रा॒व॒कु॒णः॑॥ मे॒त्रा॒व॒कु॒णः॒॑ आ॒श्वि॒न॒भ॒ आ॒श्वि॒नः॑ प्र॒ति॒प्र॒
स्थानः॑॥ प्र॒ति॒प्र॒स्थानः॑ शु॒क्रः॑॥ प्र॒ति॒प्र॒स्थानुः॑ इति॑ प्र॒ति॒प्र॒
स्थान॑भ॒ शु॒क्रो॒ मु॒न्यो॑॥ मु॒न्यी॒ति॒ मु॒न्यी॑॥ ३५॥ आ॒म॒य॒णो॒ वै॒श्व॒दे॒
वः॑॥ वै॒श्व॒दे॒वो॒ ध्रु॒व॒भ॒ वै॒श्व॒दे॒वः॑ इति॑ वै॒श्व॒दे॒व॒भ॒ ध्रु॒वो॒ वै॒श्व॒ान॒र॒भ॒
वै॒श्व॒ान॒रः॑ ऐ॒न्द्रा॒ग्नः॑॥ ऐ॒न्द्रा॒ग्नो॒ मु॒हा॒ वै॒श्व॒दे॒वः॑॥ मु॒हा॒ वै॒श्व॒दे॒वो॒
म॒रु॒त्व॒ती॒ती॒ः॑॥ मु॒हा॒ वै॒श्व॒दे॒वः॑ इति॑ मु॒हा॒ वै॒श्व॒दे॒वः॑॥ म॒रु॒त्व॒ती॒या॒
नि॒षे॒व॒ल्लः॑॥ नि॒षे॒व॒ल्लः॑ सा॒वि॒त्रः॑॥ निः॑ वै॒व॒ल्लः॑ इति॑ निः॑

क्र० १८
॥ २८३ ॥

कवच्छः सावित्रः सारस्वतः सारस्वतः पालीवतः पालीव
तो हारियो जनम पालीवतः इति पालीवतः सारस्वतः हारियो जनः
इति हारियो जनः ॥ २० ॥ सुचे श्वसुसाभे च सुसावो यस्मानि
वायुस्यानिद्रोणकुलराभेद्रोणकुलशोग्रावापाभेद्रोणकुल
इतिद्रोणकुलराभेद्रोणकुलशोग्रावापाभेद्रोणकुल
तः अधिसर्वनुः इत्यधिः सर्वनेः पुतुर्दधिवनीयमपुतुर्
दितिपुतुर्दधिवनीयमपुतुर्दधिवनीयमपुतुर्दधिवनीयमपुतुर्
धिवनीयमपुतुर्दधिवनीयमपुतुर्दधिवनीयमपुतुर्दधिवनीयमपुतुर्
धिवनीयमपुतुर्दधिवनीयमपुतुर्दधिवनीयमपुतुर्दधिवनीयमपुतुर्

कारः। अवष्टः। यः इत्येव। न्त्यः। स्वगाकारः इति स्वगांका
रः॥२१॥ अग्निर्गुर्म्मिधुर्म्मोर्कः। अर्कः। सूर्यः। सूर्यः। प्राणः।
प्राणोऽश्वमेधः। अश्वमेधः। पृथिवी। अश्वमेधः इत्यश्वमे
धः। पृथिवी। अदितिर्दितिः। दितिर्द्यौः। द्यौरुजुलं यस्य
अजुलं यः। शर्करयः। शर्करयोदिशः। दिशः इति दिशः।
॥२२॥ ब्रतस्तवमन्तवस्तपः। तपः। संवत्सुरः। संवत्सरो
होरात्रे। अहोरात्रे। उर्वहीवे। अहोरात्रे इत्यहोरात्रे। उ
र्वहीवे। बृहद्रथन्तरे। उर्वहीवे इत्युर्वहीवे। बृहद्रथन्त

क्र०३८

॥२८४॥

रेऽति बृहत्तरं यन्त्रे ॥२३॥ एकातिस्त्रयतिस्त्रः पञ्च। पञ्चसु
प्त। सप्तनव। नवैकोदश। एकोदशत्रयोदश। त्रयोदशपञ्चदश
त्रयोदशेति त्रयैर्दश। पञ्चदशसप्तदश। पञ्चदशेति पञ्च। द
श। सप्तदशानवदश। सप्तदशेति सप्त। दश। नवदशैकविं
शतिः। नवदशेति नव। दश। एकविंशतिस्त्रयोविंशतिः।
एकविंशतिरित्येकै। विंशतिस्त्रयोविंशतिः पञ्चविं
शतिस्त्रयोविंशतिरिति त्रयैर्दश। पञ्चविंशतिः ॥२८५॥
शतिः सप्तविंशतिः। पञ्चविंशतिरिति पञ्च। विंशतिः।

[illegible]

क्र० ३८
२८५॥

त। पङ्क्तिः शब्दत्वारिः शतृ। षष्ठिः श्रुतिषट्। त्रिः शतृ चत्वारि
रिः शब्दतुम्बत्वारिः शतृ। चतुश्चत्वारिः शदष्टा चत्वारि
ः शतृ। चतुश्चत्वारिः श्रुतिचतुम्बत्वारिः शतृ। अष्टा
चत्वारिः शदित्यष्टा। चत्वारिः शतृ॥ २५॥ अविस्मयी।
अविरितिनि। अविः स्मयीदित्यवाङ्। अवीतिनि। आंवी।
दित्येवाङ्गित्योही। दित्यवाङ्गित्तिदित्यावाङ्। दित्योहीप
ञ्चाविः। पञ्चाविः पञ्चावी। पञ्चाविरितिपञ्चा। अविः॥ २६॥
पञ्चावीत्रिवत्सभपञ्चावीतिपञ्चा। अवीत्रिवत्सस्त्रिव

त्सा। निवृत्तः इति त्रि। वृत्तः। त्रिवृत्सा तु र्मुवाद्। त्रिवृत्सेति त्रि। वृ
त्सा। तु र्मुवाद् र्मुही। तु वार्मुडिति तु र्मुवाद्। तु र्मुहीति तु
र्मुही॥ २६॥ पुष्टुवाद् र्मुही। पुष्टुवाडिति पुष्टुवाद्। पुष्टुत्पु
ष्टा। उक्षा वृक्षा। वृक्षाः ऋषभः ऋषभो वेहत्। वेहदन्नुद्गन्।
अनुद्गान्धेनुः। धेनुरिति धेनुः। २७॥ वाजा यस्वाहा। स्वा
हा प्रसवाय। प्रसवाय प्रजापतये। प्रसवायेति प्रासवाय।
प्रजापतयः इति प्रजा। पतये। इयत्तै। तैराद्। राडिमित्राय।
मित्राय यन्ता। यन्तासि। असि यमन। यमनः। दुर्जे। दुर्जेत्वा।

क्र०१८

॥२८॥

त्वावष्टौ ब्रह्मै प्रजानाम् प्रजानामाधिपत्याय प्रजानामिति
प्रजानाम् आधिपत्यायेसाधिपत्याय ॥२८॥ वाष्पनेभमने
आत्मा आत्मा ब्रह्मा ब्रह्मा ज्योतिः ज्योतिः स्वः स्वस्तो मेभस्तो
मोषजुंभ मजुर्भक्त्वा म्भक्त्या म्भक्त्या म्भक्त्या म्भक्त्या म्भक्त्या
न्तरे वेद रथन्तरमिति रथम् तुरम् वेद्या हो स्वाहेति स्वाहा
॥२९॥ विश्वे अद्य अद्य मरुते मरुतो विश्वे विश्वे दुती दुती
विश्वे विश्वे भवन्तु भवन्त्वग्नयम् अग्नयुः समिद्धाः समिद्धाः ॥२८॥
इति सम्भारं दद्यात् विश्वे नो देवा देवा अवसा अवसागं मन्त्रु आ

मपन्तु। गमन्तु विश्वम्। विश्वमस्तु। अस्तु द्रविणम्। द्रविणं चाजं वाजोऽ
अस्मे। अस्मेऽ इत्यस्मे॥ ३०॥ वाजोनः। नः सप्त। सप्तमदिशं प्र
दिशं चतस्रः। प्रदिशं इति प्रादिशं चतस्रो वा। वापरावते भय
रावतः इति परावते भवाजोनः। नो विश्वेः विश्वेर्देवेः देवेर्द्धनसा
तौ। धनसा ताविह। धनसा ताविति धनसा तौ। इहावतु। अव
ति। त्यवतु॥ ३१॥ वाजोनः। नोऽ अद्या। अद्य प्राप्नुवाति। सुवाति
दानम्। दानं वाजं वाजो देवान्। देवा रेणुः ऋतुभिः। ऋतुभिः क
ल्पयाति। ऋतुभिरित्यतु। भिः कल्पयातीति कल्पयाति। वाजो

क्र० ३८

॥२८७॥ हि। हिमा। मा सर्ववीरम्। सर्ववीरञ्जाने। सर्ववीरमिति सर्ववी
रम्। ज्ञाने विष्वा। विष्वाऽऽशाः। आशावाजपतिः। वाजप
य निज्जयेम्। वाजपतिरिति वाज। पतिः। जयेयमिति जयेयम्।
॥३२॥ वाजपुस्तोत्र। पुस्तो दुत। उत मध्यतो मध्यतो नमनो
वाजमवाजो देवान्। देवान् विष्वा। विष्वा वर्द्धयाति। वर्द्धयाती
ति वर्द्धयाति। वाजो हि। हि मा सर्ववीरम्। सर्ववीरचक्रार। स
र्ववीरमिति सर्ववीरम्। चक्रार सर्वविष्वाऽऽशाः। आशा ॥२८७॥
वाजपतिः। वाजपतिर्नवेयम्। वाजपतिरिति वाज। पतिः। नवे

युमिति भवे यम् ॥ ३३ ॥ सम्मा ॥ मा जौदे मि ॥ स्तर्ज मि पयसा ॥ पयसा
एथिव्या ॥ एथिव्या सम् ॥ सम्मा ॥ मा स्तर्जामि ॥ स्तर्जाम्यदि ॥ अदि
रोषधीभिः ॥ अद्विरित्यत्र ॥ मिः ॥ अर्षधीरिति योषधीभिः ॥ सो
हम् ॥ अहं वा जेम् ॥ वा जे ॥ सने यम् ॥ सने यमग्ने ॥ अग्न इत्यग्ने
॥ ३४ ॥ पयः ॥ एथिव्याम् ॥ एथिव्याम्ययम् ॥ पयः ॥ अर्षधीषु ॥ अर्ष
धीषु पयः ॥ पयोदिवि ॥ दिमन्तरिक्षे ॥ अन्तरिक्षे पयः ॥ पयोधाः
॥ धा इति धाः ॥ पयस्वती ॥ प्रदिशम् ॥ प्रदिशम् सन्तु ॥ प्रदिशम्
ति ॥ दिशम् सन्तु सन्तुम् ॥ सन्तुमिति सन्तुम् ॥ वृत्ते णाग्ने ॥ अ

क्र० १६
॥२६६॥

मेरिसुमेमे ३५॥ क्रताषाडुतधामा। क्रतधामाग्निः क्रत
धामेत्ततधामा। अग्निर्गन्धर्वगन्धर्वस्तस्यातस्योषधय
। ओषधयोऽसुरसंभजसुरसोऽमुर्दममुदोनार्म। नामेतिनाम
। सनमनुऽइदमू। इदमन्त्रस्य। ब्रह्मसुत्रमू। सुत्रम्यातु। पातुत
समै। तस्मै स्वाहा। स्वाहा वाङ्। वाङ्माभ्युः स्वाहा। स्वाहेति
स्वाहा॥ ३६॥ सहितो विष्णुर्सोमा। सहितऽइति समू। हित
विष्णुर्सोमा सूर्यो विष्णुर्सामेति विष्णुः सोमा। सूर्यो मरीचयः
मरीचयः आयुर्वम आयुर्वऽइत्योऽयुर्वम ३७॥ सूर्यो मर्याः सूर्य

[illegible]

अरुभि। मयो अरिति मयः। नः। अभिमा। मावाहि। वाहि स्वाहा
। स्वाहा मारुतः। मारुतो मरुताम्। मरुतो ऊर्णः। गुणो वस्यः।
अवस्य दुर्वस्वान्। दुर्वस्वानिति दुर्वस्वान्॥४३॥ रुच्ये नो
धेहि। धेहि ब्राह्मणेषु। ब्राह्मणेषु जैरा सु। राजसुनः। राज
स्वितिराजै। सु। नस्तु धि। लुधीति लुधि। चित्रेषु शुद्धेषु।
शुद्धेषु मयि। मयि धेहि। धेहि रुचा। रुच्यारुचम्। चैरुमिति रु
चम्॥४४॥ तत्त्वा। त्वायामि। यामि ब्रह्मणा। ब्रह्मणा च नृमा
नस्ये नृमानुस्मृतं। तदा शस्ते। आशस्ते। शस्ते यजमानस्य

क्र० १८

२६०॥

यजेमानो हविर्भिन्नं हविर्भिरिति हविः॥ भिः॥ अहं उमानो वरुणा
वरुणे ह। इह बोधि। बोधुं रुं शः सा। उरुं शः समा। उरुं शः सोऽसु
रुं शः सा। माने भन्तु॥ अयुः प्र। प्रमोषी॥ मोषीरिति मो
षी॥ ४५॥ स्वर्णानवृत्तं धर्मः स्वाहा। स्वाहा कर्म अकर्म युक्तः
। युक्तो ज्योतिर्मज्योतिरसुखं सुखं इति सुखं॥ ४६॥ अग्निं
नज्मि। धुनज्मि शर्वसा। शर्वसा हते न। हते न दिव्यम्। दिव्यं सु
पूर्णम्। सुपूर्णं वयसा। सुपूर्णमिति सु। पूर्णम्। वयसा बृहन्नम्॥ २९०॥
बृहन्नमिति बृहन्नम्। तेन वयम्। वयं ऊमेमा। गमेम ब्रध्नस्य।

बुधस्यविष्टयेम्। विष्टुमिति विष्टयेम्॥ ४७॥ इमौत्रे। तेपक्षौ।
पक्षावजरो। अजरोपतुत्रिणौ। पतुत्रिणो बाभ्योम्। बाभ्योऽंर
क्षोऽंसि। रक्षोऽंस्यपहं। अपहं स्यन्ते। अपहं सीत्य
पाहं। अग्न्यस्य स्यन्ते। ताभ्यापतेम। पतेम सुकताम्। सुक
तामुल्लोकम्। सुकतामिति सुकताम्। दुःस्य लोकं यन्त्रा य
त्रः कषयः। कषयो जुमुः। जुमुः प्रथमजः। प्रथमजः पुरा
णामे प्रथमजः इति प्रथमः। जरो पुराणा इति पुराणाः॥ ४८॥ इ
न्दुर्दक्षिणदक्षिणः स्येनः। स्येनः कृतावा। कृतावाहिरण्यपक्षः

क०१८
॥२९१॥

ऋतवेत्तुतावा। हिरण्यपक्षरा कुतमे हिरण्यपक्षः इति हिरण्य।
पक्षः। शुकुनो नुरण्युभे नुरण्युरिति नुरण्युभे महान्तः सधस्ये। स
धस्ये ध्रुवः सधस्युः इति सधस्ये। ध्रुवः आनिषत्तः आनिष
तः निसत्तुः इति निसत्तुः॥ ४९॥ दिवो मुद्गी मुद्गिति। असि पृथि
व्यामे पृथिव्यानां निभना निरुक्ते। उर्गुणो मू। अपामोषधीनाम्।
ओषधीनां तिस्रोषधीनाम्। विश्वायुर्गर्भः विश्वायुरिति विश्वा
आयुः॥ शर्मसप्रथोः सप्रथानमसप्रथाः इति सप्रथोः नमः॥ २९१॥
स्ये। पृथः इति पृथे॥ ५०॥ विश्वस्य मुद्गन्। मुद्गन्धि। अधिति

षसि। निष्टुसिश्चितः श्रितः आरुम् आरुम् पम् अपोदन्त। दन्तो दधि
 म्। उदधिमिन्त। उदधिमित्युदधिम। मित्तेतिभिन्ना। दिवस्यन्मात्रा प ॥ २ ॥
 जन्माद्वनरिष्यत्। अन्तरिक्षात् पृथिव्यामे पृथिव्यास्तन्मत्ततो नह
 नोव प्या॥ वृष्ट्याव। अवेस्यव॥ ५०॥ इष्टो वृत्तमेष्टो भृगुभिः भृगु
 भिराशीर्दग्ने भृगुभिरिति भृगुभिः आ शीर्द्वसुभिः। आ शीर्द्वसु
 इत्यो शीर्दग्ने वसुभिरिति वसुभिः तस्य नः नः इष्टस्य। इष्टस्य श्री
 तस्य। श्रीतस्य द्रविण। द्रविणे ह। इहागमे। आगमे। गमेरिति गमे।
 ॥ ५२॥ इष्टो अग्निमे अग्निराहुते। आहुतः पिपत्तु। आहुत इत्यो॥

क्र०३६

२९२॥

त५

इतमेपिपुर्तुनरानुऽइएम्। इए६ हविः हविरिति हविः। स्वगेदम्। स्व
गेतिसु। गा। इदन्द्वेभ्यो नमः नमः नमः इति नमः॥ ५३॥ ब्रह्म
तात्। आकृतात्सामसुस्रोत्। आकृतादित्या। कृतात्। समसुस्रो
धदम्। समसुस्रोदिति समु। असुस्रोत्। हृदोवा। वामनसं। मनसोवा
त५। वासस्तम्। सस्त्वेष्टुषत्सस्तमितिसम्। न्तम्। चक्षुषोवा। वे
तिवा। तदेनुप्रेतम्। अनुप्रेतेत्यनु। प्रेतम्॥ ५४॥ एतदसंधस्य। संधस्य
परि। संधस्येति संधस्य। परिते। तेददामि। ददामि चम्। चम्। वहात्।
आवहाच्छेवधिम्। आवहादित्या। वहात्। शेवधि आतवेदम्। शेवधिं मि॥ २९२॥

तिशेवाधिम। जातवैदाः शर्तिजात। वैदाः। अन्वागन्ता बुजपतिः अ
न्वागन्तेत्यनु। आगन्ता। बुजपतिर्वैदः। बुजपतिरितियुजः। पतिर्ध्वो
ॐ अत्रे। अत्रुतम्। तं स्म। स्म जानोत। जानीत परमे। परमे व्योम
न। व्योम न्निति वि। ओम न्। ५५। एतं जानाथ। जानाथ परमे। प
रमे व्योम न्। व्योम न् देवाः। व्योम न्निति वि। ओम न्। देवाः सधस्याः।
सधस्या विद। सधस्याः शर्ति सध। स्याः। विद रूपम्। रूपमस्य। अ
स्ये सस्य। बहुगच्छात्। आगच्छात् पथिभिः। आगच्छादित्यागच्छा
त्। पथिभिर्देवयानैः। पथिभिरिति पथिभिः। देवयानैरिष्टा पुत्रैः।

क्र० १२५

॥ २९३ ॥

देवयानैरिति देव। यानैः। इष्टपुत्रैर्लुणवाथ। इष्टपुत्रैः इतीष्टा। पु
त्रैः। लुणवायाविः। आविरस्मै। अस्मा इत्यस्मै॥ ५५॥ प्रस्तरेण परि
धिना। प्रस्तरेणेति प्र। स्तरेण। परिधिना स्तुचा। परिधिनेति परि
धिना। स्तुचा वेद्या। वेद्या च। च बर्हिषा। बर्हिषेति बर्हिषा। ऋचेम
मू। इममितीममू॥ ५६॥ बहुतमू। दत्तं यत्। यत्परादानं मू। परा
दानं यत्। परादानमिति परा। दानं मू। यत्पुत्रं मू। पुत्रं या। याश्च
। च दक्षिणाः। दक्षिणा इति दक्षिः। दत्तेभिः। अग्निर्वैश्वकर्म्मणः।
वैश्वकर्म्मणः स्वः। वैश्वकर्म्मण इति वैश्व। कर्म्मणः। स्वर्देवेषु देवे ॥ २९३ ॥

धुनः॥ नोदधुत॥ दधुदितिदधत॥ ५६॥ धनुधातोमधारुऽअनेपेताः।
अनेपेतामधोमअनेपेताऽइत्यनेपाइताः। मधोदधितस्य। घृतस्य
चा। चुषोः। चाऽइतियोः॥ ५७॥ आनिरस्मि। अस्मिजेन्मेना। जन्म
नाजातवैदाः। जातवैदाघृतम्। जातवैदाऽइतिजात। वैदाः। घृत
म्मे। मेचक्षुः। चक्षुरमृतम्। अमृतम्मे। मुः। आसन्। आसन्नित्वा
सन्। अर्कस्त्रिधातुमत्रिधातुरजसः। त्रिधातुरिति त्रि। धातुमर
जसो विमानः। विमानोजसः। विमानुऽइतिविमानमअजसो घुर्मः।
। घुर्मो हविः। हविरस्मि। अस्मिनाम। नामेतिनाम॥ ५८॥ ऋचोऽ

ॐ

पि

॥२९४॥

ज० पि० व० ज० सा० नि० । सामुनीति सामानि । वे० अ० न० य० म० अ० न०
 युः पा० च० ज० न्याः । पा० च० ज० न्याः अ० स्या० म० । पा० च० ज० न्याः इति पा०
 च० ज० न्याः । अ० स्या० द० धि० व्या० म० । द० धि० व्या० म० धि० । अधी० त० धि० ते० प०
 म० सि० । अ० सि० त्व० म० । त्व० मु० तु० म० मे० तु० म० मे० । तु० म० मे० । तु० म० मे० । तु० म० मे०
 प्र० न० म० नो० जी० वा० त० वे० । जी० वा० त० वे० सु० व० । सु० वे० ति० सु० व० ॥ ६९ ॥ वा० च० न० ह० त्वा
 यु० श० र्व० से० । वा० च० न० ह० त्वा० ये० वि० वा० च० न० ह० त्वा० य० । श० र्व० से० द० त० न्ना० पा० त्वा
 य० । द० त० न्ना० पा० त्वा० च० । द० त० न्ना० स० त्वा० ये० ति० द० त० न्ना० । स० त्वा० य० च० ति०
 च० । इ० द्र० त्वा० । त्वा० र्व० त्वा० य० म० सि० । आ० र्व० त्वा० य० म० सि० । वृ० त्वा० य० म० सि० ॥ २९४ ॥

वर्त्तयामसि॥६२॥सहस्रनुस्युरुहुता।सहस्रनुमितिसह।हानुम्
।पुरुहुतस्थियन्त्रम्।पुरुहुतेतिपुनोहुत।स्थियन्त्रमहस्तम्।मह
स्तमिन्द्र।इन्द्रसम्।सम्पिणकु।पिणकुणारुम्।कुणारुमितिकु
णारुम्।अभिवृत्रम्।वृत्रंवेदैमानम्।वेदैमानमपियांरुम्।पिया
रुमपादेम्।अपादेमिन्द्र।इन्द्रतवसा।तवसाज घन्या।जघथे
तिजघथ॥६३॥परावतः।आजगथा।परावतः।इतिपरावतम्
आजगथा।जगथापरस्याः।परस्याः।इतिपरस्याः।सकः।सह-शा
य।सह-शायपविम्।सह-शायेतिस्म।शाय।पविमिन्द्र।इन्द्रति

विषयात्तु। पातु नक्तम्। नक्तमिति नक्तम्॥६६॥ अश्यामतम्।
तङ्गमम्। काममम्। अग्नेतवातवोती। उतीः अश्यामम्। अ
श्यामरयिमम्। रयिः रयिवः। रयिचुः सुवीरम्। रयिवुः अतिरयि
वः। सुवीरमिति सु। वीरम्। अश्यामवाजम्। वाजम्। अति
वाजयेत्तः। वाजम्। अश्यामम्। अश्यामधुम्नम्। धुम्नम्। अ
जराजम्। अजरात्तुः अतिने॥६७॥ वयन्ने। तेः अद्य। अद्य
रिम्। रिमादि। हिकामम्। कामम्। नहस्ताः। उत्तानहस्ता
नमसा। उत्तानहस्ताः इत्युत्तान। हस्ताः। नमसापुसद्य। उप

॥२९६॥

सद्येतुं प॥ सद्य॥ अजिष्णेन मन्सा॥ मन्सा बलि॥ बलि देवान्॥ देवान् सै
धता॥ अस्त्रैधता मन्मना॥ मन्मना विप्रम विप्रोऽग्ने॥ अग्नेऽइत्त
ग्ने॥ ६८॥ धामुह्यदग्निः॥ धामुह्यदिति धामु॥ छत्र॥ अग्निरिन्द्रेभ्य इ
न्द्रो ब्रह्मा॥ ब्रह्मा देवः॥ देवो बृहस्पतिः॥ बृहस्पतिरिति बृहस्पतिः
॥ सचेतसो विश्वे॥ सचेतसुऽइति स॥ चेतसः॥ विश्वे देवाः॥ देवा बृह
म्॥ बृहम्॥ प्रावन्तु॥ अवन्तु नः॥ शुभे॥ शुभेऽइति शुभे॥ ६९॥ ॥
इति वाजसनेहि संताप्यक्रम अष्टशोमोऽध्यायः॥ ३८॥ ॥ ॥ ॥
स्वादीन्वा॥ त्वा स्वादुना॥ स्वादुना तीव्राम्॥ तीव्रान्तीव्रेण॥ तीव्रेण

मतीम्। अमतीम्। मरतेन। अमरतेने। सुमरतेन। मधुमतीम्। मधुमता।
मधुमतीमिति मधु। मतीम्। मधुमता। स्जामि। मधुमतेति मधु। म
ता। स्जामि। सम। स६। सोमेन। सोमेनेति सोमेन। सोमोसि। असीत्य
सि॥१॥ परीतेः। इतोषि चत। सि चत। सुतम्। सुत६। सोमम्। सोमो
चो। य७। उत्तमम्। उत्तम६। हविः। उत्तममि। सुतम्। तमम्। हविरिति हविः
। इधन्वायः। योनयः। नयः। अयम्। अयुतः। अयुतयम्। सुअ
न्तरासुषावा। आसुषावा। सुषावसोमम्। सुसावेति सु। सावा। सोमद्रि
मेनित्। अद्रि। निरित्यद्रि। नि। वायोरतिदुतः। अनिदुतः। इत्यति। दु

क्र०३८

॥२९६॥

सद्येतुं प॥ सद्य॥ अजिह्वेन मर्त्सा॥ मर्त्सा बलि॥ बलिदेवान् देवानसे
धता॥ असेधता मर्म्ना॥ मर्म्ना विप्र॥ विप्रोऽग्ने॥ अग्ने॥ अग्ने॥ अग्ने॥
ग्ने॥ ६६॥ धामुह्यदग्निः॥ धामुह्यदिति धाम॥ धाम॥ अग्निरिन्द्र॥ इ
न्द्रो ब्रह्मा॥ ब्रह्मा देवः॥ देवो बृहस्पतिः॥ बृहस्पतिरिति बृहस्पतिः
॥ सचेतसो विश्वे॥ सचेतसुऽशति स॥ चेतसः॥ विश्वे देवाः॥ देवा ब्रह्म
म्॥ ब्रह्मम्॥ प्रावन्तु॥ अवचुनः॥ नः॥ शुभे॥ शुभे॥ अशति शुभे॥ ६९॥ ॥
इति वाजसनेहि संतायां क्रम अष्टशो मोध्यायः॥ ३८॥ ॥ ॥ ॥ २९६॥
स्वादीन्वा॥ त्वास्वा दुनी॥ स्वा दुनी तीवाम्॥ तीवानी त्रेण॥ तीव्रेणा

मतीम्। अमतीम् मतेन। अमतेने सुमतेन। मधुमतीम् मधुमता।
मधुमतीमिति मधु। मतीम्। मधुमता सजामि। मधुमतेति मधु। म
ता। सजामि सम। सः सोमेन। सोमेनेति सोमेन। सोमोसि। असीत्य
सि॥१॥ परीतः। इतोषि चत। सि चत। सुतम्। सुतः सोमम्। सोमो
चः। यः उतुम्। उतुमः हविः। उतुममि सुतम्। तम्। हविरिति हविः
। इधन्वा चः। योनः चः। अक्षु। अक्षु चः। अक्षि सुतम्। सुतम्
नरा सुतम्। आ सुतम्। सुतम् सोमम्। सुतम् वेति सुतम्। सोमम्
मेनि। अक्षि निरि सक्षि। निः। चा योरति द्रुतः। अति द्रुतम्। द्रुतम्। द्रु

क्र० ५९

॥२९७॥

म

तत्तन्माहोमः सोमः इति सोमः ॥२॥ पुनार्तिने । ते परिस्तुतं मू । परि
स्तुतं सोमः । परिस्तुतमिति परि । स्तुतं मू । सोमः स्तुतं मू । स्तुतं मू । स्तुतं मू ।
दुहिता । दुहितेति दुहिता । वारं ण शम्बता । शम्बता तना । तनेति ।
ना ॥३॥ ब्रह्मस्तुतं मू । स्तुतं मू । वते । पवते ते जन्ते जन्ते इति यमू ।
इति यमू । सुरया । सुरया सोमः सोमः स्तुतः । स्तुतः आस्तुतः । आस्तु
तो मर्दाया । आस्तुतः मर्दाया । स्तुतः मर्दाया । मर्दाया । मर्दाया । मर्दाया ।
वता । देवताः । पिष्टग्निः । पिष्टग्निः । सेना । रसेना । न्तं मू । अन्तं मू । जन्मा ॥२९७॥
नाय । यजमानाय धेहि । धेहीति धेहि । ते जन्ते । त्वावी । त्वावी । त्वावी ।

ह्ययिबलाय।बलायेतिबलाय॥४॥नानुहि।हिवांमू।वादेवहि
तैमू।देवहित६सह६देवहितुमितिदेव।हितमू।सदस्सुतमू।ह
तममा।मासमू।स६स६साथामू।स६साथाम्पुर्मे।परमेव्योमनू।
व्योमुन्नितिवि।ओमनू।सुरात्वमू।त्वमसि।असिंयुमिणी।यु
मिणीसोमेनसोमः॥एषः॥एषमा।मा।माहि६सीः।हि६सीः
स्वामू।स्वांयोनिमू।योनिमाविशती॥आविशन्तीत्या॥विशन्ती
॥५॥आयिनतैजः॥तेजःसारस्वतमू।सारस्वतंवीर्यमू।वी
र्यमैत्रमू।ऐन्द्रम्वलमू।बलमितिबलमू।मोहायत्या।त्वानरा

क्र० ११॥

॥ २९६ ॥

या आन्दोने युमहसे। आनन्दाये सानुदाय। महसुः शतिमहसे।
॥ धाते जो सि। असिते जे न ते जो मयि। मयि धेहि। धेहि बीर्य मू।
बीर्य मूल मू। बल मो जे न उं जो मन्तुः। मन्तु मन्तु मू। मन्तु स
हम सहः शतिमहमा ॥ वा व्या प्र मू। आ प्र वि प्र चिका। वि प्र चि
को भो। उ भो वृ क मू। वृ क च। चुर क्षति। र क्षतीति र क्षति। र्षे
न म्प त त्रि ण मू। प त त्रि ण सि ह मू। सि ह ह सा। से म मू। र म
म्या तु पा त्व ह सः। अ ह स र स ह सः ॥ २९६ ॥ व द पि पे षे।
आ पि पे षे मा त मू रै। अ पि पे षे सो पि पे षे। मा त र त्पु त्रः। पु त्रः प्र षु

॥ २९६ ॥

दितः। प्रमुदितो धर्यनू। प्रमुदितः इति प्र। मुदितः। धयुनिति धयनू।
एतत्तत्। तदग्ने। अग्नेः। अन्तुणः। अन्तुणो भवामि। भवाम्यहं तो।
अहं तो पितरो। पितरो मयो। मयेति मयो। सम्यच्चस्थ। सम्यच्च इति
समू। एचं मस्थसमू। समू। मा नद्रेण। नद्रेण एङ्। एङ्। विटचं मवि
एचं स्थ। विटचु इति वि। एचं मस्थवि। विमा। मा पाप्मना।
पाप्मना एङ्। एङ्। ति एङ्॥ १॥ देवा युजन्। युजन् मतन्वता। अतन्व
तं भेषजम्। भेषजमिषजा। मिषजा म्विना। अम्विनेत्यम्विना। वा
चा सरस्वती। सरस्वती मिषकू। मिषगिन्दीया। इन्दीयेन्द्रियाणि। इन्द्रि

क्र०३३

॥२९९॥

याणि दधंतः। दधंतः इति दधंतः॥१३०॥ ह्रीं ह्यैरुपमां रूपं श
ष्याणि। शष्याणि प्रायुणी यस्य। प्रायुणी यस्य तोक्मानि। प्रायुनी
यस्येति प्रा। अयुनी यस्य। तोक्मानि तितोक्मानि। क्रयस्य रूपमा
रूपं सोमस्य। सोमस्य लाजाः। लाजाः सोमां शर्वभसोमां
शवोमधु। सोमां शवु इति सोम। अ६ शर्वभमद्विति मधु॥१३१॥
आतिथ्यरूपमा सरमा। आतिथ्यरूपमित्यातिथ्य। रूपमा
सरमहावीरस्य। महावीरस्य नृगुहममहावीरस्येति महावीर
स्य। नृगुह इति नृगुह रूपमुपसदां म। उपसदां मेतत्। उपसदां मि॥२९९॥

तुष्टु। सहास्र। एतत्तिस्मः। तिस्रो रात्रीः। रात्रीः। सुरा। सुरासुता। आ
सुतेत्यासुता॥३२॥ सोमस्य रूपम्। रूपं क्रीतस्य। क्रीतस्य परिस्फु
त्तं। परिस्फुत्तस्य। परिस्फुत्तिर्ति परिस्फुत्तं। परिस्फुत्तं च ते। सिध्यतु इ
ति सिध्यते। अश्विभ्यां दुग्धम्। आश्विभ्यामित्यश्विभ्याम्। दुग्ध
मेषुजम्। मेषुजमिन्द्रायै इन्द्रायै नमः। ऐन्द्रं सरस्वत्या। सरस्वत्ये
ति सरस्वत्या॥३३॥ आसन्दी रूपम्। आसन्दीत्या। सन्दी। रूपं
राजासन्धे। राजासन्धे वैधेयै। राजासन्ध्या इति राजा। आसन्धे। वै
धेयै कुम्भी। कुम्भी सुराधानी। सुराधानीति सुराधानी। अन्तरात्त

五〇五

३००॥ रवेद्याः। उत्तरवेद्यारूपम्। उत्तरवेद्याः इत्युत्तर। द्यौर्वेद्याः। रूपङ्करोत्
रः। कारोत्तरोत्तिषक्। मिषगिति मिषक्॥ ३४॥ वेद्यावेदिः। वेदिः स
मा समाच्यते। आप्यते बर्हिषा। बर्हिषेष्टा हिः। बर्हिरिन्द्रियम्। इ
न्द्रियमितीन्द्रियम्। बर्हिषेष्टम्। आप्यते। आप्यते प्रणीतः।
प्रणीतोऽग्निः। प्रणीतुः इति प्रणीतः। अग्निरग्निना। अग्नि
नेत्यग्निना॥ ३५॥ हविर्दानं यत्। हविर्दानमिति हविः। दानम्।
यद्विष्मिना। अग्निना गीधम्। आग्नीध्रं यत्। यत्सरस्वती। सरस्व
तीति सरस्वती। इन्द्रायैन्द्रम्। ऐन्द्रः सदेभ्यः सदेभ्यस्तुतम्। तुतम् ॥ ३००

पत्नीशालम्। पत्नीशालुङ्गाहंपत्यः। पत्नीशालुमिति पत्नी। शा
लम्। गाहं तु इत्यतिगाहं। पत्यः॥३६॥ प्रेषेभिः प्रेषान्। प्रेषेभिरि
ति। एषेभिः प्रेषानो मोति। प्रेषानिति। एषान्। आ मोत्या प्री
तिः। आ प्रीतिरा प्रीः। आ प्रीतिरित्या। प्रीतिः। आ प्रीत्येति स्य।
आ प्रीरित्या। प्रीः। पुलस्येति पुलस्ये। प्रयाजेति र लुयाजान्। प्र
याजेति रिति यो प्रे। जेतिः। अनुयाजान्त्वषट्कारेभिः। अनुयाजा
नित्यनु। याजान्। वृद्धोषेरेभिराहुतीः। वषट्कारेभिरिति वष
ट्कारेभिः। आहुतीरित्या। हुतीः॥३७॥ पशुभिः पशून्। पशुभि

रिति पशुभिः पशूनां मोतिः आ मोति पुरोऽग्नेः पुरोऽग्नेर्हवी
 ७३॥ हवीं व्याख्यास्यात् च द्यौर्भिः स मिधेनीः च द्यौर्भिरिति च ह
 ॥ मिः सामिधेनीर्जुर्भिः सामिधेनीरिति साम् इधेनीः वाज्जा
 मिर्वषट्कारान् वषट्कानिति वषट्कारान् ॥ ३६ ॥ धानाः कुरुक्षेत्रे
 रस्रः सक्तैवः सक्तैवः परीवापः परीवापः पयः परीवापः इति
 परिवापः पयोदधिः दधीति दधिः सोमस्य रूपम् रूपः हवि
 षं हविषः आमिक्षा आमिक्षा वाजिनम् वाजिनम् मधु मधिति
 मधु ॥ ३७ ॥ धानानां रूपम् रूपं कुर्वलम् कुर्वलं मरीचापस्यां ॥ ३८ ॥

पु॒री॒वा॒प॒स्य॒गो॒ध॒माः॑। पु॒रि॒वा॒प॒स्येति॑ परि॒। वा॒प॒स्य॒। गो॒ध॒माः॑ इति॑
गो॒ध॒माः॑ स॒र्क॒ना॒थे॒रु॒प॒म्। रु॒प॒म्ब॒र्ह॒र॒म्। ब॒र्ह॒र॒मु॒प॒वा॒कैः॑। उ॒प॒वा॒
काः॑। के॒र॒म्स्य॑। उ॒प॒वा॒काः॑ इत्यु॒प॒। वा॒काः॑। के॒र॒म्स्येति॑ क॒र्मे॒र॒स्य॑॥२०॥
प॒य॒सो॒रु॒प॒म्। रु॒पं॒स॒त्। व॒द्य॒वोः॑। व॒वा॒द॒धेः॑। द॒धो॒रु॒प॒म्। रु॒पं॒
इ॒र्क॒ध॒नि॑। क॒र्के॒भ्य॒नीति॑ क॒र्के॒भ्य॒नि॑। सो॒म॒स्य॒रु॒प॒म्। रु॒पं॒वा॒जि॑
ने॒म्। वा॒जि॒ने॒ः॒सो॒म॒स्य॑। सो॒म॒स्य॒रु॒प॒म्। रु॒प॒मा॒मि॒क्ष्वा॑। आ॒मि॒
क्षे॒सा॒मि॒क्ष्वा॑॥२१॥ आ॒श्र॒व॒यो॒। आ॒व॒येति॑। इति॑ स्तो॒त्रि॒याः॑। स्तो॒त्रि॒
याः॑ प्र॒त्या॒श्रा॒वोः॑। प्र॒त्या॒श्रा॒वोः॑ अ॒नु॒रु॒पः॑। प्र॒त्या॒श्रा॒व॒इति॑ प्र॒ति॑।

ॐ०१९

॥३०२॥

आश्वावोः। अनु रूपः इत्यनु। रूपः। वजेति। इति धाव्या रूपम्। धाव्या
रूपम्। गुथाः। धाव्या रूपमिति धाव्या। रूपम्। प्रगुथाः। यजाम
हाः। प्रगुथाः इति प्र। गुथाः। येयजामहा इति ये। जो ये मुहाः।
॥२२॥ अर्द्धः। ऋचैरुक्कानाम्। अर्द्धः। ऋचैरित्यर्द्धः। ऋचैः। उक्ता
नां रूपम्। रूपम्यदेः। पुंहेरां मोति। आ मोति निविर्हः। निविर्हः
इति नि। विर्हः। प्रणवेः। शुस्त्राणाम्। प्रणुवैरिति प्र। नुवैः। शुस्त्रा
णां रूपम्। रूपम्ययेसा। पयसा सोमः। सोमः। आव्यते। आ
प्य तः। इ सोमः। प्य ते॥२३॥ अग्निव्याम्नातः। स वनम्। अग्निव्या

॥३०२॥

मिसृष्टि। म्याम। प्रातःसवनमित्रेण। प्रातःसवनमिति प्रातःसव
नम। रद्रेणैन्द्रम। ऐन्द्रमाद्यदिनम। माध्यदिनमिति माध्यदिनम
। वैश्व देवदः सरस्वत्या। वैश्वदेवमिति वैश्व। देवम। सरस्वत्यातृती
यम। तृतीयमाप्तम। आपदः सर्वनम। सर्वनमिति सर्वनम॥२४॥
वायुर्वायुव्यानि। वायुव्यान्माप्नोति। आप्नोति सतेन। सतेन द्वे
णकुलशम। द्वेणकुलशमिति द्वेण। कुलशम। कुम्भीभ्यामश्रुणो
। अश्रुणो सुते। सुते रसलीभिः स्यालीभिः स्यालीः। स्याली रप्नोति
। आप्नोतीत्यप्नोति॥२५॥ वजुर्विराज्यते। वजुर्विरिति यजुर्भूभिः।

ॐ०११

॥३०३॥

आप्युत्तेग होः ग हा म हैंः ग हे स्तो माः स्तो माः श्वा च वि हु तीः
वि स्तु ती रिति वि। स्तु तीः ह न्ने। नि रु क्ता श्वा धि। छ न्ने नि रिति
ष न्दे भ मिः उ क्ता श्वा णि साम्ना। उ क्ता श्वा णि तु क्ता श्वा
म्ना णि। साम्ना व न्द थः। अ व न्द थः। अ प्यु ते। अ व न्द थः इ त्य
वा न्द थः। आप्यु तः इ त्य प्य ते॥ ३॥ इति भि र्ब्र ह्मि न्ना। पु क्षा ना
मो ति। आ लो ति। सु त्त वा के न। सु त्त वा के ना शि ष म सु त्त वा के
ने ति सु त्त। वा के न। आ शि षः इ त्य शि ष म शं यु ना प सी सं ष्या
जा न्। शं यु ने ति श म्। यु ना। पु त्नी सं ष्या जा त्प मि र य यु ना ॥३०३॥

पुत्रीसंज्ञाजानितिपत्नी॥संज्ञाजान॥समिष्टयुजुषासु॥स्या
म॥समिष्टयुजुषेति॥समिष्ट॥युजुषा॥सु॥स्यामिति॥सम॥स्याम॥
॥२७॥ब्रूतेनदीक्षाम॥दीक्षामाप्नोति॥आप्नोतिदीक्षया॥दीक्ष
याप्नोति॥आप्नोतिदक्षिणाम॥दक्षिणामिति॥दक्षिणाम॥दक्षिणा
श्रद्धाम॥श्रद्धामाप्नोति॥आप्नोतिश्रद्धया॥श्रद्धयासुत्यम॥सुत्य
माप्नोति॥आप्यत॥इत्याप्यते॥२८॥एतावद्रूपम॥रूपंयज्ञस्य॥
यज्ञस्ययज्ञः॥यज्ञेव॥देवेर्ब्रह्मणा॥ब्रह्मणालुतम॥लुतमिति॥लुत
मातदेतत्॥एतत्सर्वम॥सर्वमाप्नोति॥आप्नोतिब्रह्म॥ब्रह्मेष्टेना

११

३०५॥

मणी। सोत्राणीमुसुते। सुतः इति सुते॥ २९॥ सुरावत्तम्वहिषदंम्।
 सुरावत्तमिति सुरावत्तम्। बृहिषदं६ सुवीरंम्। बृहिसदमिति व
 हि। सदंम्। सुवीरं युजम्। सुवीरमिति सुरावीरम्। युज६ हिन्वन्ति।
 हिन्वन्तिमुहिषाः। मुहिषानमोमि। नमोमिदिति नमः॥ मि। दधा
 नाः सोमंम्। सोमंन्दिवि। दिवि देवतां सु। देवतां सुमदंम्। मदेनेदंम्
 । इदं यजमानाः। यजमानाः स्वकीः। स्वका इति सु। अकाणि॥ ३०॥
 यस्ते। ते रसभरसष्टतः। सष्टतः अर्षधीषु। सष्टत इति समू। रतं॥ ३०५॥
 । अर्षधीषु सोमस्य। सोमस्य सुमं॥ सुमः सुरया। सुरया सुतस्य।

३०५॥

सुतस्येति सुतस्य। तेन जिन्व। जिन्व वज्रमानम्। वज्रमानं देवेन। म
रुदेन सस्वतीम्। सरस्वतीम् अश्विनो। अश्विना विन्दम्। इन्द्रम्। अ
ग्निम्। सुग्निम्॥३१॥ वसुधैव कुटुम्बकम्। अश्विनानमुचे। नमुचेरासुरात्।
आसुरादधि। अधिसरस्वती। सरस्वत्यसुनोत्। असुनोदिन्द्रियाय।
इन्द्रियायै तैन्द्रियायै। इमन्तम्। तन्मृत्। मृत्तम्। मधुमन्तम्। मधु
मन्तमिन्दुम्। मधुमन्तमिति मधु। मन्तम्। इन्दुः सोमम्। सोमः रा
जानम्। राजानमिह। इह भक्षयामि। भक्षयामीति भक्षयामि॥३२॥
वदन्। अत्रेति नम्। रिपुः। रुसिर्नभरुसिने सुतस्य। सुतस्य वत्। व

ॐ०१०॥

॥३०५॥

दिङ्मद्रुः अपिबत्। अपिबत्तुचोभिः। शचीभिरिति शचीभिः।
॥अहन्तत्। तदस्य। अस्यमर्नसा। मर्नसादिवेने। शिवेनेति शि
वेने॥३॥ पितृभ्यः स्वधायिभ्यः पितृभ्यः इति पितृभ्यः स्वधा
यिभ्यः स्वधा। स्वधायिभ्यः इति स्वधायिभ्यः स्वधानमभन
मभितामहेभ्यः। पितृमहेभ्यः प्रपितामहेभ्यः प्रपितामहेभ्यः
इति प्रपितामहेभ्यः। अश्विनितरुमपितरोमीमहन्। अमी
महन्नातीतपत्त। अतीतपत्तपितरुः पितरुः पितरुः॥३०५॥
सुभ्यद्वम। सुभ्यद्वमिति सुभ्यद्वम॥३॥ पुनर्नुमा। मापितरुम

पितरं सोम्यासं सोम्यासं पितरं महाः पितरं महाः प्रपितामा
हाः प्रपितामहा इति प्रपितामहाः पुवित्रेण ज्ञाता युषाः ज्ञाता
युषेति ज्ञाता ओयुषा विष्ममायं आयुर्विष्मवे अशुवा इ
त्येकवे ॥ ३५ ॥ अग्न आर्यं च विष्म पदसे पुवसु आसुव
आसुव सुवोर्जम ऊर्जमिषम इषं च चनुः न इति न आरेवा
धस्व बाधस्व दुह्वनामिति दुह्वनाम ॥ ३६ ॥ देवजनाम
नसा देवजना इति देवा जनामिनसा धियं धियु इति धियं
विष्मभुतानि भुतानि जातवेदः जातवेदः पुनीहि जातवेदः

इति जातं। वेदः। पुनीहि मा। मेति मा॥ ३७॥ पुवित्रेण पुनीहि। पुनीहि
 मा। मास्युक्तेण। सुक्तेण देव। देवदीर्घत्वादीर्घदिति दीर्घत्वा। अग्नेः कत्वा
 । कत्वा कर्तृत्वा। कर्तृत्वा॥ ३८॥ अन्वित्यनु॥ ३९॥ वत्ने। ते पुवित्रम्। पु
 वित्रम् अग्निं। अग्निं अग्नेः। अग्ने विततम्। विततम् अन्तरा। विततम् अ
 त्तिविततम्। अन्तरेत्यन्तरा। अन्तरेत्यन्तरे। तेन पुनातु। पुनातु मा।
 मेति मा॥ ४०॥ पूर्वमानः सः। सोऽयम्। अयम् अयम् नः। पुवित्रेण। पुवित्रे
 ण विचर्षणिः। विचर्षणि रिति वि। चर्षणिः। यः पोता। पोता सः। स
 पुनातु। पुनातु मा। मेति मा॥ ४१॥ उभाभ्यां देव। देवसावितः। सवि ॥ ३०६॥

तुःपुवित्रेण। सवितुरिति सवितः। पुवित्रेण वैसेना। सुवेनं च। चेति च।
मास्युनी हि। पुनी हि विषतः। विषतः इति विषतः॥४१॥ वैश्वदेवी
पुनती॥ वैश्वदेवी तैवैश्वदेवी। पुनती देवी। देव्या गात्र। आगात्र। अ
गा द्यस्या म्। यस्या मिमाः। इमा ब्रह्म ब्रह्म स्तन्य भूत न्यो वीत
दृष्टाः। वीत दृष्टा इति वीत। दृष्टाः तयामर्दन्तः। मर्दन्तः सधु
मादेषु। सधु मादेष्विति सधु। मादेषु॥४२॥ वैसमानोः। समानाः
समनसः। समनसः पितरं समनसः इति स। मनसः पितरं यमु
राज्ये। यमुज्ये रो इति यमु। राज्ये। तेषां लोकः। लोकः स्वधा। स्वधा

क्र०३९

॥३०७॥

नमो नमो भूतः॥ ब्रह्मो देवेषु। देवेषु कल्पताम्। कल्पतामिति कल्प
ताम्॥४३॥ जीवा जीवेषु। जीवेषु मामुकोः। मामुकोऽति मामुकोः।
आर्म्भयि। मयि कल्पताम्। कल्पतामस्मिन्। अस्मिन् लोके।
लोके शतम्। शतम् समाः समाऽति समाः॥४४॥ देवस्मृती। दे
वस्मृतिर्देवस्मृती। अष्टयवम्। स्मृतीऽति स्मृती। अष्टयवम्।
तृणम्। पितृणामुहम्। अहं देवानाम्। देवानामुत। उत मर्त्य
नाम्। मर्त्यानामिति मर्त्यानाम्। तावन्मिदम्। इह विश्वम्। वि
श्वमेतत्। एतत्सम्। समेति। एति यत्। बहन्तरा। अन्तरापितम्॥३०७॥

म॥ पितरं मातरं म॥ मातरं च॥ इति च॥ ४१॥ इदं हविः॥ हविः
 प्रजननम॥ प्रजननम॥ प्रजननमिति प्र॥ जननम॥ म॥ अस्तु॥
 अस्तु दशवीरम॥ दशवीरुः सर्वगणम॥ दशवीरुमिति दशवी
 रम॥ सर्वगणं स्वस्तये॥ सर्वगणमिति सर्वगणम॥ स्वस्तय
 ५ इति स्वस्तये॥ आत्स सनि प्रजासनि॥ आत्स सनीत्येत्स॥ स
 नि॥ प्रजासनि पृथुसनि॥ प्रजासनीति प्रजासनि॥ पृथुसनि
 लोकसनि॥ पृथुसनीति पृथुसनि॥ लोकसन्मभयसनि॥ लो
 कसनीति लोकसनि॥ अभुसनीत्यभयसनि॥ अग्निः प्रजा
 य

क्र० १९

॥ ३० ८ ॥ म॥ प्रजाम्बुहताम्। प्रजामिति प्र॥ म॥ बुहतामे॥ मेकरोतु। करोत्वेन म॥
अन्नम्यमं पयोरेतं॥ रेतोः अस्मासु॥ अस्मासु धत्ता। धत्तेति धत्ता॥ ४६॥
उद्गीरताम्। उद्गीरतामवरे॥ अवरेऽउत्त॥ उत्परासः। परासः उत्त॥ उन्मध्य
ल॥ मा॥ मधुमा॥ पितरं॥ पिरं॥ सोम्यासं॥ सोम्यासः॥ इति सोम्यासः॥ अ
सुंमे॥ यः॥ इयुः॥ इयुरद्वको॥ अद्वकं॥ ऋतुज्ञाः॥ ऋतुज्ञास्ते॥ ऋतुज्ञाः॥ इ
त्येता॥ ज्ञाः॥ तेन॥ नोबुद्ध॥ अबुद्धपितरं॥ पितरोहवेषु॥ हवेषिति हवेषु
॥ ४७ ॥ अङ्गिरसोनः॥ नः॥ पितरं॥ पितरोनवग्वाः॥ नवग्वाः॥ अथर्वाणि॥
नवग्वाः॥ इति नव॥ ग्वाः॥ अथर्वाणोऽर्गवः॥ ऋगवः॥ सोम्यासं॥ सोम्या

सः इति सोम्यासः। तेषां वृषम्। वृषः सुमत्तौ। सुमत्तौ वृषियानाम्। सुम
ताविति सुमत्तौ। वृषियानामपि अपि नृदे। नृदे सोमनुसे। सोमनुसेत्या
मा। स्यामेति स्याम॥४६॥ वृषेन। नुः पृषे। पृषे पितरः। पितरः सोम्यासः
सोम्यासो नृहिरे। अनुहिरे सोमपीथम्। अनुहिर इत्यनु। नृहिरे। सो
मपीथं वसिष्ठाः। सोमपीथमिति सोमपीथम्। वसिष्ठा इति वसिष्ठाः। ते
भिर्भूमते वमः। सः रराणः। सुः रराणो हवीं। सुः रराण इति स
मः रराणः। हवीं। अश्वान्। उश्वान्। उश्वान्। उश्वान्। अतिकामम्। उश
द्विर। सुतः। भिः। अतिकामत्तुम्। अतिकाम मिति अतिकामम्।

क्र० ११

३०९॥

अतिसंस्तु॥४९॥ त्वं सोम। सोमप्र। प्रविं कितः। चिकितो मनीषा। म
नीषामेत्वा। त्वं रजिष्ठम। रजिष्ठमत्वा। अनुनेषि। नृषिपत्याम। पश्या
मिति पश्याम। तव प्रणीती। प्रणीती पितरं म प्रनीतीति प्रानीती।
पितरो नः। नः इन्द्रो। इन्द्रो देवेषु। इन्द्रोऽस्तीन्द्रो। देवेषु रत्नम। रत्न
ममजन्त। अमजन्तधीराः। धीराः इति धीराः॥५०॥ त्वया हि। हिर्म
नः पितरैः। पितरं सोम। सोमपूर्व। पूर्वकर्माणि। कर्माणि च कुं
चकुं। पवमान। पवमानधीराः। धीराः इति धीराः। वृन्वन्तवोतः।
अवोतः। परिधीन। परिधीनः। रषा। परिधीमोति परिधीनः। अयो॥३०९॥

ॐ॥ पु० पु० वीरे निः॥ वीरे निरर्थे॥ अर्थे मीघवा॥ मघवा भवा॥ मघ
वेति मीघा॥ वी॥ भवानुः॥ नुः इति नः॥ ५१॥ त्वे० सोम॥ सोमपितृभिः
पितृभिः संविद्वानः॥ पितृभिरिति पितृ॥ भिः संविद्वानो नुः॥ संविद्वान
इति सम॥ विद्वानः॥ अनुद्यावा दधिवी॥ द्यावा दधिवी॥ आतत
न्या॥ द्यावा दधिवी॥ इति द्यावा दधिवी॥ आततया ततयेति त
तया॥ तस्मै ते॥ तः इन्द्रो॥ इन्द्रो हविषा॥ इन्द्रो इतीन्द्रो॥ हविषा विधे
म॥ विधे मेति विधेम॥ ५२॥ बहिषदः पितरः॥ बहिसदः इति बहि
सदः॥ पिरः इती॥ इत्यर्वाक॥ अर्वागिमा॥ इमावः॥ धो हव्या॥ हव्या

क्र०१९

॥३००॥

चलम। चलमा जुषध्वम्। जुषध्वमिति जुषध्वम्। तः आगता। आ
गता। गतावेसा। अवसा शन्ते मे। शन्ते मेनेति शम्। त
मेन। आधानः। नः शम्। शं योः। शं रूपाः। अरुपो दधात। दधाते २३
तिदधात॥ ५३॥ आहम्। अहम्यित्। नः। पितृन्त्सु विदत्रान्। सु
विदत्रान्॥ ५४॥ अविस्ति। सुविदत्रानिति सु। विदत्रान्। अविस्तिनपा
तम्। नपातच्च। च विक्कर्मणम्। विक्कर्मणच्च। विक्कर्मणमिति वि।
क्कर्मणम्। च विष्णोः। विष्णोरिति विष्णोः। बहिष दोषे। ब॥ ३९०॥
हिसदः शति बहि। स दम्। वे स्वधया। स्वधया सुतस्य। सुतस्यभ

जन्तु। न जन्तु पितृः। पितृस्ते। तः इह। होइ गमिष्ठाः। आगमिष्ठाः
इत्यागमिष्ठाः॥ ५४॥ उपेहताः पितरं भठपेहताः इत्युपेहताः।
पितरं सोम्यासंः। सोम्यासो बहिष्तेषु। बहिष्तेषु निधिषु। निधि
षु प्रियेषु। निधिष्विति निधिषु। प्रियष्विति प्रियेषु। तः आगम
त्तु। आगमत्तु। गमत्तुते। तः इह। इह भुवंतु। भुवन्त्वधि। अधि
भुवंतु। भुवन्तुते। तैवन्तु। अन्वन्त्वस्मान्। अस्मानितुस्मान्॥ ५५॥
आयन्तु। यन्तुनुः। नुः पितरं। पितरं सोम्यासं। सोम्यासो नि
ष्वात्ताः। अग्निष्वात्ताः। पुषिभिः। अग्निष्वात्ताः इत्यग्निः। स्वात्ताः।

क० ११

॥ ३३३ ॥

पुष्टिनिर्देयोवेनेः पुष्टिभिरिति पुष्टिः। निम्नदेव्यानेरिति देवः। आ
नेः। अस्मिन्सुते। सुतेस्वधया। स्वधयामन्दन्तः। मन्दन्तुः इति
मन्दन्तः॥ ५६॥ अग्निष्वात्ताः पितरश्च अग्निस्वात्ताः इत्यग्निः।
स्वात्ताः पितरश्च एह। एह। इह गच्छत। गच्छतु सदसदसदसद
हसदत। सदसदसद इति सदसदसदसदसदसदसदसदसदसदसदसद
प्रणीतुयुः इति सु। प्रणीतयः। अत्राह्वींषि। अह्वींषि
प्रयत्नानि। प्रयत्नानि बुद्धिं विबुद्धिं व्यथं। अथारुमि मारुमि
ह सर्ववीरम्। सर्ववीरदधातन। सर्ववीरुमिति सर्ववीरम्।

॥ ३३३ ॥

प्रयत्नानि ति प्रयत्नानि। २

३

दधुतुनेति दधातन ॥ ५७ ॥ वेऽअग्निष्वात्ताः । अग्निष्वात्तावे ।
 अग्निष्वात्ताः इत्यग्निः स्वात्ताः । वेऽअग्निष्वात्ताः । अग्निर्नेष्वात्ता न
 मध्ये । अग्निष्वात्ताः इत्यग्निः स्वात्ताः । मध्ये दिवः । दिवः स्वध
 या । स्वधया मादयन्ते । मादयन्त इति मादयन्ते । तेभ्यः सुराद्
 सुराडसुनीतिम् । सुराडिति स्वा । राड । असुनीतिमेताम् । असु
 नीतिमित्यसु । नीतिम् । एतां याव्येव शम् । यथावृशन्तु न्वम् ।
 यथावृशमिति यथा । वृशम् । तन्वुङ्कल्पयाति । कल्पयाती
 तिकल्प याति ॥ ५८ ॥ अग्निष्वात्ता न्नुमतः । अग्निष्वात्ता

५०१९

१२५

नित्यग्निः स्वात्मानं क्रतुमनो हवामहे । क्रतुमनु इत्यनु । मते भवत्वा
 महे नाराज्ञः से । नाराज्ञः से सोमपीथम् । सोमपीथं यो । सोमपी
 थमिति सोमपीथम् । ७५ आशुः । आशुरित्याशुः ते नमो विष्णो
 मः । विष्णोसः सुहवामः सुहवामवन्तु । सुहवा इति सु । हवाममव
 स्विर्ति भवन्तु ॥ ५९ ॥ आभ्याजानु । आव्येत्या । अर्च्यमानं नुद
 क्षिणुतः । क्षिणुतानिषद्ये । निषद्ये मम । निषद्येति निषद्ये ।
 मंदु यज्ञम् । यज्ञमुनि । अभिर्गणीत । गणीतु विष्वे । विष्णु इ ॥ ३९२ ॥
 ति विष्वे । माहिदः सिष्टा हिदः सिष्टपितरः । पितरः केन । केन च

तु। चिन्तः। नो वत्। यद्भुवः। आगः। आगः पुरुषता। पुरुषता क
रात्। क रा मे ति क रा म॥ ६०॥ आसीना सोऽ अरुणी नाम। अरुणी
नामुपस्थे। उपस्थे रयिम्। उपस्थे इत्युपस्थे। रयिन्धत्। धत्त हा
शुषे। हाशुषे मर्त्यार्थे। मर्त्यार्थेति मर्त्यार्थे। पुत्रे ज्येऽपितरः। पितर
स्तस्य। तस्य वस्त्वम् वस्त्वः प्र। प्रयच्छत। वृच्छत ते। त इह। इहो जनि।
इहो देधात। इधातेति देधात॥ ६१॥ यमग्ने। अग्ने कव्यवाहन।
२ वा कव्यवाहनत्वम्। कुव्युहनेति कव्य। वाहन। त्वंचित्। चिन्मन्त्र्ये स।
मन्त्र्ये स रयिम्। रयिमिति रयिम्। तन्त्रे नो गी ब्रिः। गी ब्रिः श्रुवा

क्र०१९

॥३९३॥

अमृगीभिरितिगीः।भिः।श्रुवाअदेवुत्रा।देवत्रापनय।देवनेति।
देव।त्रा।पुनयायुजमृ।युजमिति युजमृ॥१॥अग्निः।अग्निः।
कव्यवाहनः।कव्यवाहनःपितृन्।कव्यवाहनःइति कव्य।वाह
नः।पितृन्मर्त्यन्।यत्तु हतावृधः।कृतवृधःइत्यत।हृधधमे
न।इदुहव्यानि।इत्यत।हव्यानिबोचति।बोचतिदेवभ्यः।देव
भ्यश्च।चपितृभ्यः।पितृभ्यः।आ।पितृभ्यःइतिपितृ।भ्यः।ए
त्या॥६॥त्वमने।अग्नःइदितः।इदितःकव्यवाहन।कव्य॥३९३॥
वाहनावाह।कव्यवाहनैतिकव्य।वाहन।अवाठव्यानि।हव्या

पितृभ्यः इति पितृभ्यः २

निसुरभीणि। सुरभीणि हवी। हवीति हवी। प्रादः। अदः। पितृ
भ्यः। पितृभ्यः स्वधयां स्वधयाते। तेऽ अस्मन्। अस्मन्निदि। अ
दित्वम्। त्वदेव। देव प्रय ता। प्रय ता हवी ऽर्षि। प्रय तेति प्रा
यता। हवी ऽर्षिति हवी ऽर्षि॥ ६४॥ येच। चेह। इह पितरः। पि
तरो ये। येच। चुन। नेह। इह यान्। याश्च। च विष्म। विष्म यान्
२॥ याश्च। इह यान्। चुन। न प्र विष्म। प्र विष्मेति प्रा विष्म। त्वं वे
हा वे स यति। यति ते। ते जात वेदः। जात वेदः स्वधाभिः। जात वे
दः इति जात वेदः। स्वधाभिर्जन्तम्। यज्ञः सुकृतम्। सुकृत

ॐ०१९

॥३३९॥

निर्घः

उपस्व। सुलतमिति सु। लतम्। जुषस्वेति जुषस्व॥६५॥ इह पितृभ्यः।
पितृभ्यो नमः। पितृभ्युः इति पितृभ्यः। नमोः अस्तु। अस्तु वा। अं व
वे। ये पूर्वसः। पूर्वो सो वे। यः उपरासः। उपरासः इयुः। इयुरिति।
युः। ये पार्थिवे। पार्थिवे रजसि। रजस्यानिषत्ताः। निषत्ताये। निस
त्ता इति नि। सत्ताः। ये वा। बानुनम्। नूनः। सुवजना सु। सुवजना
सुविष्टु। सुवजनास्विति सु। वजना सु। विष्टिति विष्टु॥६६॥ अ
धायथा। यथानः। नः पितरं पितरः परासः। परासः प्रत्नासः॥३३४॥
प्रत्नासोः अग्ने। अग्नेः कृतम्। कृतमा शुषाणाः। आशुषाणा

इत्थं शुष्काणाः शुचीतु इदं यन् अयन् दीधितिम् दीधितिमुक्त्वा
शासंभ उक्त्वा सः क्षामं उक्त्वा सः इत्थं क। शासंभ क्षामाभिद
त्तं निदन्तौ अरुणीः अरुणीरयं अर्पयन् वृन्तिर्वन्तु ॥६७॥
उशन्तस्त्वा त्वानि निधीमहि धीमुत्तु शन्तः उशन्तः सम स
मिधीमहि इधीमुदी तीधीमहि उशन्तु शतः उशन्त आ
वह आवह बह पितृन् पितृ हविषे हविषे अतवे अतवे
इत्यतवे ॥६८॥ अपाम्येनेन फेनेन नमुचे नमुचे शिरः शि
र इन्द्र इन्द्रोत्तु उहवर्तय अवर्तय इत्यवर्तयः विश्वावत्

ॐ०१९

॥३१५॥ बहजयः॥ अजयस्यधः॥ स्थधुःइतिस्थधः॥६९॥ सोमोराजा॥
२ अ राजामृतम्॥ मृतं सुतः॥ सुतः कर्ज॥ षेण॥ अजीषेणजहात॥
अजहान्मृत्युम्॥ मृत्युमितिमृत्युम्॥ कृतेनसत्यम्॥ सत्यमिद्वि
यम्॥ इन्द्रियंविपानम्॥ विपानं शुक्रम्॥ विपानमिति॥ विपा
नम्॥ शुक्रमन्थसः॥ अन्धसः॥ इन्द्रस्य॥ इन्द्रस्येन्द्रियम्॥ इन्द्रियमि
दम्॥ इदमप्ययं॥ पयोमृतम्॥ अमृतमधु॥ मध्वितिमधु॥७०॥
अप्यः क्षीरम्॥ अप्यः इत्यतः॥ न्यः॥ क्षीरं वि॥ अपिबत॥ अपि
बल्लुङ्॥ कुम्भादिरसः॥ आदिरसो धिया॥ धियेति धिया॥७१॥ ३१५॥

सोमं मुद्र्यः। अद्र्यो वि। अद्र्यः इत्यत्र। भ्यः। व्यपिबत्। अपिबु
 च्छद्दसा। छद्दसा हृदः सः। हृदः सः शुचिषत्। शुचिसदिति शुचि।
 सत्॥ ७२॥ अन्तात्परिस्मृतः। परिस्मृतोरसंम्। परिस्मृतः इति प
 रिस्मृतः। रसं ब्रह्मणा। ब्रह्मणा वि। व्यपिबत्। अपिबुक्षुत्रम्।
 क्षुत्रम्ययः। पयः सोमम्। सोमं प्रजापतिः। प्रजापतिरिति प्रजा।
 पतिः॥ ७३॥ रेतो मूत्रम्। मूत्रं वि। विजहाति। जहाति योनिम्। योनि
 म्प्रविशत्। प्रविशदिति क्रियम्। प्रविशदिति प्र। विशत्। गर्भो ज
 रायुणा। जरायुणा दत्तः। आवृत्तः। उल्बम्। आवृत्तः इत्याह

इन्द्रियमिन्द्रियम्।

क्र० ४७
॥ ३९६ ॥

तः। उल्बजहाति। जहाति जन्मना। जन्मनेति जन्मना ॥ ७४ ॥
दृष्टारूपे। रूपे वि। रूपे इति रूपे। व्याकरोत्। आकरोत्। अकरो
त्सत्यानृते। सत्यानृते प्रजापतिः। सत्यानृते इति सत्यानृते।
प्रजापतिरिति प्रजापतिः। अश्रद्धामनृते। अनृते दधात्। अ
दधाच्छ्रद्धाम्। श्रद्धा ७ सत्ये। सत्ये प्रजापतिः। प्रजापतिरिति प्र
जापतिः ॥ ७५ ॥ विद्वेन रूपे। रूपे वि। रूपे इति रूपे। अपिबत्।
अपिबत्सुता सुतो। सुता सुतो प्रजापतिः। प्रजापतिरिति प्रजा
पतिः ॥ ७६ ॥ दृष्टापरिस्मृतम्। परिस्मृतोरसम्। परिस्मृतमिति प
७३

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ सुक्रेण सुक्रेण सुक्रेण सुक्रेण सुक्रेण सुक्रेण सुक्रेण सुक्रेण सुक्रेण सुक्रेण ॥ ७७ ॥
सीमेन तन्मन्त्रं तन्मन्त्रं तन्मन्त्रं तन्मन्त्रं तन्मन्त्रं तन्मन्त्रं तन्मन्त्रं तन्मन्त्रं तन्मन्त्रं तन्मन्त्रं ॥ ७८ ॥
णिसुत्रेण णिसुत्रेण कवयः ॥ णिसुत्रेणेत्युणा सुत्रेण कव
यो वयन्ति वयन्तीति वयन्ति ॥ अश्विनो ब्रह्म ब्रह्म संविता ॥
सुविता सरस्वती ॥ सरस्वती देव्या इन्द्रस्य रूपम् ॥ रूपं ब्रह्मणः ॥ ब्रह्म
णो भिषज्यन् ॥ भिषज्यन्निति भिषज्यन् ॥ ७९ ॥ तदेत्या अस्य रूप
म् ॥ रूपम् मृतम् ॥ अमृतम् ॥ शचीभिः शचीभिः सिस्रः ॥ तिस्रो दधुः ॥
दधुर्देवता ॥ देवताः सहस्राणाः ॥ सहस्राणा इति सप्तस्राणाः ॥

क०१९

॥३१७॥ लोमानिशर्षेः शर्षेर्बुधधा। बुधधान। नतोक्तभिः। तोक्तमि
त्त्वक। तोक्तमिदितितोक्तमिह। त्वगस्य। अस्यमा० सम
मा० समभवत्। अभुवन्। नलाजाः। लाजाः इति लाजाः
॥३१८॥ हेतुमिना। अमिनामिषजा। मिषजारुद्रवर्तनी। रु
द्रवर्तनी सरस्वती। रुद्रवर्तनीतिरुद्रवर्तनी। सरस्वतीव
यति। वयतिपेशः पेशोऽन्तरमा। अन्तरमित्यन्तरमा। अ
स्थिमज्जानम। मज्जानममासरेः। मासरेः कारोतरेण। करो ॥३१९॥
तरेण दधतः। दधतो गवाम्। गवान्त्वचि। त्वचि ति त्वचि ॥३२०॥

सरस्वतीमनसा।मनसापेशलम्।पेशलंबुसु।बुसुनासंसा
 भ्याम्।स्वत्याभ्यांबुयति।बुयतिदृशतम्।दृशतंबुपुः।बुपु
 रितिबुपुः।रसंमपरिस्तुता।परिस्तुतान।परिस्तुतेतिपरि।स्तुता
 नरोहितम्।रोहितन्नगुहुः।नगुहुर्द्विः।धीरस्तसरम्।तसर
 न्।नवेम।वेमेतिवेम॥८९॥पयसाशुक्रम्।शुक्रममृतम्।
 अमृतञ्जनित्रम्।जनित्रम्।सुरया।सुरयामुञ्जात्।मुञ्जाज्ज
 नयत्।जनयत्तुरेतः।रेतःइतिरेतः।अपामितिम्।अमितिन्दु
 मितिम्।दुर्मितिम्बाधमानाः।दुर्मितिमितिदुः।मितिम्।बाध

क १९

॥३९८॥

मानाऽऽर्च्यम् । अर्च्यं वातम् । वातं सुबुम् । सुबुन्तत् । तद्वा रात्र् ।
आरादित्या रात्र् ॥ ८२ ॥ इन्द्रः सुनामा । सुनामा हृद् येन । सुनामेति
सुनामा । हृद् येन सुत्यम् । सुत्यम् पुरो जज्ञेन । पुरो जज्ञेन सविता ।
सविता जजान । जजानेति जजान । यत्कृत्वा मानम् । कृत्वा मानं व
रुणः । वरुणो मिषज्यम् । मिषज्यम् तस्मै । तस्मै वायुयेऽमृत
स्मै । इति तस्मै । वायुयेऽन्तः । नमिनाति । मिनाति पित्तम् । पित्त
मिति पित्तम् ॥ ८३ ॥ आन्त्राणि स्यालीः । स्याली मधुः । मधुपि ॥ ३९८ ॥
न्यमानाः । पित्तमाना गुहाः । गुहाः पात्राणि । पात्राणि सुदुग्धा ।

सुदुधान। सुदुघेति सु। घौदु। न धेनुः। धेनु रिति धेनुः। रयेनस्य पत्र
म। पत्रं न। न प्लीहा। प्लीहा शचीभिः। शचीभिरासन्दी। आसन्दीना
भिः। आसन्दीत्सां सन्दी। नाभिरुदरं मूठदरं नानमाता। मातेति मा
ता॥ ८४॥ कुस्रोवनिष्ठः। वनिष्ठं जनिता। जनिता शचीभिः। शची
भिर्मिन्नै। मस्मिन्नग्नै। अग्ने यो न्यामू। यो न्याङ्गं। यो न्याङ्गं
अन्नः। अन्नरिसत्तः। पुरिशिर्षकः। अन्नः शतधारः। अन्न इति
वि। अन्नः शतधारः। उत्सं शतधारः इति शतधारः। उत्सो दु
हे। दुहे नानकुम्भी। कुम्भी स्वधाम्। स्वधाम्पितृभ्यः। पितृभ्य इ

क०१९

॥३३९॥

तिपितृ। न्यभा। ८५॥ सुखं सत्। सहस्य। अस्य शिरं। शिरुद्धत्।
इत्सतेन। सतेन जिह्वा। जिह्वा पवित्रम्। पवित्रम् पविना। अम्बि
नासन्। आसन्त्सरं स्वती। सरं स्वती तिसरं स्वती। च पुन। न पा
युः। पायुर्भिषक्। भिषगस्य। अस्य बालौ। बालौ वृत्तिः। वृत्तिनी
न दोषं। शोपोहरं सा। हरं सा तरुस्वी। तरुस्वी तितरुस्वी॥ ८६॥
अम्बिभ्या चक्षुः। अम्बिभ्यामित्यम्बि। भ्याम्। चक्षुरमृतम्। अ
मृतं ह्यहो। भ्याम्। ग्रहो भ्यान्धार्गेन। धार्गेन ते जन्म ते जो हवि
षा। हविषा मृतेन। मृतेन तेति मृतेन। पश्माणि गोधुमेः। गोधु

॥३३९॥

मेः कुर्वलेः। कुर्वले कृतानि। उतानिपे शंभपे शो न। न सुक्रम। सु
 क्रमसितम्। अस्मितं वसाते। वसातेऽस्ति वसाते॥ ६॥ अवि
 र्न्। नमेषः। मेधो नुसि। नुसि वीर्या। वीर्या य प्राणस्य। प्राण
 स्य पश्चाः। पश्चाऽमृतं। अमृतो गृहो भ्याम्। गृहो भ्यामिति
 गृहो भ्याम् सरस्वत्युपवाकैः। उपवाकैर्मानम्। उपवाकैरितु
 पावाकैः। ध्यानन्तस्यानि। ध्यानमिति वि। आनम्। नस्यानि व
 हिः। बहिर्बहिरेः। बहिर्देज्जान। जजानेति जजाने॥ ६॥ इन्द्र
 स्य रुपम्। रुपमृषभः। ऋषभोः बलाय। बलाय कर्णो भ्याम्।

132011

[illegible]

द्विधाणीतीद्विधाणि॥१०॥ अङ्गान्मात्मनः॥ अत्मेभिषजा।
भिषजातत्तेद्विना॥ अश्विनात्मानम्॥ आत्मानमङ्गैः॥
अङ्गैःसम्॥ समधातु॥ अधात्सरस्वती॥ सरस्वतीति सरस्व
ती॥ इन्द्रस्य रूपम्॥ रूपं शतमानम्॥ शतमानमायुः॥ श
तमानमिति शत॥ मानम्॥ आयुश्चन्द्रेण॥ चन्द्रेण ज्योतिः॥
ज्योतिरमृतम्॥ अमृतं दधानाः॥ दधाना इति दधानाः॥११॥
सरस्वती योन्मा॥ योन्माङ्गम्॥ गङ्गामुन्तः॥ अन्तराश्वि
भ्याम्॥ अश्विभ्यां पत्नी॥ अश्विभ्यामित्यश्विभ्याम्॥ पत्नीसु

क्र० १९

॥३२९॥

हंतम्। सुहंतम्। विभक्तिः। सुहंतमिति। हंतम्। विभक्तिः। वि
भक्तिः। अथां रसेन। सैरेनुवर्तणः। वर्तणेन। न साम्ना। सा
म्नेनम्। इन्द्रं श्रिये। श्रियेजु नयन्। जुनयन्नुषु। अस्तु
राजा। अस्तितुपु। सु॥ राजेति राजा॥ १२॥ तेजःपशुनाम्। प
शुनां हविः। हविर्दिष्ट्यावत्। इन्द्रियावत्परिस्तुता। इन्द्रि
यवृद्धिर्दिष्ट्यावत्। परिस्तुतापर्यसा। परिस्तुतेति परि। स्तु
ता। पर्यसासारधम्। सारधम्मधु। मद्धिति मधु। अश्विभ्या॥ ३२९॥
दुग्धम्। अश्विभ्यामित्यश्विभ्याम्। दुग्धमिति पशोः। मिषजा

सरस्वत्या॥ सरस्वत्या सुता सुताभ्याम्। सुता सुताभ्याम् अमृतः॥
अमृतः सोमः सोमः इन्द्रः इन्द्रः इन्द्रः इन्द्रः इन्द्रः॥ इति वाजस
नेयसंहिता षट्क्रमेण एकनविंशतोऽध्यायः॥ १९॥ क्षत्रस्य षोडश
षोडशसि। असि क्षत्रस्य। क्षत्रस्य नाभिः नाभिः रसि। असीत्य
सि। माता। त्वाहि६ सी॥ हि६ सीन्मा। मा मा। माहि६ सी॥ हि६
सीरिति हि६ सी॥ म सोः पाहि। पाहि विद्योत्। विद्योत्पाहि। वि
द्योदिति वि। द्योत्। पाहीति पाहि॥ २॥ अश्विनोर्जैः षज्जेन। नै
षज्जेन तेजसे। तेजसे ब्रह्मवर्चसाय। ब्रह्मवर्चसायामि।

नं० २०
॥ ३२२ ॥

ब्रह्मवर्चसा येति ब्रह्मा। ब्रह्मसायं। अभिषिञ्चामि। सिञ्चामि स
रत्नसो। सरस्वत्यै नैषज्येन। नैषज्येन वीर्याय। वीर्यायान्ना
द्याय। अन्ताद्यायेन्द्रस्य। अन्ताद्याये सन्त। अद्याय। इन्द्र
स्येन्द्रियेण। इन्द्रियेण बलाय। बलाय श्रिये। श्रिये शंखे से। श
शंसदति यशसे॥ कर्मैत्वा। त्वाकार्य। कायत्वा। त्वेति त्वा।
सुसौकुसुमं कुल। सु॥ तैत्तिस्सुमिन्द्र॥ स्सौकेति सु॥ स्सौ
क। सुमं कुलसत्यराजन। सुमं कुलेति सु॥ मं कुल। सत्यराजनि
निति सत्यराजन॥ शिरो मे। मे श्रीः। श्रीः श्रीः। श्रीः श्रीः। श्रीः श्रीः॥ ३२२ ॥

म।मुखुन्विषिः।विषिः।केशः।केशः।श्व।च रमश्रूणि।रमश्रूणी
तिरमश्रूणि।राजा।मे।मे।प्राणने।प्राणोः।अमृतं।म।अमृतं।सं
म्माद्।सुम्माद्।सुम्माडिति।सुम्मा।राद्।च।सुम्मा।वि।राद्।
वि।राद्।ओत्रं।म।वि।राडिति।वि।राद्।श्रोत्रमिति।श्रोत्रं।म॥४॥ति
मने॥हो।मे।मे।नद्रं।म।भद्रं।वाक्।वा।अनं।मनो।मुन्युने।मुन्युः।सु
राद्।सुरा।आ।मे।म।सुराडिति।सु।राद्।भामुः।इति।भामे।मो
दाः।प्रमोदा।मे।प्रमोदाः।अ।हु।लीः।प्रमोदा।इति।प्र।मोदाः।अहु
ली।रङ्गानि।अङ्गानि।मित्रं।म।मित्रं।मे।हं।से।म।सह।इति।सहं॥५॥

ॐ०२०

॥३२३॥

बाहू मे। बाहूः इति बाहू। मेवलं मू। बलं मिद्विय मू। इद्वियः हस्तौ।
हस्तौ मे। मेकर्म। कर्म वीहू मू। वीहू मिति वीहू मू। आत्मा सत्र
मू। सत्र मूरु। उरो मम। ममेति मम॥६॥ एही मी। मेरा प्र मू। रा
प्र मूरु मू। उदर मम। सौ। अहं सौ ग्रीवा। ग्रीवा श्रवा च श्रोणी।
श्रोणीः इति श्रोणी। डुरु। अरत्नी। डुरु। इत्सुरु। अरत्नी जा
नुनी। अरत्नीः इत्सरत्नी। जानुनी विज्ञानं जानुनीः इति जा
नुनी। विज्ञानं मे। मेज्ञानं। अज्ञानं सर्वतन्म सर्वतः इति सर्व॥३२३॥
तन्म०॥ नानि मी। मेचित्त मू। चित्तं विज्ञान मू। विज्ञानं म्यायुः।

विज्ञानमिति विज्ञानम्। पापुर्मि। मेपचितिः। अपचितिर्भुस
सत्। अपचितिरित्यपे। चितिः। भुसदिति भुसत्। आनुद
नुद्वावाप्ये। आप्ये मे। मे भग्न भग्नः सौ भाग्यम्। सौ भाग्य
म्यसम्पत्सु इति पसम्पत्सु। न्याम्युद्भ्याम्। पुद्भ्याधर्मः। पुद्भ्या
मिति पत्। न्याम्। धर्मोऽस्मि। अस्मि विशि। विशिराजो। राजा प्रति
ष्ठितः। प्रतिस्थितु इति मति। स्थितः। ॥ प्रतिक्षेत्रे। क्षेत्रे प्रति।
प्रतिष्ठोति मि। तिष्ठामिराष्टे। राष्ट्रेष्वेषु। अष्टेषु गोषु। गोष्विति
गोषु। अष्टेषु। आत्मन्त्रेषु। आत्मन्त्रेषु पुष्टे। पुष्टे वावाप्ये

क्र० २०

॥३२४॥

योः धावा एधिचो यज्ञे। यज्ञ इति यज्ञे॥९॥ त्रया देवान् देवाः ए
कादश। एकादश त्रयस्त्रिंशः शः त्रयस्त्रिंशः शः सुरार्धसं त्र
यस्त्रिंशः शाः इति त्रयः। त्रिंशः शः सुरार्धसं इति सु। रार्धसं
बृहस्पतिपुरोहितादेवस्य। बृहस्पतिपुरोहिताः इति बृहस्पति।
पुरोहिताः देवस्य विसेतुः। सवित्रुः सवे। सवुः इति सर्व। देवा देवैः।
देवैरवेन। अवन्तु मा। मेतिमा॥१०॥ प्रथमा द्वितीयैः। द्वितीयैर्द्वि
तीयाः। द्वितीयास्तृतीयाः। तृतीयेस्तृतीयाः। तृतीयाः सत्येना
सत्येन सत्यम्। सत्यं यज्ञेन। यज्ञेन यज्ञः। यज्ञो यजुर्भिः। यजु ॥३२४॥

[illegible]

क्र०२०

॥३२५॥

इत्याहुतयः। मे कामान्। कामान्समू। समर्द्धयन्तु। अर्द्धयन्तु।
भूः स्वाहा। स्वाहेति स्वाहा॥३१॥ लोमानि प्रयतिः। प्रयतिर्मम।
प्रयतिरिति प्र। यतिः। ममत्वक्। त्वङ्गो। मुः। आनतिः। आनतिरा
गतिः। आनतिरित्या। नतिः। आगतिरित्या। गतिः। मां स मम। मुः
उपनतिः। उपनतिर्वसु। उपनतिरित्युप। नतिः। वस्वस्वि। अस्वि
मुज्जा। मुज्जामे। मुः। आनतिः। आनतिरित्या। नतिः॥३२॥ यदेवाः।
नं देवा देव हे उं मू। देव हे उं देवासः। देव हे उं नमिति देव। हे उं नम॥३२५॥
देवो स श्वलुम। चलुमा वयम्। वयमिति वयम्। अग्निर्मा। माते

२ न

स्मात्। तस्मादेनसः। एनसोविष्वात्। विष्वान्मुच्यते। मुच्यते ह
सः। अहंस इत्यहंसः। ३३॥ बृहदिवा। दिवा यदि। यदि नक्तं
मू। नक्तमेनोऽं सि। एनोऽं सि चक्षुः। चक्षुःमावयम्। वयमिति
वयम्। धा युज्जागृत। जाग्रत्स्वप्नै। स्वप्ने सुषुप्तिः। सुषुप्तिः सुषुप्तिः। सुषु
द्रव्यै। अर्थः एकस्य। एकस्याधि। अधिधर्मिणि। धर्मिणितस्यात
स्यावयर्जनम्। अवयर्जनमसि। अवर्जनमित्यव। वर्जनम्। असी
त्यसि। आपोयसि। अयस्यत्यसि। ३४॥ इपुदादिवमुमुचानः। इ
पदादिवेति। इपदा। इवा। मुमुचानः। स्विन्नः। स्विन्नः स्नातः। स्नातो

अ० २०

॥ ३२६ ॥

मलादिव। मलादिवेति मलात् इव। पुनस्पुवित्रेणे वा। पुवित्रेणे वा
ज्जम्। पुवित्रेणे वेति पुवित्रेण। इव। आज्जुमापं। आर्षः शुभ
नु। शुभ्यन्तु मा। मेन सः एन सः इत्येन सः॥ ३५॥ उद्वयम्। वयन्
मसः। तमसं स्पृष्टि। पदिसुः स्वः पश्यन्तः। स्वरिति सुः पश्यन्तः
उत्तरम्। उत्तरमित्युत्तरम्। देवदेवता। देवता सुम्। देवनेति
देवता। सुम्। अगन्तु ज्योतिः। ज्योतिरुत्तमम्। उत्तममि
त्युत्तमम्॥ ३६॥ अयोः अद्य। अद्यानु। अन्वचारिषम्। अचा
रिषः रसेन। रसेन सम्। समस्तस्मिन् हि। अस्तस्मिन् हीत्यस्मिन् हि।

॥ ३२६ ॥

पर्यस्वानने। अग्नः आगमम्। आगमम्। अगमन्तम्। तन्मा। मा
सम्। सः सज। सजवर्चसा। वर्चसाप्रजया। प्रजयाच। प्रजयेतिप्र
। जया। चधनेन। धनेनच। चेतिच॥ ३७॥ एधोसि। अस्येधिषीमहि
एधिषीमहि समित्। समिदंसि। समिदिति सम्। इत्। असितेजमते
जोसि। असितेजमते जोमयि। मयिधेहि। धृहीतिधेहि। समाववति
एथिवी। समाववतीति सम्। आववति। एथिवी सम्। समुरयाः ३
त्वाः सम्। समुसुम्भम्। इत्। सुम्भम्। इति सुम्भम्। समुविश्वम्। इत्
इत्। विश्वमिदम्। इदं अग्नं। जगदिति जगत्। विश्वानुरज्जोतिर्ब्रह्मा

क्र० २०

॥३२०॥

समू। वैश्वानुरज्योतिरिति वैश्वानुर। ज्योतिः। भुयासं विभुनू। वि
भुनू। कामानू। विभुनिति वि। भुनू। कामान्वि। व्यश्नवे। अश्नवे। भुनू। स्वा। भूः।
हा। स्वाहेति स्वाहा॥३८॥ अज्या दधामि। आदधामि। दधामि सु
मिधम्। समिधुमग्ने। समिमिधुति समू। इधम्। अग्ने ब्रतपते।
ब्रतपते त्वं वि। ब्रतपतु इति ब्रत। पते। त्वयीति त्वयि। ब्रतञ्च। च
श्रद्धामू। श्रद्धाञ्च। चोय। उपैमि। एसीन्धे। इन्धे त्वा। त्वादीक्षितः।
दीक्षितोऽहम्। अहमितुहम्॥३९॥ यन्न ब्रह्म। ब्रह्म च। चक्षु
नम्। क्षन्नञ्च। च सम्यञ्चो। सम्यञ्चो रचेतः। चरतः। सु। हा॥३२०॥

सुहेति सह। तल्लोकम्। लोकस्युप्यम्। पुण्यम्। प्रज्ञेयम्। ज्ञेयं
चत्र। पुनर्देवाः। देवाः सुहा। सुहाग्निना। अग्निनेत्यग्निना। इन्द्रो
वायुः। वायुरिति वायुः। सेहिन्। न विद्यते। विद्यतु इति विद्यते
॥२०॥ अहं शुनाते। ते अहं शुः। अहं शुः। दृच्यताम्। दृच्यताम्
रुषा। परुषा परुषं परुषं रिति परुषं भगव्यस्ते। ते सोमम्। सोमं भवतु
अवतु मदीयम्। मदीयम् रसम् रसोऽअर्चुतः। अर्चुतः इत्यर्चुतः।
॥२१॥ सिञ्चन्ति परि। परिषिञ्चन्ति। सिञ्चन्त्युत। उदिसिञ्चन्ति।
सिञ्चन्ति पुनर्ति। पुनर्ति च। चेति च। सुरायै बन्धे। बन्धे मदे।

ॐ २०
॥ ३२६

महं कित्त्वः। कित्त्वो बहति। बहति कित्त्वः। कित्त्व इति कित्त्वः॥ २२॥
धाना वन्तः। रस्मिणम्। धाना वन्तु मिति धाना। वन्तम्। करस्मि
णपुमे पवन्तम्। अपुपवन्तमुक्चिन्मम्। अपुपवन्तु सित्से पुप।
वन्तम्। उक्चिनुमित्युक्चिन्मम्। इन्द्रप्रातः। प्रातर्जुषस्व। जुषस्व
नृ। नृ इति नृ॥ २३॥ बृहदिन्द्राय। इन्द्राय गत। गायतु मरुतः।
मरुतो बृहन्तमम्। बृहन्तम्। मिति बृहन्तम्। तमम्। वन्तु ज्यो
तिभ्यो तिरजं नयन्तु। अजं नयन्तु। तव धर्मः। तव धर्मो देवम्॥ २४॥
ॐ तव धर्म इत्येत। धर्मः देव देवाय। देवाय जागृष्व। जागृष्वी

तिजागृवि॥२४॥ अर्द्धर्षोऽर्द्धमिः। अर्द्धर्षोऽर्द्धमिः। अर्द्धर्षोऽर्द्धमिः। अर्द्ध
मिः। सुतम्। अर्द्धमिरित्यर्द्धमिः। सुतम्। सोमम्। सोमम्। वित्रैः। पुवि
त्रैः। आनय। आनय। नयेति नय। पुनाहीर्द्राय। र्द्राय पातवे। पा-
तवे। इति पातवे॥२५॥ यो भूतानाम्। भूतानामधिपतिः। अधि-
पतिश्चस्मिन्। अधिपतिरित्यधिपतिः। वस्मिन्ल्लोकांशलोका-
ऽअधि। अधिश्चिताभे चिताऽइति चिताभे च इति। इति महतमे
महतो महान्। महान्। तेन। तेन गृह्णामि। गृह्णामि त्वाम्। त्वाम्
हम्। अहम्। मयि गृह्णामि। गृह्णामि त्वाम्। त्वाम्। अहम्। अह-

क्र० २०

॥ ३२९ ॥

पार

मिसुहमू॥ २६ ॥ प्राणपाने। प्राणपाऽइति प्राण। पानेमेऽनु
पानपाने अपानपाश्च सुव्यापे। अपानुऽइत्यपान। पानेच सु
व्यापे श्रोत्रपाने च सुः पाऽइति च सुः। पाने श्रोत्रपाश्च। श्रोत्रपा
इति श्रोत्र। पाने च मे। सुऽइति मे। वाचो मे। मे विष्व मे षजः। विष्व
मे षजो मे न सः। विष्व मे षजुऽइति विष्व। मे षजः। मन सो सि।
असि विलायकः। विलायकऽइति विलायकः॥ २७ ॥ अश्वि
ने हतस्यते। अश्वि हतस्येत्यश्विने। हतस्य। ते सरस्वति ह॥ ३२९ ॥
तस्य। सरस्वति हतस्येदं। सरस्वति हतस्येति सरस्वति।

६। पुरोरुचेति पुरुरा रुचा॥६

हृतस्य। इन्द्रेण सुत्राम्णा। सुत्राम्णा हृतस्य। सुत्राम्णेति
सुत्राम्णा। हृतस्येति हृतस्य। उपहृत उपहृतस्य। उपहृत
इत्युप। हृत उपहृतस्य भक्षयामि। उपेतस्य सुप। हृत रु
स्य। भक्षयामि। भक्षयामि॥२८॥ समिद्ध इन्द्रं म समिद्ध
इति समू। इद्ध उप। इन्द्र उपसामू। उपसामनीके। अनीके पु
रोरुचा। पुरोरुचा पूर्वलत्। पूर्वल द्वे वधाने। पूर्वल दि
ति पूर्व। लत्। ववधान इति ववधाने। त्रिभिर्देवे। त्रिभि
रिति त्रि। भिः। देवे त्रिः शता। त्रिः शता वर्ज बाहु। वर्ज बा

क्र० २०

॥३३०॥

हृज्जघान। वज्रबाहु रिति वज्र। बाहुः। जघान वृत्रम्। वृत्रं वि। वि
दुर्म। दुरो ववारो ववार रिति ववार॥२९॥ नराशहः सुः प्रति।
प्रतिश्रुत्तमश्रुतो मिमो नः। मिमानुस्तनूनपात्। तनूनपात्प्रति।
तनूनपादिति तनू। नपात्। प्रतिगुत्तस्य। गुत्तस्य धामे। धामे
ति धामे। गोभिर्वपावान्। वपावान्मधुना। वपावानिति वपा।
वान्। मधुना समञ्जनू। समञ्जहिरण्यैः। समञ्जन्निति सम।
अञ्जनू। हिरण्यैश्चन्द्री। चन्द्री वृजति। वृजति प्रचैताः। प्रचैताः॥३०॥
इति प्रचैताः॥३०॥ इति तदेवैव देवैर्हरि वान्। हरि वार॥३१॥ अमि

॥३३०॥

६:। हरिवा निति हरि। वान्। अभिरुजुहान। आजुको नो हविषा।
आजुको नुः इत्या। जुहान। हविषा शर्द्धमानः। शर्द्धमानुः इति शर्द्ध
र मानः। पुरन्दुरोगोत्रमित्र। पुरन्दुरः इति पुम्र। दुरगे गोत्रमिद्वज्जै बाहु
गोत्रमिदिति गोत्रमित्र। वज्जै बाहुरायातु। वज्जै बाहुरिति वज्जै। बा
हुः। आयातु। यातु युज्जम्र। युज्जमुप। उपेनः। नो जुषाणने जुषाणः
इति जुषाणः॥ ३९॥ जुषाणे बहिः। जुषाणौ बहिः हरिवान्। हरिवान्।
हरिवा निति हरि। वान्। नुः इन्द्रम इन्द्रम्राचीनम्। म्राचीनं। सीदत्। सी
दत्प्रदिशा। प्रदिशा दधिव्याः। प्रदिशेति प्र। दिशा। दधिव्याः इति दधि

क०२०

॥३३५॥

वाग्नेः उरुप्रथाः प्रथमानम् । उरुप्रथाः इत्युक्तम् । प्रथाः प्रथमानम्
स्ये नम् । स्ये नम् । दित्ये गे । अग्निरुक्तम् । अक्तं वसुभिः वसुभिः
सजोषाः । वसुभिरिति वसुभिः । सजोषाः इति स । जोषाः ॥ ३३५ ॥
इन्दुर्देवः । इन्द्रः कुबुध्नकवज्रो धावमानाः । धावमाना वृषा
षम् । वृषा णं चत् । वृत्तजने यज्ञने यः सुप्रतीः । सुप्रतीरिति
सुप्रतीः । दारो देवी गे देवी रुभितम् । अमितो विविश्रगन्ताम् । अ
यन्ताः सुवीराः सुवीरा इति सु । वीराः वीरम् प्रथमानाः प्र
थमाना मे हो निधम हो भिरिति महम् निधम् ॥ ३३५ ॥ उवासान्ता व
। सुवीरा वीरम् ॥ २

१। बृहती इति बृहती । १

हती। उपसानके सुपसानका। बहती बहने मों बहनु मयस
ती। ययस्वती सुदुघै। ययस्वती इति ययस्वती। सुदुघे मूरम।
सुदुघे इति सुदुघै। मूरमिन्द्रम। इन्द्रमितीन्द्रम। तनुत्ततम। त
तम्येशसा। पेशसा संवयन्ती। संवयन्ती देवानाम्। संवयन्तीति इ
समू। वयन्ती। देवानां देवम्। देवं वजनशुजन्तु। उरुक्रमे। सुरुक्रमे
इति सुरुक्रमे॥ ४४॥ देव्यामिमाना। मिमानामनुपशमनुपशुक्रा।
पुरुक्रा हो तीरो। पुरुत्रेति पुरुक्रा। होतारादिन्द्रम। इन्द्रमथमा।
मथमा सुवाचा। सुवाचेति सुवाचा। सुवन्मन्त्रस्य। वन्त्रस्य मधुना।

क्र०२०

न०

न०

॥३३२॥

मधुना दधाना । दधाना प्राचीम् । प्राचीं ज्योतिः । ज्योतिर्हविषा ।
हविषा दधातु । दधतु धोऽति दधातु ॥ ३५ ॥ तिस्रो वीदेऽदेवी
हविषा । हविषा वर्द्धमाना । वर्द्धमानाऽर्द्धम् । इन्द्रं जुषाणां । जु
षाणां जनेयस्य । जनेयोनः । नपत्नी । पत्नारिति पत्नी । अर्धे ननु
नृत्तम् । तं पयसा । पयसा सरस्वती । सरस्वती उ । इ उ देवी । दे
वी भारती । भारती विश्वतर्ति । विश्वतर्तिरिति विश्वतर्तिः ।
॥ ३६ ॥ वृष्टा दधतु । दधतु धोऽति दधातु । इन्द्रो यदृष्टो ॥ ३३२ ॥
वृष्टो पाकः । अपाको चिपुः । अचिपुश्च शसो यशसे पुरु

॥३३२॥

नि। पुरुणीति पुरुणी। वृषार्जवेन। यजुन्वृषणम्। वृषणम्भरि
रेताः। भरिरेतामुर्ध्वम्। भरिरेता इति भरिरेताः। मुर्ध्वम्भरि
वृषस्य समम्। समम्नक्तु। अनुक्तु देवान्। देवानिति देवान्॥३॥
वेनुस्यति रवंष्टरे। अवंष्टरेण। अवंष्टरेण इत्यवम्। स्त
ष्टनपाशैः। पाशैस्त्वन्मो। त्वन्मो समुज्जन्। समुज्जन्मि
ता। समुज्जन्मिति समम्। अजन्। श्रुतान्। न देवभेदे इति
देवभेदस्य हव्यैः। हव्यैर्जठरम्। जठरम्ष्टणान्। ष्टणान्
स्वदाति। स्वदाति वृषम्। वृषमधुना। मधुना घृतेन। घृतेन

क्र० २०

॥३३३॥

तिद्युतेन ॥ ३३ ॥ स्तो कानामिन्दुम ॥ इदुम्यति ॥ प्रतिष्पूर ॥ मरु
इन्द्रमइन्द्रो वृषा यमाणः ॥ वृषा यमाणो वृषभः ॥ वृष यमाणः
इति वृषा यमाणः ॥ वृषा यमाणो वृषभः ॥ वृष यमाणः
इत्युत प्रुषा मनसा ॥ इत्युत प्रुषेति इत्युत प्रुषा ॥ मनसा मोद
मानः ॥ मोदमानः स्वाहा ॥ स्वाहा देवाः ॥ देवाः अमृताः ॥ अमृता
मादयन्ताम् ॥ मादयन्तामिति मादयन्ताम् ॥ ३३ ॥ आर्यतु
वात्विर्नमइन्द्रो वसो अवसुः ॥ उप ॥ उपनधनुः इह ॥ इहस्तु
ते ॥ स्तुतः सधुमात्र ॥ सधुमादस्तु ॥ सधुमादिति सधु ॥ मात्र ॥

॥३३३॥

अस्तु शूरः शूरः इति शूरः वा वृधानस्तवि विं वृधानः इति
वृधानमतविं वृधानः स्य पुर्वीः पुर्वरद्वोः द्यौर्नैनस्रत्र
भ्राष्ट्रमभिभूति। अभिभूतिपुष्यात्। अभिभूतीत्यभिभू
ति। पुष्यादिति पुष्यात्॥ ७०॥ आनननु इन्द्रेन्द्रोदरात्।
हुरादानम्। आनननु आसात्। आसादभिष्टित्। अभि
ष्टित्तदवसे। अभिष्टित्तदित्यभिष्टित्तत्। अ वसे योसत्।
वासुदेवः उग्रः इत्युग्री ओजिष्ठे भिन्नपतिः नृपतिर्वज्र
बाहुधन्यपतिरिति नृपतिः वज्रबाहुः संज्ञे। वज्रबाहुरिति

॥ क्र० २० ॥

॥ ३३४ ॥ वज्र। बाहः। सुजे समत्सु। सुजः इति सुमू। गे। सुमत्सु त्वर्षिभसु
मत्सिति सुमू। सु। तू वणिः एतन्मुनू। एतन्मुनिति एतन्मु
नू॥ ४१ ॥ हरिभिर्वातु। हरिभिरिति मिध वाचछे। अष्टावीचो
नः। अष्टावीचीनोवसे। अष्टावेराधसे। राधसेचाचेतिचा। तिष्ठा
तिज्जोवु। वृज्जीमुघवा। मुघवाविरुषी। मुघवेतिमुघ। वा। वीरुषी
समू। वीरुषीतिवि। रूषी। इमञ्जः। इमञ्जमेतेनू। अनूनधनोवा
जसातो। वाजसातावितिवाजसातो॥ ४२ ॥ वातादमिन्द्रमू। इन्द्र
मवितारमू। अवितारमिन्द्रमू। इन्द्रः हवेवेवे। हवेहवेसुहवेमू॥ ३३४ ॥

क्र० २०
॥ ३३५ ॥

तिविश्व। वैराह। बाधतान्देवमदेवोऽअर्जयम्। अर्जयङ्गो
तु। ह्युणोतुसुवीर्षस्य। सुवीर्षस्यपतेयः। सुवीर्षस्येति। सु। वी
र्षस्य। पतेयः स्याम। स्यामेति स्याम॥ ४७॥ तस्य बुयम्। बुयः
सुमनो। सुमनो बुद्धियस्य। सुमनाविति सुमनो। बुद्धिय
स्येति बुद्धियस्य। स सुत्रामो। सुत्रामास्ववान्। सुत्रामेति
सुत्रामो। स्ववान्। इन्द्रः स्ववानिति स्ववान्। इन्द्रोऽअ
स्मै। अस्मै आरात्। अस्मै इत्यस्मै। आरास्वित्। चिद्वेषम
द्वेषः सनुतः। सनुतः सुयो। सुयो विविति सुयोतु॥ ४८॥ आ

मुञ्चैः मुञ्चैर्विन्द। इन्द्रहरिभिः। हरिभिश्चोहि। हरिभिरिति हरिः।
भिः। काहिमयू ररोमभिः। मयूररोमभिरिति मयूररोमाभिः।
मात्वा। त्वाक्। केचित्। चिन्ति। नियमन। यमुन्विम। विन्ना। नपाशि
नेनपाशिनोति। अतिधन्वेव। धन्वेवतान्। धन्वेवेति धन्वे। इव।
तारं॥ इति। इहीतीति॥ ४६॥ एवेत। इति नमः। इन्द्रं वषणम्। वष
णं वज्जं बाहुम्। वज्जं बाहुं वशिष्ठासः। वज्जं बाहुमिति वज्जं।
बाहुम्। वशिष्ठासोऽभिः। अष्टुर्वन्ति। अष्टुन्त्युक्तेः। अर्केरि
त्युक्तेः। सनः। नस्तुतः। स्तुतो वीरवत्। वीरवद्वातु। वीरवदिति वी

क्र० २०

॥३३६॥

रावेत्। धातु गोमंत्र। गोमं धु यम्। गोमदिति गोमंत्र। धु यम्प्रातः।
तत्स्वस्तिभिः। स्वस्तिभिः स हो। स्वस्तिभिरिति स्वस्ति। भिः। सर्वान्।
नेऽदतिनः॥४७॥ समिद्धोऽग्निः। समिद्धोऽदति समू। इष्टः। अग्नि
रेष्विना। अश्विना तत्तः। तत्तौ घर्मः। घर्मो विराट्। विराट् सुतः। वि
राडिति वि। राट्। सुतऽदति सुतः। दुहे धेनुः। धेनुं सरस्वती। सर
स्वती सोमं मू। सोमं दं सुक्रम्। सुक्रमिह। इहे द्वि यम्। इद्वि यमि
ती द्वि यम्॥४८॥ तन्नूपाभिषजो। तन्नूपैति तन्नूपा। भिषजो सुते। ॥३३६॥
सुतेष्विना। अश्विनो भा। उभा सरस्वती। सरस्वतीति सरस्वती

महारजां ॐ सिरजां ॐ सिद्धियम्। इन्द्रियमिन्द्रोय। इन्द्रोयपुष्टिभिः
पुष्टिभिर्वहन्। पुष्टिनिरितिपुष्टिभिः बहानिति वहन्॥४९॥ इन्द्रोये
हुम्। इन्द्रुः सरस्वती। सरस्वतीनराशुः सेन। नराशुः सेननुम
हुम्। ननु हुमिति ननु हुम्। अधातामुष्मिना। अष्मिनामधुमधु
मेषुजम्। मेषुजमिषजा। मिषजासुते। सुतः इति सुते॥५०॥ आजु
काना सरस्वती। आजुकानेऽयौ। जुकाना। सरस्वतीन्द्रोय। इ
न्द्रोयेन्द्रियाणि। इन्द्रियाणि वीर्यम्। वीर्यमिति। वीर्यम्। इन्द्रो
रुष्मिना। अष्मिना विषम्। इषुः समुः समुज्जम्। उज्जुः समुः सः

क्र० २०

॥ ३३ ॥

वि

३२

रयिम्। रवेधुः। दधुरिति दधुः॥ ५१ ॥ अश्विनानमृचेः। नमृचेः। रुत
मू। सुतेः। सोममू। सोमेः। सुकमू। सुकमपरितुता। पुरितुतेतिपति।
स्तुता। सरस्वतीतमू। तमाभेत्। ओमभेत्। अमृद्वहिषा। वहि र ३
वेन्द्राय। इन्द्रायुपातवे। पातवः इति पातवे॥ ५२ ॥ कवष्याना। नम
चेस्वतीः। द्यचेस्वतीरश्विभ्याम्। अश्विभ्यान्त। अश्विभ्यामित्य
श्वि। भ्याम्। नदुरं। दुरोदिशं। दिशः इति दिशः। इन्द्रो न। नरोद
सी। रोदसीः उमे। रोदसीः इति रोदसी॥ उमेदुहे। उमेः इत्युमे। दुहे
कामान्। कामान्त्सरस्वती। सरस्वतीति सरस्वती॥ ५३ ॥ उर्वसा ॥ ३३ ॥

नक्षत्रम्। ७५से युषमा। नक्षत्रमश्विना। अश्विनादिवा। दिवेन्द्रम्।
इन्द्रं सायम्। सायमिन्द्रियैः। इन्द्रियैरितीन्द्रियैः सञ्जानाने सु
पेशसा। सञ्जानानेति समू। जानाने। सुपेशसा समू। सुपेशसेति
सुपेशसा। समञ्जाते। अञ्जाते सरस्वत्या। अञ्जाते इत्यञ्जा
ते। सरस्वत्येति सरस्वत्या॥ ५४॥ पातनने। नोऽश्विना। अश्वि
नादिवा। दिवा पाहि। पाहिनक्षत्रम्। नक्षत्रं सरस्वति। सरस्वतीति स
रस्वति दैव्यो होतारा। होतारा भिषजा। भिषजा पातम्। पातमि
न्द्रम्। इन्द्रं सचो। सचो सुते। सुत इति सुते॥ ५५॥ तिस्रस्त्रेधा।

क्र०२०
॥३३६॥

त्रेधा सरस्वती । सरस्वत्यम्बिना । अम्बिना भारती । भारती उ । इडे
ता । उ । तीव्रम्परितुता । परितुता सोमम् । परितुतेति परितुता ।
सोममिन्द्राय । इन्द्राय सुषुवु । सुषुवु मर्दम् । सुषुवु रिति सुषुवु ।
मर्दमिति मर्दम् ॥ ५६ ॥ अम्बिना भेषजम् । भेषजम् मधु । मधुने
जषम् । भेषजनेन न सरस्वती । सरस्वतीति सरस्वती । इडेत्वष्टा ।
त्वष्टाय शोभ वशुः श्रियम् । श्रियं रूपं । रूपम् । रूपं रूपमधु ।
रूपं रूपमिति रूपम् । रूपम् । अधुः सुते । सुत इति सुते ॥ ५७ ॥ ॥३३६॥
ऋतुधेर्ऋतुधेः । ऋतुधेः सुतु । था । इन्द्रो वनस्यति । वनस्यति राशमा

नः॥ शुश्रूषा नः परितुतो॥ परितुतेति परि॥ तुतो॥ कीलालमुष्मिन्
मू॥ अम्बिभ्यामधु॥ अम्बिभ्यामिषम्बि॥ अम्बिभ्यामू॥ मधुदुहे॥ दुहेधेनुः॥
धेनुः सरस्वती॥ सरस्वतीति सरस्वती॥ ५८॥ गोभिर्न॥ न सोममू॥
सोममम्बिना॥ अम्बिनामासरेण॥ मासरेणपरितुतो॥ परितुतेति प
रितुतो॥ समधातमू॥ अधातुः सरस्वत्या॥ सरस्वत्याहो स्वा॥ स्वाहे
न्ने॥ इन्नेसुतमू॥ सुतमधु॥ मधितिमधु॥ ५९॥ अम्बिनाहविः॥ ह
विरिद्रियमू॥ इन्द्रियं नमूचे॥ नमूचेद्विया॥ धिया सरस्वती॥ सरस्व
तीति सरस्वती॥ असुक्रमू॥ सुक्रमसुरात्॥ असुरादसु॥ वसुपुत्र

क० २०
॥३३९॥

म॥ सुघमिन्द्रोय॥ इन्द्रोय॥ जन्निरे॥ जन्निरे॥ इति जन्निरे॥ ॥६०॥ यन्
मिना॥ अमिना सरस्वती॥ सरस्वती॥ हविषा॥ हविषेन्द्रोय॥ इन्द्रो
मवद्धयन्॥ अवद्धयन्नि सवद्धयन्॥ सविनेह॥ विनेहवद्ध
म॥ बलमघम॥ मघन्नमुचौ॥ नमुचावासुरे॥ आसुरे सचा॥
सचेति सचा॥ ॥६१॥ तमिन्द्रोय॥ इन्द्रोय॥ पुरावः सचा॥ सचा
मिना॥ अमिनोभा॥ उभा सरस्वती॥ सरस्वतीति सरस्वती॥ ह
धाना॥ अमि॥ अनुनूषत॥ अनुषतु हविषा॥ हविषा वृत्ते॥ वृत्ते
इन्द्रोयैः॥ इन्द्रोयैरतीन्द्रोयैः॥ ॥६२॥ य॥ इन्द्रोय॥ इन्द्रोय॥ इन्द्रोय॥ ॥३३९॥

इन्द्रियन्धुरे। दधुः सविता। सविता वरुणः। वरुणो भर्गः। भर्गुः
इति भर्गमसुत्रामा। सुत्रामा हविष्यति। सुत्रामेति सु। त्रामा।
हविष्यति च जमानाय। हविः पतिरिति हविः पतिः। च जमा
नाय सस्यत। सस्यतेति सस्य तः॥ ६३॥ सविता वरुणः। वरुणो
दधेत्। दधु च जमानाय। च जमानाय दाम्पुषे। दाम्पुष इति
दाम्पुषे। ओ दत्त। अ दत्त नमुचे। नमुचे वसु। वसु सुत्रामा। सुत्रा
मा बलम्। सुत्रामेति सु। त्रामा। बलमिन्द्रियम्। इन्द्रियमिन्द्रिय
यम्॥ ६४॥ वरुणः सुत्रम्। सुत्रमिन्द्रियम्। इन्द्रियमर्गन। भर्गः न

क्र० २०
॥ ३६० ॥

विता॥ सुविताश्चियम्॥ अयुमितिश्चियम्॥ सुत्रासा वरासाः सु
त्रासेति सुत्रासा॥ वरासा बलम्॥ बलन्दधो नः॥ दधाना वरासा
वरासा शत॥ आशतेत्योशत॥ ६५॥ अश्विना गो निम गो निरि
त्रियम्॥ इन्द्रियमश्व निः॥ अश्व निर्वीर्यम्॥ वीर्यम्वलम्॥
बलमिति बलम्॥ हविषे नः॥ इन्द्रः सरस्वती॥ सरस्वती वज्रमा
नम्॥ वज्रमानवर्द्धयन्॥ अवर्द्धयन्नित्यवर्द्धयन्॥ ६६॥ ताना
सेत्या॥ नासेत्या सुपे शसा॥ सुपेशा सा हिरण्यवर्तनी॥ सुपेशा सेति
सुपेशा॥ हिरण्यवर्तनी नरो॥ हिरण्यवर्तनी इति हिरण्य॥ व

तनी॥नेरेतिनरा॥सरस्वतीहविषेति॥हविषुतीन्ने॥इन्द्रकर्मसु॥कर्म
सुन॥कर्मस्वितिकर्मसु॥नोवता॥अवतेत्यवत॥६०॥तामिषजा॥
मिषजासुकर्मणा॥सुकर्मणासा॥सुकर्मणेति॥सु॥कर्मणा॥सासुदु
घा॥सुदुघासरस्वती॥सुदुघेति॥सु॥दुघा॥सरस्वती॥तिसरस्वती॥स
वेत्रहा॥वेत्रहाशतऋतुः॥वेत्रहेति॥वेत्र॥हा॥शतऋतुरिन्द्रोय॥शत
ऋतुरिति॥शत॥ऋतुः॥इन्द्रोयदधुः॥इधुरिन्द्रियम्॥इन्द्रियमिती
न्द्रियम्॥विपिपानाःसरस्वती॥विपिपाना॥इति॥विपिपानाः॥स
रस्वतीन्नेम्॥इन्द्रकर्मसु॥कर्मस्वावता॥कर्मस्वितिकर्म॥सु॥७०॥

क्र०२०

॥३४९॥

तेसावत॥६॥ वस्मिन्न श्वासाः॥ अश्वासाः ऋषभासः॥ ऋषभासः
उक्ष मः॥ उक्ष णो वृक्षाः॥ वृक्षामेषाः॥ मेषाः अवसृष्टासं॥ अवसृष्टा
सं॥ आहुताः॥ अवसृष्टसं॥ इत्येव॥ सृष्टासं॥ आहुताः॥ इत्यो॥ हु
ताः॥ कीलालपेसोमं॥ दृष्टाय॥ कीलालप॥ इति॥ कीलाल॥ पे॥ सोमं
दृष्टाय॥ वेधसे॥ सोमं॥ दृष्टाय॥ इति॥ सोमं॥ दृष्टाय॥ वेधसे॥ ह॥ द॥ ह॥ द॥
मतिम्॥ मति॥ अनया॥ जुनयु॥ चाकम्॥ अग्नयु॥ इत्य
नये॥६॥ अहाव्यमे॥ अग्ने॥ हविः॥ हविरास्ये॥ आस्येते॥ ते॥ सुचिवा
सुचि॥ वदतम्॥ सुचि॥ वेति॥ सुचि॥ इव॥ घृतं॥ च॥ म्मो॥ व॥ च॥ म्मो॥ व॥ सो॥॥३४९॥

मन्त्रमस्वीवेतिचुम्बि । इव । सोम इति सोममवाजसनिः । रयि
वाजसनिमितिवाज । सनिम् । रयिमस्मे । अस्मे सुवीरम् । अस्मे
इत्यस्मे । सुवीरम्प्रशस्तम् । सुवीरमिति सु । वीरम् । प्रशस्तन्धेहि ।
प्रशस्तमिति प्र । शस्तम् । धेहि प्रशस्तम् । वज्रसम्बहन्तम् । बह
न्तमिति बहन्तम् ॥ ७० ॥ अग्निना तेजसा तेजसा चक्षुः चक्षुः प्रा
णेन । प्राणेन सरस्वती । सरस्वती वीर्यम् । वीर्यमिति वीर्यम् । वा
चेन्द्रम इन्द्रो बलेन । बलेनेन्द्राय । इन्द्रो यदधुः । दधुरिन्द्रियम् । इ
न्द्रियमितिन्द्रियम् ॥ ७१ ॥ गोमदुबुणा ससा । गोमदिति गो । मत्सु

ॐ०२०

॥३४२॥

इत्थं। सुनो सत्या। नासत्याश्चोवत्। अश्चोवद्यातम्। अश्चवदित्यम्।
त। यातमश्चिना। अश्चिनेत्यश्चिना। वतश्चिना। रुद्रानृपाश्चमन्तृपा
श्चामिति नृपाश्चमन्तृपाश्चमन्तृपाश्चमन्तृपाश्चमन्तृपाश्चमन्तृपाश्चमन्तृपा
आदधर्षत्। आदधर्षद्विषण्वत्। आदधर्षद्विषण्वत्। दधर्षत्। दधर्ष
वत्। इति दधर्षण्वत्। दुःशः। सोमस्यः। दुःशः। सुशतिदुःशः।
सः। मत्स्यैरिपुः। रिपुरिति रिपुः। ॥३॥ तान्। न। आवोठम्। आवो
ठम्। वाठमश्चिना। अश्चिनारयिम्। रयिम्। शङ्गे। सन्दशम्। पिश
ङ्गे। सन्दशमिति पिशङ्गे। सन्दशम्। धिष्ये। वरिवोविदम्। वरिवो ॥३४२॥

विहमिति वरिवुधविहमू॥ ७४॥ पावकानेम नः सरस्वती॥ सरस्वती वा
जैमिह॥ वाजैमि वाजिनी वति॥ वाजिनी वतीति वाजिनी॥ वति॥ यज्ञे वपुः
वपुधिया वसुधधिया वसुति ति धिया वैसु॥ ७५॥ चोदयत्री सुन
तीनाम्॥ सुनतीना चेतनी॥ चेतनी सुमतीनाम्॥ सुमतीनामिति
सु॥ मतीनाम्॥ यज्ञ धेने॥ दधे सरस्वती॥ सरस्वतीति सरस्वती॥ ७६॥
महोऽं अं अं अं सरस्वती॥ सरस्वती प्राप्रयैतयति॥ चेतयती वे
तुनी॥ केतुनेति केतुनी॥ धियो विष्वाः॥ विष्वा वि॥ विराजति॥ राजती
तिराजति॥ ७७॥ इन्द्राया हि॥ आया हि॥ आहि चित्रा नो॥ चित्रा नो॥

॥०२०

॥३४३॥

सुताग्नेचित्रभानोऽदितिचित्राभिनी। सुताऽदमे। दमेत्वायवमत्वायऽ
दितिवा। ववम अण्वीभिस्तना। तनीपुतासम पुतासऽदितिपुतासम
॥७॥ धियेपितमेदपितोविप्रजतऽविप्रजतऽसुतावतऽविप्रज
तऽदितिविप्रजतऽसुतवतऽदितिपुत। वतऽउपब्रह्माणि। ब्रह्मा
णिवाघतऽवाघतऽदितिवाघतऽ॥७॥ ततुजानऽउप। उपब्रह्मा
णि। ब्रह्माहं गिरिवऽहरिवऽदितिहरि। वऽसुतेदधिष। दधिषमऽ
नम्बनमचनऽदितिचनमऽ॥८॥ अश्विनापिबताम। पिबतामधु। ॥३४३॥
मधुसरस्वसा। सरस्वसासजोषसा। सजोषसेतिस। जोषसा। दः

सुत्रामा। सुत्रामा वत्रहा। सुत्रामेति सु। त्रामा। वत्रहा जुषन्ताम्। वृ
त्रहेति वत्रहा। जुषन्तां सोम्यम्। सोम्यम् मधुं। मध्विति मधुं॥
॥६९॥ इति वाजसनेयसंहितायां क्रमविंशतिमोऽध्यायः॥२०॥
॥ इत्यमर्षे॥ शके १७१२॥ साधारणनामसंवत्सरे ज्येष्ठमासे शुक्लप
क्षे सप्तम्यामगुरुवासरे॥ तद्दिने समाप्तम्॥ शुभं भवतु॥ श्री॥

